

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

32 (2020/3–4)

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST, 2021

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged

www.heh.hu

Folyóiratunk digitálisan elérhető:

http://real-j.mtak.hu/view/journal/Magyar_egyh=E1zt=F6rt=E9neti_v=E1zlatok.html

Alapító

† Horváth Tibor SJ

Főszerkesztő – General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Balogh Margit, Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár,
Érszegi Géza, Érszegi Márk Aurél, Kiss Ulrich, Lakatos Andor, Mészáros István,
Molnár Antal, Mózessy Gergely, Rosdy Pál, Solymosi László, Somorjai Ádám,
Szabó Csaba, Szabó Ferenc, Tóth Tamás, Török József, Várszegi Asztrik,
Zombori István;*

GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

ITALY: Németh László Imre

Felelős szerkesztő – Editor

ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher

VÁRSZEGI ASZTRIK

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:

SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés:

EFO Nyomda

www.efonyomda.hu

TARTALOM

TANULMÁNYOK – ESSAYS

- VOJTUSOVÁ Ildikó A dejtei Szent Katalin ferences templom és kolostor története a 16–18. században 5
Franciscan Church And Monastery Of St. Catherine In Dejte Between The 16Th-18Th Centuries
- BOROSSAY Katalin Historia domus Ginsiensis seu Keüszeög Societatis Iesu A köszegi jezsuiták háztörténete: egy reménybeli szövegkiadás elé 37
Historia domus Ginsiensis seu Keüszeög Societatis Iesu (The History of the Jesuits in Köszeg [Güns, Ginsiensis]):
- DUDÁS Róbert Gyula Titkos magyar katolikus püspökszentelések 1945 után 55
Secret ordination of bishops during the socialism
- VÁRSZEGI Asztrik OSB Legányi Norbert bencés szerzetespap tanári állomáshelyei és perjeli szolgálata 83
Fr. Norbert Legányi OSB (1906-1987), teacher and Prior of the Archabbey of Pannonhalma

FORRÁSOK – SOURCES

- Sárközy Pál OSB Bencés Rendi Krónika 1947–1950. Közzéteszi Somorjai Ádám 112
Benedictine Chronicles 1947–1950

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK
BOOK REVIEW

- HORVÁTH Gergely Krisztián: *Szovjetizálás és ellenállás a veszprémi egyházmegyében Dr. Kögl Lénárd pályája az 1940–1960-as években.* (Ism.: Somorjai Ádám OSB) 165
- Három új könyv Nagy Töhötömről és a „modus vivendi” gondolatát képviselő jezsuitákról
 NAGY Töhötöm: *Napló, 1945–46. Kapcsolódó dokumentumokkal*
 Kerkai Jenő és Nagy Töhötöm levelezése (1939–1969)
 PETRÁS Éva: *Álarcok mögött. Nagy Töhötöm életei.* (Ism.: Somorjai Ádám OSB) 168

- TASCHEK Zoltán: *Ifjú tudósnak lenni a legjobb lehetőség. „Az ország szolgálatában megmaradni a legfőbb erkölcsi kötelesség”*. Vass József miniszterelnök-helyettesi szerepe a Bethlen-kormányban
(Ism. Dudás Róbert Gyula) 172
- SOMORJAI Ádám OSB (szerk.): *Dai Rapporti del primo nunzio apostolico in Ungheria S. E. Mons. Lorenzo Schioppa, 1920-1925. Lorenzo Schioppa első magyarországi nuncius politikai jelentéseiből, 1920–1925.* (Ism.: Bárány Zsófia) 175

VOJTUSOVÁ ILDIKÓ

A DEJTEI SZENT KATALIN FERENCES TEMPLOM ÉS KOLOSTOR
TÖRTÉNETE A 16–18. SZÁZADBAN

BEVEZETÉS

A dejtei Szent Katalin templom és kolostor a 16. század végétől mintegy kétszáz éven keresztül rendkívül látogatott hely volt: zarándokok ezrei keresték föl évről évre. A barokk búcsújáráshelyek között azért érdemel különös figyelmet, mert - a korszak hagyományaitól eltérően – nem a Mária-kultusz, ill. a Regnum Marianum állameszméjének népszerűsítője volt, hanem Alexandriai Szent Katalin szűz és vértanú tiszteletét pártfogolta. Az írott források, térképek gyakran Szentkatalinként említik, így én is ezt a megnevezést fogom használni. A mariánus ferencesek végezték az ide zarándokló tömegek lelki gondozását egészen a 18. század végéig, amikor II. József rendeletének következtében a ferences kolostorok egy részét feloszlatták, köztük a szentkatalini konventet is. A valamikor tekintélyes búcsújáráshelynek ma már csak romjai állnak.

Dolgozatomban ennek a kolostornak jelentőségét igyekszem föltárni a témában megjelent magyar és részben szlovák nyelvű szakirodalom alapján. Számba veszem a ma Magyarországon hozzáférhető forrásokat, bemutatom Alexandriai Szent Katalin magyarországi tiszteletének alakulását és ennek népi megnyilvánulásait Szentkatalinon. Összefoglalom a kolostorhoz kapcsolható jellegzetes életforma, a remetesség jellemvonásait. Egy 19. századi kutató följegyzései alapján igyekszem rekonstruálni, hogyan nézhetett ki a komplett épületegyüttes. Számba veszem a föloszlatás okait egy korabeli kritika alapján, majd röviden ismertetem a procedúra általános menetét. Vizsgálom a felszámolási eljárás során ismert helyekre került berendezési tárgyak sorsát. Végezetül áttekintem a földolgozásra váró levéltári anyagot.

A Szent Katalin templom és kolostor romjainak megőrzése végett 1995-ben létrejött egy civil szervezet Katarínka néven. Célja a műemlékvédelem mellett komplex régészeti, helytörténeti, művészettörténeti, antropológiai és geofizikai kutatás végzése. Témámhoz a velük kialakult személyes jó kapcsolat adta a kezdeti motivációt. Azt tapasztaltam, hogy a hazai ferences szakirodalomban meglehetősen kevés szó esik róla. Célom, hogy dolgozatomban összefoglaljam a Szentkatalinra vonatkozó helytörténeti ismereteket, és fölhívjam a figyelmet az ebben a témában rejlő további kutatási lehetőségekre.

FÖLDRAJZI HELYMEGHATÁROZÁS

Szentkatalin az egykori Pozsony vármegye területén található Dejte és Nahács települések határán Nagyszombattól 20 km-re északra.

Vályi András röviden így ír róla: „Szent Katalin. Szabad pusztá Pozsony Várm. Földes Ura Gr. Erdődy Uraság.”¹ Borovszky Samu Nahácsnál említi, melynek „határában Szent-Katalin templomának és zárdájának romjai láthatók.”² Fényes Elek Statistikájában szintén ehhez a településhez sorolja Szentkatalint: „Nahács, tót falu, Poson, most F Nyitra vmegyében, Nádashoz keletre 1 órányira a Fejérhegyek közt: 461 kath., 13 zsidó lak., kath. Paroch. Templommal, szép erdővel, sovány földekkel, vizimalommal; 1/2 fertálynyira a helységtől a hegyek közt áll magában egy régi sz. ferenczi klostrom, remeteházal együtt. F. u. gr. Pálffy Ferencz. Út. P. N.-Szombat.”³

Azok a szerzők, akik a kolostor és templom helytörténeti vonatkozásairól írtak a 19. században (Jedlicska, Rupp⁴, Tagányi⁵) valamennyien Nahácsot jelölik meg viszonyítási pontnak.

Ennek a látszólag egyértelmű besorolásnak ellentmond néhány tény. A nahácsi egyházlátogatási jegyzőkönyvek egyike sem tesz említést a kolostorról, ellenben a Dejtén található azt támasztják alá, hogy mindig is ehhez a városhoz (oppidum) tartozott. A problematikával Jozef Šimončič foglalkozott részletesebben. Kiindulópontnak két Canonica Visitatiót említt: az egyik, az 1756-os dejte egyházlátogatási jegyzőkönyv, amely leírja a Szent Katalin templom és kolostor létrejöttét és tevékenységét. A másik, 1782-ből való jegyzőkönyv megismétli az alapvető információkat a keletkezéséről és a tevékenységéről, ezen kívül besorolja az épületet „intra ambitum parochiae Dejtenensis” (a dejte plébánia kerületébe). A dejte plébánosnak volt kötelessége eltemetni a zarándokokat és szolgákat a kolostor temetőjében. „Az 1782-es dejte egyházlátogatási jegyzőkönyv tartalmaz egy másolatot, amellyel Erdődy Kristóf 1618-ban megalapítja Katarínkán (a köznyelv így nevezi a helyet) a ferencesek kolostorát „in possessione suae Nahács” – az ő nahácsi birtokán. Föltételezhető, hogy a gróf földesúrként ismerte saját uradalmát, de nincs kizárva az sem, hogy a másoló hibája az elírás. Azonban, ha ez a terület 1618-ban Nahácshoz tartozott, nem sokkal később határkiigazítás kellett történnjen Dejte és Nahács között, mivel ez a másolat a dejte egyházlátogatási jegyzőkönyvben maradt fenn.”⁶

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a templom titulusa is. Dejtén ugyanis ma két templom található: a Mindenszentek templom, vagyis a „felső templom” és a Szent Katalin-plébániatemplom, az „alsó templom”. Ezekon kívül a település telekkönyvi nyilvántartásába tartozik Szentkatalin temploma és kolostora is, amelyet szintén Alexandriai Szent Katalinnak szenteltek. A szerző megjegyzi, hogy valóban különös eset, hogy egy egyházközségen belül ugyanazon védőszentnek szentelt két templom legyen.⁷

1 VÁLYI András: *Magyar Országának Leírása*. Buda, 1796–1799.

2 BOROVSZKY Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye*. Bp., 1904.

3 FÉNYES Elek: *Magyarország statistikája. I–III*. Pest, 1842–1843.

4 RUPP Jakab: *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre. I*. Pest, 1870. 610–612. p.

5 TAGÁNYI Károly: *A nahácsi Szent-Katalin zárdá alapítása*. In: Nyitrai Megyei Közlöny 7 (1887) 33. szám.

6 ŠIMONČIČ i. m. 1998. 346. p.

7 Jozef ŠIMONČIČ – Mikuláš BAŠO: *Dejte. A Mindenszentek Árpád-kori templom*. Tájak – Korok – Múzeumok Kiskönyvtára 751. szám. Komárno, 2005. 3. p.

FORRÁSANYAG ÉS HISTORIOGRÁFIA

Dejte (Dechtice, Dechtitz) község egyházlátogatási jegyzőkönyvei fontos korabeli dokumentumok Szentkatalin kutatásához. Ezek jelentősége abban áll, hogy részletes ismereteket szolgáltatnak a templom földrajzi fekvését, a templomépület állapotát illetően az adott évből. Ezen túl a templom építéstörténetére, valamint a plébánia életében bekövetkezett nagyobb katasztrófákra (tűzvész, árvíz) vonatkozóan található bennük följegyzések. Leírva található bennük a templom külső és belső képe, az épület anyaga, méretei, a benne lévő oltárok, mellékoltárok, szobrok száma. Fontos adatokkal szolgálnak a templom titulusa, búcsúja, ill. a plébánia területén működő vallásos társulatokat illetően is. A legrészletesebb fennmaradt jegyzőkönyv az 1782-es Batthyány József érsek (1727-1799) által készített irat.

Alapvető forrás a Mariánus Provincia történetét földolgozó kéziratos rendtörténet Kósa Jenőtől: *Antiquarii Provinciáé S. Mariae in Hungária Ordinis Minorum S. P.N. Francisei Strictioris Observantiae Collectanea*. 1206—1774, valamint ennek közvetlen folytatása Balogh Bernardtól: *Fratris Eugenii Kósa Antiquarii collectaneorum continuatio ab anno 1774 ad annum usque 1808*. Ezekre hivatkozik minden szerző a 19. században. Közülük Jedlicska Pál írása a legfigyelemreméltóbb, amely részletesen mutatja be a kolostor környezetét.

Karácsonyi János⁸ és Nagy Béni⁹ viszonylag kevés figyelmet szentel a helynek. Összefoglalóikban leginkább azon keseregnek, hogy milyen sok pusztítást kellett elszenvedniük itt a barátoknak a klostrom fennállása idején, és mennyi sok értékes holmi ment veszendőbe a fölözlatásakor. A kolostor felszámolása során sok leltár és összeírás készült, melyeknek jelentős része a Magyar Országos Levéltárban található és még földolgozásra vár.

A közelmúlt ferencesekkel foglalkozó irodalmában csak elvétve találkozunk Szentkatalin nevével. Sill Aba Ferenc tanulmányában röviden ír róla,¹⁰ valamint a Takács Ince – Pfeiffer János által összeállított kétkötetes műben néhány helyen fölbukkan a neve.¹¹ Rác Piusz is közöl adatokat Szentkatalinról, azonban ezek helyenként ellentmondanak más szakirodalomban föllelhető adatoknak és forrás-hivatkozások hiányában nem tekinthetők megbízhatónak.¹² A 2013-ban megjelent *Nyolcszáz esztendő a ferences rend c. tanulmánykötet*¹³ legterjedelmesebb fejezete a „Ferences rend- és kolostortörténet” igényesen mutatja be sok kolostor történetét különböző régiókból, településekről. Külön tanulmány foglalkozik Somogy, Sopron, Nyírbátor, Szlavónia, Kassa, Erdély, Baja, Győr, Miskolc, Kolozsmonostor és Szeged ferences kolostoraival, konventjeivel. Bár Szentka-

8 KARÁCSONYI JÁNOS: *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig*. I. Bp., 1923.

9 NAGY BÉNI: *Esterházy Pál nádor a ferencesek jótevője*. Eger, 1903. – NAGY BÉNI: *A mariánus ferencesek II. József korában*. In: *Katholikus Szemle* 19 (1905)

10 SILL Aba Ferenc OFM: *A marianus rendtartomány kolostorainak újjáépítése és benépesítése a katolikus restauráció idején*. In: ÖZE Sándor – MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert (szerk.): *A ferences lelkiesség hatása az újkor Közép-Európa történetére és kultúrájára*. Piliscsaba – Bp., 2005. 210. p., 214. p.

11 TAKÁCS Ince OFM – PFEIFFER JÁNOS: *Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17–18. században 1–2*. Pápa-Zalaegerszeg, 2001. 530. p., 575–577. p., 580. p., 819. p.

12 RÁCZ Piusz: *Ferencesek az ország nyugati részén*. Zalaegerszeg, 2004. 161–164.

13 MEDGYESY S. Norbert – ÖTVÖS István – ÖZE Sándor (szerk.): *Nyolcszáz esztendő a ferences rend: Tanulmányok a rend lelkiiségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*. Budapest, 2013.

talán nem szerepel a listán, mégis fontos mű, mivel komplexebb képet kaphatunk általa a ferencesek magyarországi működéséről a koraujkorban.

Szlovák nyelven is jelent meg néhány publikáció, amelyek közül elsősorban Jozef Šimončič írásai figyelemre méltóak.¹⁴ Martina Matulová 2003-ban készített diplomamunkája szintén szolgál értékes adatokkal; ő kutatásaihoz elsősorban a Szlovák Nemzeti Levéltárban fellelhető iratanyagot veszi alapul (fond Mariánska provincia františkánov (1253–1918)).¹⁵

A SZŰZ MÁRIÁRÓL NEVEZETT MAGYAR RENDTARTOMÁNY

A ferencesek 1232 óta vannak jelen Magyarországon. A rendtartomány hivatalos neve: Magyarországi Rendtartomány (Provincia Hungariae). 1523-ban került sor a burgosi általános rendi nagykáptalanra, amely jelentős szervezeti változásokat hozott a rend életébe. Ettől kezdve két önálló magyar rendtartomány létezett: a Szűz Máriáról Nevezett Magyar Rendtartomány (Provincia Hungariae Sanctae Mariae Ordinis Fratrum Minorum Regularis), más néven a Mariánus Rendtartomány és az Isteni Megváltóról Nevezett Magyar Rendtartomány (Provincia Hungariae Sanctissimi Salvatoris Ordinis Fratrum Minorum Regularis), amely a köznyelvben szalvatoriánusként honosodott meg.

A ferencesek egy része tovább végezte a pasztorációt a nép körében a török hódoltság idején is. Alkalmazkodtak a legmostohább körülményekhez, ha szükséges volt, áruházban bujdosnak, s a szerzetesi közösségek közül ők bizonyultak a legkitartóbbaknak. A Mariánus Rendtartomány folyamatosan működött, bár a kolostorok száma jelentős mértékben csökkent és az ország nyugati részére szorultak. 1600-ra már csak öt rendházuk működött: Nagyszombat, Pozsony, Sopron, Ormosd, Varasd.¹⁶ Ezekben mintegy 30 testvér élt. A Szalvatoriánus provinciában szintén csak négy házban tevékenykedtek: Gyöngyösön, Szegeden, Szakolcán és Csíksomlyón mintegy 30-32 testvérral. Ezek az adatok az 1606-os toledói rendi nagykáptalan jegyzőkönyveiből ismertek.

A 17. században a török fenyegetés megszűntével a Mariánus és Szalvatoriánus Provinciák közt a határt egy Szakolca - Nyitra - Vác által megjelölt szimbolikus vonal jelentette. Ettől délre és nyugatra a mariánusok, északra és keletre pedig a szalvatoriánusok telepedhettek új vagy régi kolostoraikba.¹⁷

A 18. századból rendelkezésünkre állnak olyan katalógusok, amelyek a Mariánus Rendtartomány szerzeteseiről, azok számbeli növekedéséről, nemzetiségi jellegéről teljes képet adnak. A magyar származású rendtagok mellett Tirolból, a mai Burgenland helységeiből, cseh-morva területekről és főleg a felvidéki szlovák lakosság köréből nagyszámú fiatal érkezett a provinciába.

A 18. század utolsó negyedében már 1057 szerzetes élt a Mariánus Rendtartomány 30 kolostorában. Közülük 842 szerzetes pap, 215 testvér. Anyanyelvi megosztásban 330

14 Jozef ŠIMONČIČ: *Kláštor a kostol Sv. Kataríny – Dechtice*. In: Zprávy Západoslovenského múzea v Trnave 5 (1966) 16–25. p., továbbá: Jozef ŠIMONČIČ: *Mojej Trnave k dejinám Trnavy a okolia*. Trnava, 1998. 346–351. p.

15 Martina MATULOVÁ: *Kláštor Svätej Kataríny pri Dehticiach – Diplomamunka*, Univerzita Komenského, Bratislava, 2003.

16 TAKÁCS – PFEIFFER i. m. 2001. 20. p.

17 P. BOZSÓKY Gerő OFM: *A Szűz Máriáról Nevezett Ferences Rendtartomány (Mariana Provincia) története*. URL: <http://franka-egom.ofm.hu/admin/data/file/20170302/franka2001pdf.pdf> (2021. április 10.)

magyar szerzetes pap, 48 magyar testvér. Mellettük szerzetes papként működött 225 német anyanyelvű lelkipásztor és 126 német dolgozó testvér. Szlovák és morva-cseh szerzetes pap 237 és szláv nyelvű szerzetes testvér 36. Horvát szerzetes pap 49 volt, szerzetes testvér 4. Vend származású volt 1 szerzetespap és 1 szerzetes testvér.

Az a terület, ahol a Mariánus Provincia kolostorai voltak, nemzetiségileg megosztott volt. Egy-egy városban is több nemzetiségű volt a lakosság. Az istentiszteletet latinul végezték, de az igehirdetést, katekézist és a népi áhítatokat a nép nyelvén tartották, figyelembe véve a nemzetiségi megoszlást. Ezért a rendi tabulákban számon tartották a papság nyelvismeretét, ezt az áthelyezéseknél figyelembe vették.¹⁸

A Szűz Máriáról Nevezett Ferences Rendtartományban 1727 óta váltakozó rendszerben következnek német, magyar és szlovák-horvát nyelvek szerint a provinciálisok és a rendtartomány kormánytanácsának tagjai. 1730-tól kezdve ennek a végzésnek értelmében nyelvek szerint három noviciátust állítottak fel. Ennek köszönhetően hozták létre a szlovákok részére a Kis-Kárpátokban fekvő Szentkatalin kolostorban, a magyarok részére a csallóközi Szentantiban és a németek részére Kismartonban a noviciátust. Kicsivel később a szlovákok részére két helyen is találunk noviciátust: Szentkatalinban és Malackán.¹⁹

„A Mariánus Provincia valamennyi ferences kolostora kéttípusú pecsétet használt: egy nagyobbat és egy kisebbet, ugyanolyan ovális pecsétnyomattal és fölirattal. A pecsét központi motívuma értelemszerűen mindig a kolostor patrónusa volt. Szentkatalin kolostorának pecsétjei közül a kisebb kerekesebb volt, míg a nagyobb a szent ugyanazon portréjánál oválisabb. Mindkettőn Szent Katalin látható fején koronával és dicsfényvel, jobb kezében palmaágat tartva, a balban pedig kardot; tőle jobbra van ábrázolva a jellegzetes kerék.²⁰

ALEXANDRIAI SZENT KATALIN

Szent Katalin (†305 körül) Costus alexandriai király lánya volt, pogány családból származott. Egy álom hatására megtért, majd keresztény hitének követéséért Maximinus császár parancsára börtönbe vetették, vasszögekkel kivert kerékbe törték és lefejezték. Személyéről kevés megbízható adat van, legendák szövik át az életét. A középkornak alighanem legtiszteltebb, legnépszerűbb női szentje,²¹ a Tizenegyeteg Segítőszent egyike. A görög eredetű szó jelentése: „tiszt, szeplőtelen”.²² Ünnepe november 25.

Tisztelete Magyarországon Nagy Lajos király idején élte virágkorát. Képét – kerékel ábrázolva – számos képzőművészeti alkotás őrzi. A Képes Krónika szövegét kezdő „A” iniciálé Alexandriai Szent Katalint és egy hozzá fohászzkodó királyi párt ábrázol.²³ Alexandriai Szent Katalin ábrázolásának itt az lehet a magyarázata, hogy I. Lajos leányának, Katalinnak volt a védőszentje és a kódex ajándéknak készült, amikor a francia

18 SILL i. m. 2005. 214. p.

19 TAKÁCS – PFEIFFER i. m. 2001. 530. p.

20 MATULOVÁ i. m. 2003. 67. p.

21 Ezt erre utalnak a Katalin életét és vértanúságát megéneklő középkori verses vagy prózai alkotások, pl. Jacobus de Voragine *Legenda aurea* vagy az Érsekújváry Kódex Katalin legendája.

22 BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium II.* Szeged, 1998. 563–564. p.

23 HOLLER László: *A Képes Krónika első három iniciáléjáról.* In: Magyar Könyvszemle 2004. 325–352. p.

királyi udvarral Katalin eljegyzése ügyében folytak tárgyalások.²⁴ Több hazai templomunknak védőszentjévé választották.²⁵ Katalin a diákok, tudósok, egyetemek, – vértanúságának eszköze, a kerék miatt pedig – a fuvarosok, bognárok, kerékgyártók, molnárok, fazekasok, szövőlányok védőszentje.²⁶

Barokk kori népszerűsége alapján föltételezhetjük kultuszának továbbélését a hódoltság korában is. Fölvethető, hogy a hívő nép körében a török elleni küzdelem egyik patrónusaként lehetett jelen.²⁷ Erre utal az az irat is, amely szerint Doblej György beckói lakos 1639. április 27-én magának a szentkatalini gvárdiánnak, pátereknek és frátereknek mondta el, hogy a lévai erődítmény mellett foglyul ejtette őt egy Hussian nevű török és Párkányba vitte. Fogadalmat tett erre a szent helyre (Szentkatalinra) és csodálatosan kiszabadult.²⁸

Katalin barokk kori tiszteletével kapcsolatban Bálint Sándor épp a pozsonyi ferences templom folyosóján látható képet említi, melynek felirata: „SANCTA CATHARINA VIRGO ET MARTYR. ANNO 703. ALEXANDRIAE IN AFRICA REGNO AEGIPTIAE PASSA, SPECIE VISIBILI POST HOC ALTARE MAJUS ANNO 1618. JOANNI BARONI APPONYI DE NAGY APPONYI VISIBILEM PRAEBUIT, EODEM ANNO SANCTUARIUM ISTUD, ET PRO XXII RELIGIOSIS CONVENTUS HIC ERECTUS EST, QUI ANNO 1646 IN HUNC STATUM, UT EXISTIT MODO, PERFECTUS EST, HANC IMAGINEM AUTEM ANNO 1743 OBTULIT, QUI HIC ANNO MISSAE SACRIFICIUM CELEBRAVIT, PAULUS LADISLAUS COMES FORGÁCS DE GYMES ELECTUS EPISCOPUS ROZONIENSIS, PRAEPOSITUS S. IRENAEI... Tehát: 1618-ban Szent Katalin látható alakban megjelent báró Apponyi Jánosnak. Ennek emlékezetére emelték itt Szent Katalin franciskánus kolostorát.” Hogy miképp került Pozsonyba a kép, arról csak egy rövid megjegyzés szól, mely szerint „a jozefinizmus viszontagságai között mentették ide az 1786-ban feloszlott Szent Katalin kolostorból, amely Nahács Pozsony megyei falu közelében, erdő sűrűjében állott.”²⁹

Iskoladrámákban is gyakran földolgozták az életét. Alexandriai Szent Katalinról a jezsuiták mutattak be a legtöbb színdarabot: 1615 Homonna, 1628 Pozsony, 1649 Nagyszombat, 1673 Varasd, 1675 Kassa, 1701 Sopron.³⁰ Hasonlóan a jezsuitákhoz, a piaristák is fölhívták tanulóik figyelmét Katalin követendő példájára az iskolai színjátszás keretei között: 1721 Nyitra, 1744 Szeged.³¹

24 JAKUBOVICH Emil: *Nagy Lajos király oxfordi kódexe, a Bécsi Képes Krónika kora és illuminátora*. In: Magyar Könyvszemle 1930. 386–387. p.

25 Katalin. In: ORTUTAY Gyula (szerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon*. I. Bp., 1977. 378–379. p.

26 BÁLINT i. m. 1998. 563–564. p.

27 Kerny Terézia szerint, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, konzultáció 2010. szeptember 22.

28 Jozef Šimončič kéziratosszerű jegyzéke alapján. Tartalma: MOL Magyar Kamara Archivuma, E 151 Acta eccl. Ordinum et monialium Szentkatalinra vonatkozó iratanyaga. A jegyzéket Ivana Kvetanová bocsátotta rendelkezésemre.

29 BÁLINT i. m. 1998. 563–564. p.

30 STAUD Géza (szerk.): *A magyarországi jezsuita színjátékok forrásai I-IV*. Bp., 1984–1994. I. /102. p., I. / 355. p., I. /368. p., II. /52. p., II. / 151. p., III. / 280. p.

31 KILIÁN István (szerk.): *A magyarországi piarista iskolai színjátszás forrásai és irodalma 1799-ig*. Bp., 1994. 163. p., 536. p.

AZ ALAPÍTÓK ÉS AZ ALAPÍTÁS

Szentkatalin kolostorát és a hozzá tartozó templomot gróf Erdődy Kristóf (1584-1620) építtette 1618-ban 12 ferences szerzetes számára.³² Az uradalom, amelyen Szentkatalin is található Erdődy I. Tamás házassága révén került az Erdődyekhez és a család egyik központi birtoka lett. Erdődy Tamás evangélikus nőt vett feleségül, Ungnad Anna Máriát és gyerekeinek – István, Kristóf, János, Zsigmond, Zsuzsanna, Anna, Erzsébet – kezdetben evangélikus nevelőt fogadott. 1608-ban már a katolikusok között találjuk, miután Draskovits zágrábi püspök rávette az áttérésre. Payr Sándor véleménye szerint kezdetben Kristóf is evangélikus volt. Ezt az állítását arra alapozza, hogy evangélikus családba nősült be. 1612 novemberében vette el az előkelő Thurzó családból való Borbálát (1595-1651?). Öt gyermekük született: Imre, Ilona, György, Gábor és Erzsébet. Erdődy Kristóf 1621. augusztus 27-én Nagyszombatban halt meg és a káptalani nagytemplomba temették november 21-én, tehát nyilvánvalóan katolizált időközben. Anyósa, Czobor Erzsébet evangélikus tanítót fogadott Gábor és György mellé, Pázmány hatására azonban felnőttként mindkettő katolizált.³³ Erdődy Gábor, ill. halála után (1646) özvegye, Amade Judit kérésére a kolostortemplomot Pietro Spazzo, a nagyszombati Keresztelő Szt. János katedrális építészé újíttotta fel és bővítette ki.³⁴

Jedlicska és Tagányi az alapítás okaként Erdődy Kristóf vallásos buzgalmát és Szent Katalin mártír iránti tiszteletét jelöli meg. Tagányi leírja, hogy „Katalin ősidőktől csodákkal híres kápolnája Nahács határában a hegyek közt” található és e kápolna mellett alapította a kegyúr a klastromot a ferencrendi minoriták számára bizonyos föltételek mellett:

1. őt és utódait patrónusuknak ismerjék el;
2. ezen a címen naponta ájtatosságaikban emlékezzenek meg az alapító gróf édesanyjáról, Ungnad Máriáról, aki a felső-diósi templomban van eltemetve;
3. halálának minden évfordulóján tartoznak a felső-diósi templomban – szerzetük szokása szerint – a *Officium Defunctorumot* (halotti zsolozsma) elnékelni.

Kötelesek a barátok ezen kívül, ha a patrónus szükségesnek tartja, vagy gyengélkedik, vagy bizonyos ünnepeken, ahol ő akarja misét bemutatni. Ezen alkalmakkor nagyobb alamizsnában fognak részesülni.³⁵ Az alapításról a Drugeth György által kiállított bizonyosságlevél tájékoztat, amely a vittenczi kastélyban kelt 1618-ban, Tamás apostol napján. Ezt a bizonyosságlevelet Jedlicska leírása nevezi meg.³⁶

Mindez összecseng a néprajzi szakirodalom azon megállapításával is, mely szerint legtöbbet a helyi földbirtokosok, kegyurak tették a búcsújáráhelyek kezdeményezése vagy föllendítése terén. „A kegyurak kiemelkedő szerepe a búcsújáráhelyek kezdemé-

32 A 17. század első felétől gyakori jelenség volt, hogy a főurak a ferenceseket hívták be birtokaikra, hogy ők végezzék családjuk és a birtokaikon élők lelki gondozását. Ennek kiemelkedő példája Esterházy Pál, valamint a Pálffy család tevékenysége, de alapítottak kolostort ferencesek számára a Széchenyiek, Zrínyiek, Batthyányiak, Lippayak, Nádasdiak is. Esterházy Pál. In: KÖSZEGHY Péter (főszerk.): *Magyar művelődéstörténeti lexikon: középkor és kora újkor II. Calcagnini-Falkoner*. Bp., 2004. 418. p., 420. p. – JEDLICSKA Pál: *Eredeti részletek gróf Pálffy-család okmánytárához 1401–1653 s gróf Pálffyák életrajzi vázlatai*. Bp., 1910. 430–431. p., 477. p. – TAKÁCS – PFEIFFER I. i. m. 45. p.

33 BENDA Borbála: *Az Erdődy család 17. századi genealógiája*. In: TURUL 2007. 4. szám 110–111. p.

34 ŠIMONČIČ, Jozef – BAŠO, Mikuláš: *Dejte. A Mindenszentek Árpád-kori templom*. Komárno, 2005. 3. p.

35 TAGÁNYI, i. m. 1887.

36 JEDLICSKA Pál: *Kiskárpáti Emlékek II*. Bp., 1891. 194. p.

nyezésében és föllendítésében azzal magyarázható, hogy a földbirtokosok a birtokaikon élőket helyhez kívánták kötni, ezeket a területeket zárt vallási egységben akarták megőrizni, s nem tartották kívánatosnak, hogy a fennhatóságuk alatt élők búcsújárás alkalmával más vallású vidékeken utazzanak keresztül.³⁷ Tüskés példaként Esterházy Pált említi, aki a nyugat-dunántúli területeken az 1660-1710 közötti időszakban nyolc búcsújáróhely esetében játszott a kultuszt kezdeményező vagy föllendítő szerepet. Megjegyzi azt is, hogy a barokk kori búcsújáróhelyeknek volt egy összefogó, tájhoz, helyhez kötő hatása is.

Meglepő, hogy a Bálint Sándor - Barna Gábor szerzőpáros által szerkesztett kötetben – amely egyébként rendkívül igényesen dolgozza föl a barokk kori búcsújárás magyarországi történetét – nincs benne Szentkatalin. Ez különösen azért szembetűnő, mivel Bálint Sándor számára nyilvánvalóan nem ismeretlen a hely.³⁸

JELENTŐSEBB ESEMÉNYEK A KOLOSTOR TÖRTÉNETÉBEN

A kolostor fennállása idején sok viszontagságot élt át, gyakran kellett menekülniük a barátoknak. 1645-ben I. Rákóczi György hadai fosztották ki és égették föl a kolostort és templomot. 1646-ban az alapító fia, Erdődy Gábor és felesége Amadé Judit fölújította és átépíttette az épületeket. A templomot megnagyobbították, valószínűleg az eredeti az új építmény szentélyéül szolgált.³⁹ 1663-ban a török hadak támadtak rá az oltárokat is fölégetve. Azután a császári seregek jöttek és hasonlóképp nagy pusztítást vittek végbe. Az épületek ajtóit, ablakait széttörték, a szerzeteseket ruháiktól megfosztották és megverték, az odamenekülő népet legyilkolták.⁴⁰

1683-ban Thököly katonái rongálták meg a kolostort. 1697-ben egy nagy tömeget vonzó búcsú idején a császári katonák erőszakkal akartak ifjakat toborozni, a nép felbőszült ezen és egy katonát meggyilkoltak. A gyilkossággal beszenyezett templomot 1701. január 9-én Mattyasovszky László nyitrai püspök szentelte föl újra. 1787. január 22-én a kolostort állami felügyelet alá vették, leltárt készítettek és összeírták az értékes tárgyakat, amelyek egy része a környező plébániákra került, más részük prédálás áldozata lett, ill. Budára került a központi lerakatba. 1787. február 10-én hagyták el a kolostort az utolsó szerzetesek. 1787-1792 között invalidus kaszárnyaként működött: hét nagyszombati rokkant katona őrizte az épületeket. 1793-ban három tolvaj kirabolta a templom alatt található családi sírboltokat. 1797-ben az akkor már omladozó épületeket megvásárolta Erdődy József elődei iránti tiszteletből, de a romos épületek további pusztulását nem akadályozta meg.

37 TÜSKÉS Gábor: *Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében*. Bp., 1993. 20–23. p.

38 BÁLINT Sándor – BARNA Gábor: *Búcsújáró magyarok*. Bp., 1994.

39 ŠIMONČIČ i. m. 1998. 347. p.

40 KARÁCSONYI János: *Szent Ferencz rendjének története Magyarországon 1711-ig. I.* Bp., 1923. 126. p.

REMETESÉG

A remeteéletnek és az aszketikus hajlammak háttere nagy lelki, politikai és háborús megrendülésekre vezethető vissza. A remetesség gyakori voltát a kora újkorban elsősorban a török hódoltság hatásának tulajdoníthatjuk. A háborúban az embereket állandóan foglalkoztatta az élet mulandóságának gondolata.⁴¹ Emellett a reformáció kritikáinak eredményeként igény támadt arra a hívőkben, hogy az evangéliumi alaphoz visszatérve éljenek.⁴²

Szentkatalin ún. recesszus-zárda, vagyis remetekolostor volt.⁴³ Korai története is egy harmadrendi ferences legendákkal átszőtt életéhez kapcsolható. A rendtörténetírás így őrizte meg a kolostor alapítását:

„A remetelakban, amelyet szent Katalinról neveztek el és az erdő sűrűjében magas fák között épült, egy gyönyörű helyen, amely helyet tán maga a Teremtő is kolostor céljára szánta, ott jelent meg szűz szent Katalin egy dejtei lakosnak, amikor ott imádkozott. A Szűz arra kérte – a hagyomány szerint – hogy építsen ezen a helyen egy kápolnát. Megjövendölte azt is, hogy a jövőben ezt a helyet gyakran fogják a hívők látogatni.”⁴⁴

Ezután gyorsan elterjedt ennek a jelenésnek a híre, és Dejte lakói kis fakápolnát építettek itt saját tőkéből. Amikor elkészült, népes csoportokban jártak ide a hívők az egész környékről különösen Húsvét és Pünkösöd hétfőjén.

Volt közöttük egy János nevű ember, aki a kiváló és ősi Apponyi családból származott. A fiatalember látva ennek a helynek a szentségét, a szentlélek sugalmazása hatására úgy döntött, hogy remeteként fog élni ezen a helyen. Hamarosan az atyai háztól elbúcsúzva és megáldva megtelepedett egy barlangban ezen a hegyen a fakápolna közelében. Itt, hasonlóképpen, mint az istenfűlő dejtei férfinak, megjelent szent Katalin, amikor a barlangjában imádkozott. Ezt a barlangot jelenleg a szentély veszi körül és a jelenés a főoltár bal oldalán történt. A fiatalember egy egész évet élt ebben a remetelakban folytatva az elmélkedést a magányban. Ez idő folyamán a barátok és rokonok többször hívták vissza a szülői házba, egyszer fenyegetéssel, máskor kérelemmel igyekeztek őt meggyőzni, hogy hagyjon fel ezzel a vad életmóddal, amely nem méltó az ő származásához. De amikor a fiatal remete töretlen lélekkel kitartott erőszakkal elvonszolták őt. Mikor meghozták őt a szülői házba éjszaka csendesen meghalt. (Ütközben is sóhajok és zokogás között kívánta, hogy inkább kelljen meghalnia, minthogy elszakítsák őt az Úr szolgálatától, akinek egészen átadta magát, vagy hogy beszennyezzék őt ennek a világnak gyönyörei.)

Eltávozása után az emberek nem csak még gyakrabban látogatták a kápolnát, hanem a barlangot is, ahol megjelent szent Katalin.

Ezéről a tényekről részben az elbeszélésekből, részben saját tapasztalatai által tudomást szerzett gróf Erdődy Kristóf, ennek az uradalomnak kegyura és kedves feleségével, Ungnad Anna Máriával együtt felépített a mi mariánus provinciánk kisebb testvéreinek egy kolostort és hamarosan 1618-ban odavitte a szerzeteseket.”⁴⁵

41 TAKÁCS – PFEIFFER. II. i. m. 2001. 777. p

42 TAKÁCS – PFEIFFER. II. i. m. 2001. 783. p.

43 TAKÁCS – PFEIFFER. II. i. m. 2001. 786. p.

44 Az 1634-es Canonica Visitatio már említést tesz a ferencesekre ráruházott, 15 évvel korábban kibővített kápolnáról, amelyet a hívó nép gyakran fölkeresett vallásos buzgóságában. BEKE Margit (szerk.): *Strigonium Antiquum 3. – Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616–1637)*. Bp., 1994. 223. p.

45 KÓSA i. m. Az eredeti latin szöveg szlovák nyelvű átíratát használtam fel. URL: <https://www.katarinka.sk/klaster-katarinka/historia/zivotopis-jana-apponyiho/> (2021. április 10.)

Bálint Sándor,⁴⁶ Nagy Béni⁴⁷ és Pámer László⁴⁸ is említést tesz arról a bizonyos barlangról, amelyben „a hagyomány szerint a fiatal Apponyi János báró remetéskedett.” Életét gyakran kívánták példaként állítani a kor ifjúsága elé. E célból több alkalommal is mutattak be iskoladrámát a jezsuita kollégiumokban: 1752 Kőszeg, 1756 Pozsony, 1763 Kassa, 1764 Pozsony, 1767 Buda.⁴⁹

A jablánci templom Apponyi sírboltjában található Szent Katalin szobra, mely hajdan a zárda helyén létezett Katalin kápolnában volt. Ez a szoboralak jobbában egy nyitott könyvet tart, melynek két lapján ez a fölirat olvasható:

hIC qVon DaM apponVio ,baronI VIsa Ioanul s Catharina.⁵⁰

Hasonlóképpen kiemelkedő személyiség volt a hely történetében Schimperger Ipoly (Érsekújvár, 1650. – Szentkatalin, 1723. jún. 13.) gyóntató és remete. 1674-ben lépett be a Mariánus Rendtartományba, 1677-ben szentelték pappá. Rendkívüli módon tisztelte Jézus szenvedését, gyermekkorától naponta elimádkozta a Máté-passiót. Ciliciumot viselt, keményen böjtölt. Megtervezett egy képet, melyen a passió szinte minden misztériuma látható volt. Távoli vidékről jártak hozzá gyónni, nagy levelezést folytatott. Több protestáns, aki pusztá kíváncsiságból látogatta meg, hatására visszatért a Katolikus Egyházba. III. Károly király (1711–1740) gyakran kérte imádságos segítségét. Önéletrajza kézirátát a pozsonyi rendi levéltárban őrizték.⁵¹

AZ ÉPÜLETEGYÜTTES LEÍRÁSA

Az épületegyüttesről korabeli metszetek, képek nem maradtak fön, így csak föltételezett rekonstrukciók állnak rendelkezésünkre. J. Štibráni 1989-ban készített rekonstrukcióján föltünteti a templomon és kolostoron kívül a kápolnákat, gazdasági épületet, temetőt és gyümölcsöskerteket is. P. Gojdičová (2003) a Nahács felől érkező gyalogút szemszögéből ábrázolja a templom és kolostor épületét, tulajdonképpen hátulról. A legrégibbi ismert fénykép Szentkatalinról 1904-ben készült és csak néhány éve van róla tudomásunk.

46 BÁLINT i. m. 1998. 563–564. p.

47 NAGY i. m. 1903. 26. p.

48 PÁMER László SJ: *A remeteélet az egyházban, különösen hazánk földjén. IV. – A kevésbé ismert vagy ismeretlen remetékről.* In: *Katolikus Szemle* 23 (1909) 53. p.

49 STAUD i. m. I. / 436. p., I. / 444. p., II. / 81. p., III. / 31. p., III. / 99. p.

50 A fölirat szövege magyarul: Itt látta báró Apponyi János Szent Katalint.

51 Schimperger *Ipoly*. In: *Magyar Katolikus Lexikon*. URL: <http://lexikon.katolikus.hu/S/Schimperger.html> (2021. április 10.) Neve latinus formájában szintén előfordul. Schimperger Hyppolitus. In: SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (2021. április 10.) Megjegyzendő, hogy Szinnyei Szentkatalint tévesen Vas megyébe helyezi, ahol valóban található egy Szentkatalin nevű település (ma: Pószaszentkatalin – Sankt Kathrein im Burgenland, Ausztria), itt azonban nem működtek ferencesek.

A templom külső leírása

Az építkezésről konkrét adatokkal nem rendelkezünk, de Pietro Spazzo olasz építésszel hozható kapcsolatba a templom építése. Erre a végrendeletének (1671. július 9.) azon pontja enged következtetni, mely szerint 50 aranyat hagy a barátokra bünei bocsánataért, amivel neki a kolostor tartozik.⁵²

A templom méreteit illetően 1999-ben és 2000-ben végeztek méréseket,⁵³ amelyek alapján megállapították, hogy a templomrom méretei a következők: a templom teljes hossza 52,05 m. Ebből 8 m a torony hosszúsága, 25,4 m maga a hajó és 18,65 m a presbitérium hosszanti irányban. A belső szélesség a presbitériumban 7,6 m, a hajóban 13,47 m és a torony szélessége 8,17 m. A torony megközelítőleg 30 m magas.

A toronynak négy harangja volt. A legnagyobbikat gróf Erdődy Gábor egri püspök adományozta, a másodikat, mely Pádúai Szent Antalnak volt ajánlva, gróf Erdődy György Antal, a két legkisebbiket a zárda öntette. A torony alatti bemenet három ajtóból állt. A toronytető négy szélén négy szerzetes kőszobra állt: Assisi Szent Ferenc, Pádúai Szent Antal, Szent Bonaventura és Szent Klára. 1905-ben átvitették őket a szomolányi temetőbe, ahol mai napig a Pálffyak családi sírboltján állnak.⁵⁴

A templombelső

A templom egyes részéről 1794. december 4-én készült egy leltár, amely beszámol a szakrális berendezésekről és ismerteti azt is, melyik tárgy milyen állapotban van. Az összeírás idején a templom és a kolostor már elhagyatottak voltak.

Fölszenteltetése idején a templomban nyolc oltár állt. A főoltáron helyezték el Szent Katalin, Szent Tekla és Szent Apollónia gipszből készült szobrait, valamint négy márványozott kőoszlop is magasodott itt.

Az oltárhoz három kőlépcsőn lehetett följutni. A falakon nyolc vasból készült, aranyozott gyertyatartó volt elhelyezve. A szentély ablakai vasrostéllal voltak ellátva, padlóját négyyszögű márványlapok fedték. Hét gyóntatószék állt a templomban, valamennyi ráccsal fölszerelve; ezekre nyilván szükség is volt a nagy tömegeket vonzó búcsúkorán. A szentély bal oldalán helyezkedett el a Szentháromság márványoltára Szent Ferenc képével. Az egyik oltár fából készült és két fából faragott, aranyozott szobor volt rajta. Ennek bal oldalán látszott az Erdődy család címere vörös márványból kivésve és aranyozva. A kóruson, melynek boltozatát falfestmények díszítették a zsolozsmát szokták végezni a szerzetesek. Itt állt Nepomuki Szent János oltára is.

52 ŠIMONČIČ i. m. 1998. 347. p.

53 A mérést végezték: Marián Hacker, Peter Herceg és munkatársaik, 1999. szeptember 11. és 2000. február 19.

54 ŠIMONČIČ i. m. 1998. 348. p.

A templom sírboltjai

A leltár megemlíti az Erdődy család sírboltjának oltárát, mely fölött a Megváltó fából készült képe függött, valamint öt fából faragott, aranyozott szobor állt rajta. Föltehetően e mellett az oltár mellett volt az Erdődy család sírboltja is. A sírbolt fölött volt egy négyszögű kő – melyen négy vasgyűrű volt összetörve a következő fölirattal:

LeX VVLt fata IVbent, hIC stlrps ErDöDla slste,
qVo DEbes lBIs, sors ea flnIs erlt.⁵⁵

Szentkatalin az Erdődy család monyorókeréki ágának temetkezési helye volt hosszú éveken keresztül. Ebből kifolyólag a különböző családtagok temetésekor elhangzott beszédek hiteles forrásnak tekinthetjük. Az Egri Főegyházmegyei Könyvtár két halotti beszédet őriz, amelyek érdekesek Szentkatalin szempontjából. Az egyik ezek közül: SZEGEDY János: Halotti Dicsirete, Eö Exczellenciájának Monyorókeréki Gróf Erdődy László, Ádám, Miklós Úrnak, Nyitrai Püspöknek... 1736, Nyitra. Megvizsgálva ezt a beszédet, magyarázatot kapunk arra a kérdésre, hogy egy ilyen félreeső helyen álló templom és kolostor hogyan lehetett a leggazdagabb az esztergomi egyházmegyében felosztott ferences kolostorok között. A beszéd, amely Erdődy László Ádám temetésén hangzott el főként az általa tett alapítványok miatt méltatja a püspököt:

„Véghetetlen vólnék Én, ha mind elő hozni akarnám az ő Istenes költségét, és adományit. Azért elhalgatom azon Fundatió-kat, és rendeléseket, mellyeket örökös Sz. Misékre tett, a' maga Káptolannyába, Szent Katalinán, és külömb külömb Plébániai templomokba (...) sok ezer Miséket, mellyeket Prágában, Sümege, Sopronba, Sás-Váratt, Sz. Katalinán, és egybütt olvasatatt: s' úgy azt a' két-ezer Misét-is, mellyet Testamentomban parancsoltt maga lelkiért Sz. Katalinai templomban olvasatni (...) Köldusok számára tett sok szép Fundatió-it, mind Sz. Katalinán, s' mind a' Püspekség jószágiban-való Plébániákan.: És ezernyi sok szép cselekedetít, mellyeknek jutalmát, Istentül, reménlem hogy már vette.”

A másik dokumentum, amely az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban Szentkatalinnal kapcsolatba hozható a következő címet viseli: KÜRTÖSI András: Örök életnek eleven kut forrására kívánczó szarvas, az az ... Erdődi György ur ország birájának ... csendes nyugodalma és haza-menetele 1714 Nagy-Szombat: Académiai bötükkel.

Erdődi György országbíró a szentkatalini ferences templomban temették el 1714. január 30-án. Ebből az alkalomból Kürtösi András mondta a halotti beszédet, amelyet később, Nagyszombatban nyomtatásban is kiadtak. A szerző azon túl, hogy a halott érdemeit méltatja - mint az ilyen alkalmakkor elhangzott beszédek mindegyike – érdekes párhuzamot von Alexandriai Szent Katalin attribútumával, a kerékkel.

„Azért meg-épült romlott kereke, midőn a' maga félkerekét Szent Katarina fél kerekéhez tette, s-helyeztette, testét Sz. Katarina tisztességére Eleitül fundáltatott Templomba temettette, és temettetni elrendelte ama vers szerént:

Haec duo frusta rotae sunt Erdödi, Catharinae,

Quae si conjugam, fit rota tota mihi.

Melly annyit téssen:

55 A felirat szövege magyarul: A törvény úgy akarja és isteni parancs szabja meg: Erdődi nemzetség mész ahová menned kell és sorsod véget ér. 1735.

*Ez a két fél kerék, egyike Erdődié, másik Katarináé.
Ezeket ha öszve tészem, léssen nékem egész kerekem.”*

A szerző nyilvánvalóan arra kívánt utalni ezzel a rövid verssel, hogy a halott számára lehetővé vált a találkozás Szent Katalinnal, vagyis már minden biztonnal a mennyben van a megdicsőültek között.

Az 1782-es dejtei egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint Szentkatalin templomában nem csak az Erdődy családnak, hanem a Korlátkőn birtokos Labsánszky családnak is volt sírboltja. Ezeken a családokon kívül ide temetkeztek a Korlátkőn birtokos Apponyiak is. Gróf Apponyi József korlátkői birtokos 1821-ben vitette el ünnepélyes körmenetben ősei tetemeit az akkor már omladozó szentkatalini templomból a jablanciba. Az említett sírboltokban nyugodtak gróf Bossányi Imre hamvai is, aki 1781. augusztus 8-án halt meg Nádason.

A jegyzőkönyv az ép sírboltokról megjegyzi, hogy nem felelnek meg a sírboltokra nézve kiadott királyi rendeletnek,⁵⁶ mely rendeletet e helyen nem is lehetne érvényesíteni a templom – s a zárda templom melletti részének veszélyeztetése nélkül, mivel a templom és zárda kemény kősziklákon épültek.

Ide temették 1736-ban Erdődy Ádám⁵⁷ nyitrai püspököt. Szentkatalinon Erdődyek régóta temetkeztek – egy 1797-es okmányban említik, hogy ez a hely századok óta temetkezési helyül szolgált a családnak. Itt volt eltemetve Erdődy Gábor⁵⁸ püspök és Erdődy György⁵⁹ országbíró.

Mikor II. József föloszlatta a kolostort, néhány évig rokkant katonák őrizték az épületeket, majd a pusztuló épületeket Hideghéty István őrizetére bízták. Ő két nagyszombati társával együtt 1793-ban kirabolta a sírboltokat. Többek közt elvitte Erdődy Gábor egri püspök teteméről a püspöki gyűrűt, láncot, keresztet és a püspöki pálcát - jegyzi föl Jedlicska Balázsovits művére hivatkozva.⁶⁰ A lopott ezüst 18 és fél unciát nyomott.⁶¹

Kápolnák, temető

A kolostor környékén több szobor és kápolna is létezett. A szobrok a következők voltak: Szent Katalin, Krisztus a kereszten körülötte Szent János és Mária Magdolna alakjai; valamennyi kőből faragva és részben aranyozva. A templom mögött volt Szent Katalin kápolnája, melyben föl volt állítva a vértanú szűz aranyozott kőszobra. Ugyan-ezen a helyen volt Szentkereszt kápolnája, a Megfeszített Üdvözítő, Szent János és Mária Magdolna szobraival. A kolostor alatti völgyben volt Nepomuki Szent János szobra és Szent Anna kápolnája a névadó szent aranyozott faszobrával. Ez a kápolna részben

56 II. József rendeletéről van szó, mely szerint a sírboltoknak két kijárata kellett, hogy legyen.

57 Erdődy László Ádám (1677–1736) nyitrai püspök, dömösi prépost, kancellár. Az Erdődy családra vonatkozó adatokhoz a Benda Borbála által szerkesztett adatbázist használtam. URL: <http://bendaborbala.uw.hu> (2021. április 10.)

58 Erdődy Gábor Antal (1684–1744) egri püspök.

59 Erdődy György (1648–1713) királyi főkamrás, királyi főlovászmester, tárnokmester, országbíró.

60 JEDLICSKA i. m. 1891. 203. p. Az általa idézett mű: BALÁZSOVITS, Odoricus: *Brevis historia conventuum ordinis S. Francisci Seraphici reformatae provinciae S. Mariae Hungariae ex authenticis fontibus*. Pozsony, 1869.

61 ŠIMONČIČ i. m. 1998. 347. p.

festett, részben aranyozott volt egy oltárral. Két ajtaja s haranggal ellátott tornyocskája volt. További kápolnák: Szent Antal, a Boldogságos Szűz, Szentháromság, Szent István, Mária Magdolna kápolnája és a lorettói kápolna Mária fából készült szobrával. Ez utóbbinak tornyában harang volt.

A kolostor melletti kápolnák közül hét VIII. Orbán pápától búcsúkat nyert. A Szentkereszt kápolnában – Szent Kereszt fölmagasztaltatásának emléknapján, szeptember 14-én minden évben ünnepi szertartást végeztek. „A templom tulajdonában lévő különösen értékes relikviák között említést tesznek a Szent Kereszt egy darabkájáról, amelyet egy drágakövekkel gazdagon díszített aranyozott ezüst kereszt tartalmazott. Állítólag 16 gyémánt, 19 rubint és 11 féldrágakő volt benne. 11 aranyra becsülték az értékét. A feltűntetett relikvia valódiságát 1729-ben Valignani Fülöp érsek saját pecsétjével igazolta.”⁶²

A kolostor közelében Szent Antal kápolnája mellett volt egy temető, melyben a konvent világi tagjait, és a zarándokokat szokták eltemetni.⁶³

Kolostorépület

Az 1794-es leltárban meglehetősen részletességgel följegyezték a kolostor helyiségeit.

Az étterem márvánnyal volt klapdézva és kétszárnyú ajtón keresztül lehetett ide jutni. Néhány asztala ma a nagyszombati ferences kolostorban található. Volt egy zárdai börtön is, melynek ajtaja francia lakattal volt ellátva.

Az alsó folyosónak 17 ablaka volt, innen kettős ajtón át a kertbe lehetett jutni. Az emeletre két lépcsőház vezetett, melyeken 32 falépcső volt. Az emelet szobái többnyire boltozottak voltak. Ablakaik kis kör alakú üvegecskékből voltak összeállítva. – Az emeleten volt a kegyurak oratóriuma is⁶⁴, melynek ajtaja vörösre és zöldre volt festve. Az emeletről ki lehetett egy kis toronyba menni, ahol egy harang volt. A leltár leírása szerint 50 kis szoba volt a felső szinten, többségük zöld kályhával és zöld ajtókkal.

A földszinten – a noviciátus alatt volt egy magtár és zöldségek tárolására alkalmas helyiség. Ugyanezen a helyen volt kovácsműhely és jégverem. A földalatti helyiségben volt további 4 magtár. A kolostor közelében volt egy kút.

A kolostor szomszédságában volt egy kocsmá is, melynek regálé joga 1782-ben Erdődy Jánoshoz tartozott. – Jedlicska véleménye szerint „e kocsmá bizonyára nagy hátrányul szolgált a zárdának, a mennyiben az itt végeztetni szokott ájtatosságoknál nem egy mértéktelenségi kihágásnak okozója volt.”⁶⁵ Kósa Jenő 1780. február 19-én Pozsonyban kelt levele a gvardiánnak Aurel atya és Joachim atya vétségeiről szintén ezzel a problémával foglalkozik. A vétségek a következők voltak: szökés a kolostorból, nyilvános megbotránkoztatás, részegeskedés – megjegyzi, hogy erre az illetőnek már a noviciátus idején hajlama volt, fogadalmait Szentkatalinon tette és oda is tartozik.⁶⁶

62 MATULOVÁ i. m. 2003. 37. p.

63 JEDLICSKA i. m. 1891. 200. p.

64 Oratórium: kegyúri templomokban a kegyúr vagy az előkelőségek számára fönntartott helyiség. In: Magyar Katolikus Lexikon. URL: <http://lexikon.katolikus.hu/> (2021. április 10.)

65 JEDLICSKA i. m. 1891. 201. p.

66 Jozef Šimončič kéziratosa jegyzéke alapján.

IRODALMI TEVÉKENYSÉG

Szentkatalin konventjének tagjaira nem volt különösebben jellemző az irodalmi tevékenység, mivel a zárandokok lelki gondozása és a környékbeli plébániák kisegítése igen sok feladatot rótt rájuk. A kolostor egyik gvardiánjának, Benignus Smrtníknek (Ladomer, 1650 – Szentkatalin, 1710) irodalmi munkássága azonban figyelemreméltó. 1670-ben, húsz éves korában lépett a ferences rendbe és 1674-ben misés pappá szentelték. Több helyen volt hitszónok és 1689-től a malackai konvent főnöke három évig; azután ismét hitszónoki működését folytatta. 1701-től definitor⁶⁷ és a novíciusok mestere volt Szentkatalinban. Itt is halt meg 1710. szeptember 9-én. Munkái: Poklad Serafinsky. Aneb Arcy Bratrstwa Pasku Prowaznjho Swatého Otce Francisska Wywýssenost ... Zsolna, 1691. (Szerafini kincs vagy szent Ferencz dicsérete) és a Kunsst Dobre Umriti... Nagyszombat, 1697. (A jó meghalás mestersége)

Ez utóbbiban a szerző a barokk hitszónok heveségével mutat rá az evilági élet hiábavalóságára és az akkori idők visszasságaira:⁶⁸

„Valamikor eljön az az idő, amikor az ember - a föld alatt lévő, eljut a világosságra. Az Úr körülnézett a mennyből és meglátott egy várost, egy városkát, falvakat, várakat és kastélyokat. De mi van itt? Mit talált ott? Épphogy csak talált száz ember közül egyet, ezerből tizet igazságot cselekvőt és hitet keresőt. Minden várost, az egész világot úgy találta, hogy teli van hamissággal, ravaszsággal, részegeskedéssel, bujasággal, paráznasággal, házasságtöréssel, irigységgel, zúgolódással, átkozódással... És ezek a dolgok, meg az ezektől még rosszabbak nem a világ egy szegletében történnek, hanem minden helyen, minden nép között... mivel nem ismerik el magukat bűnösnek, saját rossz életük vádolja őket.”⁶⁹

KORDÁSOK TÁRSULATA

A magyar ferencesek már a középkorban vezettek társulatokat. Ezek rendkívül közkedveltek és elterjedtek voltak az egyszerű nép körében. Kiemelkedő közülük a Kordások Társulata, amelyet a ferencesek, mint saját szellemiségüket népszerűsítő egyesületet mindenfelé igyekeztek elterjeszteni. A 17–18. században nagyon jelentős hatása volt a működésüknek. „A barokk kor vallásos föllendülésének egyik hatalmas nevelőszekereként tekinthető a kordások testvérelete. II. József 1788-ban bekérte a vallásos társulatok vagyonának lefoglalásáról szóló kimutatást. Eszerint megállapítható, hogy Magyarországon az időben 718 konfraternitás működött Erdélyt nem számítva. Ebből Szent Ferenc kordás társulata 213-mal szerepel.”⁷⁰

A Kordások Társulatát V. Sixtus pápa (1585-1590) alapította. A föltételek szerint a társulatba beléphetnek azok a hívek (férfiak és nők egyaránt), akik bűnbánatot tartanak, meggyónnak és szentáldozáshoz járulnak és a kordát Szent Ferenc tiszteletére viselik. A pápa engedélyezte, hogy a minoriták előljárója a rend mindhárom ágának (Ordo Fratrum

67 Definitor: Rendtartománynál kisebb egység szerzetesi előljárója. In: Magyar Katolikus Lexikon. URL: <http://lexikon.katolikus.hu/> (2021. április 10.)

68 Jozef BORČÁNYI: *Kazateľ a prozaik Benignus Smrtník (1650–1710)* In: *Katolicke noviny* 19 (2000) 2000. május 7.

69 Jozef.MINÁRIK: *Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva III.* Bratislava, 1988. 38. p.

70 TAKÁCS – PFEIFFER. II. i. m. 673–675. p.

Minorum, Ordo Fratrum Minorum Conventualium, Ordo Fratrum Capuccinorum)⁷¹ templomaiban fölállíthatja a Kordások Társulatát az összes kiváltságokkal. Teljes bűcsút engedélyezett azoknak, akik a körmenetekeken részt vesznek minden hónapban és részleges bűcsút azoknak, akik a felebaráti szeretet tetteit gyakorolják: jócselekedeteik fejében, ha alamizsnát adnak, ha ellenségek között békét teremtenek, stb.

Szentkatalinban P. Chumar Mihály generális vizitátor kezdeményezésére alakult meg a Kordások Társulata 1635-ben. Népszerűségét bizonyítja, hogy 1646-ban már 3500 tagja volt.⁷² A tagok nevét egy vörös bársonyba kötött albumban jegyezték föl. Az album a társulati tagokat sorolja föl évek szerint (1690-1773) följegyezve. A tagok között voltak vidéki főurak és nemesek is, például: Amade Judit grófnő Vittencről, Erdődy Kristóf és felesége Pálffy Mária, Erdődy Ádám és György Szomolányból, Korlátkői Labsánszky János és felesége Pongrácz Klára Jabláncról, Révay Elek, Révay Emerentiana és Révay Júlia Verbórol.⁷³

II. József 1782-ben királyi rendelettel fölöszlatta a Kordások Társulatát, mert véleménye szerint tagjai nem végeztek társadalmilag hasznos munkát.

A KOLOSTOR GAZDÁLKODÁSA

Szentkatalin kolostorában 1786-ban, a megszüntetés idején 7477 aranyat tettek ki az alapítványok. A pénztárban lévő tényleges vagyon 550 arany volt. Fennmaradtak kimutatások a megszüntetést két évvel megelőző gazdasági állapotról is. Ezek, a biztosok által végzett későbbi leltári jegyzékekkel összevetve, egy mondhatni reprezentatív és föltehetően hiteles gazdasági évet mutatnak be a konvent működése idején. 1784-ben a kolostor összesen 6020 arany és 36 krajcár egész évi jövedelemmel rendelkezett. A kiadások ugyanebben az évben: 5990 arany és 36 krajcár. A kolostornak tehát semmiféle adóssága nem volt, ellenkezőleg, a következő évbe 30 arany összegű tőkével lépett.⁷⁴

Alapítványok – pénzadományok és természetbeni adományok

A kolostor támogatója volt több neves főúri család és sok egyéni adományozó. A legtöbb alapítvány csak egy adott évre volt hozzáférhető a kolostor számára. A jövedelmek jelentős részét a főúri jötevők alapítványi kamataiból származó bevételek jelentették. Emellett a szentmisék bemutatására létrejött alapítványok olyan tőkét jelentettek a kolostor számára, amelyek kamatára szabadon támaszkodhatott. A jellegzetes miseszándékok a következők voltak: az alapítványt tevő saját, valamint családja egészségéért, az elhunytak lelki üdvéért vagy az utódok boldog életéért, a jó halál kegyelméért és a tisztítóútjában szenvedő lelkekért. Bizonyos miseszándékok esetén pontosan meg is volt határozva, mely konkrét oltárnál vagy kápolnában, ill. a hét vagy év mely napján kell az alapítványtevő szándékára a szentmisét bemutatni.

71 STĘPNIAK-MINCZEWA, Wanda: *Hagyomány és jelenkor a ferences rendben – a ferences terminológia kidolgozásának szükségességéről*. In: ŐZE – MEDGYESY-SCHMIKLI i. m. 2005. 28–43. p.

72 TAKÁCS – PFEIFFER. II. i. m. 673–675. p.

73 JEDLIČSKA i. m. 1891. 204. p.

74 MATULOVÁ i. m. 2003. 63. p.

Néhány kiragadott példa álljon itt szemléltetés végett:

Rákóczi Erzsébet 1679-ben 100 tallért hagy a szentkatalini ferenceseknek, hogy hente misét mondjanak érte.⁷⁵ Egy alkalommal a császári katonák garázdálkodásai miatt Lipót császár a kolostornak kárpótlás fejében 450 forintot utalványozott a királyi kamara pénztárából.⁷⁶ 1701-ben gróf Erdődy Kristóf és György 500 forint tőkét tettek le. Vállalták, hogy ők, valamint utódaik kötelesek lesznek a templomot és kolostort jó állapotban fenntartani, s ha az épületek tűzvész miatt kárt szenvednének – ezeket megjavítani. Ha utódaik ezt bármi okból megtagadnák, akkor a zárda szindikusa⁷⁷ a szolgabíró vagy az alispánt az alapítványi összeg törvényes végrehajtására kötelezheti, s ezt az utódok birtokaiból kell megtéríteni.⁷⁸ 1736-ban gróf Erdődy László nyitrai püspök tett ígéretet, hogy 877 forint tőkéből járó, évenként 52 forint kamatot fog nekik fizetni. Megparancsolta, hogy a templom oltára előtt, a sírbolt fölött készíttessék számára sír. 1756-ban Erdődy György és felesége, Eszterházy Terézia hagyott a kolostornak 1000 forintot, amit szentmisékre rendeltek fordítani. 1768-ban Haller Antónia grófnő, Révay Károly özvegye ajándékozott a kolostornak 5000 forintot. 1778-ban Labsánszky János 2000 forintot adott szentmisékre.⁷⁹

Az évi bevételek közt a „förlajánásokból” befolyt érték volt a legmagasabb, vagyis a hívők és zarándokok hozzájárulásaiból, készpénzben a templom perselyébe juttatott összeg.⁸⁰

Cziráký Zsigmond (1631–1699) Ambrus néven ferencrendi szerzetes lett az 1640-es évek végén. Ünnepeles fogadalomtétele előtt, 1650. szeptember 8-án rendelkezett minden vagyonáról és öccsét, Sándort tette meg örökösévé. Mivel azonban Sándor is gondolkodott a ferencesekhez való belépésen, azért bátyja megjegyzi: „»Hogyha ő mostani szándékát effectuálván (megvalósítván) szerzetessé lenne, akkor Erzsébet nevű nénjük, Hevenessy Jánosné lesz az örökös. (...) »Hogyha öcsém, Cziráký Sándor, megmaradván a szent szerzetben, professiót (fogadalmat tenne), tehát professiójának idejekor tartozik Hevenessy uram azt az 200 frt. letenni szent Catharinai klastromnak, melyet én, ha Isten állapotomban megtart, Isten tisztességére adni fogadtam... az minémű 80 frt rendeltet szükségesnek lenni az professióm szükségére, azt Hevenessy uram most letegye és az jelenvaló 1650.-ik esztendőben december előtt öcsém, Cziráký Sándor által ide, szent Catharinába küldjön.»⁸¹ Fogadalomtételkor tehát a szerzetesek – legalábbis a tehetősek – mintegy hozományt adtak a kolostornak.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a kolostor lakói között igen sok nemes ifjú volt, közöttük bajor – tiroli, németországi, valamint a hazai nemesek közül a Czirákýakon kívül a Szegedy, Andrásy, Ramocsaházy, Andaházy, Mednyánszky, Szolcsányi, Szmertnik, Petrikovics, Papanek, Podhragyay családokból. Az anyakönyvbe az előljárók és novíciusok saját kezűleg írták be a nevüket.⁸²

75 BENDA Borbála – KOLTAI András: *Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában*. In: Lymbus, 2008. 456. p.

76 JEDLICKSA i. m. 1891. 203. p.

77 Szindikus: (lat., „közösség jogi képviselője”) a mariánus ferences rendtartomány kolostorainak intézője. In: Magyar Katolikus Lexikon. URL: <http://lexikon.katolikus.hu/> (2021. április 10.)

78 JEDLICKSA i. m. 1891. 195. p.

79 RUPP i. m. 1870. 612. p.

80 MÁTULOVÁ i. m. 2003. 63. p.

81 ERŐSS István: *A ciráki körjegyzőség és plébánia története*. Győr, 1943. 132–133. p.

82 JEDLICKSA i. m. 1891. 204. p.

Az esztergomi érsektől évenként 12 akó bort, 25 aranyat és 100 mérő gabonát kaptak. 1752-ben Erdődy György ígéretet tett, hogy évenként 12 mérő búzát, 24 mérő rozsot és 10 akó bort biztosít számukra élete végéig. 1741-ben Janczovitz János 20 mérő rozsot utalványozott nekik. 1760-ban engedélyt kaptak, hogy az Erdődy uradalom területéről a szükséges tűzifát beszerezzék.⁸³

A környező falvak lakói által hátrahagyott végrendeletekben is előkerül Szentkatalin; mindenki anyagi lehetőségeihez és vallásos buzgóságához mérten ajánlotta föl javait: „Ami a tehenem és 14 juhom illeti, 3 juhot adjon Miska Jánosnak, a többi mind maradjon nála, hogy gazdálkodják velük, és amelyből köteles lesz 5 aranyat a szentkatalini klastromnak adni szentmisékre.”⁸⁴

A természetben befolyt hasznot 1784-ben 686 aranyra becsülték.⁸⁵

Koldulás

A szerzetesek jelentős részben az összekoldult alamizsnából éltek. Kvesta-területük: egy mérföldre volt Nagyszombat felé, két mérföldre a Sasvár felé és három mérföldre Vágújhely felé.⁸⁶ 1782-ben 1536 arany volt a koldulásból származó bevétel. A szentkatalini kolostor bevételeinek több mint 70%-át a zarándoklatok és hagyományos koldulás biztosították.⁸⁷

Önellátás

A szerzeteseknek ugyan - a rend szabályai értelmében - semmiféle tulajdonuk vagy birtokuk nem volt, azonban használatra kaptak bizonyos területeket különböző adományozóktól. 1654-ben Amadé Judittól egy telket kaptak, hogy kertet alakíthassanak ki maguknak. 1643-ban, 1645-ben és 1687-ben Klagyivovics Katalin, Gardián Mihály és János és Letavanez Márton egy-egy rétet ajándékozott a ferenceseknek.⁸⁸ Ezekből a rétekből évente 6 szekér széna bevétel jött össze.⁸⁹

A kolostor fallal elkerített kertjében különféle gyümölcsfák voltak, főként almafák. A kolostorhoz tartozó kertekben nagy valószínűséggel sok gyümölcs teremhetett, mivel az épület mellett egy gyümölcsaszaló is volt.⁹⁰ 1784-ben a gyümölcsöskert terményeiből megközelítőleg 60 arany folyt be.⁹¹

Egy 19. század végén írt cikk a 17. században kedvelt gyümölcsfajok neveit ismerteti Mednyánszky Jónás följegyzései alapján, ill. azokat a jó hírnévnek örvendő vidékeket, ahonnan érdemes volt nemes csemetéket hozatni. Itt szerepel az is, hogy 1638-ban „a

83 RUPP i. m. 1870. 612. p.

84 Strizska Dorottya végrendelete 1731. november 13. Dejte, Római katolikus plébánia levéltára. In: MATULOVÁ i. m. 2003. 65. p.

85 MATULOVÁ i. m. 2003. 65. p.

86 JEDLICKSA i. m. 1891. 201. p.

87 MATULOVÁ i. m. 2003. 65. p.

88 RUPP i. m. 1870. 612. p.

89 MATULOVÁ i. m. 2003. 64. p.

90 JEDLICKSA i. m. 1891. 200. p.

91 MATULOVÁ i. m. 64. p.

Szent Katarini klastrombul, jó öreg muskotál almát” hozott. A cikk szerzője tesz egy meglehetősen becsmérő megjegyzést a hely jelenlegi, vagyis 1880-as állapotára: „Jókó és Nádas közt erdős hegyen ama század elején keletkezett roppant telep, - II. József óta izléstelen rom.”⁹²

A kolostornak volt továbbá egy kertje a halastónál, ami hasonlóképpen fallal volt bekerítve, s melynek hossza 123 m, szélessége 38 m volt. A halastó a leltár fölvételének idején már náddal volt benöve; eredetileg 47 m hosszú és 30 m széles volt.⁹³

Kiadások

A kolostor évi kiadásait gondosan vezették. Itt ismét a Matulová által földolgozott 1784-es adatokat érdemes kiemelni: a kiadások túlnyomó többsége a 32 fős konvent élelmezését és szükségleteit fedezte. A lakók közül húszan voltak fölszentelt papok és öten laikusok, a többiek föltehetően szerzetesek és jelöltek. A maradék költségek különfélék voltak, például 90 arany fehér viaszra, 30 arany az örökmécsre, évente 30 arany miseborra, 60 arany a ministránsok számára. Ebben az évben összesen 150 aranyat költöttek a templom és szentély fölszerelésére, valamint a templom egyéb szükségleteire. Az épületek, tetők, vakolat és a templom, illetve kápolnák homlokzatának javítására 100 aranyat költöttek. A kolostorépület javítására ettől az évtől kezdve évi 250 aranyat fordítottak. Léteztek ún. különleges kiadások is, úgymint orvosra évi 15 arany, sebészre 40 arany, jötevők által följánlott természetbeni juttatások szállítására 100 arany. Az egyéni kiadások az ünnepi alkalmakkor, illetve a kolostor nevezetes vendégei és látogatói számára az adott évben 115 aranyat tettek ki. A kolostor és a látogatók lovainak etetésére 140 aranyat költöttek.⁹⁴

A föltüntetett adatok valódiságát a kolostor akkori gárdiánja, Krchnák Alfonz erősítette meg a kimutatás végén sajátkezü aláírásával. Ezen az iraton volt hely a pecsét számára is, amely azonban hiányzott. A szentkatalini kolostor pecsétjéről azonban tudunk a fennmaradt pecsétnyomónak köszönhetően.

A KONVENT FÖLOSZLATÁSA

II. József szerzetesi reformjai

II. József egyházpolitikai intézkedéseit a közjó elvének rendelte alá és minden rendelete ennek a célnak megvalósulását szolgálta. 1781-ben a szerzetesrendek főnökségét a püspökök hatáskörébe helyezte a külföldi apátok helyett, hogy megakadályozza a szerzetesi vagyon külföldre kerülését. 1782. január 26-án kiadott rendeletével megszüntette a karthauzi, kamalduli, klarissza és ágostonrendi apácarendeket a Habsburg Birodalom valamennyi országában. 1783-ban ezt követte a trinitáriusok rendje és 1786-ban a hieronimiták, kamillánusok, paulánusok és pálosok is hasonló sorsra jutottak. Ezután a kolostorszabályozás keretében már csak bizonyos konventek bezárására került sor, ami

92 MEDNYÁNSZKY Dénes: *Régi magyar kertészet*. In: Történelmi Tár, Bp., 1880. 772–775.

93 JEDLICSKA i. m. 1891. 200. p.

94 MATULOVÁ i. m. 2003. 66. p.

érintette a ferences közösségek majdnem egy harmadát. A kutatások kimutatták, hogy 1782 és 1790 között 140 intézmény került felszámolásra, ez az 1782-ben működő rendházak 44%-a.⁹⁵

A reformok indítékai

A fölözlatások valóban rendkívül sok szerzetesi közösség szétszóródását okozták, azonban II. József intézkedéseire nem csupán az uralkodó szeszélyéből, minden ok nélkül került sor. Érdemes földezni ennek kapcsán Fándly György (Cseszte, 1750 – Cseszte, 1811) keserüségét és irigykedését, aki szegény falusi plébánosként saját magán tapasztalta meg a korabeli szerzetesi életmód negatívumait. Római katolikus plébánosként 1780-tól 1807-ig működött Nahácson. A Dúverná zmlúva mezi mníchom a diáblom o proních a počátkach, o starodávních a včulejšich premenach reholnických... Pozsony, 1789 (Bizalmas beszélgetés a szerzetes és az ördög közt, a régi s jelenlegi szerzetesi változásról) c. értekezésében a középkori dialógusok hagyományaira építve fejti ki jozefinista nézeteit a szerzetesekről.

A Dúverná zmlúva... a kicsapott szerzetes és az ördög párbeszéde, amelyben Fándly fölvezolja a szerzetesrendek történetét, igyekszik megmagyarázni a változások okát és azt, „miért van a kolostorok bezárására szükség: — mert fölöslegesen, haszontalanul halmoznak föl sok vagyont, a társadalomnak így nem hasznot, hanem kárt okoznak.” A szerző véleménye szerint a barátok „tétlen jólétben éltek, mert vissza tudtak élni a nép vallásos hiszékenységével és vagyont gyűjtöttek ugyanakkor, mikor körülöttük nyomor uralkodott.” A ferencesekre különösen is nehezteltek a jozefinista korban mivel koldulórendként elsősorban alamizsnagyűjtésből tartották fenn magukat. „A mű történeti részeiben egyházi forrásmunkák alapján adja elő a szerzetesrendek, majd külön-külön az egyes kolostorok történetét. (...) Igazságérzetét bizonyította, hogy nem volt egyoldalúan elfogult: műve utolsó kötetében rámutatott azokra a pozitív értékekre is, amelyekkel az egyes szerzetesek, főleg tudósaik előbbre vitték az emberiség ügyét.”⁹⁶ Megjegyzendő, hogy a ferencesek derekasan kivették részüket a lelkipásztorkodásból is. „Szent Katalin konventjéből Nádason, Horompán és Jabloncán vannak káplánok, sőt ez utóbbi helyen egy még az Apponyi-család udvari papja.” - állítja Nagy Béni Balogh Bernárd rendtörténetére hivatkozva.⁹⁷

Fándly kritikája a jozefinizmus egyházszemléletét tükrözi. Több helyen is említész Szentkatalinról, amely saját parókiája szomszédságában található, így igencsak tüske volt a szegény plébános szemében: „Volt egy klastrom nem messze a Fehér hegyektől, s hegyek között fölépülve, amit tiszteletből a nép egyes fiaí Szentnek neveztek a nagyszámú bűnbocsánat, búcsújárás miatt, az ott található sok stáció és kápolna miatt, s talán a sok szentmise miatt, amit ott bemutattak. (...) Valójában ezek a szent helyek voltak a legnagyobb vétkesek menedékhelyei és őrzői a legnagyobb tudatlanságnak és ostobaságnak, például Szentkatalin.”⁹⁸ (...) „*valamikor ferences klastrom volt, Szentka-*

95 VELLADICS Márta: *A szerzetesrendek felszámolása II. József korában*. In: Egyháztörténeti Szemle 2 (2001) 1. szám.

96 SZIKLAY László: *A szlovák irodalom története*. Bp., 1962. 185–186. p.

97 NAGY i. m. 1905. 564. p.

98 TIBENSKÝ, Ján (szerk.): *Juraj Fándly – výber z diela*. Bratislava, 1954. 158. p. Az idézett részleteket saját magam fordítottam. Az eredeti mű: FÁNDLY, Juraj: *Dúverná zmlúva mezi mníchom a diáblom o proních a*

talinnak nevezték. A Kálvária hegy mintájára nagy stáció áll előtte faragott kőből építve, azon nagy kereszt rajta Megváltónkkal, alatta ugyanazon a kökeresztúton áll Szűz Mária nagy szobra, másik oldalról pedig Szent Jánosé, mindez kőből. Alatta ez a fölírat látható: EXpensis ChorDigerorVM ereCta.— Fölépítve Szent Ferenc Kordás Társulatának költségén. Íme, ilyen célra és végre, a szerzetesi templomok és klastromok díszítésére, a szerzetesek mellékes, fölösleges ájtosságainak gyarapítására adakoztak. A följújtásokra a szegényektől rabolták a pénzt, nem lehetett volna azt másként elkölteni? Drágán eladhatták volna, és fordíthatták volna a szegény plébánosok megélhetésére vagy a szegény plébániatemplomok díszítésére.”⁹⁹

Jól ismerhette Szentkatalint, mert más helyen egy általa ismert képről ír „amit valamikor a mezítlábas szerzetesek a szentkatalini noviciátusban noviciusaik szeme elé függesztettek. Egy keresztre feszített ferences barát volt megfestve rajta, bekötött szemmel, lakattal lezárt ajakkal, körötte különböző erények, amelyeket a barátnak kívánatos volna gyakorolni, fölötte fölírat: *TYPUS VERI RELIGIOSI* ennek jelentése: Az igaz szerzetes képmása. És a cím alatt ekképp folytatódott: „*HAEC FUNT, QUAE VERUM CONCERNUNT RELIGIOSUM: VINCERE TENTANTEM, REVERI PRAECIPIENTEM. APPROPRIARE NIHIL, PERFECTO QUADERERE MENTE: NUMEN ET EX TOTO COMPLECTI PECTORE CUNCTOS. DECLINET CULPAS, HUMILEM SE GESTET UBIQUE: LINQUA FIT CAUTUS, MORUM GRAVITATE SENESCAT.* — ezek azok az erények, amelyeket a szerzeteseknek be kell tartani: föl emelni a kísértést szenvedőt, tisztelni a parancsolót. Semmit nem birtokolni; az Isten tökéletes szándékát fürkészni. Mindenkit tiszta szívből köszönteni; mindenkinek őszintén jót kívánni. A bűnt szorgosan elkerülje; mindenütt alázatosnak mutatkozzék, szavában legyen óvatos és éber.”¹⁰⁰

A felszámolási eljárás lefolytatása

Az 1782-es föloszlatási rendelet értelmében, a Magyar Kamara egy-egy biztost küldött minden érintett kolostorba. A biztosok a kolostorban az egész konvent előtt fölolvasták a császár ítéletét és jegyzőkönyvet készítettek, melyet aláírt a kolostor gvárdiánja igazolva, hogy a rendház lakói az uralkodó döntését tudomásul vették. A zárda valamennyi lakójának esküt kellett tennie Istenre, a Boldogságos Szűzre és minden szentekre, hogy mindent átadnak és semmit el nem titkolnak.¹⁰¹ A hivatalnokok ezután átvették a templomi pénztár, a zárda és a további helyiségek kulcsait. Ami a napi szükségletekhez fölöslegesnek bizonyult, lepecsételték, a használatban maradókról leltárt írtak.

Érdekes tény, hogy néhány - a kolostor tulajdonait érintő följegyzésekből az intézmény felszámolásakor egyáltalán nem maradt fenn. Mások ezzel ellentétben azonban több példányban is. Például a borospince állapotának leírása négy, majdnem ugyanolyan példányban megőrződött. Az összeírás számszerűen megjelölte az üres és teli edényeket, a teliknél rögzítette a pontos úrtartalmat. 1787 októberében még 270 akó bor volt

počátkach, o starodávnych a včulejších premenach reholnických... Pozsony, 1789.

99 TIBENSKÝ i. m. 1954. 164–165. p.

100 TIBENSKÝ i. m. 1954. 170. p.

101 Az eskü pontos szövege latinul és magyarul közölve: Császár Elemér: *A pálos-rend föloszlatása 2.* In: Századok 35 (1901) 416–417. p.

összesen a kolostori pincében. Néhány mellett föl volt tüntetve az is, honnan származik és milyen évjáratú. A legrégebbi évjárat 1781-es volt. A borok származási helye különböző volt, többségük azonban a környékbeli falvakból, így Nahácsról, Radosócról, Szomolányból; sok mellett csak egy megjegyzés volt: mixtis.¹⁰²

A rendház teljes ingó és ingatlan vagyonának átvétele után a hivatalnokok mindenre kiterjedő leltárt készítettek két példányban, melyből az egyiket a Helytartótanácshoz, a másikat az Udvari Kamarához – Magyarország esetében a Magyar Kamarához – kellett eljuttatniuk. A világi ingóságokat elárverezték, az egyháziakat átvette a kamarai megbízott, majd Budára küldte. Johannes Bodó lett a tárgyak kezelője és rendszerezője: valamennyi felszerelési tárgyat be kellett számoznia és megjelölnie, hogy az adott érték melyik kolostorból származik.¹⁰³

A rendelet a rendházak lakóinak további sorsáról is intézkedett. Leggyakoribb volt az átköltözés rendjük egy másik kolostorába, ill. a plébániai szolgálatban való részvétel. Akik még nem tettek fogadalmat 150 forintos végkielégítéssel négy héten belül el kellett, hogy hagyják kolostorukat.¹⁰⁴

Az épületek hasznosítása alapvetően az Egyházi Javak Gazdálkodási Osztályának feladatai közé tartozott. A kolostori könyvgyűjtemények kiválogatását és szétosztását a Nagyszombatból Budára, majd Pestre költöztetett egyetem könyvtára végezte. A bezárt rendházak Budára küldött felszerelési tárgyai 1785-től az Egyházi Gazdasági Osztály felügyelete alá kerültek. Ez a rendszer állt fenn a későbbi föloszlatások során is.

Szentkatalin föloszlatása

Az 1786. július 22-i rendelet értelmében 4 ferences konvent szűnt meg az esztergomi érsekség területén: Esztergom, Buda, Szentantal és Szentkatalin. Az eltörlési parancsot Szentkatalin konventjében szeptember 5-én hozták nyilvánosságra és 1787. február 10-én költöztek ki véglegesen a lakók. A gárdián átadta a konvent pecsétjét s azután a számadásra került sor, a biztosok átvették az alapítványok pénzeit és lefoglalták az értékes tárgyakat. A fundációk összege 7477 forintot tett ki Szentkatalin konventjében. Összevetve a négy említett kolostort Nagy Béni megállapítja, hogy „leggazdagabb volt arany, ezüsttárgyakban, értékes egyházi ruhákban és szerekben Szent-Katalin konventje. Volt itt 666 kötetet számláló beccses könyvtárunk is.”¹⁰⁵ Ezek után, néhány sorral lejjebb szomorúan konstatálja a következményeket: „Szent-Katalin klastromából meg mindent sietve Budára szállítottak, a drága arany-, ezüstkelyhek, a ritka könyvek ott az országból összehordott többi dolgokkal együtt hamarosan kótya-vetyére kerültek.” A különböző javak helyszínen történő prédálására sovány vigaszt nyújtott, hogy azok, akik a kolostor jószágát elherdálták visszatérítésre lettek kötelezve.¹⁰⁶

Velladics Márta szíves közlése, hogy az Egyházi gazdasági osztály (MOL C 72) és a Templomi Felszerelések Letéti Hivatala (MOL C 143) iratanyagának kutatása során Szentkatalinról a központi raktárba szállított tárgyakról egységes lista nem maradt fenn.

102 MATULOVÁ i. m. 2003. 67. p.

103 VELLADICS Márta: *Szerzetesrendi abolíció Magyarországon (1782–1790)*. In: Levéltári Közlemények 71 (2000) 1–2. szám. 49. p.

104 VELLADICS i. m. 2000. 40. p.

105 NAGY i. m. 1905. 580. p.

106 NAGY i. m. 1905. 579. p.

A különböző kimutatásokban és szállítólevelekben azonban szerepelnek tárgyak a kolostorból, még hozzá szép számmal, melyek mind azt bizonyítják, hogy valóban nem volt egy szegény kolostor.

Szentkatalin feloszlatása után a kolostori könyvtár könyvei szétszóródtak. Egy részük az ELTE Egyetemi Könyvtárába került. A kézirat katalógus¹⁰⁷ alapján beazonosítható néhány mű, amely kapcsolatba hozható Szentkatalinnal. Ezek mind a „Theologia” kategóriában találhatók.

Ezek közül első a „Cynosura sanctorum patrum Syrtim vitiorum, et Charybdim haereoseos, navigantibus in hoc mari magno, ostendes et ad lýtus dirigens” című könyv, amelyet 17. tételként találhatunk a listában. Az elektronikus katalógus leírása szerint: „*Tartalma kiválóbb szemelvények a sz. atyák írásaiból. Colophon: Posonii scriptus est hic liber per patrem Joannem Baptistam Nitriensem a 1616. Ad p. 1-mam pictura et sequens annotatio: „Hunc manuscriptum libellum, ego fr. Bonav. Martinus Kopchani proae sae Mae custos et vicarius provincialis, incorporatum volui pro usu concionatorum in conventu S. Catharinae I. Martii 1637.”*

A címet így fordíthatnánk: „A szent atyák sarkcsillaga, amely megmutatja a bűnök Syrtisét és az eretnokségek Carybdisét azok számára, akik e nagy tengeren hajóznak és elvezet a parthoz.” A nagy tenger az emberi életre vonatkozik, a part pedig ebben az összefüggésben az üdvösséget jelenti, amelyet szeretne mindenki elérni, habár bűnökkel és kísértésekkel teli világban él és tudja, hogy nagy küzdelmek árán lehet csak eljutni ebbe a célba.

A kolofon a következő adatokat közli: „Íratott e könyv Pozsonyban Nyitrai Keresztelő János által, 1616-ban. Az első oldalon kép és a következő megjegyzés: Ezt a kéziratot könyvecskét én, fráter Kopcsányi Márton Bonaventura a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett rendtartomány vikáriusa, és custos a népszónokok használatára akartam összeállítani Szt. Catharina konventjében, 1637 márc 1-jén.”

Szentkatalin zarándokhely volt, ezért folyamatosan gyóntattak az ott élő ferences atyák. Mivel a hívek igénye állandó volt, szükség volt arra is, hogy fölkészültek legyenek a gyóntatók. Ezt volt hivatott elősegíteni ez a kéziratot könyvecske is, amely feltehetően rendszeres használatban volt.

A katalógus 121-es sorszámú tétele a „Litaniae variae. Antiphonale manuale.” Ez egy XVIII. századi latin nyelvű énekeskönyv, amely litániákat és himnuszokat tartalmaz. A könyv végén a következő felirat található: „Pro novitiatus s. – Catharinae.” A litániák között található: Szentkereszt, esztergomi, szentkatalini, nyitrai, pozsonyi, nagyszombati, Szent Antal, stb.. Az énekeskönyvben vannak kottákkal ellátott zsolozsmák is a fő ünnepekre, úgymint Szent Ferenc, Pünkösöd, Kapisztrán Szent János, Epifánia, Jézus Szentséges Neve, Gyümölcsoltó Boldogasszony, Gábrriel és Mihály arkangyalok, Keresztelő János, Szent Márton, stb.. Befejezésül a szerző egy segédlettel egészíti ki a könyvecskét, amely a zenei alapokat ismerteti: dúrok, mollok felsorolása, amelyeket mindenkinek jól kell ismerni (Tabula Fundamentalís Pro Rudibus), ill. alapvető antifóna- és zsolnárdallamok.

133-as tételszámmal van feltüntetve a katalógusban egy „Tót énekeskönyv” szent énekek megjegyzéssel. Természetes, hogy ilyen könyv volt a szerzetesek birtokában, hiszen a zarándokok lelki gondozása mellett a zárda kimondottan a szlovák anyanyelvű

107 FARKAS Gábor Farkas (szerk.): *ELTE Egyetemi Könyvtár Elektronikus könyvek – kéziratok I.*, Budapest, 2006.

novíciusok képzésével foglalkozott. A kötet borítóján latin nyelvű felirat olvasható: *Hae cantilenaee donatae sunt pro conventu sanetae Catharinae per me Antonium Dulay die 10. Oct. a. 1747.* vagyis: Ezt az énekeskönyvet én, Dulay Antal ajándékoztam a Szent Katalin konventnek az Úr 1747. esztendejében október hónap 10. napján. Az eredeti tulajdonosról, Dulay Antalról illetve a szentkatalini konventtel való kapcsolatáról nem állnak rendelkezésre bővebb információk.

SZENTKATALIN JELENE

A KATARÍNKA PROJEKT SZAKMAI HÁTTERE ÉS FŐ KUTATÁSI TERÜLETEI

A konvent fölszámolása és az 1995 közötti időszak történései néhány eseménnyel röviden összefoglalhatók:

1811 – a templom előtti Kálvária szoborcsoportot az Erdődyek Dejtére szállítatják;

1835 – utolsó ismert feljegyzés Szentkatalin óréről;

1869, 1891 – néhány történész érdeklődését felkelti Szentkatalin (Balázsovits Odoricus: „Brevis Historia...” és Jedlicska Pál „Kiskárpáti emlékek” c. művei);

1905 – a templomtornyony álló ferences szentek szobraiát átszállítják a Szomolányban lévő Pálffy családi sírbolthoz;

20. század harmincas évei – Szentkatalinon cserkész táborokat tartanak, a ferences jelöltek kedvelt kirándulólhelye;

20. század második fele – a feledésbe merült kolostor emlékét Hadrián Radváni és Jozef Šimončič történészek igyekeznek feltámasztani.

A templom és kolostorom életében az 1995-ös év hozott fordulópontot, amikor Peter Herceg rátalált erre a helyre és megálmodta a Katarínka műemlékvédelmi projektet. Ennek keretében Szentkatalinon a Katarínka civil szervezet irányításával komplex kutatómunka folyik. A projekt komoly szakmai felügyelettel valósul meg és több rangos intézmény támogatását élvezi. Ezek közül kiemelkedik a Pozsonyi Komenský Egyetem három tanszéke: az Alkalmazott és Környezeti Geofizikai Tanszék, az Embertani Tanszék és a Régészeti Tanszék. Folyamatos szakmai segítséget nyújt továbbá a Nagyszombati Egyetem Klasszikus Régészeti Tanszéke és a szlovákiai Ferences Rendtartomány.¹⁰⁸

A projekt elsődleges céljai között szerepel az, hogy a templom és kolostorépületet a jelenlegi állapotában megőrizték és a veszélyeztetett helyeken megerősítsék a falakat. Ezen kívül az egyik fő kutatási irányvonalat a régészeti kutatómunka, ill. az ehhez kapcsolódó antropológiai kutatás adja, amely során „az itt eltemetett emberek életéről, szociális helyzetéről, ill. fizikai állapotáról közelebbi ismeretekhez jutottak. Sok régészeti objektumot geofizikai módszerekkel vizsgáltak, amely lehetővé teszi, hogy választ kapjunk a kérdésre: milyen falak találhatóak a föld alatt és milyen az alaprajzuk. Mindenképpen méltó megemlíteni a templom hajójában található sírboltot, amelyet mikrogravimetrikus módszerrel mértek be (1998-2000), és az eredmények alapján valóban sikerült is megtalálni és föltárni. Úgyszintén észlelhető volt további két kápolna a templom előtt található hat közül, egy nagy (talán gazdasági) épület a kápolnák mellett, mellékkápolnák az oldalhajó mellett, ill. a falak mentén a templomhajóban, a presbitériumban és a ma már nem létező kolostorszárnyban.”¹⁰⁹

108 HERCEG, *i.m.*, 7.

109 *Uo.*, 8.

Ezt a terepen való kutatómunkát egészíti ki a helytörténeti és levéltári kutatás. „Valódi motiváció a megőrzés szempontjából, hogy a kutatás is megerősítette: egy dús gazdag és előkelő zarándokhelyről van szó „basilica minor” ranggal. Évente néhány alkalommal emberek ezrei tódultak ide rendszeresen, például a 25 km-re lévő Nagyszombatból induló gyalogos zarándoklat keretében, melyet a püspök vezetett.

A műemléki és művészettörténeti kutatás egyfelől az építmény létrejöttének periódusaival, az átépítésekkel, a templom, ill. kolostor kibővítésével foglalkozik, de régebbi objektumokkal is, mint például a gótikus kápolnával.”¹¹⁰ 1995 óta a Katarinka projekt keretében olyan sok mindenre fény derült, hogy az eddigi eredmények összefoglalása külön dolgozat témája lehet.

Ezek mellett a kutatási területek mellett nem elhanyagolható az a tény sem, hogy az objektum területe és tágabb környezete 1984 óta természetvédelmi terület.¹¹¹ Különösen értékes teszi így ezt a helyet, hogy a kulturális örökség és a természeti örökség párhuzamosan van jelen.

KITEKINTÉS

Alexandriai Szent Katalin középkori tisztelete köztudott, ennek ellenére a néprajzi szakirodalom eddig nem fedezte föl Szentkatalint. Ezt tapasztaltam, amikor a dejtei templom és kolostor kezdeteire vonatkozó adatokat kerestem, valamint, amikor Katalin barokk kori tiszteletére utaló följegyzések után kutattam. Minden bizonnyal legjobban dokumentált a feloszlátás időszaka, de a kutatás még itt is bőven folytatható.

A Magyar Országos Levéltárban néhány fond bizonyára további értékes adatokat tartalmaz Szentkatalinra vonatkozóan, amelyekkel érdemes volna behatóbban foglalkozni. Ezek föltételezésem szerint a Helytartótanácsi Levéltárban a következők:

A C 102: Informationes exactoratus super obiectis claustrorum (a számvevőség jelentései a kolostorok ügyeiről) 1786-1848 (18. kötet St Catherin 1790) és C 103: Inventarien der in Hungarn aufgelassenen Klöster (föloszlátott magyar kolostorok leltárjai) 1782 – 1799 (24. kötet St Catherin) a hivatalos leltárjegyzékek őrzőhelye.

Mindezeken túl érdemes volna további figyelmet szentelni az Esztergomi Prímási Levéltár iratanyagának is. Értékelhető adatok lehetnek a következő fondokban:

Az Acta commissionis ecclesiasticae (egyházi bizottság iratanyaga) 1782-1848 tartalmazza az 1782-1795 közötti kimutatásokat, összeírásokat a kolduló rendekről, ill. az eltörölt klastromokról.

Fush besorolása szerint a VIII. kategória foglalja össze a szerzetesrendek szabályozását, megszüntetését, ill. a rendek anyagi helyzetét érintő iratokat.¹¹²

Miután 1787-ben a szerzetesek végleg elhagyták Szentkatalint, a hadsereg kezelésébe került az épületgyűttes és rokkant katonákat helyeztek el benne néhány évre. Erről az időszakról kerülhetnek elő esetleg érdekes adalékok a Hadtörténelmi Levéltár iratanyagából.

¹¹⁰ Uo. 9.

¹¹¹ URL: <https://old.uzemia.enviroportal.sk/main/detail/cislo/72> (2021. április 10.)

¹¹² BÓNIS György (szerk.): *Utmutató az esztergomi primási levéltárhoz – Archivum Ecclesiasticum*. Bp., 1964. 293–294. p.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban elsősorban arra törekedtem, hogy átfogó képet nyújtsak Szentkatalin eddigi kutatásaival kapcsolatban. A tárgyalt fejezetek egy-egy kiragadott részletét érintik a kolostor korai történetének. Célom az volt, hogy általuk bemutassam mennyire kiemelkedő volt Szentkatalin konventje több szempontból is. A nép pasztorációjában rendkívül eredményes volt, erre enged következtetni a sok búcsújárás. A novíciusok lelki elmélyedését szolgálta a remeteség életformája, amire ideális hely volt a városoktól távol eső, csöndes erdei környezet. A pénzügyi kimutatások alapján megállapítható, hogy a konvent sikeres gazdálkodást folytatott, olyannyira, hogy 1786-ban legtöbb vagyonnal rendelkezett az esztergomi egyházmegyében megszüntetett ferences közösségek közül.

A hely korai történetére vonatkozóan mindenképpen érdemes volna további kutatásokat folytatni. Nyitott kérdés, vajon honnan fakadt Szent Katalin „ősidők óta” – föltehetően a középkor óta – jelenlévő tisztelete a Kis-Kárpátokban.

Különösen sok anyagot lehetne föltárni a kolostor megszüntetésével kapcsolatos további levéltári kutatás során. A szakrális berendezések jelentős része Szentkatalinról Budára került a központi lerakatba, azonban ezek eddig ismeretlen helyen vannak. Érdemes volna föl kutatni ezeket, bár a siker nem biztos. Amennyiben a levéltári források tartalmaznak is adatokat a tárgyak hollétével kapcsolatban, könnyen előfordulhat, hogy elkerültek máshová a keresett dolgok, s így az eredeti felszerelésnek nem feltétlenül lehet nyomára lelni.

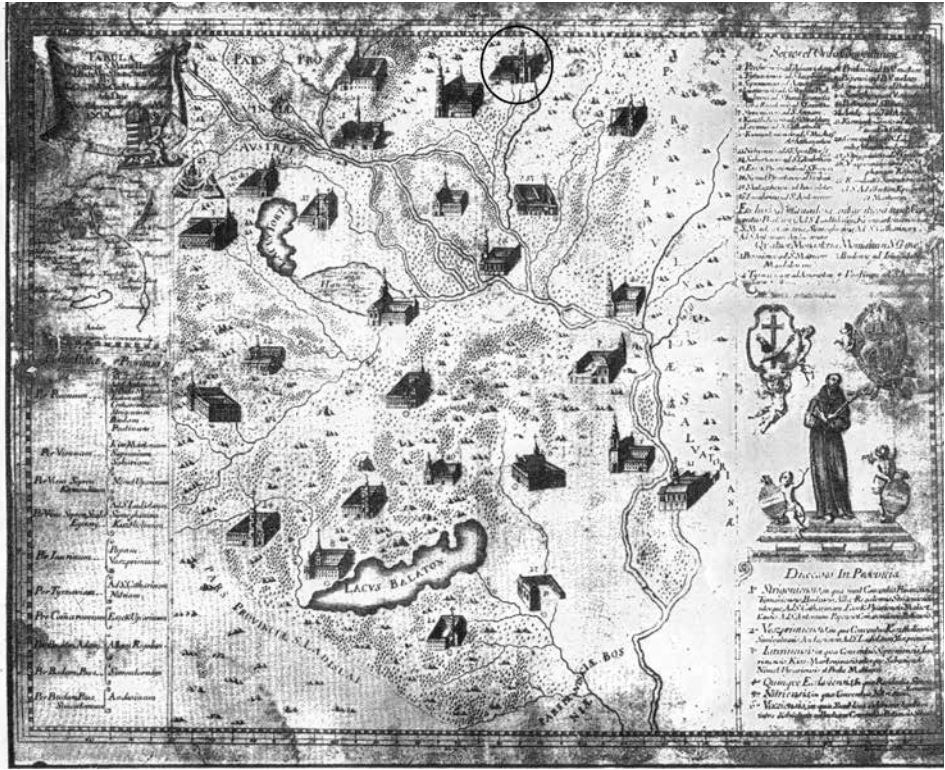
Köszönetet mondok elsősorban Medgyesi-Schmikli Norbertnek, aki munkám során végig támogatott, továbbá Kerny Teréziának, Ivana Kvetánovának, Velladics Mártának és Peter Hercegnek, akik észrevételeikkel, tanácsaikkal segítettek.

ILDIKÓ VOJTUSOVÁ

FRANCISCAN CHURCH AND MONASTERY OF ST. CATHERINE IN DEJTE

BETWEEN THE 16TH-18TH CENTURIES

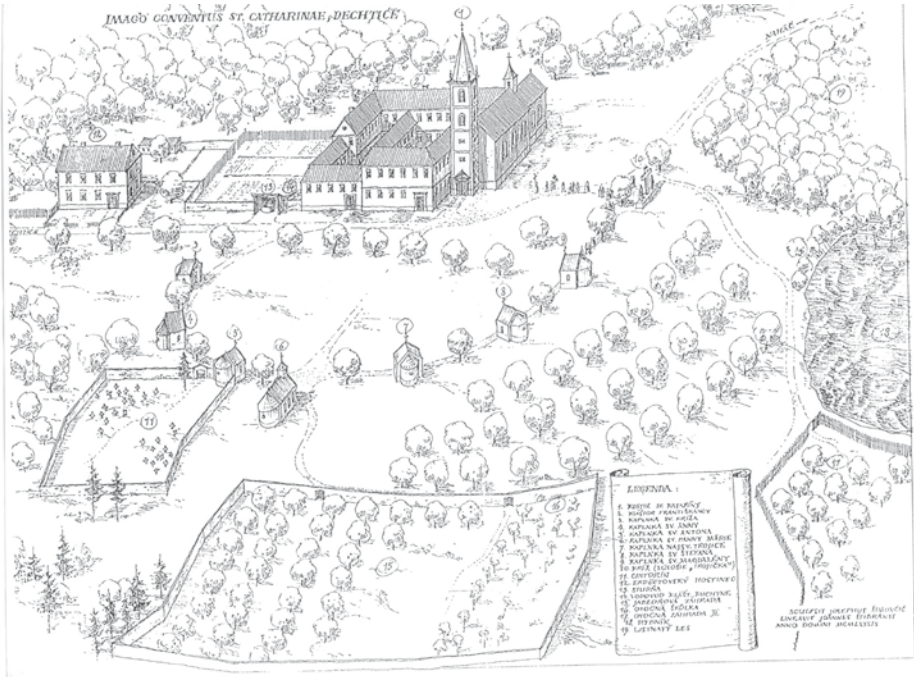
The Franciscan monastery dedicated to St. Catherine of Alexandria in Dejte (today Dechtice in Slovakia) was established in 1618. It is one of the lesser-known monasteries of the Mariana Provincia in Hungary and therefore offers to historians plenty of opportunity for research. It used to be a place where monks lived, managed a successful economy and to which pilgrims from lands near and far made pilgrimages between the 16th and 18th century. The monastery was closed down due to the reform of Emperor Joseph II in July 1786. Monks had to abandon it and the inventory was distributed among the surrounding villages, monasteries even as far as Buda. Since then, St. Catherine's Monastery has been gradually turning into a ruin. St. Catherine's Monastery preservation project has been managed by Katarínka NGO since 1995. Its main goal is to maintain and conserve the ruins and conduct complex archaeological, historical, and geophysical research.

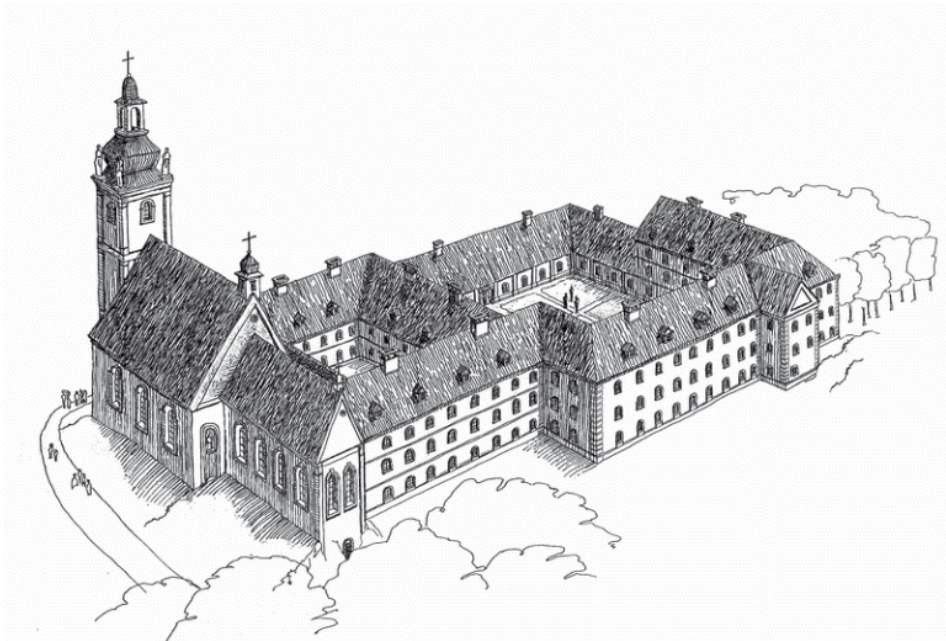
A Mariánus Provincia kolostorai 1743-ban
(Jozef Šimončič: Kostol a kláštor Sv. Kataríny v Dechticiach.

In: Vlastivedný časopis, 1989, 4. szám, 161. p.)

A térkép őrzési helye nincs feltüntetve. Szentkatalin kiemelése a térképen Vojtusová Ildikó.

Feltételezett rekonstrukció a kolostorról és környékéről, 1989
(Jozef Šimončič – Ján Štibrányi)

Feltételezett rekonstrukció a templomról és kolostorról, 2003
(Petra Gajdičová)

*Legrégebbi ismert fénykép Szentkatalinról, 1904
(Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony, Pálfi fond, vöröskői ág 1742–1945, levéltári jelzet: 2672)*

*Ferencesek kirándulása Szentkatalinon, 1932
(P. Fidel Jurčovič OFM archívuma)*

*Templom és a kolostorépület déli szárnya, 2005
(légifotó Ivan Holub)*

*Szentkatalin temploma, 2006
(fotó Peter Herceg)*

*Szentély Szent Katalin szobrának torzójával, 2004
(fotó Peter Herceg)*

*Szent Katalin szobra Jabláncon az Apponyi sírboltban, 2020
(fotó Ivana Kvetánová)*

BOROSSAY KATALIN

HISTORIA DOMUS GINSIENSIS SEU KEÜSZEÖG SOCIETATIS IESU

A kőszegi jezsuiták háztörténete: egy reménybeli szövegkiadás elé*

Jézus Társaságából elsőként P. Zili és P. Wilffer érkezett Kőszegre, 1675. január 12-én. Jövetelüket hónapokra, évekre, sőt, évtizedekre visszamenő tervezés és szervezés előzte meg és készítette elő. Pázmány Péter esztergomi érsek már az 1620-as években szorgalmazta a rend kőszegi letelepítését, ám akkor saját kívánságukra Dallos Miklós püspök végül is Győrött alapított a jezsuiták számára kollégiumot. 1631-ben Draskovich György püspök újra próbálkozott a kőszegi alapítással, de személyi ellentétek miatt nem járt sikerrel, így öt évvel később ő is másik városban, Sopronban váltotta valóra tervét.¹ 1666-ban Széchenyi György, az egyházmegye akkori ordináriusa úgy látta, hogy *eljött a régen vágyott alkalom* a kőszegi alapításra,² de várnia kellett még néhány évet:³ csak a német evangélikusok kezén

* Az OSZK Kézirattár Fol. Lat. 4012 jelzetű kötetével, a kőszegi jezsuiták háztörténetével (a továbbiakban: HD) több mint tíz éve a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban akkori főnökömnek, Granasztóiné Györfly Katalinnak a megbízásából kezdtem foglalkozni. Néhány évvel később a munkát az OTKA-K-109323 számú, *Műemléki topográfiai kutatások Kőszegen és Tokaj-Hegyalján* című, Mentényi Klára vezette kutatási program keretében folytattam, melynek második üteme a jelenlegi, ugyancsak általa vezetett, NKFI/OTKA-K-132063 számú, *Műemléki topográfiai kutatások Kőszegen II.* című kutatási program. Ezúton köszönöm mindkettejüknek a lehetőséget, a nekem megelégedett bizalmat. Egyúttal itt köszönöm meg Mentényi Klárának a cikk megírásához nyújtott értékes és sokrétű segítségét, források, publikációk rendelkezésemre bocsátását.

- 1 *Pázmány Péter összegyűjtött levelei I*, s. a. r. HANUY Ferenc, Budapest, Egyetemi Nyomda, 1910, 298, 543.; GYENIS András: *Régi magyar jezsuita rendházak: központi rendi kormányzat*, [Rákospalota, Széchenyi Művek, 1941] (Isten nagyobb dicsőségére, 4) 26–27, 45–46.; KÁDÁR Zsófia: *Jezsuiták Nyugat-Magyarországon a 17. században: a pozsonyi, győri és soproni kollégiumok*, Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2020, (Magyar történelmi emlékek: értekezések) 70–71, 75–76. Dallos Miklós (†1630) 1623-tól haláláig volt győri püspök, 1627-ben telepítette meg székvárosában a rendet. *Dallos Miklós = Magyar katolikus lexikon II*, Budapest, Szent István Társulat, 1996, 507. Draskovich György (1599–1650) 1635-től haláláig volt győri püspök, Sopronban 1636-ban telepítette meg a jezsuitákat. *Draskovich György = Magyar katolikus lexikon II*, Budapest, Szent István Társulat, 1996, 706–707.
- 2 HD 6v. Széchenyi György (1603–1695) 1658–1685 között volt győri püspök, 1667–1685 között kalocsabácsi érsek. *Széchenyi György = Magyar katolikus lexikon XII*, Budapest, Szent István Társulat, 2007, 644–645.
- 3 Ezekről az évekről, a történeti-társadalmi környezetről ld. az egykori jezsuita kollégium, utóbb piarista, majd bencés, végül állami gimnázium teljes történetét feldolgozó publikáció vonatkozó oldalait: BARISKA István: *Kőszeg legrégebb iskolája = A kőszegi Jurisich Miklós Gimnázium és Középiskolai Kollégium évkönyve 1677–2002*, szerk. Horváthné Kutasi Mária, Kőszeg, Jurisich Miklós Gimnázium, 2002, 4–7.

lévő egykori Szent Jakab-templom 1671-ben történt vissza,⁴ majd a magyar evangélikusok templomának 1673-ban történt elfoglalása után, Kuzmics Péter⁵ első kőszegi plébánosnak és P. Philipp Millernek, I. Lipót császár jezsuita gyóntatójának közreműködésével sikerült a városban megtelepíteni a szerzeteseket.⁶ Noha Széchényi 1666-ban a császárnak, illetve P. Millernek küldött levelében elkötelezte magát a jezsuiták kőszegi letelepítése mellett, 1672-ben, amikor valóban tettekre került a sor, anyagi okok miatt a ferences alapítást szorgalmazta, ugyanis előbbi költségét hatvan-, utóbbiét tízezer forintra becsülte. Kuzmics azonban a plébániájára Sopronból Széchényi rendelkezésére kisegítőnek küldött két ferencessel hosszasan elbeszélgetve nem találta őket alkalmasnak nagy ambícióval megkezdett munkája folytatására,⁷ a szinte teljesen eretnek város – Kőszeg lakossága ekkor túlnyomórészt, a városi tanács teljesen evangélikus volt – rekatolizálására. Meggyőzve a kőszegieket, tehetőseket és szegényeket is arról, hogy anyagilag jobban járnak a jezsuitákkal – mondván, hogy az biztos, hogy itt Őfelsége valami szerzetesrendet meg fog telepíteni,⁸ s ha a kolduló ferences rend lesz az, akkor őket a polgároknak és a városi pénztárnak kell majd ellátnia –, elérte, hogy maga a város folyamodjon a császárnál a jezsuiták érdekében. A város beadványának ügyében tanácsot kérő császárnak a gyóntatója az emlékezetébe idézte Széchényi 1666-ban írott, fentebb említett leveleit, amivel elérte, hogy a császár egyértelműen a jezsuiták mellett tegye le a voksát. Széchényi a császárra hivatkozva visszahívta a ferenceseket,⁹ s ezzel nyitva állt az út a jezsuiták előtt: 1675. január 12-én, szombaton délelőtt a ferencesek

4 HD 1r–2v

5 Kuzmics Péter (1640 k.–1686) 1662–1666 között tanult a Pázmáneumban, 1665-ben szentelték pappá. 1668-tól plébános Ötvenyben, 1671–1675 között Kőszegen. 1672-től győri mesterkanonok, 1674–1676 között komáromi főesperes. Kőszegről Sopronba távozott, ahol 1675–1676 között ugyancsak plébános volt, majd 1676-tól főesperes lett. 1684-től tihanyi apát és fehérvári prépost; ezeket a javadalmakat a leégett tihanyi templom, rendház és malom újjépítésére kapta. *Kuzmich Péter = Magyar katolikus lexikon VII*, Budapest, Szent István Társulat, 2002, 545.

6 HD 4v–9r

7 Chernel városi jegyzőkönyvekre hivatkozva azt írja, hogy kezdetben Kuzmics maga is a ferencesek megtelepítését pártolta, sőt, gróf Széchy Péter az ő ösztönzésére írt a rendet ajánló levelet a városi tanácsnak 1673. december 14-én; a lutheránosokból álló tanács azonban ekkor és a továbbiakban is következetesen mellőzte a kérelmet azzal az indoklással, hogy az ügy nem a tanácsot, hanem az egész községet illeti. Nem szól viszont arról, hogy kezdetben Széchényi is a ferenceseket támogatta. Pacher is említi, hogy Kuzmics kezdetben a ferencesek mellett volt és menet közben – nyilván nem függetlenül a város ellenállásától – váltott irányt, illetve taktikát. CHERNEL Kálmán: *Kőszeg szabad királyi város jelene és múltja II*, Szombathely, Seiler Henrik Ny., 1878, 104–105.; PACHER Donát: *A kőszegi gymnasium története 1677–1895 = A pannonhalmi Sz.-Benedek-rend kőszegi gymnasiumának értesítője az 1894/95. évről*, Kőszeg, Feigl Gyula Ny., 1895, 13–14.

8 A Wesselényi-összeesküvés felszámolásakor Lipót fogadalmat tett Mariazellben az eretnokség kiirtására. Mivel a német tartományok nagyrészt evangélikusok voltak, politikai okokból eddig a Magyar Királyság területén nem alkalmazott nyílt erőszakot: a megyéspüspököknek adott vizitációs megbízás és a szerzetesrendek missziós célzatú letelepítése volt a megfelelő eszköz a rekatolizálás elindításához. HD 3v–4r Ugyancsak politikai okai voltak annak, hogy a magyarországi jezsuiták és intézményeik a 20. század elejéig a bécsi székhelyű osztrák – 1871-től osztrák-magyar – rendtartományhoz tartoztak, az önálló magyar rendtartomány megalakítására csak 1909-ben kerülhetett sor. *Jezsuiták Magyarországon = Magyar katolikus lexikon V*, Budapest, Szent István Társulat, 2000, 827–830.

9 A HD nem hagyja említetlenül, hogy ferences körökben sem volt egyetértés a kőszegi alapítás ügyében. Csak a provinciális, P. Ramocsaházi Remig és az egyik Kőszegre küldött soproni szerzetes, P. Szombathelyi szorgalmazta, a provincia nagy része, különösen a Kőszeghez két mérföldnyi távolságra elhelyezkedő szombathelyi kolostor ellenérdekelt volt. Kőszeg ugyanis Szombathely koldulási kerületéhez (*mendicationis districtus*) tartozott, vagyis a szombathelyi rendház nyilvánvalóan elesett volna a Kőszegen begyűjtött vajmi kevés adománytól is, ha ott rendház létesült volna.

elhagyták Kőszeget, délután pedig már ott voltak az ugyancsak Sopronból érkező jezsuiták, akik a közeli Sopronnyéken¹⁰ várták a jeladást. A másnap tartott vasárnapi szentbeszédeket – Wilffer¹¹ a német templomban németül, Zili¹² a magyar templomban magyarul prédikált – hamarosan más nagy horderejű események is követték: Kuzmics áprilisi távozása után a rend megkapta a város plébániáját, amit huszonkét éven keresztül láttak el;¹³ 1677-ben megkezdődött a kollégium építése,¹⁴ s ugyanebben az évben megindult az iskolai oktatás is.¹⁵ 1683 nyarán ugyan a törökkel szövetséges Thököly hadi sikerei miatt néhány hónapra el kellett hagyniuk a várost, ám Bécs sikertelen ostromával fordult a kocka és ősszel már vissza is térhettek.¹⁶ Ettől fogva 1773-ig, a rend pápai rendelettel történt feloszlataáig jelenlétük, működésük a városban folyamatos volt.

Az alapítás előbbieken ismertetett, fordulatokban bővelkedő történetét és a jezsuiták kőszegi működésnek mintegy nyolc évtizedét, a Szent Jakab-templom visszavételétől 1749-ig terjedő időszakot dokumentálja az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött kézirat. Kötése bőr, táblamérete nagyjából 20x30 cm, terjedelme 179 fólió. 355 számozott oldalt tartalmaz; a fólió-sorszámokat a fólió-előlapok jobb felső sarkába nyomtatták, az oldalszámokat fólió-előlapokon, azaz páratlan oldalakon a lap jobb felső sarkába, fólió-hátlapokon, azaz páros oldalakon a lap bal felső sarkába írták.¹⁷ A fóliók számának megkétszerezésével számítható és a tényleges oldalszám közötti különbség abból fakad, hogy a szöveg közben van két üresen hagyott, íratlan oldal (itt az író véletlenül két fóliót összefogva lapozott; amikor észrevette, két ponton összeragasztotta a fóliókat, hogy a szöveg folyamatos legyen, utóbb azonban – amikor a fóliók sorszámozása történt – durván szétválasztották őket, kilyukasztva, elszakítva mindkét fóliót),¹⁸ továbbá az utolsó fóliónak csak az előlapján van szöveg, tehát nincsen 356. oldal. E kivételektől eltekintve jellemzően folyamatosan írták az oldalakat: az év fordulása vagy az író személyének változása nem járt új oldal nyitásával. Nagy ritkán fordul csak elő, hogy egy fél vagy harmad oldal üresen marad, egyszer pedig az is, hogy egy teljes oldal, ami viszont kapott lapszámot.¹⁹ A kéziratban mindössze egy vendégoldal van: az 1747-es évhez utólag toldották be az éves névsort.²⁰ Fólió-számozással a könyvtár, oldalszámozással a jezsuiták látták el a kéziratot. Az oldalszámozás számjegyeinek az oldalszövegek karaktereitől nagyjából

10 Nekenmark/Neckenmarkt (Ausztria)

11 Wilffer Gregorius (1634 Zwettl – 1702 Pozsony) élete folyamán többször töltött rövidebb-hosszabb időt a soproni házban. Keresztnevének használata nem egységes: a kőszegi HD törzsszövegében *Gregorius*-ként szerepel (8v, 9r), de 8v széljegyzetében keresztneve *Geor*-ként van rövidítve. Lukács László a *Catalogus generalis*-ba *Gregorius*-ként vette fel, de a *Catalogus personarum* köteteiben – nyilván a forrás névhasználatának függvényében – hol *Gregorius*-ként, hol *Georgius*-ként szerepel. LUKÁCS, Ladislaus: *Catalogus generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis Iesu 1551–1773*, Romae, Institutum Historicum S. I., 1987–1988, I–III., III, 1845.; LUKÁCS, Ladislaus: *Catalogus personarum et officiorum Provinciae Austriae S. I. 1551–1773*, Romae, Institutum historicum S. I., 1978–1995, I–IX. (ld. a vonatkozó éveknel és rendházaknál).

12 Zili Nicolaus (1640 Csepreg – 1685 Gyulafehérvár) Lukács 1987–1988, III, 1903–1904.

13 HD 73r

14 HD 17v

15 HD 18r

16 HD 32r–44r

17 HD 1r középen fent a 179-es szám a kézirat fólióinak darabszáma: információ a kézirat szövegének első oldalán a kézirat összterjedelméről.

18 HD 173v, 174r

19 HD 103v (p. 206.)

20 HD 174v és 175r között.

független megformálása arra utal, hogy az oldalak számozására nem évenként, hanem akkor került sor, amikor a fóliók már össze voltak fűzve, s még az is lehetséges, hogy mindössze két kéz által: az első a 253. oldalig, a második 254-től a kézirat végéig számozott.²¹ Mivel a 355. oldal felső harmadában az 1749-es év eseményeinek leírása tartalmi hiány nélkül, jól szerkesztett egészként, az utolsó sor alatt húzott vízszintes vonallal ér véget, bizonyos, hogy a kézirat tervszerűen lett lezárva: az említett vízszintes vonal alkalmazására egyik év befejezése után sincsen példa. Az pedig, hogy az utolsó írott fólió után nincsenek üres lapok, más, a későbbiekben részletezendő tartalmi jellemzőkkel együtt inkább arra utal, hogy az 1749-es év történetének megírása után fűzték össze a fóliókat és kötötték be a kéziratot, mintsem arra, hogy egy íratlan fóliókból álló, kész kötetbe írták a háztörténetet, amíg a kötet be nem telt. A jezsuita rend írásbeliségének ismeretében nem kétséges, hogy a háztörténetet ezután is, egészen 1773-ig vezették – bizonyítja ezt az is, hogy az 1750-1773 közötti időszakban is végig volt a háznak *historicus domusa*, azaz a háztörténet írásával megbízott felelőse²² –, ám ez a feltételezett „második kötet” egyelőre lappang. Ha a kézirat kötetébe szerkesztése valóban az előbbiekben leírt módon történt, vagyis akkor, amikor az évenként néhány fólióval növelt papírmennyiség elért egy bizonyos – egészen pontosan egy kötetnyi – vastagságot, akkor a szóba jöhető gyűjteményekben²³ talán nem is kötetet kell keresni, hanem inkább az adott évkörből (1750-1772) származó fóliókat, esetleg mappába rendezve vagy fűzetébe fűzve.

A kézirat 1933 májusában vásárlás útján, több másikkal együtt került a Magyar Nemzeti Múzeumba, majd az intézmény múzeumi és könyvtári főigazgatóságának 1949-ben történt szétválásával az Országos Széchényi Könyvtár nevet kapó nemzeti könyvtár Kézirattárába, jelzete Fol. Lat. 4012.²⁴ Az eladó, Ranschburg Gusztáv a magyar könyvészet meghatározó alakja volt a huszadik század első felében,²⁵ ám régi kéziratokkal a *R. G. antikvárium igen ritkán foglalkozott, mégpedig azért, mert [f]eltehető, hogy R. G. szak tudása sem volt elegendő és idegen segítségét kellett feldolgozásukhoz igénybe venni.*²⁶

21 Váltás: HD 127r/127v

22 A jezsuita írásbeliségről ld.: KÁDÁR Zsófia – MIHALIK Béla Vilmos – SIPTÁR Dániel: *Bevezetés a Jézus Társasága magyarországi rendtörténetének forrásaihoz és irodalmába: kézirat vázlat*, Budapest, 2016, 13–18. https://static-cdn.hungaricana.hu/media/uploads/reports/2015/jezus_tarsasaga_magyarorszagi_rendtartomany_leveltara_3590_00008.pdf; MOLNÁR Antal: *A hódoltsági katolikus egyháztörténet forrásai* = *Múlt-Kor*, 2006. március 21. https://mult-kor.hu/20060321_a_hodoltsagi_katolikus_egyhaztortenet_forrasai; GYULAI Éva: *Rákóczi és a sárospataki jezsuiták = II. Rákóczi Ferenc, az államférfi: tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulójára*, szerk. TAMÁS Edit, Sárospatak, 2008 (A Sárospataki Rákóczi Múzeum füzetei, 53), 294–345.

A községi rendház *historicusait* azonosítani, a *historicusok* életútját követni Lukács László katalógus-forráskiadásaiából lehet: LUKÁCS 1987–1988; LUKÁCS 1978–1995.

23 Ld. 30–31. jz.

24 *A Szerzeményi napló tanúsága szerint a Historia Domus-t több más kézirattal együtt 1933 májusában vásárolta a könyvtár Ranschburg Gusztáv antikváriustól, 180 pengő értékben. Janzsó Miklós (OSzK Kézirattár) szíves közlése (e-mail, 2020.06.18.). A további kéziratok: Quart. Lat. 2625, Oct. Lat. 676, Oct. Hung. 940, Fol. Germ. 1293, Quart. Hung. 2595, Quart. Hung. 2596. Méry Tünde (OSzK Kézirattár) szíves közlése (e-mail, 2020.09.11.).*

25 Ranschburg Gusztáv (1868–1944) antikváriuma 1895-től működött a Ferenciek terén. 1952-ben az 1945 februárjában újraindított, még mindig családi tulajdonban lévő üzletet államosították, ettől kezdve az Állami Könyvterjesztő Vállalat egyik antikváriuma működött egykori helyiségeiben. Ranschburg legidősebb lánya az 1920-as évektől apja és György fivére mellett dolgozott az antikváriumban, Ranschburg életéről és üzletének történetéről írott gépiratos visszaemlékezését ugyancsak az OSzK Kézirattára őrzi, F150/4.

26 OSzK Kézirattár F150/4 19.

Ez és a Ranschburg és Varjú Elemér²⁷ közötti szoros kapcsolat magyarázhatja azt, hogy e hazai vonatkozású kéziratokat a Nemzeti Múzeumnak adta el. Nem ismert viszont az, hogy milyen úton-módon kerültek a birtokába az áruba bocsátott kéziratok, köztük a községi *Historia Domus*.

A kötet korábbi sorsáról sem sok biztosit tudunk. Azt igen, hogy a kezdetektől 1773-ig, a Társaság pápai rendelettel történt feloszlataáig Kőszegen volt. Az első magyar jezsuita történetíró, Timon Sámuel (1675-1736) a Hevenes Gábor (1656-1715) által a 17. század utolsó évtizedében elkezdett forrásgyűjtést folytatva²⁸ lemásolta a háztörténet 1675 végéig tartó részét, vagyis az első tíz, levél- és okirat-másolatokat is tartalmazó fóliót.²⁹ Az 1773-as feloszlataást követően a jezsuita rendházak levéltárait – elsősorban a volt jezsuita tulajdonra vonatkozó, jellemzően jogbiztosító jellegű, illetve vegyes iratanyagot – a Magyar Kamara Archivumába szállították. Az egyes rendházakban helyben keletkezett, belső, rendi használatra szánt irat(típus)oknak nem volt hatóságilag kijelölt útja, így azok ma a legkülönbözőbb helyeken találhatóak:³⁰ például községi jezsuita iratanyag van az iskolát 1777-1815 között fenntartó piarista, valamint az 1815-1948 között fenntartó bencés szerzetesrend archívumaiban is.³¹ A *Historia Domus* azonban maradt Kőszegen és a 19. században többen is készítették belőle jegyzeteket, kivonatokat.

A század első felében Győri János plébános a város és plébániája történetét összefoglaló kéziratához használta. A kéziratot a Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár őrzi.³² Győri 1821-től 1849-ben bekövetkezett haláláig volt Kőszegen plébános, de – mint maga írja a kézirat 67. oldalán – plébánosi kinevezése előtt már tíz évet, vagyis az 1810-es évek elejétől káplánként szolgált a városban. Kőszeg 1279-1792 közötti történetének eseményeit a kézirat címének és a lapszéli, a forrásokat következetesen megadó lapszéli bejegyzéseknek a tanúbizonyúsága szerint a városi és a plébániai levéltár, valamint az

27 Varjú Elemér (1873–1945) 1898-tól tíz éven át a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztviselője volt, 1913–1934 között a Múzeum érem- és régiségtárát igazgatta. 1895–1903 között Ranschburg üzletében csendestárs volt. Ranschburg lányának visszaemlékezése szerint Ranschburg feltehetőleg Varjú közbenjárásával tudott fényképezési engedélyt szerezni a Budai Krónika hasonló kiadásának (1473/1900) megjelenítéséhez. OSzK Kézirattár F150/4 1., 6.

28 HÖLVÉNYI György: *A magyar jezsuita történetírók és a jezsuita rend* = Magyar Könyvszemle, 90(1974), 235–238.

29 Timon gyűjtését utóbb Kaprinai István (1714–1786) rendezte kötetekbe, így a kéziratok az ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirat- és Ritkaságtára Kaprinai-gyűjteménye A sorozatának 38–45. kötetét képezik. A Kaprinai-gyűjteményben őrzött községi anyagot említi: SZELESTEI N. László: *Adalékok a községi jezsuiták történetéhez* = *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*, szerk. SZILÁGYI Csaba, Piliscsaba, PPKE BTK, 2006 (Rendtörténeti konferenciák, 2), 358. (A cikk a HD-ból vett, a jezsuita színjátásra vonatkozó szemelvényekből összeállított függelékkel újraközölve: SZELESTEI N. László: *Kőszeg rekatolizálása* = *Uő: Rekatolizáció és barokk áhítat*, Budapest, METEM, 2008, 161–182.)

30 MAKSAJ Ferenc: *A Magyar Kamara Archivuma*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1992 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, 1 : Levéltári leltárak, 8), 44.; KÁDÁR – MIHALIK – SIPTÁR 2016, 16–17. Itt köszönöm meg Siptár Dánielnek, a Jezsuita Levéltár és Rendtörténeti Könyvtár igazgatójának, hogy átolvasta és a szükséges helyeken javította cikkem kéziratát.

31 BARISKA 2002, 10–23. Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár és Könyvtár. Ezúton köszönöm e gyűjtemények vezetőinek és munkatársainak, Koltai Andrásnak, Dénesi Tamásnak, Boros Zoltánnak, Ásványi Ilonának és Nagy Balázsnak, hogy a Covid-19 járvány veszélyhelyzete idején is lehetővé tették számomra a kutatást.

32 *Quaedam Notitiae De Civitate, et Parochia Ginsiensi ad fidem diversorum Documentorum penes Archivum Civicum, Parochiale, Collegii olim Societatis Iesu existentium usque ad Annum 1821um inclusive conscriptae per Ioannem Győri Parochum – deinceps continuendae*. Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár (a továbbiakban: SzEL) IV. 64. Plébániák levéltárai, Községi Plébánia iratai, 1. d.

egykori jezsuita kollégium iratai alapján foglalta össze a kötet első 62 oldalán,³³ majd két oldal üresen hagyása után a 65-[89.] oldalakon az 1798-1848 közötti eseményeket, immár saját kútfőből.³⁴

Rimely Mihály későbbi pannonhalmi főapát 1830-1839 között volt a kőszegi gimnázium igazgatója és a rendház főnöke. Ebbéli minőségében kivonatolta a háztörténetet: két fólión, magyar nyelven szedte sorba az 1671-1699 közötti évek legfontosabb eseményeit.³⁵

Az 1870-es években Chernel Kálmán kőszegi városmonográfiája második, történeti kötetében számos alkalommal hivatkozik rá; utoljára az 1749-1750-es év tárgyalásánál.³⁶ Az 1749 utáni események ismertetésénél a korábbi kivonatoló, Győri forrásmegjelölései sem utalnak a jezsuita háztörténetre, tehát a feltételezett „második kötet” már sem az ő, sem Chernel idejében nem volt ismert³⁷ – ha az lett volna, feltehetőleg mindketten használták volna. A „második kötet”, mint korábban említettem, lappang; ha nem kerül elő, akkor az elveszett évek krónikája a rendtartomány központjába – Kőszeg esetében Bécsbe – küldött éves jelentésekből rekonstruálható.³⁸

1895-ben, amikor Pacher Donát bencés szerzetes megírta a kőszegi Szent Benedek-rendi katolikus gimnázium történetét, forrásairól szólva megjegyezte, hogy a *régebben házunkhoz tartozott, de ma valahol lappangó* háztörténet már nem, csak az abból készült Győri-féle kézirat állt a rendelkezésére.³⁹ Vagyis az 1933-ban felbukkanó kötet a Chernel és Pacher adatgyűjtése közötti időszakban, valamikor a 19. század utolsó három évtizede folyamán tűnt el Kőszegről.⁴⁰

33 Győri a háztörténetre mint *Protocollum Jesuitarum*ra hivatkozik.

34 Érdekessége Győri kéziratának, hogy a 80. oldalon nyelvet vált: 1836 eseményei még latinul, a további évek már magyarul vannak megörökítve.

Győri kéziratát a 20. században egy szorgos kéz elkezdte lemásolni: az első 20 oldalt kézzel, a 20–26. oldalakat géppel írta és elkészítette az egész kézirat részletes, gépiratos tartalomjegyzékét is (*Tartalomjegyzék Győri János kőszegi prépost-plébánosnak Quaedam notitiae de Civitate et Parochia Ginsiensis c. kéziratosa könyvéhez*. SzEL IV. 64. Plébániák levéltárai, Kőszegi Plébánia iratai, 1. d.). Mivel a levéltári egységben található egy jegyzőkönyv-kivonat az egyházközségi tanács 1963-as üléséről, feltételezhető, hogy a másolat és a tartalomjegyzék Móricz Lajos plébános (1952–1972) munkája.

35 Rimely Mihály János (1793–1865) 1842–1865 pannonhalmi főapát. *Rimely Mihály János = Magyar katolikus lexikon XI*, Budapest, Szent István Társulat, 2006, 626.; *Kivonat és Jegyzékek a Jezuíták kőszegi házi napló könyvéből*. Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, BK.146/V.2.1. Rimely Mihály kisebb írásai (1830–1860); a kivonatolt oldalak: HD 1r–77v

36 A kötetben Chernel a háztörténetre mint *kőszegi jezsuiták évkönyvére*, a kötethez készített kéziratosa jegyzeteiben mint a *jeszuiták jegyzőkönyvére* hivatkozik. ld. CHERNEL 1878, illetve Kőszeg, Városi Múzeum – Adattár XIX. doboz. Régi kőszegi családok: Chernel. Chernel Kálmán hagyatékából.

37 Chernel utolsó, 21. jegyzete az évkönyvből: *1749-cel zárul a jezsuiták évkönyve*. Érdekesség, hogy Chernel jegyzeteihez utólagos, gépiratos tartalomjegyzékét (*Tartalomjegyzék Chernel Kálmánnak a Jezuíták évkönyvéből készített kivonatos jegyzeteiből*, SzEL IV. 64. Plébániák levéltárai, Kőszegi Plébánia iratai, 1. d.) készített ugyanaz a személy, aki lemásolta Győri kéziratát és összeállította annak tartalomjegyzékét is (ld. 34. jz.).

38 *Litterae annuae Viennenses*: teljes sorozat az Osztrák Nemzeti Könyvtár Kézirattárában (Österreichische Nationalbibliothek Handschriftsammlung), mikrofilmmásolat a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. KÁDÁR – MIHALIK – SIPTÁR 2016, 14–15.

39 Pacher a háztörténet Győri-féle kivonatára mint *plébániai feljegyzésekre (Pl. F.)* hivatkozik, PACHER 1895, 5.

40 Chernel jegyzeteinek borítóján a *Kőszegi jezsuiták évkönyve* cím alatt ceruzás rájegyzés olvasható: (*Ez az évkönyv 1953-ban a gimnázium padlásáról a Szombathelyi Állami Levéltárba került.*) Annak fényében, hogy tudjuk, hogy a HD-t már 1933-ban megvette a Nemzeti Múzeum (ld. a 24. jz.-et), ez a kijelentés nyilvánvalóan téves. A Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltárában a vonatkozó levéltári egységben

Historia domus, vagyis háztörténet a neve annak a terjedelmétől függően füzet vagy könyv alakú, kézzel írott irattípusnak, amely egy egyházi intézmény történetét időrendi sorrendben, éves tagolásban örökíti meg. Így a háztörténet inkább az ókori évkönyvek (*annales*), középkori krónikák és gesták, mintsem az értékelő és elbeszélő történet(írás), azaz a *historia* műfajának a folytatója - amire egyébként számos évnél a szöveg kezdősorában megjelenő *annus*, vagy az évkezdő címben feltüntetett *annuae*, *gesta annua* vagy éppen *historia anni* szavak, szókapcsolatok is utalnak. A jezsuiták kötelező jelleggel és ennek megfelelő gondossággal vezetett, többé-kevésbé kötött tematikájú és formájú beszámolóiban írták le évről-évre a tevékenységüket. A rendi előjárók számára, egységes szerkezetben készültek rendházanként az éves jelentések (*litterae annuae*), melyeket a rendtartomány központjába küldtek, ahol azokat összeszerkesztették, majd a kész szöveg egy példányát Rómába küldték, két-három példányt pedig a rendtartomány intézményeiben köröztettek, s minden rendházban felolvastak. Az aktuális események naponkénti feljegyzésére szolgált a napló, melynek vezetése nem volt kötelező, de nagyobb rendházak esetében célszerűnek bizonyult: hatékony segítségül szolgált mind az éves jelentések, mind a háztörténet évenkénti fejezeteinek megírásához. A belső használatra írott háztörténetek az éves jelentések mintájára készültek, de kevésbé szabályozott szerkezetben és tematikus tagolásban, tágabb teret hagyva az egyéni sajátosságoknak, helyi jellegzetességeknek, hiszen a háztörténet egyik fontos célja az volt, hogy segítségével az új állomáshelyükre érkező rendtársak minél előbb kiismerjék magukat a helyi viszonyok között.⁴¹ Az eseménytörténet természetesen a kollégiumra és a hozzá kapcsolódó intézményekre összpontosít, de helyet kapnak benne az országos vagy helyi jelentőségű események is, főként, ha ráhatással vannak a rend életére és működésére. Jelzés értékű az is, ha egy esemény kimarad: például meg sincs említve a háztörténetben a Wesselényi-összeesküvésnek nevet adó Wesselényi Ferenc nádor özvegyének, Széchy Máriának községi száműzetése, halála, a jezsuitává lett Szent Jakab-templomba történt temetése (1676-1679).⁴²

A háztörténetet, mint korábban már volt róla szó, a házfőnök vagy az ezzel a feladattal megbízott személy, a rendház történetírója (*historicus domus*) írta. Arról, hogy egy adott rendházban egy adott évben ki milyen tisztséget töltsön be, milyen feladatot lásson el, a rendtartomány székhelyén döntöttek a tárgyév előtti év őszén. Ezekből a személyi katalógusokból kitűnik, hogy a kezdeti évek után, amikor még csak *residentia* volt, a tanító-nevelő funkció ellátásával *collegiummá* növekvő községi háznak 1689-től 1773-ig az 1706-1711 közötti háborús esztendőket és néhány szörvány évet kivéve minden évben volt kinevezett *historicus*.⁴³ A háztörténet íróinak kezzeit az íráskép változásai alapján elkülönítve, a katalógusokban közölt adatokkal összevetve a szerzők elvileg évről-évre azonosíthatóak, az íráskép alapján történő azonosítás lehetősége pedig még a kinevezett *historicus* nélküli, de megírt években is adott, amennyiben van olyan íráskép, amelyik nevesített és név nélküli évben is előfordul. Ugyanakkor ha a háztörténet íráskép-válto-

(XII.3. *A községi Bencés Rendház iratai, 1632–1846.*) nincsen jezsuita irat, így nem zárható ki, hogy egy emlékezetből írott, jó szándékú, de félrevezető megjegyzéssel van dolgunk, melynek írója azt vélte, hogy az 1953-as padlássopréskor a HD még Kőszegen volt, és az utolsó tulajdonos bencések maradék irataival együtt Szombathelyre vitték.

41 Kádár – Mihalik – Siptár 2016, 13–15., 16–17.

42 Ld. hozzá: Chernel Kálmán: *Adalékok Széchy Mária végnapjaihoz* = Századok, 5(1871), 211–214.; Mátay Mónika – Söptei Imre – Bokányi Péter: *Széchy Mária, a murányi Vénusz* = Újkor, 2019.10.11. <https://ujkor.hu/content/szechy-maria-muranyi-venusz>

43 Ld. a 11. jz.-ben hivatkozott katalógusokat.

zásai nem képezik le a katalógusok *historicus*-váltásait, az azt jelzi, hogy az a személy, aki az év során naplózott, nem feltétlenül volt azonos azzal, aki az év történetét e feljegyzések alapján végül kerek egészévé szerkesztette és leírta.⁴⁴

A kötet kötéstábláján nincsen feltüntetve a kézirat címe és nincs címlap sem. A kézirat nem is a főszöveggel, a voltaképpeni háztörténettel kezdődik: az első két fólió a Szent Jakab-templom visszavételéről 1671. május 14-én felvett jegyzőkönyv másolata. A jegyzőkönyv után, a harmadik fólió előlapján, vagyis az ötödik oldalon több sorba tördelt, soronként, illetve cím-elemenként eltérő betűtípussal és betűnagysággal megírt főcím jelzi a *historia domus* kezdetét: *Historia Domus Ginsiensis seu Keüszöög Societatis Iesu*, azaz Jézus Társasága kőszegi házának története. A főcím alatt a szöveg kezdősorának némileg megnagyobbított és nyomtatott betűket idéző betűi átmenetet képeznek a főcím írása és a második sortól alkalmazott folyóírás között.

Az első oldalak afféle bevezetőként az 1675 előtti évek, évtizedek országos és helyi történéseit, a Wesselényi-összeesküvést és a lutheránusok kőszegi térnyerését foglalják össze, majd részletesen leírják a kőszegi házalapításnak a cikk elején ismertetett közvetlen előzményeit és eseményeit. Az alapítás előkészítésének, illetve magának az alapításnak a dokumentumai mint az uralkodó és az alapító püspök, Széchényi György személyes jóindulatának bizonyítékai, továbbá mint jogbiztosító okiratok kiemelt fontossággal bírtak, ezért gondosan be lettek másolva a háztörténetbe. A Szent Jakab templom visszavételének jegyzőkönyve azért került a háztörténet elé, mert a bevezető írásakor a másolat még nem létezett: a bevezető adott pontján ugyanis egy utólagos szövegközi megjegyzés hívja fel rá az olvasó figyelmét, hogy a templom visszavételének részletes leírása a háztörténet elején található.⁴⁵ Fontos volt, hogy ez a dokumentum is benne legyen a háztörténetben, de utóbb, a kézirat köteté formálásakor (1749, ld. fentebb) nem tudták a bevezető szövegébe, a helyére beilleszteni – mert ez a hely ugyanannak a lapnak az elő- és hátoldala, 4r és 4v között lett volna –, így a kötet elejére fűzték.

A szöveg – mint említettem – nagyjából folyamatos. A kezdeti évek nem különülnek el egymástól: csak egy-egy új bekezdés első mondataiból derül ki, hogy újabb évbe lépünk. Ezeknek az éveknek a krónikáját ugyanis nem az évkönyvek logikájának megfelelően, azaz évenként, hanem több év elmúltával visszatekintve, összegezve, mindamellett a formát – az évekre tagolást – megtartva írták meg. Egy kéz munkája a főcímtől az 1680-as év végéig tartó szöveg, másiké az 1681-1689 közötti éveké. Az 1686-os évnél az író magyarázkodni kényszerül: kiderül, hogy 1680-tól a háztörténet írását teljesen elhagyták – valóban, a személyi katalógusokban az 1690-es évtől vannak feltüntetve a ház *historicusai* –, s ő csak 1689-ben kezdte újra, értelemszerűen pótolva a kimaradt éveket, viszont 1686-hoz egyáltalán semmilyen feljegyzése sincsen, úgyhogy ehhez az évhez nem is tud mit írni.⁴⁶ 1690-től aztán már az egy-két évente változó íráskép, az éves jelentések követelményeihez igazodó szerkesztés és az évenkénti több oldalas terjedelem tanúskodik arról, hogy kevés kivételtől eltekintve⁴⁷ évről-évre vezették a háztörténetet,

44 SZELESTEI 2006, 359.

45 HD 4r legalján: *templi receptio clarius descripta invenitur in fronte historiae* A jegyzőkönyv-másolat és az 1720-as év eseményeit megőrkítő oldalak egyazon kéz munkái, vö. az 1–2. fóliót a 119v–121r-val. A katalógusok szerint ez a személy P. Joannes Putsch (1689–1725) volt, aki csak egy évet, az 1720-ast töltötte Kőszegen. LUKÁCS 1978–1995, VII, 11.; LUKÁCS 1987–1988, II, 1312.

46 HD 47r

47 Egy másik évével egyező kézzel írott, de túl rövid szövegek ebből a szempontból mindig gyanúsak: pl. az 1708 és 1710 közé szorult 1709-es év (99r-v) a maga háromnegyed oldalnyi terjedelmével.

1693-tól pedig minden év külön címsort – hol díszesebb, hol csak egyszerű számokkal, betűkkel írtat – is kapott.

A több oldalra rúgó évtörténetek – nagyjából nyolcvan év nagyjából háromszázötven oldalon négy és öt oldal közötti éves átlagot ad ki – tematikus egységeit az írók szükség esetén bekezdésekre tagolták, azonkívül lapszéli címszavakkal látták el. Ha a címszavazást az író nem végezte el, a későbbi felhasználók – akár a lelkiismeretes első oldalszámozó, akár egy másik rendtárs, aki adatot keresett az iratban – pótolta a hiányt. Így gyakorlatilag minden évnél létrejött a lapszéleken egy tartalomjegyzék, amiből kiolvasható, hogy melyek voltak azok a kötelező tartalmi elemek, amelyeknek minden évnél és nagyjából meghatározott sorrendben szerepelniük kellett, de az is, hogy mik voltak annak az évnek az országos vagy helyi szempontból jelentős vagy érdekes történései. Az időrendi tájékozódást segíti a kötetben, hogy az első oldalszámozó az oldalszámok szomszédságában következetesen feltüntette, hogy azon az oldalon melyik év eseményei szerepelnek, sőt, ha oldal közben fordult az év, gyakran a fordulónál, a lapszéle is feljegyezte az új évszámot. Ezt a hasznos gyakorlatot a második oldalszámozó nem folytatta: nem óhajtotta megkímélni az olvasót az oda-vissza lapozgatástól.

Az év krónikája a személyi állomány rendtag-típusonkénti (*sacerdos*, *magister*, *coadiutor*) számbavételével kezdődik: akár a távozók, érkezők, helyben maradók nevének és tisztségének, feladatainak pontos megadásával a kezdeti időkben, akár csak a csoportonkénti létszámával a későbbiekben. Ezután – ha nincsen olyan nagyobb léptékű esemény, ami az élre kívánczik, pl. az országos járvány az 1679-es évnél⁴⁸ – általában a lelkipásztori munkának és eredményeinek többé-kevésbé részletes leírása, majd számszerűsített felsorolása következik: hány igaz hitre tanító és vezérlő prédikáció hangzott el, hány fényes külsőségekkel megrendezett körmenet, látványos ünnepi szertartás volt, ezeken milyen előkelőségek vettek részt, hogyan mutattak példát a rendtagok vagy más katolikusok az éretnyek hősi gyakorlásával, milyen csodás események történtek; mindezek milyen reakciókat váltottak ki, hatásukra hányan tértek át a katolikus vallásra, hányan járultak szentgyónáshoz és a szentáldozáshoz az adott évben. Az író itt tehetsége és ihletettsége függvényében remekelhet: színes, érzékletes leírások, nemegyszer dramaturgiailag is lekerekített, csattanóval vagy tanulsággal ellátott történetek sorjázhatnak, megelevenítve a korabeli város és nemegyszer a környező települések életét, jeles alakjait. Majd az épületekkel, építkezésekkel, adományokkal, anyagi gyarapodással – esetleg a veszteségekkel – kapcsolatos adatok és történetek jönnek, végül a kegyes társulatok és az iskola életének mozzanatai és számai.

Mindebből nem más következik, minthogy a községi jezsuiták háztörténete olyan hihetetlenül bőséges kincseshánya a 17-18. század tárgyalt éveinek, évtizedeinek történetére nézve, aminek a jelentősége túlbecsülhetetlen. A történettudomány legkülönfélébb ágai (rendtörténet, egyháztörténet, kora újkori magyar történet, helytörténet, társadalomtörténet, oktatástörténet, de akár még a liturgiátörténet és a színháztörténet is) és a művészettörténet számos új adatot nyerhet belőle, amelyek új felismerésekhez vezethetnek vagy régieket helyezhetnek új fénytörésbe, akár igazolva, akár korrigálva, akár megcáfolva más, már ismert és használt forrásokat. Egy-egy szempontból már sokan vizsgálták és használták, rendszeres és teljes körű feldolgozására azonban mindeddig nem került sor. Kár lenne tovább halogatni ennek az értékes forrásnak a kiadását.

FÜGGELÉK

A cikk elején röviden ismertettem a háztörténet elbeszélését a rend kőszegi megtelepítéséről. Szemelvényként álljon itt a háztörténet tíz oldala, az 1671. május 30. és 1675. április 20. – Kuzmics Péter Kőszegre érkezése és Kőszegről való távozása⁴⁹ – között eltelt közel négy esztendő eseményeinek, Kuzmics kőszegi működésének, a telepítésben játszott nem csekély szerepének krónikája.

Az átírásnál arra törekedtem, hogy a lehető leghívebben adja vissza az eredeti, kézzel írott szöveg jellegzetességeit, ugyanakkor könnyen és folyamatosan olvasható legyen. Ezért az átírat túlnyomórészt betűhív (kis- és nagybetűk, központozás, különleges karakterek tekintetében is; elenyésző számban cseréltem *i-t j-re*, illetve *v-t u-ra*), de a rövidítéseket a *P[ater]* kivételével feloldottam. Nem írtam át viszont a lapszéli rájegyzéseket, mert – mint említettem – többletinformációt nem, csak kulcsszavakat, a szövegegységek tartalmi összefoglalását adják. A szövegben zárójelben tüntettem fel a fóliószámokat. Mellőzöm a jegyzeteket: a főszereplők be vannak mutatva a cikk jegyzeteiben, további információkkal pedig felesleges lenne növelni jelen publikáció terjedelmét. A teljes szöveg kiadása esetén természetesen nem kerülhető meg sem az átírás, sem a jegyzetelés mikéntjének kérdése: előbbit már létező elvekhez és kipróbált gyakorlatokhoz kell igazítani, utóbbinál az optimumra kell törekedni.⁵⁰

(4v) *Acquisito ita templo, ne vel tantillo temporis intervallo Parochia Pastore vacaret; dictus Illustrissimus Dominus Cancellarius ad instantiam Illustrissimi Ordinarij, Capellanum suum hic pro interim reliquit, donec de apto subiecto quamprimum provideretur. Quem in finem evocatus ex Venerabili Capitulo Jaurinensi Admodum Reverendus Dominus Petrus Kuzmics Archidiaconus Comaromiensis, eiusdemque Ecclesiae Canonicus, vir solide doctus zelosus, linguarum hic necessariarum, videlicet Hungaricae, Germanicae & Croaticae apprime gnarus, & rerum gerendarum strenuus, adfuit ad nutum Illustrissimi Ordinarij die 30ma Mayi, ita; ut praefatus Dominus Capellanus duarum tantum hebdomadarum spatium abfuerit ab obsequijs sui Illustrissimi Domini Cancellarij. eo hinc recedente Plebaniam Ginsiensem administravit debita cum laude Admodum Reverendus Dominus Petrus Kuzmics usque ad 20^m Aprilis Anni 1675^{ti} multa operatus per annos 4 quae virum Apostolicum zelo Divino plenum decebant, suaviter & fortiter insistendo, donec aspera redderet in vias planas. Quanto labore, & industria illi constitit; ut insuetos ieiunij ventres, ab esu carniarum, diebus ab Ecclesia vetitis dedoceret: ut inusitatam haeresi festorum observantiam induceret: ysdemque diebus, domi, forisque, sive in campo, sive in Vinetis labores inhiberet? Ipse campos, ipse domos frequens perlustrabat, & non sine periculo saepe, non tantum despectus, sed etiam vitae, in spiritu Eliae Ginsiensis, praecepta Ecclesiae servare cogebat. Si forte lanienas pertinaciter diebus vetitis aperiebant: non existimabat indecens esse, si non sufficiente obiurgatione; etiam carnes in forum canibus obiectaret. Si senatus, initio adventus illius, adhuc totus haereticus, postulatis eius assistere detrectaret, etiam ad actualem consultationem venire, cum yisque*

49 HD 4v-n 1675. április 20., 9r-n 1675. április 9. a távozás dátuma.

50 Ld. hozzá *A történeti források kiadásának módszertani kérdései* c. konferencia anyagát: Fons, 7(2000), 1. sz.

confrontare zelus eum animabat. Denique nihil omisit eorum, quae virum talem, in suis circumstantiis decebant.

Initio, unius circiter anni intervallo, ex solo fere stolae ut vocant proventu se sustentare coactus, donec coram inclyta Camera Posony cum ablegatis a Civitate transegit de certis proventibus, & stipendio a Civitate sibi, tamquam Plebano destinandis tenore sequenti, 5 sigillis roborato: 1° quidem Illustrissimi, & Reverendissimi Domini Leopoldi Comitis a Kollonitsch, Sacri Romani Imperij Comitis, Episcopi Neostadensis, Sancti Joannis Hierosolomytani Equitis, & Commendatoris Maylburgensis & Egrensis, Sacrae Caesarea Regiaeque Maiestatis Consiliarij intimi, & inclytæ Camerae Hungariae Praesidis, 2° Generosi Domini Matthiae Slakviczki, 3° Generosi Domini Michaelis Partinger, 4° Generosi Domini Georgij Horvát de Kissevits, 5° Generosi Domini Georgij Gilányi eiusdem Camerae Consiliariorum.

Nos Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Domini Domini Clementissimi Camerae Hungaricae Praefectus & Consiliarij, notum facimus per praesentes. Quod posteaquam Admodum Reverendus Dominus Petrus Kuzmics Canonicus Jaurinensis, & pro tempore Plebanus Liberae Regiaeque Civitatis Kúszögiensis, occasione annualis salarij, tam sui; quam & scholae Magistri, aliorumque pro (5r) sustentatione eorundem provisionem, prout & reparationis, & aedificij templi, scholae, ac Parochiae, extraditionisque certorum apparatusum Ecclesiasticorum, pro Ecclesia catholica deservientium, aliorumque accessoriorum, infra uberius declaratorum, certa quaedam puncta postulatorum eiusdem praefatae Civitati Kúszögiensi proposuisset, nobisque antecederet etiam repraesentasset, dicta quae Civitas medio certorum ablegatorum suorum iam antea, ad praelibatam hanc Camerae expeditorum, per inclytum Consistorium nostrum superinde admonita fuisset. Cui admonitioni nostrae debito modo gerere volens praefata Civitas, medio certorum ablegatorum suorum prudentium nempe, & circumsectorum Dominorum Andreae Somogyi, Stephani Benők, Joannis Faierabendt Senatorum & Civium, nec non Andreae Ujvary, Jurati Notarij suorum, una cum praetitulato Domino Canonico, & Plebano suo, in praesentiam praelibati Consistorij huius Camerae amandatorum, Jure Patronatus & Collationis ipsis incumbente, ad talem quae sequitur Transactionis & Contractus infrascriptis punctis declarati, per memoratum tamen Dominum Plebanum eorundem catholicum, sine praeeiudicio successorum suorum acceptati devenerunt coram nobis unionem.

Et primo quidem: cum praelibata Civitas, seu Magistratus eiusdem non negaret, certa quaedam apparamenta, & supellectilia Ecclesiastica, calices nempe, monstrantias, patinulas, & id genus alia, pro usu annotatae Ecclesiae catholicae deservientia, ad eandemque proprie pertinentia, prae manibus suis haberi: ea universa, quaecumque sub potestate sua heberentur, promisit, & obligavit se dicta Civitas praefato Domino Plebano, sub certo inventario, seu regesto superinde concinnando, fideliter, & sine ullo defectu restitutura.

Secundo: quandoquidem praenominata Civitas, seu Magistratus civilis ut praemittitur, Patroni, seu Collatores esse dignoscerentur; reparationes quaslibet necessarias, tam templi, quam Plebaniae, immo & scholae praefata Civitas in se assumpsit, necessitatibusque, & reparationibus, tam dicti templi, quam & praementionatae Parochiae, & scholae succurrere tenebitur.

Tertio: tempore Dedicationis templi, Patrocinatorumque, & Indulgentiarum singulis annis celebrari solitarum, siquidem ob numerosum externarum personarum Ecclesiasticarum, seu spiritualium eo tum accursum, notabiles oppensae, pro refectioe eorundem desiderarentur; obtulit praetitulata Civitas hac in parte discretam hospitalitatem, prout hoc anno praestitit tempore eiusmodi solennitatum, in ea quantitate praestandam.

Quarto: siquidem nomine salarij praefatus Dominus Plebanus annuatim, parata (5v) in pecunia ad florenos centum & quinquaginta condescendisset, sibi pendendos; dictae vero Civitatis praenominati Ablegati vigore instructionis sibi per dictam Civitatem elargitae, non nisi centum & viginti quinque florenos eidem promisissent, ob id viginti quinque floreni, ad completionem praespecificatorum centum & 50 florenorum per dictum Dominum Plebanum destinati, respectu etiam interpositione seriaeque admonitionis praelibati huius Consistorij, in suspenso manserunt, ad discretionem, & ratificationem praetitulati Magistratus Civilis: quoad recompensant vero laborum, & fatigiorum eiusdem Domini Plebani hactenus praestitorum, ea quoque in parte praetensio eiusdem committitur remunerationi praefati Magistratus civilis.

Quinto: de frumento quoque Triginta quator Cubulos praestabit annuatim toties fata Civitas Kőszegiensis praerepetito Domino Plebano in una medietate triticum; in altera vero siliginem.

Sexto: vineas quoque duas, unam quidem vulgo Interlait vocatam; alteram vero Kertszőlő nuncupatam, una cum fructibus huius anni saepefata Civitas per manus dedit, & assignavit memorato Domino Plebano, per eundem, & successores eiusdem tenendas & possidendas.

Septimo: duo quoque prata, quorum unum iam de facto possideret; alterum vero pro contento dicti Domini Plebani tradit, & per manus assignat praefata Civitas.

Octavo: quatordecim etiam iugera terrarum arabilium similiter dat, & per manus assignat praementionata Civitas totiesfata Domino Plebano, pariformiter per eundem Dominum Plebanum & successores eiusdem ad Parochiam catholicam, tenendas & possidendas.

Nono: sedecim plaustra, seu currus ligni pro foco dicti Domini Plebani administratura est annuatim praefata Civitas.

Decimo: pro scholae rectore in sortem salarij eiusdem annualis ordinavit dicta Civitas florenos triginta duos ex proventibus praecitatae Civitatis annuatim solvendos: de frumento vero cubulos Octo, & lignorum pro foco eiusdem necessariorum, plaustra, seu currus quinque. Ad quae praemissa omnia, & praemissorum singula, sancte, inviolabiliter, irrevocabiliterque servanda, praenotate ambae partes, tam videlicet saepefatus Dominus Plebanus Petrus Kuzmics, sine tamen, ut praemittitur, successorum suorum praerudicio; quam & supranominati toties dictae Civitatis Kőszegiensis Ablegati, nomine eiusdem Civitatis, manibus stipulatis se se obstrinxerunt, & obligarunt coram praelibato Consistorio hoc Camerali. Harum nostrarum vigore, & testimonio literarum mediante. Actum Posonj die 2 Octobris 1672.

*Ex Consilio Camerae Hungaricae
die & Anno, quibus supra
Paulus Mednyanski*

(6r) Nactus ergo utcumque sustentationem Dominus Plebanus, de Capellano sibi providere statuit, quo commodius animarum Deo lucrandarum studio deserare liceret: quem in finem Michaëlem Fülep natum Ginsiensem omnium pariter hic necessariorum linguarum, videlicet Hungaricae, Germanicae & Croaticae fere aequaliter peritum, pro subsidio suo Sacris ordinibus titulo mensae suae initiari effecit. Quem quia Illustrissimus Ordinarius tam aptum deprehendit, ob zelum, caeterasque requisitas in viro Ecclesiastico dotes; brevi Locsmandiensi seu Licaelspurgensi Ecclesiae adhuc totaliter haeresos labe infectae praefecit.

In eius vero supplementum duos e Patribus Franciscanis, Patrem Benedictum Szombatheli, & P. Leopoldum Gerstner destinavit: ut hic in Germanicis, ille in Hungaricis Concionibus & munys Parochialibus praefatum Dominum Plebanum sublevarent: reipsa autem ea intentione, uti ex eventu patuit; ut se Ginsy pro novo Monasterio fundando irradicarent: quod unicus cum suo tunc Provinciali P. Remigio Ramocsaházi zelabat dictus P. Benedictus Szombatheli, contra torrentem totius quidem Provinciae Sanctae Mariae eiusdem Ordinis; sed vel maxime monasterium Sabariense duobus tantum milliariibus ab hinc dissitum, sub cuius mendicationis districtu Ginsium esset, sibi non modicum defuturum persentiscens; si hic locus novo Conventui cederet in tributum.

Nec mens Illustrissimi aliena erat a fundatione illis facienda, utique minoribus expensis effectuali; uti ipse initio Januarij Anni 1675^{ti} audiente quodam e nostris palam edixit praefato Provinciali P. Remigio, insinuatae prius intentionis prosecutionem urgenti, inquires: utique sibi commodius futurum fuisse; si successisset affectui erga Patres Franciscanos effectus, tamquam decem millibus pro aedificio monasterij contentandos habito iam templo Germanico satis capaci, cum tamen Collegij Societatis fundatio nec Sexaginta millibus absolvenda esset: iam enim tunc ad mentem suae Caesariae Maiestatis ex voluntate aedificandi monasterij transtulerat animum Illustrissimus in fundationem Collegij pro Societate nostra hic Ginsy faciendam, uti paulo post videre licebit.

Haec porro immutatio non alteri adscribenda est post Deum; quam Admodum Reverendo Domino saepefacto Petro Kuzmics exPlebano qui cum longiori conversatione inhabiles iudicasset Patres Franciscanos, per quos bene inchoatum a se Religionis Catholicae propagandae negotium, in conversione animarum Lutheri erroribus Ginsy perversarum effectuareretur; vir zelo plenus amoenum excogitavit stratagema, quo amotis illis, Societas JESU hic sibi sedem firmare, communi Senatus voto & consensu posset. Hic ille cum singulis, saltem primarys, suavi conversatione tractare: animos eorum pro Societate captare: voluntates flectere motivo ad captum eorum placito & efficaci: se nimirum brevi hinc amovendum, sibi que, ut in aperto esset Patres Franciscanos successuros, sed sola Stola contentos minime futuros, cum ergo etiam mendicationis districtu destituerentur, quod iam antehac vicina monasteria sibi Comitatus divisissent; denique a Civibus singillatim, aut ex communi Civitatis cassa alendos.

(6v) Haec ubi pauperiores, quin & caeteri eloemisynis dandis insueti inaudiverunt; Admodum Reverendi Domini Plebani consilium ultro exquirere solliciti satagerunt: qui ubi eorum animos utcumque dispositos esse advertit; adiecit: Certum quidem & fixum esse Suae Caesariae Maiestati hic domicilium aliquod Religiosorum erigi: indicaret ergo ille, ut memoriale aliquod suae Maiestati a Senatu in tempore porrigeretur, eo tenore: Ut siquidem sua Maiestas de Religioso aliquo ordine hic stabiliendo benignissime determinasset; humillime instarent, ne tales Religiosi inducerentur, qui a pauperibus Ginsy incolis; sed potius per quos hi iuvandi forent. Quod ubi primaria Senatus capita ratum habuissent, & imprimis Catholicus iam Judex Generosus Dominus Stephanus Benök; formata ut praedictum est memoria ipse cum haereticis Viennam profectus Anno 1674 in mense Augusto, suae Maiestati porrexerit, effectu ad mentem Admodum Reverendi Plebani feliciter sequito.

Postquam enim sua Caesaria Maiestas continentiam memorialis intellexisset; perdifficile fuit interpretari, a Ginsiensibus Religiosos Societatis nostrae latenter desiderari eumque in finem a Confessario suo Patre Philippo Miller ad se quantocius accersito sciscitatus de modo & medys, non tam Ginsiensium; quam suo voto satisfaciendi: A quo cum sua Maiestas audysset, iam ante aliquot annos, id est Anno 1666 Illustrissimum

*Fundatorem nostrum, de hoc ipso non tantum cogitasse; sed & instituisse per literas su-
per hoc ad se datas tenore sequenti:*

*Reverendissime in Christo Pater Observandissime
Pax Christi*

*Diu desiderata occasio, Patres Societatis introducendi Ginsium, adest. Oretenus nar-
rabit Vestrae Paternitati Reverendissimae, Reverendus Pater Rector Collegij Sopronien-
sis. Rogo obnixè Vestram Paternitatem Reverendissimam velit negotium hoc promovere
pro Gloria Dei apud suam Maiestatem. Ego nullis laboribus, nullisque sumptibus parcam.
In reliquo eandem diu benevalere desidero. Rákos 13 Maji 1666.*

*Reverendissimae Vestrae Paternitatis
Servus obligatissimus
Georgius Szecséni.*

*Sum certus Excellentissimus Dominus
Iudex Curiae libenter audiet,
sum etque sibi cordi idem negotium.*

*Quin etiam chartam blancam, sigillo & subscriptione firmatam Societati dederat, &
expressum memoriale pro licentia tam Sanctae intentionis Suae Maiestati sequens ea-
dem occasione porrexerat:*

Sacratissime Caesar Domine Domine Clementissime.

*Divina inspirante gratia statui mecum pro solatio meo spirituali, ac vi officij mei Epi-
scopalis, Patres Societatis JESU, in liberam Regiamque Civitatem Kúszögh seu Ginsium
dictam, in Comitatu Castriferrei, ac dioecesi mea Jaurinensi sitam inducere, atque ibi sum-
ptibus meis Collegium, & scholas erigere pro Dei gloria, & salute animarum. Potissimum
ea ratione motus, quod in praefata Civitate (7r) iam a plurimis annis nullum penitus extet
Catholicae Religionis exercitium cum ingenti multarum animarum damno; & siquidem Pa-
tres Societatis JESU per Dei gratiam ratione instituti sui, in hac mea intentione plurimum
iuvare possint, prae reliquis ipsos illic collocare pernecessarium, atque optimum censui.
Quare humillime Sanctissimae Maiestati Vestrae supplico, quatenus clementer demandare
dignetur Domino Comiti Curiae Regiae Judici, velut etiam Comitatus praedicti supremo
Comiti, viro alias Religionis Catholicae zelantissimo, ut benignum Maiestatis Vestrae man-
datum superinde mihi Clementissime conferendum, quam primum effectuari faciat. Nec erit
uti confido praelibatae Civitatis tergiversatio admittenda, cum ipsi alias, dum in numerum
liberarum, ac Regiarum Civitatum cooptati fuissent, promisissent se Catholicae Religioni
omnino provisuros, quod hactenus praetermissum est. Deus Maiestatem Vestram Sacratissi-
mam suorum subditorum solatio conservet, & secundet diutissime, exopto.*

*Sacratissimae Maiestatis Vestrae
Fidelis subditus, & humillimus Capellanus,
Georgius Szecséni
Episcopus Jaurinensis.*

*Haec ubi praefatus P. Philippus Miller suae Caesareae Maiestati in memoriam revo-
casset; illico sua Maiestas eorum si extarent, copiam sibi fieri imperavit: quibus repertis,
& eidem Maiestati exhibitis, ad Illustrissimum Fundatorem pristinae voluntatis rememo-
rativas expeditavit sua Maiestas sequentes*

*Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germa-
niae, Hungariae, Bohemiae Rex*

*Reverendissime in Christo Pater fidelis nobis sincere dilecte. Qualemnam fideles no-
stri prudentes, ac circumspecti Iudex, Senatus & tota communitas liberae Regiaeque Ci-*

vitatis nostrae Kűszőgh apud Maiestatem nostram ratione non admittendae illic certi pro Patribus Franciscanis e Parochia loci, pluribusque ei adiacentibus domibus, Claustri erectionis, demissam fecerint instantiam ex humillima eorundem supplicatione, praesentibus inclusa, uberius intellectura est fidelitas Vestra.

Cuius quidem demissae instantiae continentys in accuratam considerationem sumptis, benigne recordamur vestri, quem nobis Anno adhuc 1666 praeterito, in causa fundandi a vobis, ac erigendi ibidem Collegij Societatis JESU porrigi feceratis, libelli supplicis hisce copialiter annexi, expressasque in eo rationes etiam num stare, ac militare advertimus.

Nam cum singulari Dei beneficio, vestraque cumprimis industria, & dexteritate utrumque illius Civitatis templum iam receptum sit, nunc praesertim salutaris (7v) Nostra intentio, memoratique Collegij fundatio, ac erectio effectuanda videretur collocatis non solum in iam fata Civitate nostra; sed in tota circumquaque illa Vicinia haeresi adhuc infecta, probis, doctis, ac in cura animarum zelosus, & expertis sacerdotibus: qui scilicet doctrina simul, ac exemplari sua vita, promovendae illic Dei gloriae, orthodoxae Religioni propagandae, ac iuventuti erudiendae diligenter non minus, quam ferventer, & constanter incumbant.

Ad quod Apostolicum munus & officium peragendum, siquidem vestro etiam voto, Religiosi Patres Societatis JESU prae reliquis magis apti, & idonei iudicarentur, eosdem dictum in finem adhibendos, ibique quamprimum collocandos, ac stabiliter fundandos, nos quoque benignissime censemus.

Unde si praementionata pia, ac Apostolica intentio vestra, quam Deo inspirante primum concepistis, ac non solum supra dicto memoriali vestro, sed & mediante Confessario nostro Patre Philippo Miller nobis insinuari voluistis, optatum tandem sortiatur finem ac effectum: rem sane feceritis Deo valde gratam, Pastoralis vestra sollicitudine, munere, ac zelo dignam, Religioni orthodoxae salutarem nimis, ac proficuum, nostrarque Caesarea, ac Regia, qua fidelitati vestrae iugiter propensi manemus, benignitate recognoscendam. Datum in Civitate nostra Vienna die 29 mensis Augusti. Anno Domini 1674.

Leopoldus

*Thomas Palffi
Episcopus Nitriensis
Stephanus Orban*

Has cum Illustrissimus fundator Jaurini Septima Septembris percepisset; sequenti die ibidem in Collegio nostro pariter a se fundato exceptus prandio palam se accepisse testatus publice produxit: responsum tamen dare suae Maiestati distulit, donec post aliquot dies in Rákos seu Kroispach profectus P. Rectorem Soproniensem Joannem Tisinger cum socio P. Francisco Xaverio Kun evocans de responso consulisset, difficilem sibi existimans resolutionem: negativam quippe dare non conveniebat; consentire autem aliquid arduum praeseferebat, quod iam animum ad Patres Franciscanos hic facilius fundandos applicuisset. Qui cum Illustrissimo hac in causa tanquam sua contradicere nollent; sed nec affirmativam dicere auderent, responsum quidem omnino dandum suaserunt; formam tamen eius zelo, & prudentiae Illustrissimi plene resignarunt. Resolvit tandem se Illustrissimus, & voluntatem suam inclinationi suae Maiestatis conformans, de translata sua priori a Societate in Patres Franciscanos intentione hoc uno excusans: quod licet iam antehac Societati obtulisset fundationem Ginsy a se faciendam; quia tamen hactenus non urgeretur; existimasset silentio tot annorum desiderium eiusdem Societatis sopitum, aut omnino extinctum fuisse: si autem illud rursus resuscitaretur;

se eiusdem mentis & verborum suorum esse velle: hasque expedivit Viennam sub dato Rákos 24 Septembris.

Desideratum hoc responsum nacta sua Maiestas, consensum suum Caesareum, Regiumque sequentibus declaravit.

(8r) Leopoldus etc.

Reverendissime in Christo Pater fidelis nobis syncere dilecte.

Pergratae fuerunt de dato 24 praeterlapsi mensis adhuc Septembris exaratae fidelitatis Vestrae literae, quibus pristinam piam vestram ratione fundandi certi, in libera Regiaque Civitate nostra Kűszőgh, pro Religiosis Patribus Societatis JESU Collegij, intentionem nulla ex parte diminutam, etiamnum servari, et vigore clementer intelligimus: hancque constantem, promovendae taliter Dei gloriae, propagandaeque in Civitate, & vicinia illa, haud parum haereseos adhuc labe infecta, orthodoxae religionis promptitudinem, & fervorem, approbamus, & laudamus, benignissime desiderantes, ut quemadmodum fidelitas vestra praefato illi suo, supratracti Collegij fundandi animo, & studio, de praesenti etiam se insistere asserit; ita in admaturanda, ac citius effectuada pia hac fundatione Pastoraalem suam sollicitudinem, ac Apostolicum zelum, solitamque in procurandis huiusmodi, augendae animarum saluti, spiritualibus medijs industriam, & liberalitatem contestari non intermittat.

In reliquo gratia nostra Caesarea Regiaque fidelitati vestrae iugiter propensi manentes etc.

Expeditae erant hae Vienna Posonium ad Cameram suae Maiestatis Regiam. Unde Sopronium pervenerunt ipso Societatis titulari die Circumcisionis Domini nostri hora septima matutina per Cursorem eiusdem Camerae Posoniensis simul cum literis praefati P. Philippi Miller; cum inclusa copia literarum suae Maiestatis Illustrissimo Fundatori destinatarum: quas cum post unius horae spatium advenienti eidem Illustrissimo, iam prius ad solennitatem diei invitato, cum Xenio novi anni exhibuisset P. Ioannes Tissinger Rector Soproniensis in suo cubiculo; lectas immutato, uti observabatur, vultu cancellatis in crucem manibus tenens, resolute in haec verba prorupit: Ergo, quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit; Ego Georgius Szécséni Archiepiscopus Colocensis, & Episcopus Jaurinensis, ex nunc me Fundatorem Collegij Kűszőgiensis declaro. Itaque statim adesse iubet Patrem Guardianum Franciscanorum Soproniensium iam actu in Collegio existentem, etiam ad celebritatem festi invitatum, eidemque declarata suae Caesareae Maiestatis mente iubere aggreditur avocationem Fratrum suorum Ginsio in hunc fere sensum:

Nota inquit est Vestrae Reverentiae animi mei, erga sacrum vestrum Ordinem affectio, quam contestatus sum fundatione Monasterij Simigiensis, contestaturus etiam Ginsij; nisi manifesta suae Caesareae Maiestatis voluntate, & imperio prohiberer: quod tamen hic neglectum est; differam Comaromium ubi tanquam loco magis indigenti, commodius futurum iudico: itaque Fratres illos, quos in subsidium Domini Plebani, in munijis Parochialibus Ginsium desideraveram, ex nunc revocatos esse volo.

Haec dum P. Guardianus Soproniensis audivisset; reposuit: Uno: se neque sua voluntate misisse Ginsium praefatos duos Fratres, neque propria autoritate revocare posse; nisi contramandante suo Patre Provinciali, intra triduum Sopronij affuturo. Quibus dictis Illustrissimo acquiescente, dictus P. Guardianus, laetus exivit ex cubiculo P. Rectoris, ubi (8v) haec agebantur: erat enim iam antea summe contrarius praefatae hic monasterij fundationi, tanquam vicinis monasterijs, ut supra dictum est praeiudiciosae:

Illustrissimus vero post exitum P. Guardiani, severe imposuit P. Rectori sedulam attentionem: ut quamprimum dicti duo Patres Franciscani Ginsio recederent; in eorundem vestigia, illico, duo e nostris, Hungarus unus, alter vero Germanus succedere accelerarent. quem in finem destinati bini P. Gregorius Wilffer Germanus & P. Nicolaus Zili Hungarus 11^a Januarij A^o 1675 vigiles discessiis eorum, excubias acturi, in Nekenmarck expediti sunt a P. Rectore, ut ibi apud Admodum Reverendum Dominum Matthiam Dusics dicti oppidi Plebanum rei eventum praestolarentur. qui ubi ex certo, & in hanc ipsam causam constituto equite nuncio ab Admodum Reverendo Domino Petro Kuzmics, tanquam totius actionis architecto, discessum Patrum Franciscanorum percepissent 12ma Januarij, quae incidere in diem sabbati; sine mora paulo post meridiem properi appulerant.

Non poterat ita latere sancta fraus Admodum Reverendi Domini saepefati Plebani; quin male sibi conscia haeresis praesaga bellum, sibi per adventum nostrorum indicendum, rem ut erat, subolferet: repertus adeoque aliquis prae caeteris temerarius, qui Sancti Ignatij milites ad novum campum venientes, igne probare aggrediretur; vix enim duarum spatium horarum nostri substituerant; & ecce sub tecto stabuli, loco a culina utcumque remoto & ubi ignis circumferri soleret, impertinenti, flamma erumpit. hic nostri quasi quorum causa ageretur, celeres accurrere, alter ad locum incendi, alter ad aquam e fonte hauriendam, tam dextre, & felici eventu; ut vix aggressi, illico malum sopirent, Admodum Reverendo Domino Plebano graviter decumbente, Medico vero, & Apothecario Soproniensibus fuga sibi consulere meditantibus, quod adverterent huiusmodi dispositos; ut non tantum verbo; sed nec oculo bono novos hospites dignarentur.

Die insequente Dominica cum vidissent nostros, utrumque in utroque templo pulpitu occupasse; erant quidem utcumque copiosi, qui venerant ad Divina; non defuerunt tamen, non tantum haeretici; sed etiam ex Catholicis nonnulli, qui fremerent ad improvisum spectaculum. Itaque coacto tumultuario senatu, & ipsi tumultuari, dictumque Generosum Dominum Judicem Catholicum Stephanum Benök examinant, cur nostros sine consensu Senatus & communitatis admisisset, aut an non etiam forsitan, eiusdem consensu, & consilio id factum fuisset, adoriri: neque enim penetraverant, aut hoc sensu intellectum voluissent memoriale suae Caesariae Maiestati porrectum, cuius superius memini, quando petebant sibi tales Religiosos dari, qui non a Civitate paupere, sed potius Civitas ab illis expectarent: quasi vero per hoc Societatis nostrae homines designarentur.

Dissimulavit ad hanc quaestionem Dominus Judex cathegoricum responsum, aut potius dextre eludens, calumniam sibi hac in parte fieri a tumultuosis, exostulavit. Ergo alio ariete utendum rati, primum quidem Admodum Reverendum Dominum Plebanum aegrotantem, per duos Senatores ab ipso Senatu ablegatos aggredi querulantes: cur Patres Societatis, nemine consulto, & minus consentiente, in locum Patrum Franciscanorum, quos longe libentius toleraturi erant, eisque locum cessuri, evocatos ad cathedras admittere, praesumpsisset? Quos cum Laconice expeditisset, dicens: Patres Franciscanos iussu Illustrissimi Sui Ordinarij, Episcopi Jaurinensis revocatos, eiusdemque annuentia Patres Societatis in sui subsidium submissos esse: quem vero in finem; haberent ipsi Patres Societatis aetatem, si quaererentur, responsuri.

Relato hoc, Senatui congregato, & cum aviditate praestolanti, responso, rursus iidem bini Senatores ablegati ad nostros sciscitaturi: (9r) cuius imperio huc venissemus? solenniterque protestari quod Admodum Reverendus Dominus Plebanus nos contra voluntatem eorum, & scitum ad cathedras admisisset, non sine gravissimo ipsorum praeiudicio, maxime si per hoc in possessionem nos aliquam, quod illi summopere cavebant, niteremur: quod si ita esset; minati, contra tantam violentiam auxilium aliunde se implo-

raturus, iustasque opinione sua, pro rei gravitate querelas loco & tempore competenti deposituros. Qui cum animo pacato, ablegatos, ad superiores Societatis, a quorum nutu penderent, relegasset, quod ab ijs Admodum Reverendo Domino Plebano in subsidium missi essent: adeoque si quid in contrarium Senatui videretur; regressus ad eosdem pate- ret: nisi forsam iam prius ab illustrissimo Ordinario, vel ab ipsa sua Caesarea Maiesta- te, causa adventus nostrorum ijs innotuisset. Audito nomine Suae Maiestatis in silentio ad Senatum dicti ablegati redeuntes, caeteris pariter silentium imponentes, causamque adventus nostri non amplius indagaturi, conticuerunt. quin imo brevi temporis interval- lo, adeo etiam ipsi acatholici cicures, & nobis familiares effecti; ut ad se invisendos perhumaniter invitarint; & ad Conciones nostras audiendas frequentes adesse placuerit: videntes quippe, cum qua sedulitate a nostris assisteretur aegris, vel maxime cum morte colluctantibus: quam charitatem in suis nunquam fuissent experti.

Initium porro conversionis dedit Virgo quaedam Civis & Lanionis catholici privigna, quae audacter, contempto omni quamplures ab aggressu viae veritatis remorativo huma- no respectu, maluit cum Vitrico adorare Deum in spiritu & veritate; quam cum Matre Lutherum Deo praehabere: Unde & ipsa Mater, tam generosa filiae resolutione conside- rata, non erubuit ab ea discere quod melius esset, & in idipsum inclinare, ac tandem non longo temporis interposito spatio eandem orthodoxam fidem profiteri.

Convaluerat interim ex infirmitate sua Admodum Reverendus Dominus Petrus Kuz- mics saepe vexatus Plebanus, & a Civitate Soproniensi, Plebano tunc destituta a nocte Nativitatis Domini, quando Reverendissimus Dominus Georgius Zicsi Abbas Sancti Ge- orgy de Ják & Plebanus dictae Civitatis sub ipsa pro munere Pastoralis inchoata Concio- ne apoplexia tactus vix residentiam suam delatus exspiraverat; in eius locum subrogan- dus annuente Vicediacono Dioecetano, Patribus Societatis Ginsiensem Plebaniae curam consignavit 8 Aprilis, abducens simul secum P. Gregorium Wilffer Sopronium suum of- ficij Ministerij in Collegio continuandum. In cuius locum Reverendus P. Adamus von Oedt Societatis JESU per Provinciam Austriae praepositus Provincialis, iam in tempore submiserat P. Christophorum Schwisi, ut in hac nova Missione Superior esset, & pro natione Germanica in munyis Parochialibus provideret: huic cum onere, etiam proven- tus Parochiales, agros, prata, hortos, vineas, & stipendium ducentorum florenorum (ita enim Anno 1673 die 25 Novembris post contractum priori anno coram Consistorio Ca- merae Poseniensis factum, hic domi cum Senatu concluserat) a Civitate pendii quotannis debitum una consignans sequenti die Sopronium transivit.

BOROSSAY KATALIN

HISTORIA DOMUS GINSIENSIS SEU KEÜSZEÖG SOCIETATIS IESU (THE HISTORY OF THE JESUITS IN KÖSZEG [GÜNS, GINSIENSIS]):

The Jesuits lived in the Royal City [civitas] Kőszeg between 1675 and 1773, as the Congregation was suppressed. Their fundamental task was the recatholicization of the Lutheran population. Their college was the basis of the pastoral care and basis of Catholic education. They functioned as Parish priests the same about more as two decades. Their *Historia Domus*, which remained in manuscript and deals with the preparation of the foundation and the history of the period until 1749, was bought by the Hungarian National Museum in 1933 from the antiquarian Gusztáv Ranschburg. The supposed second volume 1750-1773 is not found until now, but the existence of which there is evidence. The historiography used this source of the city since the beginning, but has been not edited. In the Annex is published the first ten page on the foundation of the Jesuits in Kőszeg.

DUDÁS RÓBERT GYULA

TITKOS MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKSZENTELÉSEK 1945 UTÁN

A Katolikus Egyházban¹ dogmatikai szempontból a legmagasabb rang a püspöké. Ez az egyházi rend legmagasabb foka, viselője teljes mértékben részesedik a papság szentségében, lelki, tanításbeli és kormányzati feladatot róva viselőjére. A II. Vatikáni Zsinat „Christus Dominus” kezdetű dekrétuma a püspökök pásztori szolgálatáról az Egyházban, pontosan megfogalmazza a püspökök feladatát: „*A Szentlélektől rendelt püspökök is az apostolok helyébe lépnek, mint a lelkek pásztorai, és a római pápával együtt az ő tekintélye alatt az a küldetésük, hogy megőröksék Krisztus, az örök pásztor művét. Krisztus ugyanis az apostoloknak és utódaiknak adta a parancsot és a hatalmat, hogy minden népet tanítsanak, az embereket megszenteljék az igazságban, és mint nyáját legeltessék. Így tehát a püspökök a nekik adott Szentlélek által a hit igaz és hiteles tanítói, igaz és hiteles főpapok és pásztorok lettek.*”² Mint egy adott terület, egy adott egyházmegye ordináriusa a joghatósága alatt álló hívekre és papokra tevékenysége közvetlen hatással van. Lényegileg egy személyben dönthet az adott terület lelkipásztori kérdéseiben.

Magyarországon a szocializmus évtizedeiben folyamatos kérdés volt, hogy a pártállam³ milyen módon, s milyen mélységben szól bele a püspökök kinevezésének kérdésébe. Az 1964-es részleges megállapodás 1. számú melléklete alapján az állam lényegében jóváhagyási jogot kapott abban, hogy a Vatikán kit nevezhet ki, s kit nem püspöknek.⁴ Ezt megelőzően az 1960-as évek elején egyre erősebben merült fel az a gondolat, hogy szükséges lehet egy kvázi illegálításban lévő hierarchiát létrehozni, amely akkor is el

1 Írásomban mind a római, mind pedig a görög katolikus egyházban vizsgálom a titkos püspökszenteléseket, mivel a püspöki méltóság mind a két rítusban – néhány apróbb egyházi jogi kitéttel leszámítva – megegyezik.

2 Christus Dominus, Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest, 2007, in: <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2554> (A letöltés dátuma: 2020.12.20.).

3 Magyarországon gyakorlatilag 1948-tól pártállami rendszer működött, melynek jelentése, hogy ez egy olyan egyeduralmi államforma, ahol a törvényhozó, végrehajtó, valamint a bírósági hatalmat egyetlen politikai párt, s annak vezérkara irányítja. Vö.: *Pártállam*, in: Magyar Katolikus Lexikon, (MKL) X. kötet. 2005. 625. (Viczián János), illetve TABAJDI Gábor: *A III/III krónikája*. Budapest: Jaffa. 2013., valamint: ROMSICS Ignác, Magyarország története a XX. században, Osiris Kiadó, Budapest, 2010. in: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyarorszag_tortenete/ch05.html#id588441 (A letöltés dátuma: 2021.02.17.)

4 Ebben a Szentszék tudomásul vette, hogy a tőle függő egyházi állások betöltésénél előzetesen ki kell kérnie az Elnöki Tanács elnökének hozzájárulását. A Szentszéktől közvetlenül függött a püspökök kinevezése. A részleges megállapodás szövegét olasz és magyar nyelven lásd: MNL OL XIX–A–21–e–0022–22/1964., in: <https://archivnet.hu/az-1964-es-magyar-szentszeki-reszleges-megallapodas> (A letöltés dátuma: 2021.02.17.).

tudja látni az egyház vezetését, ha a kapcsolat teljesen és véglegesen megszakadna az Apostoli Szentszékkal, s az állam vezetése lépéseket tenne egy úgynevezett nemzeti egyház létrehozása irányába, amelyre legerőteljesebben Kínában, de más országokban is lehetett, sőt a mai napig lehet példákat látni. Jelen írásomban a magyar nyelvterületen a már 1940-es évek második felétől egészen nagyjából 1970-ig lezajlott titkos magyar⁵ püspökszenteléseket vizsgálom, külön kitérve annak problematikájára, hogy ezen szentelések egy részét az egyház érvényesnek ismeri el, a szentelt személyt püspökként kezeli, míg másik részét – noha például a szentelés lényegében egy időben, s egy helyen, ugyanazon püspök által történt – nem. Fontos kitételnek tekintem, hogy kizárólag azon püspökszenteléseket vizsgálom, amelyek esetében a szentelendő személy a Katolikus Egyház tanítása szerint, azzal teljes közösségben volt, ezért egyes – különösen az Amerikai Egyesült Államokban lezajlott – magyar származású személyeknek, az egyházi közösséggel való szakítás utáni – szentelését nem vettem figyelembe.⁶

Ezek alapján vizsgálni fogom a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalja titkos görög katolikus püspökszenteléseit, valamint a Budapesten 1960-ban lezajlott egy érvényesnek, s egy érvénytelennek tekintett, valamint egy feltételezett püspökszentelést, ezen kívül két lelkipásztor 1970 körül történt ordinációjának kérdéseit.⁷

Bár a történész természetesen elsődlegesen a dokumentumok, valamint a tanúk visszaemlékezései alapján vonja le következtetéseit, de megjegyzendő, hogy ezen (különösen a római katolikus lelkipásztorok) szentelések – elsődlegesnek tekinthető – vatikáni dokumentumai még hosszú éveken át nem vizsgálhatóak, így bizonyos esetekben kénytelen vagyok következtetéseket, esetenként lehetőségeket felvetni, melyek igazát majd csak akkor lehet pro vagy kontra bizonyítani, ha az adott időszak levéltári anyagai⁸ kutathatóvá válnak. Írásomban támaszkodom Fejérdy András kutatásaira, aki – mintegy mellékszálként – az 1960-as években lezajlott egyházi személyek elleni per vizsgálata közben írt a Magyarországon létrehozandó titkos hierarchia előkészületeiről.⁹ Köszönettel tartozom Várszegi Asztrik em. pannonhalmi főapát úrnak, aki személyes információival segítette kutatásaimat.

5 A magyar kitétel ebben az esetben nem állampolgárság, hanem nemzetiség szempontjából értem.

6 Ilyen személy volt például Vida Elemér, aki az ultrakonzervatív Lefévbvre érsek tradicionalista mozgalomához csatlakozva pápai engedély és felhatalmazás nélkül nyerte el a püspöki tisztséget. Adatait lásd: DUDÁS Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában.*, METEM, Budapest, 2020., 409.

7 Tanulmányomban kizárólag azokat a szenteléseket vizsgálom, ahol a szentelt magyar nemzetiségű volt, így a Románia területén végrehajtott titkos görög katolikus püspökszenteléseket nem vettem figyelembe. Szintén titokban lett Románia területén Macalik Győző Simon (Nagyszeben, 1890. március 1. – Jilava börtön, Bukarest mellett, 1953. augusztus 17/19.) felszentelve Bukarestben, 1951-ben, mint gyulafehérvári segédpüspök. Az ő szentelése és a romániai (elsődlegesen erdélyi, nemzetiségi szempontból magyar többségű) katolikus egyház helyezte olyan nagy anyag, hogy az jelen tanulmányban nem vizsgálható.

8 Jelenleg a Vatikáni Apostoli (korábbi nevén Titkos) Levéltár anyagai 1958-ig, XII. Piusz pápa haláláig kutathatóak. A téma teljes vizsgálatához szükség lesz a XXIII. János pápa és a VI. Pál pápa időszaka alatt keletkezett iratok vizsgálatára, de ez egyelőre még bizonytalan ideig nem lehetséges.

9 Vö.: FEJÉRDY András: *Szentszéki stratégiák a magyarországi püspöki székek betöltésére 1945–1964 között.* In: *Történelmi Szemle*, 2013/2, 291–305., valamint Ugyanő: *Titkos püspökszentelés(ek) Magyarországon 1960 őszén.* In.: Csapdában, *Tanulmányok a katolikus egyház történetéből, 1945–1989.* Szerk. Bánkuti Gábor–Gyarmati György. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára–L’Harmattan, Bp., 2010. 129–155.

1. A PÜSPÖK ÉS A PÜSPÖK KINEVEZÉSÉNEK GYAKORLATA A KATOLIKUS EGYHÁZBAN

Írásom bevezetéseként jeleztem, hogy a püspök a Katolikus Egyházon belül, az egyházi rend tekintetében a legmagasabb rang. Az adott áldozópap a püspökszentelés keretében nyeri el a papság teljességét, válik az apostolok utódává. Minden megbízás ezen belül kvázi egyházi jogi jellegű, tehát a segédpüspöktől a pápáig minden feladatkört betöltő személy elsődlegesen püspök, s azon belül kap feladatot a különböző szolgálatra.¹⁰

A leendő püspök személyének kiválasztásában az 1917-ben életbe lépett, vizsgálatom idején hatályos Egyházi Törvénykönyv nyújt eligazítást:¹¹

„Ut quis idoneus habeatur, debet esse:

1° Natus ex legitimo matrimonio, non autem legitimatus etiam per subsequens matrimonium;¹²

2° Annos natus saltem triginta;¹³

3° A quinquennio saltem in sacro presbyteratus ordine constitutus;

4° Bonis moribus, pietate, animarum zelo, prudentia, ceterisque dotibus, praeditus, quae ipsium aptum efficiant ad gubernandam dioecesim de qua agitur;

5° Laurea doctoris vel saltem licentia in sacra theologia aut iure canonico potitus in athenaeo aliquo vel in Instituto studiorum a Sancta Sede probatus, vel saltem earundem disciplinarum vere peritus; quod si ad religionem aliquam pertineat, a suis Superioribus maioribus vel similem titulum vel saltem verae peritiae testimonium habeat.”¹⁴

A fentiekől az Apostoli Szentszék – amennyiben a helyzetet úgy ítéli meg – eltérhet.¹⁵

A püspökök (illetve a velük egy megítélés alá eső ordináriusok¹⁶) kinevezése kizárólag a pápának van fenntartva, aki miután meghallgatta a Püspöki Kongregáció¹⁷ – latinul: Congregatio pro Episcopis, régebbi nevén Konzisztoriális Kongregáció (illetve

10 Vö.: Püspök, MKL. XI. kötet. 2006. 343. (GÁL Ferenc – SZUROMI Szabolcs Anzelm OPraem)

11 Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis maximi iustus digestus Benedicti papae XV, Typis Polyglottis Vaticanis, Vatikán, 1965. In: http://www.intratext.com/IXT/LAT0813/_PZ.HTM (A letöltés dátuma: 2021.02.17.) (továbbiakban: CIC (1917))

12 Az 1983-as CIC ettől eltekint.

13 Az 1983-as CIC a korhatárt 35 évre emelte.

14 Magyar fordításban: „Hogy valaki alkalmas legyen rá:

1. Törvényes házasságból kell születnie, nem pedig utóházasság törvényesítése;

2. Legalább harminc éves legyen;

3. Legalább öt éve pap;

4. Jó erkölcsökben, jámborságban, lelkek buzgóságában, bölcsességben s egyéb adományokban kiváló: ezek teszik őt alkalmassá az egyházmegye kormányzására, melyről szó van;

5. Legyen a szent hittudomány, vagy kánonjog doktora, vagy legalább elvégezte azt valamely egyetemen, vagy a Szentszektől jóváhagyott tudományos intézetben, vagy legalább is ezekben a tudományokban legyen járatos, hogyha valamely szerzethez tartozik, igazi jártasságának valamely címével, vagy legalább bizonyítvánnyal rendelkezzen főbb eljáróitól.” In: Kánonjogi Kódex, X. Pius pápa parancsára összeállítva, XV. Benedek pápa engedélyével kihirdetve, kézirat gyanánt, é.n. 331. kán. 1.§.

15 Vö.: CIC (1917) 331. kán. 3.§.

16 Magyarországon a püspökökkel egy megítélés alá esik, s a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia tagjának számít a pannonhalmi főapát, abban az esetben is, ha nincs püspökké szentelve. Mint a Pannonhalmi Területi Apátság ordináriusa jogosult a püspöki jelvények használatára, illetve minden olyan liturgikus tevékenység végzésére, amely a megyéspüspököt megilleti, kivéve azokat, amelyekhez kifejezetten püspöki karakter szükséges, például a papszentelés.

17 Congregazione per i Vescovi – Congregatio pro Episcopis, <http://www.vatican.va/content/romancuria/it/congregazioni/congregazione-per-i-vescovi.index.html> (A letöltés dátuma: 2020.12.20.).

keleti szertartású püspök-jelöltek esetén a Keleti Egyházak Kongregációja¹⁸ – latinul: Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus) prefektusának véleményét, egy személyben dönt, s erről a döntésről a Vatikáni Államtitkárság (1988-ig a Dataria Apostolica, a római kúria egyházi javadalmakkal foglalkozó hivatala) bullát állít ki.¹⁹

A korábban már említett *Christus Dominus* zsinati dokumentum 20. pontja erről az alábbiakat írja: „Mivel a püspökök lelki és természetfölötti rendeltetésű, apostoli hivatalt az Úr Krisztus alapította, ez a Szentséges Egyetemes Zsinat kinyilvánítja, hogy a püspökök kinevezési és beiktatási joga sajátosan, különlegesen és magától értetődően kizárólag az arra illetékes egyházi tekintélyt illeti. Ezért az Egyház szabadságának helyes megvédése és a Krisztus-hívők javának megfelelőbb és akadálytalanabb biztosítása végett a Szentséges Zsinat azt óhajtja, hogy polgári hatóságok a jövőben semmiféle jogot vagy kiváltságot ne kapjanak a püspöki kinevezés, bemutatás vagy jelölés dolgában; a polgári hatóságok jóakarátát az Egyház iránt a Szentséges Zsinat hálás lélekkel elismeri és igen nagyra értékeli, mégis teljes tisztelettel arra kéri őket, hogy az említett jogokról vagy kiváltságokról, melyekkel jelenleg megegyezés vagy szokásjog alapján rendelkeznek, az Apostoli Szentszékkal történt megbeszélés után önként mondjanak le.”²⁰

A püspökök kiválasztása minden esetben a legszigorúbb pápai titok alá esik. Ez lényegében azt jelenti, hogy a folyamatban részt vevő személyek semmiféleképpen nem adhatják közre a jelöltként felmerülő személyek neveit, adatait. A hagyomány szerint minden – az adott püspöki konferencia területén működő – püspök időről-időre (általában 3-5 évenként) beterjeszt egy listát a többi püspöknek, azon személyek nevével, akiket elfogadhatónak tart a püspöki feladatra. Ezt a püspöki kar megvitatja, de ez a vita nem kerül be a tanácskozás jegyzőkönyvébe. Azon személyek listáját, illetve jellemzésüket, akik ezen a rostán átmennek, beterjesztik az adott országért felelős apostoli nunciushoz, aki továbbítja a Püspöki Kongregációnak, ahol további szűréseket hajtanak végre, majd ha szükséges, egy-egy feladatra három nevet terjesztenek a pápa elé, aki végül dönt a leendő püspök személyéről. Ahhoz, hogy valaki megkapja a kinevezést, szükséges, hogy szabadon, minden kényszer nélkül vállalja a feladatot. Természetesen soha nem fogjuk megtudni, hogy volt-e olyan személy, aki esetlegesen visszautasította a kinevezését, hiszen – mint a folyamat része – ez is teljesen titokban zajlik le. A püspök kinevezését a Vatikán a naponta délben megjelenő bulletinben hozza nyilvánosságra, addig minden érintettnek hallgatnia kell róla.²¹

Összegezve tehát, ahhoz, hogy egy áldozópap püspök legyen, vagy egy püspök esetlegesen más feladatra kapjon kinevezést, pápai döntés szükséges, az ő által aláírt bulla (illetve szükség esetén ezzel megegyező okirat) nélkül a szentelés, vagy beiktatás de facto végre sem mehet, hiszen a szentelés szertartásának első kérdése a szentelő püspök részéről, hogy megvan-e rá az apostoli (értsd: pápai) parancs.²² A továbbiakban ez a kér-

18 Congregazione per le Chiese Orientali, <http://www.vatican.va/content/romancuria/it/congregazioni/congregazione-per-le-chiese-orientali.index.html> (A letöltés dátuma: 2020.12.20.).

19 A püspöki kinevező bullára lásd példaként Bíró László tábori püspöki kivezetési bulláját: <https://regi.katolikus.hu/csatolt/taboripusok-bulla.pdf> (A letöltés dátuma: 2020.12.20.)

20 *Christus Dominus* 20.

21 Vö.: ERDŐ Péter szerk.: *Az Egyházi Törvénykönyv – A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*. Budapest, Szent István Társulat (1985, 2001, 2015)., <https://katolikus.hu/dokumentumtar/4026> (Letöltés dátuma: 2020.12.20.) 377. kán.

22 A parancs kifejezés a magyar nyelvben talán nem a legerencsésebb, liturgia ezen pontján a szentelendőnek kibocsátott, általa elfogadott pápai mandátumra, apostoli felhatalmazásra, gyakorlatban pedig a

dés többször is vissza fog térni, hiszen a pápa, rendkívüli szükséghelyzet esetén, elvileg adhat olyan megbízatást egy-egy püspöknek, hogy amennyiben nincsen arra lehetőség, hogy a Vatikánnal az adott terület püspökei felvegyék a kapcsolatot, s kifejezetten életveszélyben vannak, valamint annak az országnak a politikai vezetése az egyház felszámolását tűzte ki célul, a megbízott püspök az arra megfelelő áldozópapot, vagy áldozópapokat püspökké szentelje, ezáltal biztosítva a hierarchia tovább működését. Ebben az esetben elsődleges az előzetes fakultás kérdése, valamint az, hogy a szentelést később a Szentszéknek érvényesnek kell elfogadnia. Az ilyen felszentelés rendkívül ritka.²³ A katolikus püspököket nagyjából az 1500-as évektől nyilvántartó internetes adatbázis²⁴ több, mint negyvenezer püspököt sorol fel, s a titkos szentelések száma nem éri el az ötvenet. Ebből mindössze kevesebb, mint 10 történt a XX. században. Mint a továbbiakban látható lesz, lényegesen több titkos szentelés történt, melyek egy részét a katolikus egyház utólag nem fogadta el, azt különböző okok miatt érvénytelennek tekinti, vagy pedig – bizonyos okokból, pl. a kínai egyház esetében – a mai napig nem hozzák nyilvánosságra a felszenteltek személyét.

2. A KATOLIKUS EGYHÁZ HELYZETE MAGYARORSZÁGON ÉS A MAGYAR NYELVTERÜLETEN 1945 UTÁN

A II. világháború után Európa keleti része a Szovjetunió érdekszférájába került, s igen rövid időn belül ezekben az országokban egy szovjet típusú politikai berendezkedés terjedt el. A továbbiakban szükséges megvizsgálni a Magyarországon lezajlott egyházpolitikát, az odáig vezető nemzetközi lépéseket, illetve a szovjet uralom alá került, az 1646-ban Rómával egyesült történelmi munkácsi egyházmegye területén létrejött görög katolikus egyház, illetve annak püspökeinek kérdését.

2.1. A szovjetek és csatlósai célja az egyházak meggyengítésére

Első felmerülő kérdés, hogy vajon a szovjeteknek (illetve „csatlósaiaknak”) mi volt a céljuk az egyházzal, egyházakkal? Rendkívül komoly leegyszerűsítés lenne, ha azt írnám, hogy a fő cél az egyház megsemmisítése, felszámolása lett volna. Ezt kizárólag egyetlen, bár különutasnak tekinthető államban, Albániában hajtotta végre a helyi kom-

bullára kérdeznek rá, melynek felolvasására ezután utasítást ad a főszentelő. Ezzel két fontos tényező is teljesül, egyrészt megbizonyosodhatnak arról, hogy a szentelés a pápa akaratából történik, másrészt pedig a szentelendő ezzel a papságnak és a híveknek adandó tájékoztatást is teljesíti. A mandátum a mai szóhasználatban általában választók általi választással adott megbízatás, cselekvési felhatalmazás illetve ennek a jogi kerete. Jelen esetben a választóként az Apostoli Szentszék jelenik meg, s ő adja a felhatalmazást és megbízást a püspökszentelés (és a feladatkörbe beiktatás) cselekményének végrehajtására. A mandátum kifejezéssel kapcsolatban bővebben lásd: Bíró Endre: *Jogi szótár*. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft., Budapest, 2006., 323–324, 532.

23 Kelet-Európában első példája a titkos püspökszenteléseknek a Szovjetunióban zajlott le az 1920-as években, de ezen lelképásztorokat rövid időn belül letartóztatták és vagy hosszú kényszermunkára, vagy pedig halálra ítélték. Jelenleg titkos püspökszentelésre, valamint föld alatti egyházra Kínában, valamint utóbbira Észak-Koreában lehet példát látni.

24 The Hierarchy of the Catholic Church, <http://www.catholic-hierarchy.org/> (A letöltés dátuma: 2020. 12. 20.).

munista hatalom, ahol a párt főtitkára, Enver Hoxha²⁵ 1967. február 6-án a párt központi bizottsága előtt megtartott beszédében hadat üzent a múlt erőit képviselő utolsó védőbástyának, a vallásnak, kezdetét vette az ateista kampány. Néhány hónap leforgása alatt, 1967 májusáig Albánia-szerre bezárták valamennyi mecsetet, tekkét és templomot. A kampány kiterjedtségét érzékeltető számok a forrásokban eltérőek. Egy helyütt 1050 mecsetet, 200 tekkét²⁶ és mintegy 400 ortodox vagy római katolikus templomot, másutt 2169 szakrális épületet említenek, amelyek közül 600 az ortodox, 327 a római katolikus egyházhoz tartozott.²⁷ Az albán alkotmány 55. cikke konkrétan megtiltotta a vallási és antikommunista politikai szervezetek alakítását, valamint a vallásgyakorlást.²⁸ Viszont megfigyelhető, hogy ebben a magát ateistának deklarááló államban is fennmaradt a vallás gyakorlása, sőt – az életben maradt, s esetleg szabadlábbon lévő – lelkipásztorok tisztelete igen magas szintű volt. Már a nyolcvanas években megállapították mind az albán párt vezetői, mind pedig társadalomtudománnyal foglalkozó szakemberek, hogy a konkrét tiltással épp ellenkező hatást értek el, az megerősítette a vallásos érzületet az egyszerű albánokban.²⁹

A Szovjetunió, valamint a világháború után érdekszférájába került államok más utat jártak be. A vallásgyakorlás ezekben az országokban engedélyezett volt, bár – kimondva, kimondatlanul – retorziókkal³⁰ járt együtt. Az államnak, államoknak bizonyos szinten szükségük volt az egyházakra, hiszen – különösen, miután átvették felettük az irányítást – olyan személyekhez is eljuttathatták a propagandájukat, akikhez esetleg egyéb úton nem. Amit az egyszerű hívő nem fogadott el az államtól, azt vagy elhitte a papjának, vagy pedig elidegenedett tőle, s felháborodásában akár abba is hagyta a templom látogatását. A célnak mind a két út megfelelt. Tehát a kommunista berendezkedésű államnak kellett – ha nem is létszükségletként, de átmenetileg – egy, az értelmiségétől, valamint az ellenálló vezetésétől megfosztott egyház. A görög katolikus egyházak helyzete – Magyarországon kívül – azért is érdekes, mivel ott sokkal komolyabb adminisztrációs lépéseket tettek meg ezek meggyöngyítésére, valamint a felettük való ellenőrzés megszerzésére. A papi tevékenységet nem szüntették meg, nem tiltották meg, ellenben kötelezni kívánták az egyházi szervezetet a Rómától való eltávolodásra, a moszkvai ortodox egyházba való „visszatérésre”, így a közvetlen moszkvai irányítás alá kerülésre. A római katolikus egyház tekintetében pedig számos országban – így Magyarországon is – felmerült az un. nemzeti egyház létrehozásának gondolata, amely Csehszlovákiában, illetve Lengyelországban konkrét szervezeti szintig jutott el. Mind a két országban viszont, s bizonyos szinten hazánkban is, éppen emiatt felmerült a titkos hierarchia létrehozásának gondolata, amely leginkább Csehszlovákiában öltött testet, de Magyarországon is eljuttott a titkos pap, illetve püspökszentelésekig.

25 Enver Hoxha (Gjirokastra, 1908. október 16. – Tirana, 1985. április 11.) albán politikus, a második világháború végétől négy évtizeden át az Albán Munkapárt első titkára, az ország teljhatalmú diktátora.

26 A tekke vagy tekkije, ami tetteje változatban is ismert, muszlim, jellemzően török szerzetesek, dervisek kolostorának a neve. A tekkében lakó és gazdasági épületeken kívül imaterem és gyülekezőhely is volt.

27 Vö.: Edwin E. JACQUES: *The Albanians: An ethnic history from prehistoric times to the present*. Jefferson: McFarland, 2009.

28 Vö.: JACQUES, i. m.: 501., 609.

29 Uo.: 570–572.

30 A retorzió az esetek többségében nem jelentett büntetőügyi eljárást, inkább az élet mindennapjait nehezítette meg. Például be lehetett íratni a gyermeket egyházi iskolába – ez jogilag sehol nem volt megtiltva – de ezzel a szülő az esetleges előléptetést, a gyermek pedig a továbbtanulás lehetőségét veszélyeztette.

Az eseményeket megvizsgálva, az 1945 utáni egyházpolitikát közös nevezőre lehet hozni a francia forradalom egyházpolitikájával,³¹ illetve részben a jozefinizmus felfogásával, amely alapján öt pontban vezethető le az egyház(ak) háttérbe szorításának terve:

1. Az államot és az egyházat szét kell választani, amely elsősorban arra a kérdésre vonatkozik, hogy az egyházi szervek az állami kérdésekbe nem szólhatnak bele, de ennyire azért nem voltak kényesek arra vonatkozóan, hogy az állam viszont beleszólhatott az egyházi kérdésekbe.

2. A hitet magánügyként tüntették fel, s mint ilyennek, nincsen szüksége szervezeti struktúrára, tehát az egyház végeredményben előbb-utóbb megszüntethető, vagy önmagától megszűnik.

3. Szükséges a radikális szakítás a tradíciókkal, hagyományokkal, valamint az erőteljes laicizálás. Erre példa, hogy a szerzetesekre azért nincsen szükség, mert feladatukat (oktatás, betegápolás, stb.) a világiak átvették.

4. Megfigyelhető az állami kényszer mind a közösségek, mind pedig a vallásos egyekkel szemben, legyen ez akár törvényes retorzió, vagy háttérbe szorítás.

5. Az egyházak ellen lefolytatott propaganda-hadjárat, amelyben az egyházakat korszerűtlen, konzervatív, vagy akár reakciós csoportnak tüntették fel. Külön előtérbe helyezve egy-egy támadható személy, vagy pedig az egyházi főhatósággal szembemenő alsópapsághoz tartozó lelkipásztor mellett való kiállítás.³²

A szovjet példából a kommunista állami vezetők abból indultak ki, hogy a vallásszabadságnak – legalábbis látszat szintjén – fenn kell maradnia. Az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Népköztársaság Alkotmányának 54. §. (1) bekezdése kimondta: „A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát.”³³ Ennek folytatásaként a (2) bekezdés rendelkezett az állam és az egyház szétválasztásáról, egy hangzatos kitételel a lelkiismereti szabadság érdekében. Hasonló kitétel található meg a többi szocialista állam alkotmányában is. Mindenesetre ez a megfogalmazás enyhébbnek mondható, mint a Szovjetunió alkotmányában található formula,³⁴ de a gyakorlatban nem jelentett különbséget. Kijelenthető, hogy a kommunista vezetők egyértelmű célja az volt, hogy mindaddig, amíg az egyházakat fel nem tudják számolni, addig azok lehetőségeit a minimumra csökkentésük, valamint irányításába – a legalacsonyabb szintig – be tudjanak avatkozni. Éppen ezért szükségük volt arra, hogy első lépésben az irányító szintet, amely a katolikus egyházban a püspököt (ordináriust) jelentette számukra megbízható emberekkel töltsék be, vagy ha ez nem lehetséges, akkor olyan személyekkel, akik legalábbis „kevés vizet zavarnak”. Ennek a törekvésnek egyik

31 Vö.: BALOGH Margit: *Elvetélt fordulatok az egyházpolitikában, Kísérletek a nemzeti katolikus egyház megteremtésére*, Évkönyv 1999. VII. Magyarország a jelenkorban, szerk: STANDEISKY Éva, REINER M. János, Budapest, 56-os Intézet, 1999., 227–241.

32 Vö.: DUDÁS Róbert Gyula: *Mindszenty bíboros személyének, helyzetének megjelenése a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia jegyzőkönyveiben és annak interpretálása a magyar és az emigráns magyar sajtóban 1945–1975 között.*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 31 (2019) 1–4–4., 274.

33 1949. évi XX. törvény – A Magyar Népköztársaság Alkotmánya, in: <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/1949.evi3.htm> (A letöltés dátuma: 2020. 12. 23.).

34 Abból a célból, hogy a dolgozók tényleges lelkiismereti szabadsága biztosítható, az egyház elválasztatik az államtól és az iskola az egyháztól, és a vallási és vallásellenes propaganda szabadsága minden állampolgár jogául ismertetik el. Lásd: Az Oroszországi Szocialista Szövetségi Szovjet Köztársaságnak a Szovjetek V. Összoroszországi Kongresszusa által 1918. július 10-i ülésében elfogadott alkotmánya (alaptörvénye), Második rész (Ötödik fejezet) 13. szakasz, in: https://www.sulinet.hu/tovabban/felveteli/2001/26het/tortenelem/szovjet_alkotmany.html (A letöltés dátuma: 2020. 12. 23.).

lépése volt – többek között – Mindszenty József 1949-es letartóztatása is, amely után a püspöki kar vezetése – néhány év alatt – lényegében „megbízható” személyek kezébe került.³⁵ Hogy mi is a püspöki kar feladata a szocializmusban, arra a Párt³⁶ többször is figyelmeztette a püspököket, melyre egy példa a Népszabadság című napilapban 1957-ben megjelent írás: „*Nem árt talán figyelmeztetni őket arra a nyilatkozatra, amelyet 1956. május 11-én a püspöki kar egésze tett: »A püspöki kar továbbra is abban a szellemben kíván működni, mint amelyet az elhunyt dr. Czapik Gyula egri érsek képviselt az egyház és az állam békés viszonya érdekében és előmozdítani kívánja a Magyar Népköztársaság építő munkáját, hazánk békés fejlődését. Minden olyan törekvést, amely népünk jólétének emelésére irányul, megértéssel veszünk és a jövőben is támogatunk.« Nem is kívánunk mást tőlük.*”³⁷

Bár Magyarországon – szemben Csehszlovákiával és Lengyelországgal³⁸ – deklarált nemzeti egyház nem jött létre, mégis kijelenthető, hogy a katolikus egyház az évek során elveszítette domináns szerepét, lényegében egy kiszolgáló szervezetté vált, s bár természetesen voltak mindig olyan személyek, akik inkább a kereszténységet szolgálták, mint az államot, de ezek – szinte a rendszerváltásig – háttérbe lettek szorítva. Az egyház – kényszerből – átvette az állami kultúrpolitika „három T” elvét, a tūr, tilt, támogat gondolatot.³⁹ A politikailag nem kívánatos, esetleg „túl aktív” lelkipásztorok bekerülhettek a tiltott kategóriába, amely következtében kikerülhettek a hivatalos, engedéllyel rendelkező papok közül, s kénytelenek voltak valamiféle civil foglalkozást keresni a túlélés érdekében. Ez számtalan esetben vezetett emberi tragédiákhoz, esetlegesen börtönbüntetésekhez, emigrációba kényszerítéshez. Ez pedig olyan morális deficitet okozott, amelyet az egyház a mai napig nem tudott kiheverni. Ennél a pontnál fontosnak tartom megjegyezni, hogy ez nem kizárólag a katolikus egyház – máig fenn álló problémája –, hiszen az állam és a protestáns egyházak, illetve az izraelita felekezet már 1948-ban megállapodást kötött, s ezáltal – paradox módon – ezen egyházak úgy bízhattak fennmaradásukban, hogy közben tudomásul vették a marxista történelemszemlélet egyházakra és vallásokra kimondott kvázi halálos ítéletét. Ma már nem lehet tudni, nem lehet ismerni azokat a belső mozgatórugókat, amelyet ezen egyházak vezetői – kényszerhelyzetük és a rájuk bízott hívek iránti felelősség tudatában – végiggondoltak, de egyes vélemények szerint ez nem más volt, mint időnyerés. A régi mondás úgy tartja, hogy aki időt nyer, életet nyer. Az élet minősége pedig – bár lényeges –, de bizonyos szinten másodlagos kérdés volt.⁴⁰

35 Vö.: DUDÁS Róbert Gyula: *Mindszenty József személyének...*

36 Párt kifejezésen itt jelen írásom további részében a magyar államot gyakorlatilag vezető – számos átalakuláson, s névváltoztatáson átment – kommunista pártot értem.

37 *Uj: Az amerikai követség különös vendége.* In: Népszabadság, 1957. február 6. 9.

38 Vö.: GÁRDONYI Máté: *Túlélés – együttműködés – ellenállás. A katolikus egyház stratégiái a „népi demokráciákban”.* In: *Felekezetek, egyházpolitika, identitás / Konfessie, cirkevna politika, identita.* Szerk.: BALOGH Margit, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008., 157–164.

39 Megjegyzendő, hogy a hasonlat ebben az esetben sántít, hiszen a három T „kifinomult” változata a köztudatban Aczél György nevéhez kapcsolódik, pedig már az ő fellépése előtt is jól „működött”.

40 Vö.: BALOGH Margit: *Elvetélt fordulatok*, 228.

2.2. A kárpátaljai görög katolikus egyház helyzete és titkos püspökei

A titkos püspökszentelések gyakorlata – magyar püspökök tekintetében – elsődlegesen a kárpátaljai görög katolikus egyházban lett – kényszerből – mondhatni bevett gyakorlat a II. világháború után. Fontosnak gondolom, hogy röviden megvizsgáljam ezt az aspektust is, hiszen az egyház helyzete sokban hasonló volt a későbbi csehszlovák helyzethez, amely átvitt módon elvezetett az 1970-es magyar titkos püspökszentelésekhez is.

Kárpátalja lakossága 1945-ben „önként” kérte az újraalakult Csehszlovákiát, amelynek fennhatósága alá került ismételten ez a terület, hogy engedje át őket a Szovjetunió fennhatósága alá. Így ez a terület szűk 30 éven belül már negyedszer cserélt „gazdát”. Bár valamennyi impérium bizonyos szinten beleavatkozott a területen többségben lévő görög katolikusok életébe, de ennek legkomolyabb, s nyugodtan kimondható, hogy legbrutálisabb megvalósulása a szovjet éra alatt történt. A szovjet hatalom célja nem az egyház korlátozása, hanem konkrétan annak megszüntetése, a Rómával való unió felszámolása, a görög katolikusoknak az ortodoxiába való beolvasztása volt.

A szovjet csapatok már a Kárpátokban harcoltak, amikor az Apostoli Szentsek azzal bízta meg Dudás Miklós⁴¹ püspököt, hogy Madarász István⁴² kassai és Scheffler János⁴³ szatmári római katolikus főpásztorokkal püspökké szentelje az ekkor végzős papot, Romzsa Tódort.⁴⁴ Ez 1944. szeptember 24-én történt meg. Gyakorlatilag ez volt az utolsó olyan püspökszentelés hosszú évtizedekig, amely nyilvánosan zajlott le.

Már a háború vége előtt, a szovjet megszálló csapatok elkezdték módszeresen felszámolni a helyi görög katolikus egyházat, melynek Romzsa Tódor határozottan ellenállt. Első lépésben megpróbálták az egyházat minél inkább besározni, fasiszta kollaborációval vádolni, a nép ellenségeinek feltüntetni őket.⁴⁵ A mindenütt jelen lévő titkosrendőrség már 1944. december 5-én letartóztatta Demjanovics Pétert,⁴⁶ az Istenszülo elhunyt tiszteletére szentelt rahói templom parókusát, akit népének elárulásával vádoltak. A Zakarpatzka Ukrajna különleges bíróság Ruszin Vaszil elnökletével „*ezt a reverendás kémet golyóaltali halálra*” ítélte. Demjanovics ekkor már halálos beteg volt, kivégzésére a börtön kórházában, a kórházi ágyban fekve került sor.⁴⁷

Az egyházüldözés első püspök áldozata Romzsa Tódor lett, akit egy balesetnek álcáztott – sikertelen – merénylet után 1947-ben a kórházban gyilkoltak meg. Rajta kívül még számos görög katolikus pap – miután nem volt hajlandó hitét elárulni – lett vértanú, vagy

41 Dudás Miklós OSBM (Máriapócs, 1902. október 27. – Nyíregyháza, 1972. július 15.) hajdúdorogi püspök 1939–1972 között.

42 Madarász István, 1907-ig Maszárovits István (Nagyszombat, 1884. július 10. – Hejce, 1948. augusztus 8.) kassai megyés püspök 1939–1948 között, pápai preláus, nagyváradai kanonok.

43 Boldog Scheffler János (Johann Scheffler) (Kálmánd, 1887. október 29. – Jilava, 1952. december 6.) szatmári római katolikus megyés püspök 1942–1952 között, vértanú.

44 Romzsa Tódor (Nagybocskó, 1911. április 14. – Munkács, 1947. november 1.) 2001-ben boldoggá avatott munkácsi görögkatolikus apostoli kormányzó 1944–1947 között, püspök, vértanú.

45 BENDÁSZ Dániel: *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye a szovjet megszállás után és ma*. In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában*. II. RF KMF Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont, Beregszász, 2016.

46 Demjanovics Péter (Nagyberezna, 1869. július 17. – Ungvár, 1945. április 23.) görög katolikus áldozópap, a Magyar Országgyűlés felsőházának tagja.

47 BENDÁSZ Dániel: *A Munkácsi...*, 200.

szenvedett hosszú kényszermunkát, s a kárpátaljai görög katolikus egyház évtizedekre a föld alá kényszerült.

Romzsa Tódor püspök előre érzékelhette ezt, s már jóval korábban szentelési engedélyt kért Rómától két személyre vonatkozóan, Chira Sándor⁴⁸ kanonok és Orosz Péter⁴⁹ titokban történő felszentelésére.⁵⁰ Ezt az engedélyt Chira Sándorra vonatkozóan kapta meg, s ez alapján 1944. szeptemberében őt püspökké szentelte. Orosz Péter titkos felszentelésére 1944. december 18-án, más forrás szerint 19-én került sor,⁵¹ miután Vatikántól Romzsa részére az őt szentelő Scheffler szatmári püspök közvetítésével a bukaresti – ekkor még működő – apostoli nunciatúrától megkapta a speciális fakultásokat, hogy a várható egyházüldözés miatt, az egyház fennmaradásának érdekében előzetes pápai felhatalmazás nélkül saját döntése alapján, az általa kiválasztott személyt (személyeket) püspökké szentelhet.⁵²

Romzsa halála után az egyházmegye vezetését káptalani vikáriusként Murányi Miklós⁵³ püspöki irodaigazgató vette át.⁵⁴ Ezzel az akarták elősegíteni, hogy titokban leheszen tartani a felszentelt püspökök személyét.⁵⁵

Miután a Szentszékkal való kapcsolattartás lehetetlenné vált, valamint szervezeti- leg a görög katolikus egyházat 1949-re lényegében felszámolták, a Romzsa Tódor által felszentelt Chira püspök (már amikor éppen nem börtönben, vagy kényszermunkán tartózkodott), számos papot és püspököt szentelt fel a fenn álló, s rá áthagyományozódott fakultás alapján.⁵⁶

Chira Sándor által szentelt püspökök:

- Josaphat Josyf Fedoryk, O.S.B.M.,⁵⁷ szentelés ideje: 1964.

48 Chira Sándor (Irhóc, 1897. január 17. – Karagandi, 1983. május 26. vagy 1983. május 6.) görögkatolikus teológiai tanár, titokban felszentelt munkácsi görögkatolikus segédpüspök.

49 Orosz Péter (Biri, 1917. július 14. – Alsókaraszló, 1953. augusztus 27.) görögkatolikus titokban felszentelt püspök, vértanú.

50 PUSKÁS László: *Megalkuvás nélkül. Boldog Romzsa Tódor élete és vértanúhalála.* 129.

51 BENDÁSZ István- – BENDÁSZ Dániel. *Helytállás és tanúságtétel.* Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont, Beregszász, 1994. 78.

52 R. BULECZA Rozália (szerk.): *Romzsa Tódor püspök hitvallása és vértanúhalála.* Ungvár–Budapest, 2000. 20–21.

53 Murányi Miklós (Berezna, 1911. május 1. – Ungvár, 1979. január 12.), a kárpátaljai görög katolikus egyház titkos vezetője, káptalani helynökként 1947 és 1976 között.

54 A témával kapcsolatban bővebben lásd: Riskó Mariann: *A kárpátaljai görög katolikus egyház kálváriája 1944-től a legalitás visszanyeréséig a visszaemlékezések fényében.* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1995/1–2., 177–196.

55 Vö.: BARANYI Tamás: *A görög katolikus egyház helyzete Kárpátalján 1944–1949 között a levéltári források tükrében.* sSzakdolgozat, Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász, 2018., <http://genius-ja.uz.ua/images/files/baranyi-tamas.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 12. 25.).

56 Azzal a kérdéssel, hogy vajon Romzsa Tódor fakultása milyen módon „hagyományozódott” át utódaira (elsősorban Chira Sándorra), további kutatás tárgya lehet. Mindenesetre Chiara, de az általa felszentelt Fedoryk által szentelt püspököt is az egyház elfogadta, mint érvényesen és megengedetten felszentelt püspökök. Chira Sándor életével, lelkipásztori tevékenységével kapcsolatban lásd: Riskó Marianna: *Chira Sándor (1897–1983) a Munkácsi Görög katolikus Egyházmegye püspökének élete és vértanúsága.* dDoktori értekezés, PPKR BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2017. , in: http://realphd.mtak.hu/490/19/risko_marianna_disszertacio.pdf (A letöltés dátuma: 2021.02.17.)

57 Josaphat Josyf Fedoryk, O.S.B.M., (Jaroslav, a mai Lengyelország területén, 1897. december 20. – Stryi, 1979. december 28.), bazilita szerzetes, titkokban szentelt segédpüspök.

- Általa felszentelt püspök: Pavlo Vasylyk,⁵⁸ szentelés időpontja: 1974. május 1.
- Szabó Konstantin,⁵⁹ szentelés időpontja: 1977. július 16.
- Szemedi János,⁶⁰ szentelés időpontja: 1978. augusztus 24. (Szentelésén Szabó Konstantin is részt vett.)
- Holovács József,⁶¹ szentelés időpontja: 1983. március 15.

Az ő szentelésüket a Szentszék a görög katolikus egyház helyzetének rendezése után megerősítette, tehát érvényes és törvényes püspököknek ismerte el.

Megvizsgálva a kárpátaljai görög katolikus egyház 1945 utáni történetét, kijelenthető, hogy a föld alatti egyház működése, konspirációja működőképes maradt és sikeres volt, még ha ez számtalan áldozat árán történt is meg.

3. 1945 UTÁNI MAGYAR EGYHÁZPOLITIKA

Az 1945 utáni egyházpolitika alapvető gondolata az volt, hogy hogyan lehetne a katolikus egyházat, illetve annak hierarchiáját a lehető legeredményesebben vagy felszámolni, vagy ha ez nem lehetséges, akkor a Párt uralma alá hajtani.

Nem foglalkozom az állammal a katolikus egyházzal szemben végrehajtott jogi természetű eljárásaival, tehát a földreformmal, a katolikus szervezetek megszüntetésével, a szerzetesrendek működésének megtiltásával, illetve az iskolák államosításával. Ezek mind nagyon érzékenyen érintették az egyházat, mind a finanszírozás tekintetében, mind pedig a hívekkel való napi kapcsolattartásban, de – leszámítva a szerzetesrendek kérdését – strukturálisan kevésbé érintették az egyházat, mint szervezeti egységet.⁶²

3.1. Az egyház (egyházak) meggyengítésére tett lépések

Az egyház meggyengítése több lépésben, több – melyek közül néhány látszólag belső – adminisztrációs lépésben történt meg. Ezek az alábbiak voltak:

1. A vezető főpapok (Mindszenty József,⁶³ Grósz József,⁶⁴ stb.) elleni perek, ez által az egyházi vezetés meggyengítése. A szabadlábon maradt főpapoknak, illetve a működé-

58 Pavlo Vasylyk (Boryslawka, a mai lengyelország területén, 1926. augusztus 8. – Kolomyia, 2004. december 12.) segédpüspök, majd a görög katolikus egyház helyzetének 1989 utáni rendeződése után Kolomyia-i püspök haláláig.

59 Szabó Konstantin (Szémerke, 1926. január 4. – ?, 1982. november 18.) munkácsi apostoli kormányzó 1977 és 1982 között.

60 Szemedi János (Alsóveresmart, 1921. június 26.–) a munkácsi egyházmegye ordináriusa, majd megyéspüspöke 2002-ig.

61 Holovács József (Misztrice-Imszticsevo, 1924. augusztus 11. – Ungvár, 2000. június 21.) titokban felszentelt püspök, a rendeződés után a munkácsi görög katolikus papnevelde rektora.

62 Ezek a lépések a többi szocialista államban is lezajlottak, több-kevesebb sikerrel.

63 Mindszenty József, eredeti nevén Pehm József (Csehimindszent, 1892. március 29. – Bécs, 1975. május 6.) esztergomi érsek 1945–1971 között, Magyarország utolsó hercegprímása, bíboros.

64 Grósz József (Féltorony, 1887. december 9. – Kalocsa, 1961. október 3.) római katolikus pap, győri segédpüspök (1928–1939) szombathelyi püspök (1939–1943), kalocsai érsek (1943–1961).

si engedélyt kapott szerzetesrendek tartományfőnökeinek esküt kellett tennie a szocialista alkotmányra, hogy az abban foglaltak szerint végzik tevékenységüket.⁶⁵

2. Beavatkozás az egyház területi struktúrájába (pl. Pannonhalmi Nullius Egyházmegyéhez⁶⁶ tartozó egyházközségek és lelkipásztorok 1950-ben lezajlott átkényszerítése a győri egyházmegyébe.)⁶⁷ Az állam illetően beavatkozását az egyház életébe a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia is ellenezte, hiszen ez ellenkezett az állammal kötött 1950-es megállapodással, hiszen abban „*ugyanis nincs szó a magyar katolikus egyház területi átrendezéséről, tehát elismeri a magyar katolikus egyház területi és szerkezeti status quo-ját. A pannonhalmi főapát, nem mint rendi előjáró, hanem mint a pannonhalmi egyházmegye ordináriusa írta alá a megegyezést is. Az egyezmény alkalmával tehát bentfoglaltan elismerte a Kormány azt, amit most meg akar változtatni.*”⁶⁸ Dr. Sárközi Pál főapát belátva, hogy a Kormány döntése megváltoztathatatlan 1951-ben az alábbi szövegű körlevélben tájékoztatta az egyházmegye papjait a helyzetről: „*Minthogy az előadottak szerint a Pannonhalmi Egyházmegye kormányzása számomra lehetetlenné vált, felkérem és megbízom Papp Kálmán győri Püspök Urat, hogy Egyházmegyénk kormányzását vikáriusi minőségben szíveskedjék átvenni.*”⁶⁹ Ez a helyzet egészen a rendszerváltozásig változatlan maradt, ekkor a főapátság visszakapta az egyházközségeit a Győri Egyházmegyéjétől.

3. Az Állami Egyházügyi Hivatal létrehozása, melynek célja az egyházpolitikai döntések hatékony végrehajtása és az egyházi élet kontrollja volt.⁷⁰

4. A püspökök mellé kinevezett civil egyházügyi előadók (1957 után: miniszteri biztos), gúnynevükön „bajszos püspökök” alkalmazása.

5. A békepapi mozgalom létrehozása és működtetése.⁷¹

A fenti lépéseknek elsődleges célja a hagyományos egyházi modell felszámolása volt. Ez a modell azt jelentette, hogy az egyházmegyét egy személyben a püspök vezeti, a döntéseket ő hozza meg, az Egyházi Törvénykönyvben foglalt szabályok és az

65 Az eskü szövege – még ha látszólag nem is –, de számos csapdát rejtett, hiszen ettől kezdve az MKPK-nak törvényi kötelezettsége lett a „nép érdekeit” szolgálni, még ha az esetleg az egyház tanításával, céljaival ellentétbe került is. Az eskü szövege: „Esküszöm, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és alkotmányához hű leszek. Az alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat megtartom. Az állami hivatalos titkot megőrzöm. Hivatásom körében a nép érdekeinek szolgálatával járok el. És minden ígyekezettel azon leszek, hogy működésemmel a Magyar Népköztársaság megerősödését és fejlődését előmozdítsam.” Az eskü szövegét közli és az eskütételről filmfelvételt közöl: Filmhíradók Online – A Római Katolikus Püspöki Kar eskütétele 1951. július 21-én, <https://filmhivadokonline.hu/watch.php?id=10879> (Letöltés dátuma: 2020. szeptember 27.).

66 A Pannonhalmi Nullius Apátság neve az 1983-ban életbe lépett új CIC alapján változott meg Pannonhalmi Területi Apátságra.

67 Vö.: SZABÓ Csaba: *Adalék a magyarországi bencések történetéhez a létezett szocializmus idején.*, iln: Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon 1–2. Szerk.: ILLÉS Pál Attila – JUHÁSZ-Laczik Albin OSB, METEM, Budapest, 2012., 2. kötet, 669–683., valamint: DÉNESI Tamás: *A pannonhalmi egyházmegye megszüntetése.*, iln: DÉNESI Tamás, (szerk.), BOROS Zoltán (szerk.): *Bencéssek Magyarországon a pártállami diktatúra idején II.* Pannonhalmi, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, 2018. 47–72.

68 A pannonhalmi egyházmegye ügye – pro memoria, Badalik püspök fogalmazványa, a Magyar Püspöki Kar novemberi átirata a Kormányhoz, dátum nélkül, Pannonhalmi Főapáti Levéltár.

69 Pannonhalmi Főapáti Levéltár, Főapáti és helynöki közlemények 1950–1951.

70 Magyarországon 1951-ben szervezték meg az Állami Egyházügyi Hivatalt (továbbiakban: ÁEH), míg Romániában és Csehszlovákiában már 1948-ban, illetve 1949-ben sor került erre.

71 A békepapi mozgalommal kapcsolatban lásd: ORBÁN József Gyula: *Katolikus papok békemozgalma Magyarországon 1950–1956.*, METEM, Budapest, 2001.

egyházmegye szokásai alapján. Azzal viszont, hogy a püspökök, illetve az esetlegesen akadályoztatott, vagy éppenséggel be nem töltött püspököket helyettesítő ordináriusok mellé, sőt egyes vélemények szerint fölé az állam kinevezett un. „bajszos püspököket”, akik a Pártnak tartoztak hűséggel, máris egy komoly morális deficit keletkezett. Ezen személyek a helyi és megyei pártbizottsággal, valamint az Államvédelmi Hatósággal szoros kapcsolatot tartva irányították a megyei és városi egyházügyi előadók munkáját, lényegében egyházként működve az egyházon belül. Elsődleges feladatuk a püspök és a papság együttműködésének közvetlen ellenőrzése és korlátozása volt. Az ő tudtuk és beleegyezésük nélkül nem dönthetett a püspök semmi számottevő ügyben: beleszóltak a dispoziciókba (azaz, hogy melyik papot melyik plébániára helyezik a püspök), valamint, hogy a papi hivatásra jelentkezők közül kit vegyen fel a papnevelő intézetbe, s kit utasítson el. Ellenőrizték az egyházmegyei központ teljes működését, ide értve a postát, valamint a körleveleket is.

Gyűjtötték a papokról és az aktívabb hívekről az információkat és továbbították az Állami Egyházügyi Hivatal (AEH) központjába. Jelentették, ki a reakciós, ki a megbízható.⁷² Ha szükségesnek tartották, kezdeményezték a „reakciónak” tartott egyházi személyek eltávolítását, működési engedélyének (ide értve a hitoktatási engedélyt is) megvonását, sőt az adott „kellemetlen személy” ellen büntető eljárás is indulhatott.⁷³

A pártvezetés úgy értékelte az AEH megalakítását, hogy ezzel sikerült megteremteni „*azt az állami operatív szervet, mely alkalmas a klérus tevékenységének hivatali ellenőrzésére és részben politikai irányítására.*”⁷⁴

Ezzel a eljárással ki akartak építeni egy, az állam felé lojális papi csoportot, különféle kedvezmények nyújtásával vonzóvá akarták tenni az állam iránti hűséget,⁷⁵ valamint jelezni azt, hogy az ellenálló lelkipásztorok egzisztenciális hátrányokat szenvedhetnek, sőt egyes esetekben szabadságuk, néhány esetben pedig életük elvesztésével fizethetnek tiltakozásukért.

Az 1956-os forradalom jelentett némi enyhülést, de a későbbiekben is az állam a „gyakorlatban az egyházak rendkívül aprólékos ellenőrzését, állami befolyásolását és tényleges gúzsbakötését valósította meg.”⁷⁶

Ez által egyfajta éket akartak verni az un. alsópapság (tehát a plébániákon szolgáló papok) és az egyházmegyei hivatali közé. Ez a rendszer egészen a Vatikánnal kötött 1964-es részleges megállapodásig maradt fenn.

Szintén ilyen „éket verő” terv volt a békepapi mozgalom létrehozása. A mozgalom létrehozása Kádár János⁷⁷ nevéhez fűződik, aki már elég korán elkezdett foglalkozni

72 Vö.: BÁLINT László: „*Kerekes*” fedőnevű ügynök listája. In.: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 29 (2017) 1–2., 125–130., valamint BÁLINT László: Óvári László AEH megbízott „Tájékoztató Jelentés”-e., iln.: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 31 (2019) 1–4., 337–346.

73 Vö.: VÖLGYESI Zoltán: *A kommunista egyházpolitika szakaszai Magyarországon 1948-tól 1964-ig.* In.: Mediárium, 5.évf. (2011) 4. szám, 25–34.

74 MOL M – KS 276. f. 54/155. ö. e. Az MDP KV Titkárság ülésének jegyzőkönyve (1951. augusztus 8.), 8. közli: VÖLGYESI Zoltán: *A kommunista...*, 26.

75 A lojális egyházi személyek számára elérhetővé tették az állami vezetőknek járó egyes kiváltságokat (például a Kútvölgyi kórház és rendelőintézet igénybevitelét).

76 BALOGH Margit: *Egyházak a szovjet rendszerben (1945–1989).* In: KOLLÉGA TARSOLY István (főszerk): *Magyarország a XX. században.* 2. köt. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997, 392.

77 Kádár János (Fiume, 1912. május 26. – Budapest, 1989. július 6.) magyar kommunista politikus, a magyar történelem egyik meghatározó alakja. Az 1945 utáni szovjet típusú rendszer 1956–1989 közötti időszakának (az ún. Kádár-korszaknak) de facto vezetője.

az egyházak elleni küzdelemmel. Kádár volt a kivizsgálója az iskolák államosításakor a Pócspeti-ügynek, később ő volt a Mindszenty-ellenes kampány irányítója, majd belügy-miniszterként ő felügyelete a bíboros elleni vádak összeállítását. A Magyar Dolgozók Pártjának vezetősége 1950. június 28-án Kádárt is delegálta a „klerikális reakció” elleni harcot vezető háromfős operatív bizottságba. Ezáltal olyan tapasztalatokra tett szert, amelyeket hatalomra kerülve hasznosítani tudott.⁷⁸

A katolikus békemozgalom 1950. augusztus 1-jén jött létre. Egyik vezetője Beresztóczy Miklós⁷⁹ így jellemezte, azt a kérdést boncolgatva, hogy mi is a békepapi mozgalom: „Ha alkotát vizsgáljuk, mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy mozgalom. Tehát nem egyesület, amelybe a be- és kilépés lehetséges, amelynek működési szabályai vannak és amelyben esetleg tagdíjat kell fizetni.”⁸⁰

Másik oldalról vizsgálva ez egy olyan szervezet volt, amely egyházjogilag nem létezett, azt betiltani, a működését korlátozni nem lehetett, s amelyből való kimaradás rendkívül megnehezítette az adott lelkipásztor működését. A békepapi mozgalmat nemzetközi példák alapján alapították meg,⁸¹ de talán kijelenthető, hogy legnagyobb sikere Magyarországon volt, hiszen többek között egy túlélési lehetőséget, stratégiát mutatott. A szervezet Budapesten jött létre egy papi ülésen, amelyen nagyjából 200-250 pap vett részt, amely elenyésző számot jelentett az akkor működő nagyjából 8000 paphoz képest. A hivatalos cél az egyház és a népi demokrácia iránti hűség kifejezése. Ki nem mondott, de gyakorlati célja viszont az volt, hogy a katolikus alsópapságot és a főpapságot szembe állítsa egymással.

3.2. A magyar nemzeti katolikus egyház létrehozásának felvetése

Szemben a többi történelmi egyházzal, a katolikus egyház erősen központosított, egy személyi vezetője a pápa. A szovjet éra egyik fontos felvetése volt, hogy az egyházat minél inkább le kell választani a római központtól, s egy ügynevezett nemzeti egyházat kell létrehozni. A többi egyháznál ez a nemzeti kérdés aránylag könnyen megvalósítható volt, mivel azok általában egy-egy országra terjednek ki, központjuk hazájukban van, bizonyos szinten demokratikus elveken működnek, ez alapján személyi összetételük elég könnyen befolyásolható, vagy akár átalakítható.

A Magyar Kommunista Párt vezetőségében először 1948. márciusában merült fel, hogy a katolikus egyházat a Vatikánról minél erőteljesebben le kellene választani. Ezt hangsúlyozta Nemes Dezső,⁸² a Szakszervezetek Országos Tanácsa titkárának 1948.

78 Vö.: TABAJDI Gábor: *A hatalom és az egyházak (Kádár János nyilatkozati alapján)*. Egyházforum, 2011. 3. sz. 18–25.

79 Beresztóczy Miklós (Budapest, 1905. május 26. – Budapest, 1973. szeptember 11.) címzetes prépost, politikus, békepap.

80 Dr. BERESZTÓCZY Miklós: *A katolikus békemozgalom 20 éve.*, Ecclesia Könyvkiadó, Budapest. 1970., 7.

81 Csehszlovákiában a neve Katolikus Akció volt, Prágában alapította meg 67 pap, 1949. július 10-én. Azon túl, hogy a rendszerhű egyház alapjait teremtették meg a püspököket azzal vádolták meg, hogy akadályozzák az állammal folytatandó tárgyalásokat, mert az egyház képviselői nem voltak hajlandóak hűséget fogadni köztársaságnak. Alapprogramja az államhűségen és a Vatikánnal való szakításon alapult. Vö.: BENCZE Dávid: *Csehszlovákiai magyar katolikus lelkészek helyzete és szerepe a jogfosztottság éveiben.*, *Ingenia Hungarica* II., Budapest, ELTE Eötvös József Collegium, 2016. 115–157.

82 Nemes Dezső (Lőcse, 1908. szeptember 6. – Budapest, 1985. március 30.) Kossuth- és állami díjas történész, újságíró-lapszerkesztő, politikus, párttitkár, a Szikra Könyvkiadó igazgatója (1953–1956), az

március 18-án kelt beadványa a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságához.⁸³ E beadványban hangsúlyozta, hogy elsődlegesen fel kell szabadítani az alsópapságot a püspökök elnyomása alól, mégpedig a demokratikus irányzat erőteljes támogatásával. A katolikus egyház feudális egyház maradt, s ezen változtatni kell. Ennek megoldása a reformáció lépéseinek átvétele: „A megoldásra váró kérdések nagymértékben azok, amelyeket a protestáns egyházak a reformáció korszakában a feltörekvő polgárság képviselőiként napirendre tűztek s részben megoldottak.”⁸⁴ Márpedig – Nemes Dezső szerint – a reformáció eredménye a nemzeti egyház.

Ezek az egyházak több vívmányt is – a szerző véleménye szerint – elértek:

1. Elutasították a pápai csalhatatlanság dogmáját,⁸⁵ nem engedték, hogy a pápa beavatkozzon az ügyeikbe.

2. Megszüntették, hogy különböző egyházi szervezeteken át pénz áramoljon ki a pápai rezidenciába.

3. Az egyházi szertartásokban bevezették a latin helyet a nemzeti nyelvet.

A szerző a főkegyúri jog Szent Lászlóra való visszavezetésével követeli, hogy a pápától való feudális függést valamiféle demokratikus nemzeti hatóság váltsa fel. Összefoglalva, Nemes Dezső az alábbiakat javasolta: *„Meg kell alkotni mint önálló nemzeti egyháznak a maga legfelsőbb szervét. Áttérni a szertartásokban a latinról a magyarra igen kívánatos, de nem döntő kérdés. Megszüntetni a papi nőtlenséget felette ésszerű, hiszen indítóokai megszűntek, az egyház földbirtokszerzési törekvéseinek a földreform lényegében véve véget vetett. De a papi nőtlenség sem döntő kérdés, ha nem is valószínű, hogy demokratikus reform esetén megmarad — a viccgártók örömére. Egyházi férfiak, akik elég merészek, hogy fellépjenek a demokratikus egyházi reformokért, bizonyára megtalálják még számos más felgyülemlett probléma megoldását. De egy bizonyos: az egyháznak demokratikus és nemzeti egyházzá kell válnia, különben elszakad a demokratikus fejlődés útjára lépett nemzetől.”*⁸⁶

Megoldási javaslatot is felvetett, a Sashalmon megszervezett, 1057 munkás és munkácsolád aláírásával hitelesített Független Keresztény Katolikus Egyház elnevezésű, a szakszervezeti mozgalomban is érintett ókatolikus jellegű szerveződés mintájára. Bár Nemes többször is fordult a Központi Bizottsághoz, de lényegében – szemben a többi szocialista állammal – a nemzeti egyház létrehozása Magyarországon nem történt meg. Balogh Margit idézett tanulmányában kifejti, hogy különösen a befolyásos ideológusok, mint például Révai József⁸⁷ ellenezte a nemzeti egyház létrehozását, mivel azt részben komolytalannak, részben pedig veszélyesnek ítélték meg, elsősorban nem is a szakítás miatt vélhető felzúdulás, hanem a nemzeti jelző miatt, amit olyannak véltek, mely lehetőséget jelent az állammal való szembenállásra, hiszen a nemzeti egyet jelenhet a sza-

MSZMP KB Párttörténeti Intézetének főigazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

83 Politikatörténeti Intézet Archívuma 274. fond, 7. csop. 260., közli: BALOGH Margit: *Elvetélt fordulatok...*, 229.

84 Uo.

85 Ez eleve egy téves felvetés. A pápai tévedhetetlenség dogmáját az I. Vatikáni Zsinat jóval a reformáció időszaka után, 1870-ben vezette be, s akkor is kizárólag hit- és erkölcsbeli kérdésekben.

86 Közli: BALOGH Margit: *Elvetélt fordulatok...*, 230.

87 Révai József (Budapest, 1898. október 12. – Balatonaliga, 1959. augusztus 4.) kommunista politikus, író, a Rákosi-korszak meghatározó kultúrpolitikus és ideológusa, a teljhatalmú „négyesfogat” tagja volt.

badságvággal, valamint a nemzeti öntudattal, melyre a születendő kommunista államnak abszolút nem volt igénye.⁸⁸

A kérdés gyakorlatban végleges lezárása 1960. március 1-jén történt meg, amikor a Politikai Bizottság ülésén Kádár János – aki, mint már említettem, behatóan foglalkozott egyházi kérdésekkel is – az alábbiakat mondta: „*A Vatikánhoz való hűséget nem tenném most vita tárgyává, illetve kettébontanám ezt. Katolikus püspök, ha nem hű a Vatikánhoz, nem is katolikus püspök többé. Azt mondanám, hogy hitelti kérdésekben tudomásul vesszük, hogy a maga pápája Rómában van, de ha ezt elismerjük, annál inkább meg tudjuk követelni, hogy világi kérdésekben ne fogadhasssa el a Vatikán véleményét. [...] Lehet, hogy később azt mondjuk, szakadjanak el a Vatikántól, de most nem ilyen idő van. Hitelti kérdésekben felettesük a római pápa, politikai ügyekben azonban nem. [...] Nem volna helyes azt ajánlani, hogy szakadjanak ki a Vatikánból, és magyar egyházat alakítsanak. Ez nem időszerű most.*”⁸⁹

Ezek alapján kijelenthető, hogy még ha voltak is tervek a nemzeti egyház létrehozására, azok csak az ötlet szintjén maradtak meg, inkább a „verd meg a pásztort, szétszéded a nyáj” elvét gyakorolták a magyar állami szervek.

4. ELŐKÉSZÜLETEK MAGYARORSZÁGON A TITKOS PÜSPÖKSZENTELÉSEKRE

Ilyen előzmények és háttér mellett némileg érthető az az emberi törekvés, hogy a papság egy része, különösen azok, akiknek működési engedélyét már megvonták, s esetleg lelkileg már a börtön kapuja előtt álltak, megpróbálták menteni a menthetőt. Annak realitása, hogy a rendszer belátható időn belül megbukik, az idő múlásával, valamint az 1956-os forradalom leverése után esélytelennek tűnt. Rövidesen egyértelművé vált, a „hivatalos” egyház és az állam összefonódott, s az esetlegesen – politikai okokból – nehéz helyzetbe kerülő papok semmiféle hivatalos támogatást nem kaphatnak, sőt gyakran ezektől a papoktól a saját előjárója is elhatárolódott (még ha nem is önszántából). Ez vezetett oda, hogy felmerült, hogy valamiféle másik utat kell találni, az egyház túlélésének biztosítása céljából, természetesen a Vatikán tudtával és jóváhagyásával. A titkos papszentelések, illetve a szerzetesrendek részéről a titkos fogalomtételek mellett egyre inkább szükségesnek látszott, hogy a kiöregedő, s részben a helyzetbe belenyugvó püspökök mellett, illetve helyett, úgynevezett „alvó püspököket” helyezzenek készenlébbe.

Annak belátása, hogy esetleg szükséges lehet egy titkos püspök kinevezése, első alkalommal 1954-ben Pálos Antal⁹⁰ jezsuita előjáró javaslatában merült fel. Ő egyrészt a jezsuita rend továbbélését akarta ezzel elérni, másrészt pedig egyfajta titkos missziós szervezetet kívánt létrehozni.⁹¹ Tervezetét 1954. júniusában akarta eljuttatni a Vatikáni

88 Vö.: BALOGH Margit: *Elvetélt ötletek...*, 238.

89 Kádár János kijelentése a Politikai Bizottság 1960. március 1-jei ülésén. MNL OL M–KS 288. f. 5. cs. 172. ö. e. 32., közli: KÁLMÁN Péter Peregrin OFM.: *A Magyar Katolikus Egyház helyzete a kádári egyházpolitika első éveiben a teológiai összefüggések tükrében* (doktori értekezés, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Történelemtudományi Doktori Iskola, 2014) 189–190. In: http://real-phd.mtak.hu/123/19/K%C3%A1lman%20P%C3%A9ter%20Peregrin_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (A letöltés dátuma: 2021.02.17.).

90 Pálos Antal (Bükkösd, 1933. augusztus 19. – Budapest, 2005. február 3.) jezsuita szerzetespap, 1951–1954 között tartományfőnök.

91 Vö.: BÁNKÚTI Gábor: *A túlélés alternatívái*. In: Csapdában, i. m., 94.

Államtitkárságnak, ennek előkészítésébe bevonta Jámbor Mike⁹² bencés szerzetest is. Véleményük szerint a titkos egyházra, illetve ennek kvázi illegális püspökére, vagy püspökeire különösen azért van szükség, hogy a működési engedélyüktől (ez által utánpótlásuktól) megfosztott szerzetesrendek növendékei – még, ha nem is remélhették, hogy a „hivatalos” egyházban lelkipásztori szolgálatot láthatnak el – részesülhessenek a papszentelésben. Elgondolásuk szerint ez nem működhet a „legális” egyház keretein belül, mivel nem lehet elvárni az egyre idősödő püspököktől, hogy illegális tevékenységet is végezzenek, s ezzel esetlegesen kockáztassák a „legális” egyház működését. Javaslatukban arra kérték a Szentszékét, hogy kifejezetten papszentelési célból nevezzen ki egy, vagy több püspököt, azzal a kitételrel, hogy ezeknek a püspököknek joguk legyen esetlegesen utódjukat megnevezni, s felszentelni, így „lebukás” esetén se legyen a föld alatti egyház akadályoztatva. Emellett – másik személy részére – olyan joghatóságot kértek, amely a föld alatti egyház kormányzására szól, s esetleges esetben a „hivatalos” egyház püspökének döntését is felülírhatja. Ez a terv – elsődlegesen Pálos letartóztatása miatt – nem valósult meg. Konkrét cselekvésre példa az 1958-as Központi Szemináriumbeli „lázádat” követő évekből mutatható ki. Ekkor a szemináriumból – miután megtagadták a békepapi mozgalomban való részvételt – több mint hetven kispapot távolítottak el,⁹³ közülük többeket soha, vagy pedig csak titokban szenteltek fel, s egyházi szolgálatot hosszú évekig nem láthattak el.⁹⁴

Tabódy István,⁹⁵ későbbi bicskei plébános, erre az eseményre vezette vissza a „föld alatti egyházmegye” létrehozásának gondolatát: *„Ilyen előzmények után arra gondoltam, a békepapi mozgalom ellensúlyozására a kereten kívül rekedt papokból és kispapokból föld alatti egyházmegyét kellene szervezni, s élére ordináriust állítani. Erre a boldog emlékü, általam igen tisztelt Belon Gellért⁹⁶ atyát szerettem volna fölkérni. Róla mindenki tudta, hogy kineveztek püspökké, de az állam megakadályozta a beiktatását.*

Két fiatal papot küldtem hozzá, ők elmondták neki a tervemet, s azt, hogy nekem módomban áll új okmányt szerezni a kinevezéséről. Amennyiben vállalja, Zadravec⁹⁷ püspök azonnal püspökké szenteli. Ekkor én már kívülről tudtam a püspökszentelés egész menetét.

92 Jámbor Mike Miklós (Sátoraljaújhely, 1909. június 29. – 1992. április 23.) bencés szerzetes, iskolaigazgató.

93 A szeminaristák kizárásával kapcsolatban lásd: SZÉKELY Tibor: *1958–1959 Az Opus Pacis és a Központi Szeminárium kispapjai*, Budapest-Kelenföld, Szent Gellért Plébánia, 2000. In: <http://www.mek.oszk.hu/06500/06524/06524.pdf> (A letöltés dátuma: 2020. 12. 22.), valamint SZÉKELY Tibor: *A kizárt és elbocsátott központista kispapok titkos szemináriumának létrehozása, működése, felderítése és felszámolása (1959–1961)*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 29 (2017) 1–2., 48–81.

94 Vö.: SZÉKELY: *Az Opus Pacis...*, 134.

95 Tabódi és fekesházi Tabódy István (Budapest, 1921. április 1. – Székesfehérvár, 2000. szeptember 25.) poszthumusz vezérezredes, római katolikus pap, székesfehérvári kanonok. A szocializmus évei alatt először Kistarcsára, majd Recskre internálták, később 1961-től 1971-ig börtönben volt.

96 Belon Gellért (Füzesabony, 1911. szeptember 24. – Pécs, 1987. május 23.) magyar római katolikus pap, lelkipraktórium-vezető, pécsi segédpüspök.

97 Zadravec István (1935-től Uzdóczy-Zadravec István) OFM, (Csáktornya, 1884. június 20. – Zsámbék, 1965. november 13.) horvát származású ferences szerzetes, tábori püspök. Számos – főleg a Központi Szemináriumból kizárt – kispapot szentelt pappá, s egyes források szerint társszentelőként az 1960-as titkos püspökszentelésen is részt vett.

Belon Gellért kifejtette, hogy a környező országokban mindenütt lebuktak a titkosan szentelt püspökök, s ezért nem támogatja az elképzelést. Üzenem a bécsi nunciushoz,⁹⁸ hogy Belon Gellért püspökké szentelése tárgyatlan, s később újabb személyre teszek javaslatot.

Csakhogy a nuncius is osztotta Belon Gellért véleményét: a Szentszékek rossz tapasztalatai vannak a titkos püspökök személyével kapcsolatban és ezért nem hiszi, hogy bárkit is ki lehetne nevezetni.

Közben Horváth János,⁹⁹ az ÁEH elnöke levelet írt Gröss Józsefnek, a püspöki kar elnökének.¹⁰⁰ Ebben kijelentette, hogy a kispapok rossz hatással vannak a püspöki karra, ezért az ÁEH fontolóra veszi, hogy állami engedélyhez kössék a papszentelést. Az érsek úr a levél másolatát minden püspöknek elküldte. Megszereztem az egyik példányt, és a francia nagyköveten keresztül eljuttattam a bécsi nunciushoz. Elolvasása után azt mondta: Magyarországon ezzel teljesen új helyzet állt elő, s belátja, most már szükség van egy titkosan szentelt püspökre. Erről tárgyal a Szentszékkal.”¹⁰¹

Természetesen az ilyen beszámolókat kritikával kell fogadni. Tabódi cikke számos kérdést felvet, hiszen eszerint 1959 körül már igen magas szinten tárgyalt a „föld alatti egyházmegye” létrehozásáról, miközben őt alig egy éve szentelték pappá. Az egyházi szokások és berendezkedés alapján ez nehezen elképzelhető, bár teljes egészében nem zárható ki. Írása későbbi részében kijelenti, hogy önmaga kellett, hogy döntéseket hozzon, felterjesszen három plébánost, akit elképzelhetőnek tekintett a püspöki tisztségre. A három személy Halász Piusz,¹⁰² Takács József¹⁰³ és Márk Lajos¹⁰⁴ voltak. Ezek közül – feltételezhetően – Takács Józsefet később püspökké szentelték, de Tabódi nem írt, még 1990-ben sem a ténylegesen püspökké szentelt Rózsavölgyi Lászlóról,¹⁰⁵ pedig, ha ő tárgyalt, akkor Rózsavölgyi szenteléséről tudnia kellett, s ekkor már lehetséges lett volna a nevet a köz tudomására hozni.

Bár elképzelhető, hogy Tabódi a szerepét némileg eltúlozta, de az bizonyítható, hogy Rédly Elemérrrel¹⁰⁶ 1960. novemberében tárgyalt az esetleges szentelések kérdéséről. Fejérdy András tanulmányában közli Rédly 1961-es kihallgatási jegyzőkönyvét, amely bizonyos szinten adatokat közöl a titkos szentelések előkészületeiről:

„1960. november elején Zadravecz István nyugalmazott püspök betegségével kapcsolatosan Tabódy István és köztem szó volt arról, hogy Zadravecz püspök halála után

98 A bécsi nuncius (1949–1951 között internuncius, 1951–1961 között nuncius) ekkor Giovanni Battista Dellepiane volt.

99 Horváth János (Kispest, 1921. október 4. – Budapest, 1988. április 22.) vasesztergályos, pártpolitikus, 1952. január 5. és 1959. június 2. között az Állami Egyháztügyi Hivatal elnöke.

100 Mindszenty József letartóztatása után a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöki tisztségét a rangban őt követő kalocsai érsek látta el.

101 TABÓDY István: „Láncszem voltam, s nem szakadtam el”. In: Új Ember, 1991. szeptember 28., 5.

102 Halász Ferenc Piusz O.Cist. (Pécs, 1909. február 19. – Zirc, 1994. június 18.) ciszterci szerzetes, főiskolai tanár, egyházi író.

103 Takács József (Szuhogy, 1911. június 14. – Budapest, 1982. január 17.) katolikus pap, teológus, egyetemi tanár.

104 Márk Lajos (1911–1992) váci egyházmegyei áldozópap.

105 Rózsavölgyi László (Nagylók, 1919. március 15. – Budapest, 1987. augusztus 2.) esztergomi főegyházmegyei áldozópap, 1960-ban titokban püspökké szentelték, de ezt haláláig titokban tartotta, főpapi tevékenységet soha nem végzett.

106 Nemespanni Rédly Elemér (Budapest, 1934. november 6. –) plébános, teológiai tanár.

– aki az illegális felszenteléseket végezte¹⁰⁷ – szükséges egy olyan püspök kinevezése a Vatikán által, aki a kizárt kispapok szervezetének részére fejti ki tevékenységét. Erre vonatkozólag, mint kézzel fogható lehetőség, Dr. Halász Piusz csatnai plébános volt ciszterci szerzetes és Takács József professzor, volt kácsi plébános személye vetődött fel. [...] Arról nincs tudomásom, hogy az említett két személy valamelyikének püspöki kinevezése megjött volna.”¹⁰⁸

A felmerülő adatok alapján három papnál kerül elő annak lehetősége, hogy esetlegesen titokban püspökké szentelték őket, ezeket később bővebben tárgyalni fogom. Előtte viszont fontos áttekinteni a püspöki kinevezések kérdését, hiszen három olyan eset is volt, amikor a Szentszék kinevezett egy személyt, de annak szentelését az állam nem, vagy csak hosszú várakozás után engedélyezte.

4.1. Állami engedély nélküli püspökkinevezések

A kommunista hatalomátvétel után az állam megkövetelte, hogy Vatikán vagy előzetesen mutassa be a jelöltjét, aki ellen az állam vétót emelhet, vagy pedig pont másik irányból, az állam jelölhessen jelöltet, akinek elfogadását legalábbis elvárta a hatalom a Szentszéktől. Gyakorlatilag 1946 után már nem volt lehetőség szabadon kinevezni Magyarországon püspököt.

Három olyan személyről tudunk, akit a pápa püspöknek nevezett ki, de felszentelésre vagy egyáltalán nem került sor, vagy pedig hosszú, esetlegesen több mint húsz év várakozás után kerülhetett sor.

Az első személy, akit meg kell vizsgálnunk Brückner József¹⁰⁹ kanonok. Mivel a Vatikáni Apostoli Levéltár megnyitotta a XII. Piusz pápa anyagát tartalmazó iratanyagot, nyilvánosságra került az a kinevezési okirat, amely Brückner József esztergomi főegyházmegyes papot – Mészleányi Zoltán elhurcolása után – esztergomi segédpüspöknek, és apostoli kormányzónak nevezte ki.¹¹⁰ Ezt a kinevezést – feltételezve, hogy Brückner hasonló sorsra juthat, mint Mészleányi, az állami engedély nélküli esztergomi ordináriusi és segédpüspöki kinevezés esetén – Vatikánban visszatartották, s arról – nagy valószínűséggel – Brückner soha sem szerzett – legalábbis hivatalos – információt.

Brückneren kívül két lelkipásztor Belon Gellért és Winkler József¹¹¹ kapott kinevezést a püspöki szolgálatra. Belont pécsi apostoli kormányzóvá, Winklert pedig szombat-

107 Zadravecz püspök – feltételezhetően római engedéllyel – minden olyan személyt felszentelt, aki az ordináriusától érvényes szentelési elbocsátóval rendelkezett. Ennek hiányában a szentelőnek egy évig tilos az egyházi rendet feladnia, aki pedig a szentelést kapta magánál a tényél fogva fel van függesztve. (Vö.: CIC 1382. kán.) Az a tény, hogy Zadravecz gyakorlatilag haláláig titokban diakónusokat és papokat szentelt, s ezért semmiféle egyházi retorzió nem érte, s az általa szenteltek rövidebb-hosszabb idő után be tudtak tagozódni a „hivatalos” egyház keretei közé arra utal, hogy erre az Apostoli Szentszéktől felhatalmazása volt, és/vagy a ordináriusoktól a szentelésekre egyéni megbízásokat kapott.

108 ÁBTL 3. 1. 5. 0-1–12302/2. Endrey Mihály. Kivonat Rédly Elemér terhel 1961. március 6-i jegyzőkönyvéből. 116-1–117. Közli: FEJÉRDY András: *Titkos püspökszentelések...*, 132.

109 Brückner József (Budapest, 1894. augusztus 6. – Budapest, 1973. március 25.) esztergomi főegyházmegyes áldozópap, kanonok, rektor.

110 Somorjai Ádám bencés szerzetes gyűjtése.

111 Winkler József (Nagyszentmihály, 1905. október 19. vagy 1905. október 29. – Szombathely, 1981. január 30.) római katolikus püspök, szombathelyi segédpüspök.

helyi segédpüspöknek nevezte ki XXIII. János pápa 1959. szeptember 15-én. Az állam mind a két kinevezést érvénytelennek tekintette, s a szentelést konkrétan megtiltotta.

Winkler öt évvel később, míg Belon Gellértet huszonhárom évvel később engedték csak meg felszentelődni, amikor már betegsége miatt lényegében egyházmegyei feladatokat nem tudott ellátni. Felszentelésének engedélyezéséről Havasy Gyula dokumentumgyűjteményében az alábbi információ szerepel: „23 év után már komoly betegen azért kaphatta meg az állam hozzájárulását, mert 1982 tavaszán a madridi konferencián¹¹² a magyar küldött beszámolójára - hogy Magyarországon az egyházakat semmiben sem akadályozzák - az egyik külföldi képviselő megkérdezte: Akkor miért van a pápai évkönyvben évről évre kinyomtatva, hogy Belon akadályozva van? - Ekkor ment a sürgős telefon Magyarországra, hogy ezt rendezni kell. (Belon ismerésétől.)”¹¹³

A kérdéssel foglalkozó szemlélőnek ebből a három esetből egyértelműen kitűnik, hogy milyen szintű az a függőség, s befolyásolás, amellyel a magyar állam rátelepedett a katolikus egyházra, hogy az érvényesen, a Szentatya által kinevezett püspöknek nem csak a működését akadályozták meg, esetleges adminisztrációs, vagy jogi eszközökkel, hanem magát a szentelést is, amelyhez pedig – ha komolyan vették volna az állam és az egyház szétválasztásának elvét – semmiféle közük nem lett volna. Különösen megdöbbentő, hogy ezt a püspöki kar pedig – gyakorlatilag – szó nélkül hagyta, ami részben érthető is, hiszen semmiféle lehetősége nem maradt az ellenkezésre, olyan szinten került kiszolgáltatott helyzetbe, alig 15-20 év alatt.

4.2. Az 1960-as titkos püspökszentelések

Az egyetlen érvényesnek tekintett titkos magyar római katolikus püspökszentelés 1960. november 5-én zajlott le, amikor Endrey Mihály¹¹⁴ barátai címzetes püspök (s a valószínűleg szintén jelen levő Uzdóczy-Zadravec István OFM, korábbi tábori püspök) titkos, úgynevezett „alvó” püspökké szentelte Rózsavölgyi László esztergomi főegyházmegyei papot. Az ő felszentelése – mint később látható lesz – elfogadott, s jelenleg személyét a püspökök között tisztelhetjük. Jelen részben a szentelésének előzményeit, körülményeit, és következményeit vizsgálom meg, valamint arra is keresem a választ, hogy mi lehet az oka annak, hogy míg Rózsavölgyi szentelését érvényesnek tekinti az egyház, a vele egy időben (egészen pontosan utána, ugyanott, ugyanazon a napon, de valószínűleg már három püspök részvételével) felszentelt Takács József egri főegyházmegyei pap szentelését nem.

Szintén problémás az egyetlen forrásban, Jámbor Mike bencés szerzetes vallomásában előforduló Szunyogh Xavér Ferenc¹¹⁵ szintén bencés szerzetes kérdése. Jámbor

112 1982. augusztusában harmincöt európai ország képviselője írt alá nyilatkozatot Európa biztonságáról és a kölcsönös együttműködésről. Ez az egyezmény az 1975-ös Helsinkii záróokmány folytatásának tekinthető.

113 Havasy Gyula (szerk.): *A magyar katolikusok szenvedései 1944–1989*. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye. Magánkiadás, Budapest, é. n. [1990]. 187.

114 Endrey Mihály (Budapest, 1905. november 2. – Apostag vagy Vác, 1977. július 4.) római katolikus pap, váci püspök.

115 Szunyogh Xavér Ferenc O.S.B., (Tereske, 1895. május 13. – Pannonhalma, 1980. október 7.) római katolikus pap, bencés szerzetes, teológus, pedagógiai doktor, középiskolai tanár, műfordító.

őt titokban felszentelt püspöknek nevezi,¹¹⁶ de erről sehol, semmilyen más forrásban, például Szunyogh peraktáiban sincs információ, valamint sem az időpontot, sem pedig a felszentelő személyét nem közli. Ezek alapján Szunyogh szentelése a legkevésbé bizonyítható, hiszen ennek kérdését a későbbiekben ellene lefolytatott perekben sem használták fel.

A továbbiakban meg kell vizsgálnunk a szentelő személyét és felhatalmazásait, utána a szentelés körülményeit.

Arról, hogy illegálisnak nevezett (mármint állami szempontból) egyházszervezet jött létre, ugyanebben a perben egy ún. fogdaügynök vallomásából tudunk. Ebben azt hozta ez a beépített személy a hatóságok tudtára, hogy XXIII. János pápa valamiféle iratot juttatott el az Esztergomi Egyházi Helyhatóságnak, melyben úgy rendelkezett, hogy Magyarországon illegális püspöki kart kell létrehozni.¹¹⁷ Azt a „logikai bukfcencet”, hogy egy illegális szervezet létrehozását a pápa miért jelentette be, a hivatalos (s ellenőrzött, hiszen ekkor még működött a bajszos püspökök rendszere) egyháznál, a jelentés nem fedi fel.

Ennek az egyházi szervezetnek vezetőjeként Endrey Mihály püspököt szemelték ki. Endreyt – a Vatikán hozzájárulásával – Grósz József kalocsai érsek nevezte ki 1957-ben az esztergomi főegyházmegye kormányzására. A kinevezés speciális delegátus megnevezésről szólt.¹¹⁸ Fejérdy véleménye szerint ez a státusz többet jelentett egyedi megnevezésnél: „*olyan speciális felhatalmazásokkal bírt, amelyek birtokában például engedélyezhette a különböző egyházmegyékből kizárt diakónusok pappá szentelését – ami Róma hozzájárulása nélkül a szentelő és a szenteltek számára is az azonnali kiközösítést vonta volna maga után.*”¹¹⁹

Emödi László véleménye – melyet a perében tett vallomásban fejtett ki – ennél még tovább mutat, Endreyt már apostoli legátusnak nevezi.¹²⁰ Miért lényeges ez a legátus cím, melyet Endrey 1958-ban kikényszerített lemondása után is, ha nem is hivatalosan, de gyakorlatban megtartott? Ugyanis a legátus a pápa közvetlen követének számít, felhatalmazása sokkal magasabb szintű, mint egy delegátusé, ami akár odáig is elvezethetett, hogy – akár előzetes pápai engedély nélkül, vagy pedig azzal, de annak tudatában, hogy ez az állam akaratával szembe megy – titkosan püspököt szenteljen.

Az első tényszerű közlés, hogy valóban történt – állami szempontból – illegális püspökszentelés, Rózsavölgyi László kézzel írt vallomásában szerepel, melyet az 1961-es un. Regnum-per keretében 1961. január 26-án tett. Ebben az alábbiakat írta: „1960. november 5-én szenteltek püspökké. A szentelőről és a szentelés helyéről esküm miatt nem írhatok. A szentelés tényét sem magam mondtam először. A pápai bullát 1960. október 23-án közölték velem. Ennek kelte 1960. szeptember 14. vagy 15. Azért rám esett a választás, mert rólam senki sem gondolná, hogy titokban felszenteltek. Feladatomban az lett volna, hogy akkor amikor a nemzeti egyházat létrehoznák, szerepeljek a katolikus

116 ÁBTL 3. 1. 2. M-2-25793. „Pécsi László” ügynök jelentése (1963. április 2.), közli: FEJÉRDY András: *Titkos püspökszentelések...*, 131.

117 ÁBTL 3. 1. 9. V-1-146695/3. Werner Alajos és társai. 224-es fogdaügynök jelentése (1960. december 9.), 177–181., közli: FEJÉRDY András: *Titkos püspökszentelések...*, 134.

118 Vö.: FEJÉRDY András: *Szentszéki stratégiák*, 294.

119 FEJÉRDY András: *Szentszéki stratégiák...*, 295.

120 ÁBTL 3.1.5. Hálózati, vizsgálati és operatív iratok, Operatív dossziék, O-12 302/2. Endrey Mihály. 45. Dr. Endrey Mihály rk. püspök ügye. Feljegyzés. Budapest, 1961. jan. 10., közli: FEJÉRDY András: *Szentszéki stratégiák*, uo.

egyházban. Addig azonban irregularitás terhe mellett semmiféle püspöki működést kifejtene nem szabad, még arról sem beszélhetek, hogy felszenteltek. Amikor szereplésem aktuálissá válik - akkor valaki - vatikáni futár jelentkezik a felszentelő püspöknél, úgy ha már ő sem működhet, akkor megbíz engem. A jelszó: Roma locuta, causa finita. Válasz: Deo gratias. Ez még letartóztatásomig nem történt meg.”¹²¹

A pápai bulla – Fejérdy András tájékoztatása alapján – jelenleg még lappang, az valószínűleg XXIII. János pápa időszakának archívumi anyagai között található, amely még nem kutatható. Az irányban is csak feltételezéseink lehetnek, hogy ki is volt az a külföldi, de magyarul tudó követ, aki elhozta ezt a dokumentumot. Felmerülhet Szirmák György vatikáni követ neve, de az sem kizárható, hogy valamilyen más úton,¹²² például a bécsi nunciaturán, vagy a lengyel egyház vezetőjén, Wyszynski bíboroson keresztül juthatott el Budapestre.

Rózsavölgyi szentelése azért különleges, mert őt – a kommunizmus bukása után – kvázi rehabilitálták, s személyét a püspökök közé sorolták, noha bizonyíthatóan haláláig semmiféle főpapi cselekedetet – a római parancs alapján – nem végzett. Felszentelése – mondhatni – regényes módon történt, 1960. november 5-én egy magánlakásban, este nyolc órakor. Mivel Endrey püspök megfigyelés alatt állt, ezért Rózsavölgyi – anélkül, hogy közölte volna, miért is kell jelen lenniük – a Rökus-kápolna 12 ministránsát vonta be, kvázi órnek, hogy ha valaki illetéktelen személy érkezik, akkor csengessenek be. Ez a kitétel annyira regényes, s gyakorlatban valószínűtlen, hogy elképzelhető, hogy csak a vallomás kedvéért mondta el Rózsavölgyi, hiszen 12 ministráns már akkora tömeg, amely eleve feltűnő lett volna, s ez a konspiráció alapszabályait sértette volna meg.

Rózsavölgyi szentelése után – későbbi vallomások alapján – még egy szentelés vette kezdetét. Takács Józsefet, a Központi Szeminárium korábban eltávolított papját is felszentelték. Ezen, nagy valószínűséggel, a felszentelő Endreyn kívül két másik püspök, az ekkor felszentelt Rózsavölgyi és Zdravec korábbi tábori püspök is részt vett. Tehát liturgikus szempontból ez a szentelés (a főszentelőnek két másik szentelőt kell maga mellé vennie társszentelőként) inkább megfelel. Mégis ez utóbbi szentelést az egyház nem fogadja el, Takács nem szerepel a mai napig sem a püspökök között. Rózsavölgyi felszentelése szinte bizonyosan pápai kinevezés alapján történt, míg Takács szentelésénél ilyen jellegű információ nem ismeretes, s az esetleges kinevezési bulla jelenleg még nem került elő. Elgondolkodtató viszont, hogy földi maradványait 2004. június 11-én a az egri székesegyház főpapi kriptájában temették újra, bár esetleges püspöki megbízatásának említése nélkül.¹²³

4.3. Az 1970-es püspökszentelések

Az 1970-es évek magyar katolikus egyháza nehezen összehasonlítható az akár tíz évvel korábbi egyházzal. Bár a további enyhülést jelentő Helsinki folyamat ekkor még csak távlati terv, de bizonyos szinten mégis kimutatható némi lazítás az államnak az egy-

121 ÁBTL 3. 1.9. V-1-146695/2. Werner Alajos és társai. 304., közli: FEJÉRDY András: *Titkos püspökszentelések...*, 129.

122 Nem kizárható, hogy a „külföldi, de magyarul beszélő követ” nem létezett, hanem ezzel csak a meglévő kapcsolati csatornákat akarták övni.

123 *Takács József emlékezete.*, in.: Új Ember, 2004. június 20., 4., illetve információ újrateremtéséről: in. Új Ember, 2004. június 6., 14.

ház feletti uralmában. Persze még ekkor is vannak lelkipásztorok börtönben, valamint a szolgálatától eltöltve, de számos korábban titokban felszentelt pap léphetett be a hivatalos rendszerbe, s végezhetett lelkipásztori tevékenységet. Az 1964-es részleges megállapodás következtében, ha rendkívül komoly kompromisszumokkal is, de lehetőség nyílt a megüresedett egyházmegyékbe püspökké szentelt ordináriust kinevezni. A „föld alatti egyháznak” az a kitétele, hogy elsődlegesen azért van szükség titkos püspökökre, hogy ezek a szentségeket, elsődlegesen az egyházi rend szentségét akkor is kiszolgáltassák, ha nem maradt szabadon püspök, megszűnt. Éppen ezért rendkívül sok titokzatosság lengi körül az 1970 körül felszentelt két esztergomi főegyházmegyes lelkipásztort, Parádi Gyulát¹²⁴ és Rédei Józsefet.¹²⁵ Arról semmilyen nyilvános, kutatható információ nincsen, hogy milyen indokkal és milyen feltételek mellett részesültek, ha egyáltalán részesültek, a püspöki rendben. Várszegi Asztrik em. pannonhalmi főapát tájékoztatása alapján, valamint Fejérdy Andrásnak kérdéseimre adott válaszaiból előzetesen az alábbi tények vonhatóak le:

1. Parádi Gyulát valamikor 1970 körül Felix Maria Davídek¹²⁶ csehszlovák római katolikus püspök szentelte püspökké, egyes források szerint Krakóban, vagy Várszegi Asztrik em. főapát visszaemlékezése alapján Zakopanében, illetve más források szerint valahol Csehszlovákiában.

2. Rédei Józsefet ezt követően, de ismeretlen időpontban Parádi Gyula szentelte püspökké, valószínűleg Magyarországon.¹²⁷

3. Davídek szenteléseinek érvényességét számos egyházi író, valamint az Apostoli Szentszék is megkérdőjelezi, ebből következően a fenti szentelés, valamint az azt követő magyarországi szentelés is nagy valószínűséggel érvénytelen volt.

A kérdést kicsit bővebben megvizsgálva, először meg kell vizsgálni a csehszlovák egyház helyzetét, valamint a Parádi Gyulát szentelő Davídek püspök személyét, illetve azokat az esetleges fakultásokat, engedélyeket, amelyekkel rendelkezett. 1950 után Csehszlovákiában létrejött a föld alatti egyház. Ez lényegében egy titkos, egyházon belüli szervezkedés a fennálló társadalmi rend, államhatalom ellen, leginkább tiltott könyvek, cikkek behozatalával foglalkoztak. E csoport egy része erősen radikalizálódott, s úgy gondolta, hogy a szükséghelyzet miatt szinte minden megoldás engedélyezett. Ez pedig – először engedélyezett, majd később Davídek püspök személyében engedély nélküli – pap, valamint püspökszentelésekben csúcsosodott ki.¹²⁸

Ehhez több, a csehszlovák állam által kifejttet egyházellenes lépés vezetett. Klement Gottwald¹²⁹ a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának 1948. június 9-i

124 Parádi Gyula (Budapest, 1929. december 7. – Budapest, 2016. március 28.), esztergomi főegyházmegyes pap, érseki tanácsos, plébános, egyházmegyei exorcista. Családi ágon ősei Bach-huszárok voltak (mint egyébként Prohászka Ottokáré is), szlovák származású volt, eredeti családnéve Plnáček volt, Somorjai Ádám bencés szerzetes véleménye szerint a csehszlovák kapcsolat innen vezethető le.

125 Rédei József (Adács, 1921. február 1. – Budapest, 2003. november 29.) esztergomi főegyházmegyes pap, esperes, tb. kanonok, protonotárius kanonok.

126 Felix Maria Davídek (Brno, 1921. január 12. – Brno, 1988. augusztus 18.) titkosban felszentelt csehszlovák püspök.

127 Vö.: NAGY Ferenc SJ: *A XX. század magyar és magyarul tudó püspökeinek szentelési leszármazása*, Távlatok, 2001/4/2 (54. szám), in: <http://www.tavlatok.hu/5409papie.htm> (A letöltés dátuma: 2020.12.24.).

128 Vö.: FIALA, Petr, – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a spoločenství Koinótes.*, Brno, 1999. valamint: MÁTÉ-TÓTH András: *Egyház a pokol kapujában.*, Szeged, 2006. 119.

129 Klement Gottwald (1896. november 23. – 1953. március 14.) cseh kommunista politikus, Csehszlovákia elnöke volt.

ülésén nyíltan megjegyezte, hogy az egyház „a mi jóindulatunkra van utalva”. Eredménynek tartotta semlegesítését, „...még Szlovákiában is, ahol [tagjai] harci kakasok.”¹³⁰ Ugyanitt a rövid távú stratégiát is megfogalmazta – el kell szakítani a katolikus egyházat a Vatikántól, hogy nemzeti egyházzá váljon.

1948. augusztus 30-án a Nemzeti Front Központi Akcióbizottságának egyházi bizottsága képviselőinek megbeszélésén elfogadták a csehszlovákiai vallási kérdések rendezésére vonatkozó tervezetet. Ez az alábbi pontokban foglalta össze a katolikus egyház elleni fellépés tervét:¹³¹

1. Meg kell akadályozni, hogy a vallás a rendszer ellenségeinek fegyverévé váljon, tehát nehogy egy másodlagos hatalom legyen, amelyre az esetleges átrendeződés esetén építeni lehet.

2. A vallást az állam szövetségeseként kell felhasználni, a nem megfelelő hozzáállású személyeket el kell lehetetleníteni.

3. Vatikánnal való mielőbbi és teljes szakítás: „...a tömegek számára világossá kell tenni a nyugati imperializmus szolgálatában álló Vatikán tevékenységét és a szerepet, amelyet a cseh és szlovák hierarchia játszik, tekintet nélkül a cseh és szlovák hívek vallási életének szükségleteire. Szükséges a vatikáni hatás kiiktatása egyházpolitikánkból.”¹³²

A tanácskozás résztvevői feltételezték, hogy az Apostoli Szentsték egyházi jogi megoldásokkal, például az un. „haladó katolikusok” szervezeteinek, valamint az abban részt vevő személyek elleni egyházi büntetésekkel, például a papi szolgálat alóli felfüggesztésekkel fog fellépni. Ezt azzal kívánták orvosolni, hogy annak bekövetkezte esetén Rómától független un. nemzeti egyházat hoznak létre. Hogy a szentelési folytonosság (successio apostolica¹³³) folyamatos legyen, ezt vagy az ortodox egyház, vagy pedig a Lengyelországban létrehozott nemzeti (tehát Rómától független) egyház révén kívánták elérni. A görög katolikus egyházat az ortodox egyházba kívánták beolvasztani, míg valamennyi egyházat (még az általuk létrehozottat is) el kívánták lehetetleníteni a vallásadó bevezetésével, amelyet minden olyan személynek fizetnie kellett volna, aki valamely egyház tagja.

Mindemellett folyamatosan nyomás alatt tartották – többek között – a katolikus egyházat, annak működését azzal is ellehetetlenítve, hogy megtiltották a püspökszenteléseket. 1949 után úgymond „legális” (tehát az állam által is elismert) püspökszentelésre csak 1973-ban kerülhetett sor.

Ezek után az előzmények után Csehszlovákiában számos áldozópapot szenteltek fel titokban püspökké. Az első titkos szentelés 1950-ben történt, amikor is Anton Richter¹³⁴ nagytapolcsányi esperes kapta meg a püspöki rendet. A szentelésre a Rómától kapott rendkívüli, úgynevezett mexikói fakultások¹³⁵ által került sor.¹³⁶ A szentelések kezde-

130 Lásd: KAPLAN, K.: *Stát a cirkev v Československu 1948–1953*. Brno, Doplnok, 1993, 23., idézi: Róbert LETZ: *Az állami egyházpolitika Szlovákiában 1948–1989 között*. In: *Felekezetek, egyházpolitika, identitás / Konfesie, cirkevna politika, identita*. Szerk.: BALOGH Margit, Budapest, Kossuth Kiadó, 2008., 115.

131 Uo.

132 Uo.

133 Vö.: *Successio apostolica*, MKL XII. kötet, 2007, 382. (Gál Ferenc)

134 Anton Richter (Štós, 1899. június 13. – Pezínok, 1978. június 20.) titokban felszentelt püspök.

135 A mexikói vallásüldözések (1911–1929) idején lehetőség volt, előzetes pápai engedély, s kinevezés nélkül püspököt szentelni, hogy az egyházi hierarchia ne szűnjön meg. Vö.: *Mexikó*, MKL, IX. kötet, 2004, 76., <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mexik%C3%B3.html> (A letöltés dátuma: 2020. 12. 25.). (Diós István)

136 Ez a „taktika” nem volt egyedülálló az egyház történetében. A mexikói alkalmazás után 1926 körül a Szovjetunióban, majd 1940-ben Romániában is történtek titkos püspökszentelések.

ményezői az ekkor még részben működő jezsuita rend tagjai közül kerültek ki, többek között a 29 évesen (tehát a kánoni kor előtt) püspökké szentelt Pavol Hnilica személyében. A titkos püspökszentelések láncolata a Szentszék előzetes tudomása nélkül zajlott le, melyet a Vatikán némileg nehezményezett, de a szenteléseket ekkor még érvényesnek ismerte el.

Noha a titkos püspököket, valamint az általuk szentelt papokat az állam folyamatosan üldözte, de – hasonlóan a kárpátjai görög katolikus papokhoz – a hívek rejtegették, volt, akít több, mint tíz éven keresztül.¹³⁷

Első körben szükséges megvizsgálni Felix Maria Davídek egyházi helyzetét. Őt a brnó-i egyházmegye címére 1945. június 29-én szentelték áldozópappá, majd titokban 1967. október 29-én szentelte fel Jan Blaha püspök, aki maga is titokban felszentelt püspök volt. Az őt felszentelő Peter Dubovský SJ a korábbi un. mexikói fakultást használta fel az ordinációhoz. Ez az engedély – a fenn álló helyzet miatt – Blaha püspökre is átszállt, aki szintén érvényesen, s megengedetten szentelte fel Davídeket. A fenti feltevéseimet bizonyítja, hogy mind a hármukat a katolikus egyház püspökei között tartjuk nyilván.

Az egyházi probléma Davídek szentelésénél, valamint részben személyének megítélésénél kezdődik. Még ha az el is fogadható lenne, hogy a püspök kiválasztási és szentelési fakultás, valamint az az engedély, hogy társszentelők nélkül – ez által a liturgikus rend megszegésével végezhesse a szertartást – rá is átszállt volna, akkor is erősen kétséges, hogy ez a jog Csehszlovákián kívüli személyre is vonatkozott volna. A Szentszék viszont nem csak ezt, hanem Davídek szentelését eleve megkérdőjelezi, melynek egyik jelentős kérdése, hogy a püspököt számos forrás skizofrénnak, tehát idegbetegséggel küzdőnek tartja. Érvényes szenteléshez pedig az is szükséges, hogy a szentelő szellemileg ép legyen, s cselekedet súlyát pontosan be és átlássa.¹³⁸

Már az is erősen kérdéses, hogy vajon hány püspököt szentelt fel. Nagy Ferenc nagyjából 30 főről,¹³⁹ más forrás viszont ennél nagyságrendekkel nagyobb, több mint 150 főről beszél. Az mindenesetre bizonyítható, hogy a Szentszék legkésőbb 1972-ben megtiltotta Davídeknek a szentelést, különösen, miután családos férfiakat ordinált pappá, illetve – egy Kobericeban megtartott „zsinat” után – 1970. december 28-án diakónus-sá, majd pappá, sőt később püspökké szentelte Ludmila Javorovát, tisztában léve azzal, hogy sem a hatályos Egyházi Törvénykönyv, sem az egyház hagyományai nem engedik meg nők pappá szentelését. Egyes vélemények szerint, emiatt a lépése miatt önmagától beállókiközösítésbe esett, tehát ettől kezdve szentelési eleve érvénytelenek. Parádi Gyula szentelésének tisztázásával kapcsolatban ez további nehézséget jelent, hiszen an-

137 Vö.: Róbert LETZ: *Az állami...*, 125.

138 Nyilatkozat a Cseh Köztársaságban titokban felszentelt püspökökről és papokról, amelyet a Hittani Kongregáció 2000. február 11-én adott ki. Szövegét lásd: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000211_chiesa-clandestina_it.html (A letöltés dátuma: 2020. 12. 25.) Bár az elmebetegséget a CIC a szentelendő szemszögéből tekinti szentelési szabálytalanságnak, (Vö.: CIC 1041. kán. 1.), de a 1044. kánon (2) bekezdése kimondja, hogy aki ilyen jellegű betegségben szenved a rendjének (esetünkben a püspökségnek) gyakorlása nem megengedett, ebből következik, hogy az esetlegesen elmebeteg püspök által végzett szertartás kérdéseket vet fel, amiből következhet az is, hogy a legtöbb Davídek által szentelt papot feltételesen újraszentelték a rendszerváltoztatás után, vagy Csehszlovákiában (illetve utódállamaiban), vagy pedig – Várszegi Asztrik OSB beszámolója alapján – ő maga is szentelt fel szlovák papot feltételesen, mivel annak előjárója erre kérte, s szabályszerű igazolást adott hozzá.

139 Lásd: NAGY Ferenc SJ: *A XX. század...*

nak pontos dátuma ismeretlen, tehát azt nem lehet tudni, bár feltételezhető, hogy szentelése még ez előtt az esemény előtt történt.

A kommunista rendszer 1989-es bukása után a szenteléseinek érvényességeivel kapcsolatos kérdéseket az Apostoli Szentszék, hosszas tárgyalások után rendezte:¹⁴⁰

1. Azon nőtlen személyeket, akiket pappá szentelt, feltételesen újra felszentelték.¹⁴¹ Ez nagyjából ötven főt érintett. A felszentelés célja nem az volt, hogy kétségbe vonják az „első” papszentelésüket, hiszen ezek a papok meg voltak győződve szentelésük érvényességéről, valamint arról, hogy az addig általuk kiszolgáltató szentségek érvényesek. Amennyiben – valamely ok miatt, s itt kifejezetten kiemeli a vatikáni dokumentum Davídek püspök szenteléseit – mégse lehet eldönteni, hogy a szentelés érvényes volt-e, ez egyszerűen egy megerősítés, hogy valóban papok lettek, valamint lehetőséget kaptak ezzel arra, hogy a hivatalos egyházi struktúrába bekerülhessenek, tehát inkardinálódjanak valamelyik egyházmegyébe.

2. A nősként pappá szentelt személyek részére felajánlották, hogy a görög katolikus egyház kötelékein belül láthatnak el lelkipásztori feladatokat – természetesen a feltételes újraszentelés után. A házaspárok esetében – mivel az egyház törvényei szerint püspök csak nőtlen, vagy özvegy lehet – az áldozópapi rendet ajánlották fel, s lehetőséget biztosítottak arra, hogy görög katolikus papként (egyedi esetekben a római rítus gyakorlása mellett) tovább szolgálhassanak.

3. A „felszentelt” nők szentelését, mint egyházilag lehetetlent, elutasították, mivel azok törvénytelenek, s meg nem engedettek voltak.

4. A Hittani Kongregáció ezen felül kijelentette, hogy mindazok, akik a fenti feltételeket nem fogadják el, s továbbra is az un. katakomba-egyház tagjaiként élnek, mivel helyzetüket nem akarják, vagy tudják a fentiek alapján rendezni, a továbbiakban érvényes szentmisét nem mutathatnak be, valamint a szentségek érvényes kiszolgáltatását nem végezhetik. Kijelentette a dekrétum, hogy az általuk kiszolgáltató szentségek érvénytelenek. Ez a felszentelték kisebb részét érinti, különösen a nőként pappá, vagy püspökké szentelt személyeket.

Komoly problémát jelentett, s ezt konkrétan az idézett dokumentum nem is vizsgálta, a Davídek által felszentelt püspökök kérdése, mivel az ennél sokkal összetettebb, s ezért a Szentszék valamennyi ügyet egyenként vizsgált meg. Mint fentebb említettem nagy számú lelkipásztort szentelt fel, ezek közül az egyház két személynek: a görög katolikus Ján Eugen Kočišnak és Oskar Formának jezsuita szerzetesnek ismerte el érvényességét, a többiek szentelését nem. A legtöbben ezt tudomásul vették, s – bár esetlegesen feltételezhető, hogy szentelésük érvényes volt –, de püspöki státuszukról, valamint az azzal járó jogokról lemondtak, s ügyük intézésének körülményeiről titoktartást vállaltak.

Várszegi Asztrik tájékoztatása alapján Parádi Gyula 1989 körül jelezte számára, teljesen titokban,¹⁴² hogy ő püspökké van szentelve, s kérte, hogy ennek elfogadásában,

140 Lásd: 137. számú jegyzetben szereplő dokumentum.

141 Ezen személyek közül egyik feltételes felszentelésére – feltételezhetően – Várszegi Asztrik OSB, akkori esztergomi segédpüspök kapott megbízást.

142 Várszegi Asztrik elmondása alapján öt egy plébániai ünnepség után behívta magához, mindenkit, még a legközelebbi munkatársait is elküldte (ami Várszegit meglepte, mivel elmondása szerint Parádi nagyon nyitott, társaságkedvelő ember volt), s latinul közölte vele, hogy ő is felszentelt püspök. A későbbiekben Várszegi több alkalommal misézett vele és Rédei Józseffel, s ő ezeket a miséket „hármastól” tekintette.

helyzetének rendezésében segítsen.¹⁴³ Ezzel kapcsolatban az alábbiakat közölte: „*A hirt, hogy van két titokban szentelt magyar püspök (Parády Gyula és Rédei József) Leányfalun, a MKPK állandó bizottságának két tagjának mondtam el: Paskai¹⁴⁴ és Seregély¹⁴⁵ érsek úrnak, továbbá ugyancsak személyesen mondtam meg Angelo Acerbi¹⁴⁶ apostoli nunciának is. Paskai érsek arca különféle színeket váltott a meglepetéstől, Acerbi felettből ideges lett tőle. Hallgatás következett a témáról.*”¹⁴⁷

Mind Parádi, mind pedig Rédei életük végéig magas pozíciót töltöttek be az esztergomi főegyházmegyében, de szentelésüket nem fogadták el, az lényegében – néhány lábjegyzetes hivatkozást leszámítva – a mai napig titokban maradt.

Megvizsgálva Parádi és Rédei püspökszentelését saját véleményem szerint szentelésük – amennyiben a liturgikus feltételeket betartották – Parádi esetében érvényes, de szabálytalan volt, míg Rédei esetében – mivel a szentelésnek semmiféle szükséghelyzeti követelménye, valamint a szentelőnek szentelési fakultása nem volt – egyházbizonyos értelemben bizonyosan érvénytelen volt. Annak kérdése, hogy ők, illetve a többi hasonló módon szentelt személy elnyerte-e a papság teljességét, számos egyházi írónál vita tárgya, emellett se pro, sem pedig kontra nem lehet pálcát törni, ennek megválaszolása jelenleg nem megoldható, különösen, miután – mint azt már korábban jeleztem – a szükséges iratok vizsgálata még nem lehetséges.

Viszont, mivel ezért őket semmiféle egyházi retorzió nem érte, ezért feltételezhetjük, hogy szándékuk tiszta, az egyház érdekében végrehajtott cselekedet volt, de az, hogy őket a püspökök között tisztelhesük, gyakorlatilag kánonjogi és/vagy teológiai tisztázatlanság miatt lehetetlen.¹⁴⁸

5. Összegzés

1945 után a magyar katolikus egyház lényegében elveszítette szabadságát. Ez nem csak azt jelentette, hogy nem végezhetett szabadon tevékenységét, de még szervezeti rendjét, s személyi összetételét sem határozhatta meg önállóan. Ez az évek, évtizedek során odáig jutott, hogy gyakorlatban lehetetlen lett szabadon püspököt kiválasztani, ki nevezni, felszentelni és beiktatni Magyarországon.

Az évek során két irányzat alakult ki az egyházon belül. Az egyik irányzat a bele nyugvó, esetlegesen megalkuvó irányzat volt, amely lényege az volt, hogy amíg a szertartásokat meg lehet tartani, pár ügyet el lehet intézni, addig az egyház működőképes, pár olyan kérdést, amely a „lényeghez” nem tartozik (szerzetesek, hitoktatás, stb.) el lehet engedni. A másik irányzat elítélte ezt a megalkuvó hozzáállást, s megpróbálta mente-

143 Várszegi Asztrik ekkor a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia titkára volt, ez által tagja volt a Konferencia Állandó Bizottságának is.

144 Paskai László Pacifik O.F.M. (Szeged, 1927. május 8. – Esztergom, 2015. augusztus 17.) ferences szerzetes, katolikus pap. 1978-tól veszprémi apostoli kormányzó, majd megyés püspök, 1986-tól kalocsai koadjutor érsek, 1987-től 1993-ig esztergomi, 1993–2002-ig esztergom-budapesti érsek, bíboros.

145 Seregély István (Szombathely, 1931. március 13. – Nyíregyháza, 2018. december 31.) egri érsek 1987–2007 között.

146 Angelo Acerbi (Sesta Goldano, 1925. szeptember 23. –) olasz katolikus pap, zella-i címzetes érsek, apostoli nuncius Magyarországon 1990 és 1997 között.

147 Várszegi Asztrik bencés szerzetes, emeritus pannonhalmi főapát személyes közlése.

148 Fejérdy András tájékoztatása alapján.

ni a menthető, akár kvázi illegális utat követve. Ennek az útnak egyik irányzata – amely szinte a legradikálisabbnak mondható – jutott el odáig, hogy szükséges egy titkos, föld alatti egyház létrehozása. S ennek lettek legfontosabb képviselői és szolgálói azok a lelkipásztorok, akik vállalták a kockázatot, hogy titokban püspökké szenteljék őket. Az, hogy ez a szentelés érvényes, szabályos, valamint megengedett volt-e, a jövő kérdése, majd akkor tudunk rá egyértelmű választ adni, ha a megfelelő iratok kutathatóvá válnak.

A katolikus egyház 1989-ben felszabadult az elnyomás alól, s kijelenthető, bár a föld alatti egyházra, mely számos kelet-európai országban – kényszerből működött – nem volt szükség, de mégis számos kérdésben ez a mód, melyet ők gyakoroltak, segítette az egyház túlélését. Ők voltak azok, akik a tiltott, túrt és támogatott személyek közül a tiltottakat felkarolták, segítették, s átmentették a jövő számára.

RÓBERT GYULA DUDÁS

SECRET ORDINATION OF BISHOPS DURING THE SOCIALISM

The post-war period (after 1945) was a very difficult period in the 20th century history of the Hungarian Catholic Church. It is not only due to the fact that it lost the majority of its wealth, but a huge decline could be noticed both in the number of flock members and also the number of the ministering clergy.

According to many opinions, the principle, formulated by Mátyás Rákosi and diligently practiced by his successors, that says: if you expel the pastor, the flock will disappear, almost became successful.

There were several discussions between the Hungarian state and the Vatican to appoint bishops to vacant positions or instead of those bishops who were permanently not able to fulfil their duties. Beside these discussions, the Vatican made an effort to prepare for a possible separation attempt, when the state tries to create a so called national church, as it was attempted in several socialist state.

In order to prevent this, the establishment of a secret, underground church structure has been started, the leader of this would have been László Rózsavölgyi, who was secretly ordained to bishop in 1960. However, he did not do episcopal activity till his death, but after the political transformation, he was officially listed among the bishops. At the same time, József Takács diocesan priest of Eger was ordained, and - according to a few sources - Xavér Szunyogh Benedictine monk also received the fullness of priesthood. Their ordination is not accepted to date, they are not listed among the bishops.

Two other Roman Catholic pastors are in a special situation from ecclesiastical point of view, one of them was ordained in Czechoslovakia, and the other was ordained to bishop most probably in Budapest around 1970. The ordination of Gyula Parádi and József Rédei was not accepted by the Catholic Church, the two priests basically kept it in secret till their deaths, however at least one of them made - unsuccessful - steps to have his ordination accepted.

In my papers, I study the background and history of these secret bishop ordinations, and I analyse the reason of the fact, that while the ordination happened in 1960 is considered as valid, but those which happened ten years later are considered practically invalid by the Church. For my research - due to the lack of official church documents - I primarily used the minutes of the State Security, and remembrance of those people, who may have known about these ordinations.

VÁRSZEGI ASZTRIK OSB

LEGÁNYI NORBERT BENCÉS SZERZETESPA
TANÁRI ÁLLOMÁSHELYEI ÉS PERJELI SZOLGÁLATA

A magyar bencés szerzetespaptanárrá pályáíve és élete a kiegyensúlyozott rendi keretek között általánosságban a következőképpen alakult. A bencés a pannonhalmi felkészülés (noviciátus, fogadalmas időszak, tanárképzés, külföldi tanulmány) éveit után aktív tanári évtizedeit valamelyik bencés székházban, ill. városi iskolában töltötte, néhányan egyetemi tanárok lettek, de közülük kerültek ki a lelkipásztorok, plébánosok is. Aktív évtizedeiben életét az iskolának, a fiatalok oktatásának szenteli, tárgyalt korszakunkban részt vesz a diákok mozgalmaiban, hitbuzgalmi szervezeteiben. A korszakra jellemző módon részt vehet a város, később a főváros társadalmi életében, publikál a gimnáziumi, főiskolai értesítőben, helyi lapokban, esetleg tudományos szaklapokban. Nyugdíjas kora, vagy betegsége éveit egyik fiókapátságban töltötte, majd ott is temették el. Pannonhalma, a főmonostor növendékeiben, a rendi kormányzatban és gazdasági vezetésben, továbbá főiskolai karával általában fiatal és dinamikus közösség volt, a többi iskolai és lelkipásztori munkaterületeken is java korban lévő rendtársak dolgoztak, apátságaink pedig az idősök otthonai, lelkipásztori és gazdasági egységek voltak. Ez alakult ki a magyar bencés életben 1802–1950 között, ez volt jellemző tárgyalt korszakunkban is.¹

Legányi Norbert fiatal szerzetespaptanárnak az élete e hagyományosnak mondható keretek és lehetőségek között indul 1924-ben rendbe lépésével és teljesedik ki 1930–1945 között. Gyökeres változást a második világháború, továbbá az azt követő teljesen megváltozott történeti keret, ennek következtében a személyi élethelyzet jelent majd.

A szerzetesközösség számos feladatot lát el. A magyar bencések 1802-es visszaállítás után a középiskolai ifjúság oktatásában vesznek részt. Felkészülésük fő célja a középiskolai munka. A rend legfőbb előljárója, a főapát a dékáni testület segítségével évenként – szükség esetén gyakrabban – a különböző iskolák igényeinek megfelelően újrendezi, átcsoportosítja a szerzetesek munkáját, rendi elnevezés szerint más-más feladatra „disponálja” őket. A „dispozíció” elfogadása a szerzet írott és íratlan szabályai szerint az engedelmességre történt kifejezett hivatkozás nélkül is kötelező a szerzetesre nézve. A tanárszakok elosztása, majd később a dispozíciók az egyes iskolák szaktanár igényét tartják szem előtt, számos személycserét ez indokol. Nagy létszámú közösségben ez bizonyos szempontból könnyebb az előljárónak, a csökkenő létszámú közösségben kifejezetten nehezzé válik.

1 VÁRSZEGI Asztrik: *Történeti visszapillantás a bencés iskolák létrejöttének körülményeire és sajátosságaira*, in: „Docete”. *Magyar bencések a magyar oktatás és nevelés szolgálatában, 1802–2002*. Szerk. VARGA Máttyás. Pannonhalmi Főapátság – Mondat, Pannonhalma 2003. 30–31.

A PANNONHALMI SZENT BENEDEK REND GYŐRI KATHOLIKUS
 CZUCZOR GERGELY GIMNÁZIUMÁBAN
 1930–1931

E nagy hagyományú iskolába disponálta Kelemen Krizosztom főpáti koadjutor Legányi Norbertet. Gimnáziumi tanár, cserkésztsízt, a Mária Kongregáció prézese (elnöke, előljárója) lesz.

Mindkét szakját, matematikát és fizikát tanít heti 15 órában. A kezdő tanárt a fizikai kísérletekbe Ferenczy Viktor vezeti be. Úgy érezte, hogy nagy szüksége volt a segítségére és az idősebb Ferenczy készségesen foglalkozott a fiatal rendtárssal.

Az alsós osztályosok Mária-kongregáció szépen működött, egész évben szorgalmasan gyűjtöttek a misszióknak, újságot, folyóiratot olvastak közösségben rendszeresen, szombatokként litániát imádkoztak, prefektust választottak.

1931. májusában a III. A. osztállyal Sopronba kirándulnak, a „civitas fidelissima” nevezetességeivel ismerkednek, meglátogatják a múzeumot, a bencés gimnázium ebédlőjében étkeznek. Délután felmennek a Károly-magaslatra, útba ejtik a Lővéreket és a Deák-kutat, sőt még játékra is jut idejük.

A cserkészet több gondot jelentett számára, egyrészt még kezdő ember volt, másrészt, mint írja „mert túl sok gyerek volt a csapatban, és nem válogatták meg őket.”² Szigorú tanár hírében állt. Két cserkész tábor is szervez ezen rövid idő alatt, a próbatábor 1929 júniusában Véneken, majd július közepén a kerületi tábor Veszprémben. Örömmel adta át a csapatot Tardos Vida³ rendtársának, amikor 1931. júliusában kapja meg a következő dispoziációt.

PANNONHALMA
 1931–1935

A korábbi főmonostorban (a monostor déli szárnyának földszintjén, ma a Szent Adalbert Idősek Otthona szobasora) elhelyezett iskola megmaradt két, VII–VIII. osztályához, akkor az oblátusokhoz kap dispoziációt Legányi Norbert 1931. júliusában. Gimnáziumi tanár, oblátus-prefektus, hitszónok, 1932-től helyettes házgondnok is lesz a főmonostorban.

A rendi gyakorlat ezekben az évtizedekben az volt, hogy a 16 évesen szerzeteséletre jelentkező fiatalokat oblátusként, lazább kötélekkel kapcsolták a bencés közösséghez és csak a (többnyire) Győrött megszerzett érettségi után vették fel novíciusként a rendbe, ill. öltöztették be őket a rend ruhájába. A gimnázium utolsó két esztendejében Pannonhalmán tanultak, külön előljárót, tanulmányi prefektust kaptak. Egy 12 főből álló fiatal oblátus-csoport élére került a fiatal tanár. Sajat maga így emlékezik vissza erre az időre: „Én voltam az egyetlen előljárójuk. Ők mint magántanulók éltek itt, naponta a bazilikai (magán)miséken minisztrálva készültek arra, hogy érettségi után belépjenek a Rendbe.

2 Főapátsági Könyvtár, Pannonhalma, Benedictina (a továbbiakban: BK) 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 6. old.

3 *A pannonhalmi Szent Benedek-Rend névtára, 1802–1986*, szerk. BERKÓ Pál és LEGÁNYI Norbert, Szent Benedek-Rend, Győr [1987]. (A továbbiakban: Bencés Névtár) 1434 sz., Dr. Tardos Vida János OSB (1907–1963) tanár, erdőmérnök.

Győrben és Pápán vizsgáztak. Jó gyerekek voltak, engedelmesek, nem kellett szigorúnak lenni hozzájuk. A VII.-ben fizikát tanítottam.”⁴ Emellett a nevelői munka mellett helyettes házgondnok és szinte teljes lelkipásztori munkakört lát el. Vlasics Róbert⁵ házgondnok sokszor van távol, így több munkát hagy fiatal rendtársára. Norbert atya rendszeresen prédikál a bazilikában, továbbá a tóthegyi lelkipásztori munka: misézés, igehirdetés, keresztelés, betegek látogatása, esketés is feladata volt.

A sok munka ellenére jól érzi magát Legányi Norbert, boldog. Bensőséges barátságban van Sámson Edgár⁶ rendtársával, akivel sokszor kirándul a Bakonyba. Ezekben az években már van rádiója, alkalma nyílik klasszikus zene hallgatására. Janota Cirill⁷ rendtársa megtanítja partitúra olvasására. „Vizuális típus lévén – írja – számomra mindig kedves volt, ha láthattam is azt, amit hallottam.”⁸ A zenehallgatás szeretete, a partitúra olvasás szokása egész életén át elkísérte. Súlyos betegségét, élete utolsó heteit leszámítva naponta hallgatott ilyen módon zenét. A Pannonhalmi Musicotheca szinte egyetlen partitúra-kölcsönzője volt a 20. század nyolcvanas éveiben.

1932 júniusában főmonostori házgondnok és ruhatáros kinevezést kap. Szívesen lett volna ismét tanár, de egyénisége, fegyelmezett magatartása, jó modora és udvariassága, ahogy a főmonostor vendégeivel, köztük számos előkelővel bänni tudott, Kelemen Krizosztom koadjutor-főapátot arra indította, hogy fiatal rendtársát ebben a nagyon fontos munkakörben tartsa még. Három évig tölti be a házgondnoki feladatot. Sárközy Pál⁹ perjellel, Nagy Vencel¹⁰ jöszágkormányzóval volt a legszorosabb munkakapcsolatban. Amikor felmentették munkaköréből, ilyen megállapítások kerültek a Perjeli naplóba: „gondos, pontos házgondnok volt, de túlságosan önálló.”¹¹ Fontos események történtek házgondnoki szolgálata alatt. 1933. április 17-én iktatták be Kelemen Krizosztom főapátot. Gömbös Gyula miniszterelnök (1932–1936) 1932 december 17-én látogat nagyszámú kíséretével Pannonhalmára, majd 1934. július 5-től háromnapos kihelyezett minisztertanácsot tartott Pannonhalmán.¹² Házgondnoki teendői mellett rendszeres lelkipásztori munkát végez a Pannonhalmi Egyházmegye egyházközségeiben: gyóntat, ünnepi miséket mond, prédikál, plébánosokat helyettesít Gyórszentivánban és Veszprémmvársányban. Szabadságát nem a többi rendtárrsal egyidőben, hanem előbb, vagy utóbb, májusban, vagy szeptemberben tudja kivenni. Több alkalommal vakációzik Tihanyban. Gondosan ügyel lelkiéletére is, többször végez lelkigyakorlatot a jezsuita atyák vezette Manrézában, de Zalaapáti bencés apátságban is.

4 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 6. old.

5 *Bencés Névtár* 1318 sz., Vlasics Róbert Ernő OSB (1898–1969) tanár, királyi nevelő Lequetióban (1929–1931), pannonhalmi házgondnok, plébános Tényőn.

6 *Bencés Névtár* 1448 sz., Dr. Sámson Edgár Béla OSB (1906–1970) főiskolai, gimnázium tanár, nyelvész.

7 *Bencés Névtár* 1201 sz., Dr. Janota Cirill Miksa OSB (1890–1963) főiskolai tanár rendi prokurátor Rómában.

8 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 7. old.

9 *Bencés Névtár* 1161, sz. Dr. Sárközy Pál Endre OSB főapát (1884–1957) tanár, házfőnök, főmonostori perjel, apát Bakonybélben, kormányzóapát, főapát.

10 *Bencés Névtár* 1339 sz., Nagy Vencel Antal OSB (1897–1995) gazdász, főszámvevő, a rendi gazdaság és birtokok jöszágkormányzója.

11 BK. 825, Legányi Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 7. old.

12 Perjeli Napló 1934. július 5–8.

AZ ESZTERGOMI SZENTBENEDEKRENDI KATOLIKUS SZENT ISTVÁN GIMNÁZIUMBAN
1935–1937

A főapátok évenkénti gondja, időnként komoly terhe a rendtársak évenkénti arányos, személyekre figyelő munkaelosztása. Egy-egy döntést hosszú mérlegelés előz meg. Ennek kapcsán merült fel a gondolat, hogy Krizosztom főapát Legányi Norbertet Pá pára küldje, de nem az iskolába, hanem az ott létesített nyomda igazgatójának. A lejegyzésekből úgy tűnik, hogy ettől a szándékától aztán elállt a főapát. „Sikerült ezt elkerülni. Ha már nem mehettem vissza tanítani, nem akartam újra mesterséget tanulni.¹³ A munkaelosztás és személycserék révén aztán számára megnyugtatóbb jövő formálódott. Kováts Arisztid¹⁴ alperjel lett a főmonostorban, egyúttal házgodnok is, Norbertet pedig Esztergomba disponálhatta a főapát tanárnak. Először filozófiát és hittant tanított, Szalmay Rupert¹⁵ rendből való távozása után pedig átvette annak 18 matematika és fizika óráját. A VII. osztály főnöke is lett. Munkakörei között a gimnázium értesítőjében az alábbi területek vannak felsorolva: mennyiségtan (matematika) és természettan (fizika), továbbá ifjúsági hitszónok, tandíjkezelő, cserkésztsiszt, filmrendező. Ő mondja az 1936-ban Szent Imre ünnepén az ifjúsági prédikációt.¹⁶ A Belvárosi templom fél tizenkettes vasárnapi miséjét mondja rendszeresen. Az iskolában Tihanyi Miklós¹⁷ rendtárs, idősebb matematikus kolléga sokat segít a kezdő fiatal rendtársának az iskola új fizikumában. Osztályfőnökként végiglátogatja diákjai szüleit és a szülőkkel jó kapcsolatok alakulnak, tartós barátságokat köt. A bencés tanárok közös munkájának szép példáját adták, ahogy Norbert tanár úr első és második esztergomi tanári évében is részt vett a kongregáció és a cserkészcsapat programjainak szervezésében. Itt is volt csónakháza az iskolának, sőt Norbert még kajákat is vesz magának, sokat eveznek, fürdenek. Külön is említésre méltó a 14-es Holló cserkészcsapat 1936. július 15–22. között rendezett mozgó ausztriai vízcserkészttábor, melyet Dr. Monsberger Ulrik¹⁸ parancsnok vezetett Legányi Norbert segítségével. Az út célja: Bécs-Wienerwald-Laxenburg, majd visszavezés a Dunán. Rendkívül gazdag bécsi és Bécs környéki programot valósítottak meg, Laxenburgban részt vettek az osztrák nemzeti nagytábor ünnepi megnyitásán a többi ottlévő magyar csapatokkal.¹⁹

ISMÉT A PANNONHALMI SZENT BENEDEK REND GYŐRI KATHOLIKUS
CZUCZOR GERGELY GIMNÁZIUMÁBAN
1937–1940

1937-ben győri rendház személyi feszültségei miatt a főapát Gonda Celesztint Esztergomba helyezte, helyébe Legányi Norbertet Győrbe kerül. Szívesen ment Győrbe. Személyes feljegyzéseiből és az iskolai értesítők tükrében az érződik, hogy hamarosan

13 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 7. old.

14 *Bencés Névtár* 1231 sz., Kováts Arisztid Jenő OSB (1891–1975) az olasz gimnázium első igazgatója, noviciusmester.

15 *Bencés Névtár* 1394 sz., Szalmay Rupert János OSB (1901–1938) 1938. decemberében elhagyja a rendet.

16 Esztergomi Értesítő 31. old.

17 *Bencés Névtár* 1047. sz. Tihanyi Miklós József OSB (1873–1951).

18 *Bencés Névtár* 1428 sz. Dr. Monsberger Ulrik Rezső OSB (1905–1976) tanár, igazgató kormányzóperjel két alkalommal, perjel, c. bakonybéli apát.

19 Esztergomi Értesítő 1935–36, 1936–37. 43. old.

beilleszkedik a győri tanári testületbe. Mindkét szakját tanítja heti 17 órában. Cserkész-tiszt, továbbá templomgondnok is és szónok. Holenda Barnabás rendtárrsal voltak párhuzamosan elsős osztályfőnök. Házfőnökük Blazovich Jákó²⁰ volt, aki gyakran időzött a Habsburg királyi családnál, lévén Habsburg Ottó tanára. Helyettes házfőnök Szakács Béla volt. Virágh Teofil²¹ volt a gimnázium igazgatója. Heckenast Kolossal²² felváltva prédikáltak a bencés templomban. A gimnáziumi értesítő említést tesz egy előadásáról, amelyet a szülői értekezleten tartott „A serdülő gyermek” címmel.²³ A II. B. osztályfőnökeként a diákokkal és néhány kísérő szülővel a Bakonyban kirándultak 1939. június 7-én. Vinyesándormajortól a Zörögteőn át mentek Csesznekre, délután sportoltak, cserkészjátékokat játszottak, majd visszatértek a Cuha völgyében a kirándulás kiindulópontjához.²⁴ Ugyanennek a tanévnek záró cserkésztáborát a Balatonon rendezik. Nagytáboruk a somogy megyei Szántód közelében van (jún. 22. – júl. 6.). Legányi Norbert a táborparancsnok, más rendtársak is részt vesznek: Jámbor Mike²⁵, Pápai Nárcisz és Rozmán Erik²⁶. A tábor messzebb feküdt a Balaton partjától, a tábori élet zavartalanul folyt. Jó idő esetén fürödtek is, de komoly cserkészmunkát folytattak. Forgószínpad, akadályverseny, hadijátékok rendezése mellett Badaacsonya és Tihanya is kirándultak.²⁷ Legányi Norbert tanári munkája mellett szervezőképességét is az iskola, vagy a rendezvények, ill. a közösségi élet szolgálatába állítja. Az iskolakronika megemlíti, hogy 1940. február 29-én mutatták be a diákok Madarász-Küzd: *A tékozló fű* c. bibliai zenés-énekes színművét. A nagyszerű előadást Schmuck Paskál²⁸ tanította be a diákokkal, a szervezés, a „rendezés sokágú munkájában különösen Legányi Norbert segítette.”²⁹

PANNONHALMÁN: RENDI ÉPÍTÉSI ELLENŐR AZ OLASZ GIMNÁZIUM ÉPÍTÉSÉNÉL

1940

1940. júniusában ismét dispoziációt kapott Legányi Norbert. Pannonhalmán Kelemen Krizosztom elkezdte az olasz gimnázium építtetését, így oda került rendi építési ellenőrnek. A rendi építőmester is ott volt, így Legányi Norbertnek főként a mérnökökkel és kivitelezőkkel foglalkozott. A számvevőségen is dolgozott. A bencés székházak számadásait ellenőrizte. A gimnázium első osztályában tanított matematikát. Kováts Arisztid volt az igazgató. Legányi Norbert azon a véleményen volt, hogy az igazgató igen elkönyeztette a gyerekeket. Norbert tagja volt a gazdasági bizottságnak és a nagyképtalan gazdasági bizottságnak is. Az, hogy jobban belelátott a rend gazdasági ügyeibe. Gazdasági életünk mikéntje nagyon kiábrándította a rendi gazdasági vezetőségből és az egész rendi gazdasági életből.

20 *Bencés Névtár* 1175. sz. Blazovich Jákó Fülöp OSB (1886–1952) tábóri lelkész, főiskolai tanár, királyi nevelés felügyelője Lequetióban, Emmerth Alapítvány igazgatója Budapesten.

21 *Bencés Névtár* 1253. sz. Virágh Teofil István OSB (1892–1987).

22 *Bencés Névtár* 1338. sz. Dr. Heckenast Kolos György (1900–1985).

23 Győri Értesítő 1938–1939. év 186. old.

24 Győri Értesítő 1938–1939. év.192. old.

25 *Bencés Névtár* 1479. sz. Dr. Jámbor Mike Miklós OSB (1909–1992) tanár, főiskolai tanár, házfőnök, főiskolai igazgató és alperjel Pannonhalmán.

26 *Bencés Névtár* 1506. sz. Dr. Rozmán Erik István OSB (1911–1990) tanár, lelkész.

27 Győri Értesítő 1938–1939. 208. old.

28 *Bencés Névtár* 1361. sz. Schmuck Paskál Antal OSB (1901–1969) tanár, lelkész.

29 Győri Értesítő 1939–1940. 65. old.

Építési ellenőrként a dolgok természetes szerint alaposan megismerte az épületet, ennek a korszaknak a terméke cikk formájában is lecsapódott a gimnázium évkönyvében Intézetünk új épülete címmel.³⁰

Kelemen Krizosztom főapát a 30-as évek közepe táján Legányi Norbertet Sopronba akarta küldeni az erdészeti egyetemre, hogy legyen a rendnek erdőmérnöke is, de sikerült elhárítania ezt a megfeszítetést. Tardos Vida készséggel vállalta el. Neki tetszett ez a kihívás.

A háztető vonaláig jutott már az építkezés az új gimnáziumnál, amikor ismét tovább kellett mennie. Szívesen hagyta itt ezt a munkát, de e helyett egy, számára még kellemetlenebbet és nehezebbet kapott.³¹

Legányi Norbert egyik rendi iskolából a másikba kerül, a tanítás mellett egyre gyakrabban kap szervező munkát, mely alkatának, képességeinek megfelel, és amely minden tekintetben megbízható munkát igényelt. A 20. század harmincas éveire a bencés gimnáziumok és egyáltalán a bencés nevelés szemlélete érzékelhetően megváltoztak.

A PANNONHALMI BENCÉS, AZ „OLASZ GIMNÁZIUM”

Az 1930-as évek magyar kultúrpolitikájának többek között az is volt a célkitűzése, hogy olyan középiskolákat hozzanak létre, amelyek a különféle európai nemzetek kultúrájukkal való kapcsolatunkat szolgálják. Sárospatakon angol, Gödöllőn francia gimnáziumot hoztak létre. Ennek a gondolatnak kapcsán létesült a pannonhalmi olasz gimnázium is.

„Intézetünk olasz jellege csak azt bizonyítja, hogy keresztény magyarságunknak európai szemhatára van: szeme-lelke nyitva minden igazi emberi értékre, s hogy különös érdeklődéssel fordul Itália római szellemű, nagy katolikus népe felé...”³² – írja hazafias nevelés címszó alatt Békés Gellért, az új iskola egyik fiatal osztályfőnöke. A hazafias és valláserkölcsei nevelés célkitűzése az, hogy a fiatalokat magyarokká és hívő katolikusává neveljék. Sőt arra szeretnék nevelni a gyerekeket, hogy magyar hazájukat szeressék és népük érdekében cselekvő emberré váljanak. A nevelés annyiban is módosult, hogy a nevelőtanárok, meghonosodott néven a prefektusok, diákjaik mellett laktak, állandóan velük voltak. Itt az angol nevelési szisztémát tartották szem előtt, a college-rendszer. A nevelőtanár és kisdíák viszonya „atyai” és „gyermeki” volt, ezért tudatosan nem internátusnak, hanem „diákothonnak” nevezték az intézetet. Ez a nevelési hagyomány ma is él. Az internátusos iskola fogalma hiányzott az eddigi bencés gyakorlatból, merőben új és kísérleti jelenség volt az olasz gimnázium esetében. Kelemen Krizosztom főapát olyan tanári-nevelői gárdát válogatott össze, akik ezt az eddig ismeretlen nevelési módszert tudatosan vállalták. Az intézet tanulói a más gimnáziumokra is jellemző ú. n. „középosztályból” származtak, vallási tekintetben pedig teljesen egységesek voltak, egyetlen görögkatolikus diák volt az első osztályokban. Az iskola első osztálya 1939-ben indult. A magyar országgyűlés 1948. június 16-án törvényt hoz az egyházi iskolák állami tu-

30 LEGÁNYI Norbert: *Intézetünk új épülete*, in: *A Pannonhalmi gróf Ciano Galeazzo és Constanzo Gimnáziumnak és Nevelőotthonnak Évkönyve az 1940–41. iskolai évről*, Közzétette: Kováts Arisztid igazgató, Pannonhalma, 1941, 7–11.

31 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 9. old. Pannonhalmi gróf Ciano Galeazzo.

32 *Pannonhalmi Gimn. Évkönyv 1939/40*. 27. old.

lajdonba vételéről. Az újonnan létrehozott pannonhalmi iskola történetének első és igen jelentős fejezete ezzel majd le is zárult.

A BALATONFÜREDI FÜRDŐIGAZGATÓ

1941. júliusában Krizosztom főapát Legányi Norbertet emberekkel bálni és viselkedni tudó stílusára, szolgálatkészségére, gyakorlati készségére és szervezőtehetségére való tekintettel kinevezi fürdőigazgatónak. Talán ez az a rendelkezés, amelyet eddigi rendi munkakörei közül a legnehezebben fogad el, bensőleg nem is tud vele azonosulni. Idegen tőle és rendkívül fárasztó számára a sok reprezentáció. Saját bevallása szerint ki sem csomagolt egészen, csak a szükségeseket, mert várta a következő dispoziációt.

Az előző évben Meszlényi Lambert³³ és Schaller Mátyás³⁴ voltak ott, kettőjük munkáját kellett átvennie. Macher Emmánuel³⁵ viszont ottmaradt fürdőlelkésznek. Évente több, mint 400 (előkelő, módos) vendége volt a háznak, 120 alkalmazottal dolgoztak. Gácsér Kalazant³⁶ ajánlotta Norbertet Füredre és éppen Gácsér Kalazant miatt olyan ellenszenv fogadta, hogy augusztus végén bejelentette a pannonhalmi perjelnek, Nizler Teodóznak³⁷, hogy azonnal dispoziációt kér. A perjel személyesen lejött és azt kérte tőle, hogy várja meg a külföldön vakációzó főapátot, és addig is tegyen meg mindent, amit szükségesnek lát. Így tevékenységét egy azonnali elbocsátással kezdte, felszámolta az alkalmazottak közötti személyválogatáson alapuló korábbi rendszert. Szeptemberben föltárta a főapátnak az ottani helyzetet és kérte, adjon oda valakit, aki tud és szeret reprezentálni. A következő fürdőigazgató Szekeres Bónis³⁸ lett. Mivel ezt megígérte neki a főapát, ottmaradt egy évre.

Bár az alkalmazottak ellenszenvé lassan enyhült irányában, mégse érezte jól magát. Nem szerzetesnek való szállodában lakni és vendéglőben étkezni, volt a felfogása. Mielőtt eljött volna Balatonfüredről, kérte, hogy vizsgálják meg a szívét. Kisebb panaszai voltak. Szívizomelfajulást állapítottak meg, és hosszú fekvést és gyógyszeres kezelést ajánlottak.

1942. júliusában eljön Balatonfüredről. Krizosztom főapát pannonhalmi diákokthon rektorának szánja, de egészségi állapota miatt ettől eltekint, Pápára kerül házgondnoknak, ahol Bíró Lucián az igazgató.

33 *Bencés Névtár* 1060. sz. Meszlényi Lambert Alajos OSB (1874–1950) több helyen lelkész, tanár, fürdőigazgató Balatonfüreden.

34 *Bencés Névtár* 1313. sz. Schaller Mátyás József OSB (1898–1963) tanár, kormányzóhelyettes Balatonfüreden.

35 *Bencés Névtár* 1283. sz. Macher Emmánuel József OSB (1897–1958) tanár, lelkész.

36 *Bencés Névtár* 1101. sz. Gácsér Kalazant Ambrus OSB (1877–1965) tanár, főmonostori perjel, fürdőigazgató Balatonfüreden.

37 *Bencés Névtár* 1178. sz. Dr. Nizler Teodóz Ferenc OSB (1887–1943) tanár, noviciusok magisztere, főmonostori perjel.

38 *Bencés Névtár* 1103. sz. Szekeres Bónis Ferenc OSB (1878–1959) tanár, lelkész, fürdőkonmányzó Balatonfüreden, 1946-tól apát Zalaapátiban.

A PÁPAI SZENT BENEDEK-RENDI KATOLIKUS SZENT MÓR REÁLGIMNÁZIUMBAN.
1942–1946

„Dunántúl Athénja”, Pápa bencés gimnáziuma is nagy hagyományra tekint vissza.³⁹

Legányi Norbert 1942. augusztusától 1946. augusztusáig Pápán tanít. Szaktárgyait tanítja heti 12 órában. Hitoktató is, és az évkönyv még az egyéb szolgálatok között az ifjúsági hitszónoki megbízást is említi. 1943. januárjától betegszabadságot kapott, Tardos Vida vette át óráit. 1943-ban kivették a manduláját, hogy a szívpanaszokon enyhítsenek.

A bencés rendházban időnként nagy volt a feszültség, mert sokan nehezen viselték Bíró Lucián⁴⁰ házfőnök aktivitását, amelyre aztán környezetét is serkentette. Legányi Norbert viszont nagyon jóban volt vele és jól is érezte magát Pápán. A két bencés tanár között sok közös alkati vonás volt, és érdeklődés területén is sok közös volt bennük. Az 1943/44. év évkönyv Legányi Norbert munkái között felsorolja még azt is, hogy a tanított szakjain kívül honvédelmet tanít, fizikai gyakorlatot vezet, továbbá internátusi díjkezelő. A bencés gimnáziumi értesítőkből egyre több helyen jelenik meg egy-egy bencés, vagy világi tanár neve mellett: „mint tábori lelkész hadbavonult”, vagy „hadbavonult”. Az iskolán kívül végzett tevékenységek rovatában pedig az olvasható, hogy Legányi Norbert vidéken misézett, gyóntatott s szentbeszédet mondott. 1945. januárjában Bíró Lucián Komáromba került, és Tóth Ciprián⁴¹ lett a házfőnök és igazgató. Mivel általános ellenszenv fogadta őt is, csak egy évig maradt ott. Utána Norbertet akarta megtenni a Krizosztom főapát házfőnök és igazgatónak, de a szívére hivatkozva sikerült ezt elkerülnie. Havasi Luciusz⁴² lett a házfőnök és igazgató. Mivel Tardos Vida csak Pápára volt hajlandó visszamenni tanítani, Norbert ismét Esztergomba került. A háború nyugtalansága és félelme jellemezte ezeket az éveket mind az országban, mind városi környezetükben, így a bencés közösségekben és az iskolában is. Nagyon zavart volt a tanítás a háború és a sok légiriadó miatt. A háborús körülményekre jellemző módon az iskola a hagyományos évkönyvét megjelentetik ugyan, de csupán gépelt formában és korlátozott számban, és azt is csak 1947. februárjában.⁴³

39 A templom és az iskola alapját még a pálosok vetették meg. II. József őket is és a bencéseket is egyszerre oszlatja fel. Az 1802-es visszaállítás királyi rendeletében a bencéseknek szánt iskolák között szerepel a pápai grammatikai iskola is. A bencések 1806/1807. iskolai évben jönnek Pápára és tanítanak az 1948-i kommunista államosításig. A fordulatokban gazdag iskolatörténet a város, valamint kegyuraik erőfeszítéséről tanúskodnak. E falak között is számos kiváló diák nevelkedett és nagyszerű pálos és bencés tanárok tanítottak. Példaként az előbbiekre a Jankovich-Bésán-, és az Esterházy család tagjait, Deák Ferencet, Horváth János, Szabó Imre, Hanauer István püspököket, tanáraihoz Füßy Tamást, Bánovich Szulpicot, Borossay Dávidot, Prikkel Mariánt, Sörös Pongrácot és Vaszary Kolos főapátot, a későbbi hercegprímás sorolhatjuk.

40 *Bencés Névtár* 1315. sz. Bíró Lucián Géza OSB (1898–1989) tanár házfőnök Pápa, Komárom, itt (főapáti) vikárius is.

41 *Bencés Névtár* 1477. sz. Tóth Ciprián Kálmán OSB (1909–1958) tanár, házfőnök Pápán, zárdaigazgató Tiszaujfalun.

42 *Bencés Névtár* 1356. sz. Havasi Luciusz Gottfrid OSB (1901–1966) tanár, házfőnök.

43 *Pápai Értesítő 1944–1945*. Szerkesztette: HAVASI Lúcius igazgató, Pápa 1947. febr.

MÁSODSZOR ESZTERGOMBAN

1946. augusztusától 1947. novemberéig volt Legányi Norbert immár másodszor Esztergomban. Csupán tanári munkát végzett. Monsberger Ulrik volt a házfőnök és igazgató. Névleg Norbert volt az általános iskola igazgatója, de az csupán egy osztály volt. Föl-elevenedett sok korábbi barátság korábbi osztályának diákjaival és így ismét hamarosan otthon érezte magát. A pápai élethez képest nagy anyagi nyomor volt az esztergomi szék-házban is. Az ablakok még nem voltak beüvegezve, olajos papír volt rajtuk. Kiadagolták a tüzelőt. A babfőzeléken pirított hagyma volt a feltét. A gimnáziumban még kerülgették a romos részeket. A szőlők épen maradtak, így oda jártak sokat, gyümölcsöt és szőlőt enni.⁴⁴ 1947. novemberében táviratot kapott Sárközy Pál kormányzó apától, hogy azonnal menjen Kőszegre igazgatónak.

IGAZGATÓ A FERENC JÓZSEF GIMNÁZIUMBAN KŐSZEGEN (1947),
MAJD UGYANOTT HÁZFŐNÖK IS (1949)

Kelemen Krizosztom főpap 1947. márciusában elhagyja Magyarországot. A Szent-szék és a magyar hercegprímás engedélyével helyettest állít a rend élére Dr. Sárközy Pál bakonybéli apátot, aki ettől kezdve 1952-ig kormányzóapátként, azt követően haláláig 1957-ig főapátként irányítja a rendet.

Bencés rendi tapasztalat is, de ez emberi tekintetben általánosítható közösségi tapasztalat is, hogy az előjáró, a vezető többnyire a kisebb ellenállás irányába indulva hozza meg döntéseit. Sárközy Pál kormányzóapát a rendtársak közötti munkaelosztás bonyolult folyamatában 1947-ben számos nehézségbe ütközik. Egy ilyen gondból fakadt Legányi Norbert újabb dispoziója is. Őt mozdítja, mert tudja mozgatni.

Sárközy kormányzóapát Korányi Szevér kőszegi igazgatót az igazgatóságból felmentve Esztergomba szándékozott helyezni, Legányi Norbertet pedig Kőszegre igazgatónak. Jávor Fidél⁴⁵ maradt kőszegi házfőnök. Korányi Szevér, aki felszentelése óta Kőszegen élt, nem akart Esztergomba menni. Norbert azonnal összecsomagolt és Kőszegre ment, ahol Szevér kijelentette Jámbor Mike⁴⁶ és Norbert előtt, hogy nem fogadja el a dispozióit. Így Mike visszament Pannonhalmára, Norbert pedig Kőszegen várta a döntést. Sárközy kormányzóapát nem engedett, így Szevér elment Zalaapátiba betegszabadságra, azt követően aztán mégis Esztergomba.

Legányi Norbert új igazgató kellemes közösséget talált Kőszegen és a legszebb gimnáziumban jó diákokat. A verbiták⁴⁷ növendékei, mind a nyolc osztályban, legalább 80 diák, kispapok és jóra való falusi gyerekek voltak, akik a püspöki internátusban, papi nevelés alatt éltek. Bár már a levegőben lógott az államosítás híre, ők úgy viselkedtek,

44 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 10. old.

45 *Bencés Névtár* 1470. sz. Jávor Fidél János OSB (1909–1978) tanár, igazgató, noviciusok magisztere.

46 *Bencés Névtár* 1479. sz. Dr. Jámbor Mike Miklós OSB (1909–1992) tanár, házfőnök és igazgató, főiskolai igazgató, alperjel.

47 Societas Verbi Divini, az Isteni Ige Társasága (SVD). Arnold Janssen (1837–1909) alapítja Németországban, Magyarországon 1916 óta Máriakémenyden kezdenek. Kőszegen missziós szemináriumot építenek 1928-ban. A magyar verbita tartomány 1926-ban alakul meg. 1950-ben – feloszlásuk idején – felszázan vannak.

mintha semmi sem történt volna. Thurzó Kálmánnal⁴⁸ nagyszerűen tudtak együtt dolgozni, aki ifjúsági vitafórumot szervezett, ezen kívül farsangkor bált rendeztek, májusban a Domonkos Nővérek⁴⁹ iskolájával együtt külön vonaton Pannonhalmára kirándultak kb. 500-an. Az 1947/48-i tanévet szabályosan befejezték. Csak egy állami látogatójuk volt: Bóka László államtitkár a szombathelyi főigazgatóval, akik arra voltak kíváncsiak, hogy vállalnak-e tanítást az állami gimnáziumban. Természetesen a felelet „NEM” volt. Az átadás előtt az irattárból a rendi vonatkozású iratokat kivették. Mást mindent átadtak. Ezzel a kőszegi bencés iskola állami vezetés alá került.

A szombathelyi megyéspüspök, Kovács Sándor azonnal alkalmazta az egyházmegyében Bodorkós Gilbertet,⁵⁰ Jáki Zénót, Thurzó Kálmánt plébániákon, és Sólymos Szilvesztert Kőszegen hittanárnak. Kurbély Vince⁵¹ Zalaapátiba ment. Akik Kőszegen maradtak, szeptembertől a verbitáknál tanították VII-es és VIII-os kispapokat. Ők fizettek a tanításért, továbbá a templomi bevételekkel együtt elégséges volt a pénz arra, hogy a rendtársak megéljenek. Szigeti Ábel⁵² magiszter halála után (1949. május 8.) Jávor Fidélt Pannonhalmára helyezik a novíciusok magiszterének és így Legányi Norbert lett a házfőnök is. Székely László kőszegi plébános és káplánjai jó indulattal voltak irántuk. A székházba először katonákat, később a városi Szociális Otthont telepítették be. Vértes Zoárd⁵³ és Gosztonyi Nándor⁵⁴ jöttek hozzájuk, Frey Kasszián⁵⁵ pedig elment.

1950. júniusában először a Domonkos Apácákat deportálták. Július 11-én éjszaka pedig a verbitákat és a bencéseket, élén Legányi Norbert házfőnök és igazgatóval. De mert előre bejelentették, hogy mikor viszik őket, többen elmentek rokonokhoz és csak négyen mentek, ill. vitték őket Szolnokra. Cinfalvi Péter⁵⁶, Vértes Zoárd, Sághegyi Medárd⁵⁷ rendtársakat deportálták még Szolnokra, továbbá a négy Annunciáta⁵⁸ szerzetesnővért. Éjfélkor egy teherautóra rakták őket. Mindenki vihetett egy hátizsákra, vagy bőröndre való egyéni holmit és három matracot. Személyes dolgait már előre elhelyezték a városban a rokonoknál. A templom aznap zárva volt, de másnap már a plébános ott misézett. Az már csak apró ráadás, hogy a szerzeteseket szállító teherautó rugója útközben eltörött, így csak délután 5 órakor értek Szolnokra.

48 *Bencés Névtár* 1648. sz. Thurzó Kálmán Árpád OSB (1920–1996) tanár, lelkész, börtönben (1966–1967).

49 Árpád-házi Szt. Margitról nevezett Domonkos Rendi Nővérek Apostoli Kongregációja, Kőszeg 1868.

50 *Bencés Névtár* 1326. sz. Bodorkós Gilbert Kálmán OSB (1897–1961) tanár, lelkész.

51 *Bencés Névtár* 1200. sz. Korbélyi (Kurbély) Vince László OSB (1889–1975).

52 *Bencés Névtár* 1323. sz. Szigeti Ábel József OSB (1899–1949) tanár, lelkész, novíciusok magisztere.

53 *Bencés Névtár* 1294. sz. Vértes Zoárd Lajos OSB (1896–1976) tanár, kisszemináriumi tanár Esztergomban, lelkész.

54 *Bencés Névtár* 1236. sz. Gosztonyi Nándor Lajos OSB (1891–1950) tanár, gazdaság, fürdőkormányzó.

55 *Bencés Névtár* 1588. sz. Frey Kasszián Imre OSB (1917–1964) tanár, lelkész, kisszemináriumi tanár Esztergomban.

56 *Bencés Névtár* 1223. sz. Cinfalvi (Czingraber) Péter Dezső OSB (1890–1969) tanár házfőnök helyettes Kőszegen.

57 *Bencés Névtár* 1493. sz. Sághegyi Medárd Ferenc OSB (1909–1973) tanár.

58 Annunciáta Nővérek Kongregációja, Szombathely 1920. Mikes János gróf, szombathelyi püspök fogadja be őket az egyházmegyéjébe, pápai jogú szerzet, több városban, pl. Kőszegen is jelen vannak.

A SZERZETESEK DEPORTÁLÁSA, LEGÁNYI NORBERT SZOLNOKON
(1950. JÚLIUS 12.– SZEPTEMBER 8.)

A deportált kőszegi bencések már Szolnokon találták a soproni bencéseket és a laegerszegi ferenceseket is. Összesen tizenkét férfi szerzetes volt, és még négy nővér. A Perjeli napló 1950. július 14-én ezt írja Csóka Lajos⁵⁹ átírásában: „Norbert jelentkezett a szolnoki ferences zárdából s ma írta, hogy a Kőszegről és Sopronból kitelepített rendtársak odaérkeztek és jól érzik magukat. Bertold⁶⁰ egy lapot írt a kistarcsai internálótáborból.”⁶¹ A szolnokiai az első két hétben kijártak a városba. Egyik délután a rendőrkapitány ellenőrzést tartott, és utána már nem volt szabad elhagyniuk a ferences zárdát. A misézést nem a templomban, hanem az oratóriumban kellett megoldaniuk. Az esti zsolozsmát (vesperást) közösen imádkozták. Szűkösen laktak, de másban nem volt hiányuk. Jól tartották őket a ferencesek. Augusztusban két civil férfi jött Pestről és arra akarták rávenni őket, hogy menjenek fel Pestre a békepapi alakuló gyűlésre, de erre senki sem vállalkozott közülük. Pétery József⁶² váci püspök látogatta meg őket és Sárközy Pál kormányzó apátúr is többször elment és beszámolt nekik az állam és az egyház közötti tárgyalásokról. 1950. szeptember 8-án a rendőrkapitány megjelent náluk és közölte, hogy Sághegyi Medárd és Legányi Norbert azonnal utazzanak Pannonhalmára. A többiek a hónap közepe táján hagyhatták el Szolnokot.

INTERMEZZO: A PANNONHALMI ÁLLAMI GIMNÁZIUMBAN (1948–1950)

1948 június végén államosították a pannonhalmi gimnáziumot, az iskola és diákotthon épületegyüttesét, annak berendezését, könyvtárait, szertárait, minden berendezését, összes vagyonát. A Györszentmártonban lévő két általános iskolát egyesítették, a volt bencés gimnázium pedig négyosztályos általános középiskolaként, új hivatalos nevén Pannonhalmi Állami Gimnázium-ként kezdte el működését 14–18 éves fiatalok számára. Új és gyakran váltakozó igazgatók, komoly iskolaszervezési gondok, tanulók cserélődése, az állandó politikai beavatkozás nehézzé tette a két év munkáját. Kővér Alajos⁶³ az egyetlen bencés hitoktató járhatott az iskolába. Az egykori „olasz gimnázium” két korábbi olasz állampolgárságú lektora Albo Centoni⁶⁴ és Luigi Leoncini⁶⁵ tanárok kezdetben

59 *Bencés Névtár* 1409. sz. Dr. Csóka Lajos János OSB (1904–1980) tanár, főiskolai tanár a Vallás és Közoktatási Minisztériumban (1948–1950).

60 *Bencés Névtár* 1419. sz. Dr. Kolos Bertold László OSB (1902–1979) főiskolai tanár, internálva Kistarcsán (1950–1951).

61 Fapátsági Levéltár, Perjeli napló, 1944. márc.–1965. dec. 31. 44. lap. Figyelemreméltó a feljegyzések első lapján álló bejegyzés: Sárközy Pál főapátúr 1953 tavaszán úgy intézkedett, hogy az eredeti perjeli naplót Legányi Norbert perjel égesse el. A legfontosabb részleteket Csóka Lajos újra beírta ebbe a könyvbe: 1952-ig. 1952-től perjel írta át. A piros tintás részeket (ezek javítások, pontosítások) 1968-ban írtam be. Legányi Norbert” Ebben az összefüggésben érthető az a részlet is, hogy a kitelepített rendtársak „jól érzik magukat” megjegyzés is.

62 Pétery József váci megyéspüspök (1890–1967) 1942-ben nevezik ki megyéspüspökké, 1953-ban Hejcért jelölik ki kényszertartózkodási helyük, itt is hal meg.

63 *Bencés Névtár* 1531. sz. Dr. Kővér Alajos Ferenc OSB (1913–1986) főiskolai tanár, főiskolai igazgató.

64 Albo Centoni olasz lektor az új pannonhalmi bencés iskolában.

65 Luigi Leoncini olasz lektor uo.

még nem, később gondot jelentenek a hatóságoknak, 1950-ben el is hagyják mind az iskolát, mind Magyarországot.

Az államosítás előtti bencés diákok másutt folytatták az iskolát, helyükbe a környékbeli falvakból toboroztak fiúkat és lányokat. A lányok az iskola bencés kézbe történt visszaadása után is megmaradtak, itt érettségiztek. Az első évben összesen 62 diákja, második évben 81 bentlakót jegyezték fel, 1950 május-júniusban 8 tanuló érettségizett. A nyár folyamán már kijelölték az új iskolaév kezdetét is, szeptember 2-án délután 3 órára, amely tanévnyitó ünnepségre a győrszentmártoni Magyar Dolgozók Pártja alapszervezetétől kiküldöttet is kértek. Erre a tanévnyitó ünnepségre azonban már nem került sor.⁶⁶

**LEGÁNYI NORBERT A VISSZAADOTT PANNONHALMI BENCÉS GIMNÁZIUM
IGAZGATÓJA
1950–1952**

Grósz József kalocsai érsek, a püspöki kar elnöke 1950. augusztus 29-én terjeszti a püspöki konferencia elé az állam és egyház közötti egyezmény végleges szövegét. A konferencia elfogadta a szöveget és Grósz érsek még ezen a napon nyilvánosságra hozott levélben közölte ezt a kultuszminiszterrel, és ígéretet tett arra is, hogy az abban foglaltakat megtartják. Az okmányt másnap, augusztus 30-án mindkét fél aláírta.⁶⁷ A kultuszminisztérium és a katolikus egyház képviselői között az egyháznak átadandó iskolákról 1950. szeptember 7-én írtak alá egy további megállapodást Jóború Magda államtitkár és Sík Sándor piarista tartományfőnök. Az átadásra kerülő iskolák és kollégiumok között ott van a két bencés, a pannonhalmi és a Győri Czuczor Gergely Gimnázium.⁶⁸ E történeti összefüggésben és egymásutánban érthető, hogy a Szolnokra deportált szerzetesek közül Legányi Norbert szeptember 8-án kapja a táviratot Pannonhalmáról és hogy ott a monostor kapujában az alábbi hír várja: „Pannonhalmán azzal fogadtak, hogy én vagyok a gimnázium igazgatója.”⁶⁹

1950. szeptember 12-14-én a Pannonhalmi Szent Benedek Rend hivatalosan is visszavette az állami bizottságtól a gimnázium és a diákotthon épületét minden tartozékával együtt. Szeptember 15-én tartották Legányi Norbert vezetésével az alakuló értekezletet. Az új igazgató köszönetét fejezi kis a püspöki karnak és a Magyar Népköztársaságnak, hogy a rend részlegesen folytathatja oktató és nevelő munkáját. „Kell, hogy minden tanítási óránkon a jó magyar és az új magyar ember építésén kívül a jobb katolikus embert is neveljük.”

Szeptember 17-én tartották a Veni Sancte-t A tanulók létszáma 281 volt. 130 diák lakott a diákotthonban, 51 diák bejáró volt, ebből 19 leány. Két protestáns tanuló kivételével minden katolikusok voltak.

66 MÉSZÁROS István: *Iskola Szent Márton Hegyén, A Pannonhalmi Bencés Gimnázium története*, Pannonhalmi, 1990. (Magyar Bencés Gimnáziumok 2.) „Az elvett iskola” c. fejezet: 73–81. old.

67 *A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Katolikus Püspöki Kar képviselőinek megállapodása (Budapest, 1950. augusztus 30.)*, in: BALOGH Margit – GERGELY Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790–2005*. II. 944–946.

68 *A VKM és a katolikus egyház képviselői közt az egyháznak átadandó iskolák ügyében történt megegyezésről (Budapest, 1950. szeptember 7.)* in: BALOGH M. – GERGELY J., i. m. 949–951. old.

69 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 12. old.

Származásukat tekintve:

munkás származású:	40
dolgozó paraszt:	70
értelmiségi, egyéb	72

Az állam és az egyház megegyezése értelmében az állami tantervet követték. Igazgató és tanárok (14 bencés, 2 világi, egy világi óraadó. A diákotthonban 4 bencés-tanár prefektus.) letették az államesküt. Az állami tankönyveket használták, de az egyház tanítását, a katolikus tanítást képviselheték, sőt még jegyzetet is készíthettek ezekre az esetekre.

Az első tanév rendben és nyugodt körülmények között telt el. 1951. június 11-én Legányi Norbert azt kérte a minisztériumtól, hogy egy második humán osztályt és egy elsős külön leányosztályt nyithassanak. Kérelmét a minisztérium elutasította. Az iskola tanévzáró értekezletén azt mondta az igazgató: „Ami iskolánk benépesedését illeti, nem az a bajunk, hogy nincs tanulónk, hanem inkább az, hogy kicsi az állam által adott keret.”

Az iskola államsegélyt kapott, előbb 12 tanár után, majd a teljes kiépülés után 16 tanár után. Az állami hatóságok az első tanévben 29 alkalommal ellenőrizték az iskola munkáját. Tartalmi gond volt az állami tankönyvek sugallta materialista világnézet és az iskola keresztény világnézeti hagyománya.⁷⁰

Ki kell domborítanunk a pannonhalmi diákok származásának, családi hátterének kérdését. Kik jártak 1950-től kezdve a bencések iskolájába az ötvenes és hatvanas iskolaévekben?

„A hivatalos statisztikai űrlap (alján a kibocsátás dátuma: VKM 1950.VI.20., címe: Utasítás a gimnáziumba/technikumba beiratkozott tanulókra vonatkozó összesítő jelentés elkészítéséhez”) szerint „egyéb foglalkozásúak: ide soroljuk általában a kizsákmányoló foglalkozásúakat: birtokos vagy bérlő 25 kat. holdig, ha idegen munkaerőt állandóan alkalmaz, 25 kat. holdon felüli birtokos vagy kisbérlő, iparos, kereskedő alkalmazottal, államosítás előtt nagykereskedő, nagyiparos, vendéglős, vagyonából, vagy tulajdonából élő. Ebbe a csoportba soroljuk az 1945. év előtti, jelenleg más foglalkozásban lévő hivatásos katonát, csendőrt stb.-t.” ezt aztán tovább finomították 1952 szeptemberétől: kétéosztották egyéb-re és osztályidegen-re (ez utóbbi helyben néha x került, ők lettek az „ikszesek”). Az új űrlap ezt a magyarázatot adta: „Egyéb dolgozó származású: köztisztviselő, ha nem értelmiségi munkakörben dolgozik, egyéb alkalmazott, kisiparos, kiskereskedő stb. gyermeke. Osztályidegen: idetartoznak a fenti kategóriákba nem sorolható kizsákmányolók, kulákok, volt tőkésék, B-listás katonatisztek és egyéb osztályidegen elemek gyermekei.”

Az 1951/52-i tanévben még egyszerű a kategorizálás a pannonhalmi diákok szüleit illetően: munkás 20, dolgozó paraszt 68, egyéb 154.

⁷⁰ MÉSZÁROS I., i. m. 84–89.old.

1952 és 1956 között azonban a kibővített kategorizálást alkalmazták:

	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56
munkás	28	30	28	26
„dolgozó” paraszt	62	60	63	46
értelmiségi	73	74	104	126
egyéb	78	76	70	72
„osztályidegen”	31	42	33	31

„A pannonhalmi bencés gimnázium nagy érdeme, hogy ezekben az években befogadta azokat a tanulókat, akiket a torz sztálinista kultúrpolitika más iskolákba nem engedett be, igazságtalanul megtagadva tőlük a középiskolai lehetőségét.”⁷¹

Ezek a tények remélhetően segítenek azt a „mítoszt” is cáfolni, mely szerint a pannonhalmi bencések „híres iskolájába” a legnagyobb kommunista pártvezérek gyermekei jártak. E mende-monda mindmáig tartja magát és szinte cáfolhatatlan még a jobb, magát katolikusnak nevező körökben is. Csejoszki Mihály dolgozata erre a szempontra külön kitér és munkájában határozottan cáfolja ezt a véleményt, ill. igazolja annak ellenkezőjét. „Az adatokra támaszkodva cáfolni kívánom azt a megállapítást, mely szerint még a pártvezetők gyermekei is Pannonhalmára jártak.”⁷²

Legányi Norbert főapát Életrajzi feljegyzéseiben így emlékezik vissza:

„Pannonhalmán azzal fogadtak, hogy én vagyok a gimnázium igazgatója. A prefektusokat és a tanárokat a pannonhalmi konvent tagjaiból állították ki. Én csak a Bajtay Oros⁷³ kérhettem hittanárnak, Grábner Oszvaldot⁷⁴ rektornak és a Radványi Rajnert⁷⁵ igazgatói jegyzőnek. Szeptember 15-én⁷⁶ adták át neki a gimnáziumot az állami hatóságok. Kőszegről hoztam el 10.000 Ft-ot, azzal kezdtük az életet, mert az (Sárközy) Apátúr pénzt nem adott. A pincében begyulladt a szén, a rajzterem tele volt romos bútorokkal, a konyha a mély alagsorban volt, és az összekötő folyosókon rendtársak laktak, akik az apátságából jöttek be. Két első, két második és egy-egy harmadik és negyedik osztályt nyitottak. Leányokat is vettek fel, mert az állami iskola hagyott kb. 20-at, és nem volt elég fiú. Sok apáca alkalmazott volt, akiket Pál apátúr ide mentett. Sajnos 6-8 olyan tanárunk volt, akik nem tanítottak gimnáziumban eddig és így sok gondot okoztak. Nem engedték meg nekik, hogy a gimnáziumból a Bazilikába a folyosón menjenek át. Az udvaron át kellett menniük. Nehéz volt a kezdet. A diákokkal nem volt bajuk, mert sok volt a szerzetes növendék köztük. 1951. szeptemberében már 7 osztály volt.

71 MÉSZÁROS I. i. m. 90–91. old.

72 CSEJOSZKI Mihály: *A katolikus nevelés a politikai diktatúra oktatási rendszerében. A Pannonhalmi Bencés Gimnázium oktatásszociológiai vizsgálata (1950–1990)*, in: *Magyar Pedagógia* 112. évf. 3. szám 149–166. (2012) 149.

73 *Bencés Névtár* 1604. sz. Dr. Bajtay (Barát) Oros Imre OSB (1917–1965) hittanár, nevelő Pannonhalmán.

74 *Bencés Névtár* 1630. sz. Grabner Oszvald József OSB (1919–1997) tanár, gondnok, élelmezésvezető.

75 *Bencés Névtár* 1341. sz. Radványi Rajner Jenő OSB (1899–1953) tanár, lelkes, sokszor beteg, ig. jegyző (1950–1953) Pannonhalmán.

76 *Perjelnapló*, 46. old. (szeptember 12-ét ír).

A kolostorból a kispapokat el kellett küldeni (a létszámkorlátozás miatt)⁷⁷, így az összekötő folyosókat is visszakapták. Oszvald a személyzetet is jól szervezte és ott sem voltak problémák.⁷⁸

Az 1951/52. tanév végén Legányi Norbert igazgató elköszön az iskolától, hogy főmonostori perjelként folytassa rendje szolgálatát. Helyébe Monsberger Ulrik kerül az iskola élére.

LEGÁNYI NORBERT FŐMONOSTORI PERJEL
1952–1956

Szent Benedek Regulája, ennek nyomán a bencés (monasztikus) szerzetesi hagyomány szerint az önálló monostor élén abbas=atya, az apát áll. A prior, aki utána az első helyen áll, magyarul: a perjel. A Pannonhalmi Szent Benedek Rend 1921-es Statútumai szerint, a magyar bencések – központosított – rendi szerkezetében a rend, ill. a kongregáció élén a pannonhalmi apát, mint főpát áll, mert 1514 óta több monostor előjárója volt és Szent Márton Monostora, Pannonhalma történetileg is az első alapítás. Pannonhalma minden magyar monostor anyamonostorának tekintendő. 1952-ben az alábbi sajátos rendtörténeti (kényszer)helyzet alakult ki. Megmaradhat Pannonhalma és Győr. Azaz van főpát, létezhet a főmonostor és a pannonhalmi iskola a diákothonnal, a Győri Rendház iskolával és kiépülő diákothonával. A bencés közösség az 1950-es részleges pártállami felosztás következményeként Magyarországon, Ausztriában, Csehszlovákiában és később szervezeten Amerikában (Északon és Délen), ezen túl még Rómában, Franciaországban, azaz a cca 250 létszámú közösség diasporában, szétszórtságban létezik. A jogfolytonosságot, a Pannonhalmi Szent Benedek Rendet Pannonhalma, a Főmonostor és Győr székháza, a benne megmaradhatott rendi közösség képviseli. Ez egyúttal jogbizonytalanságot is jelentett, hiszen számos rendtárs 1950-től, a részleges felosztás utáni időtől kimaradt a közösség mindennapjaiból, a döntésekből, amelyek adott esetben, pl. hogy ki legfőbb előjárója, rá is tartoznék. Az egyházjogi, ill. szerzetesjogi és lelkiismereti kérdés számos alkalommal, de főként a mostantól választandó főpátok esetében csúcsosodik ki. Ez lesz hamarosan a főkérdés, de a soron következő perjelválasztás is fontos a közösség életében.

1952. tavaszán perjelválasztás volt, a 64 szavazatból 54-et Legányi Norbert kapott.⁷⁹ Monsberger Ulrik lett az igazgató. A perjeli munkakör a megváltozott helyzetben jelentősen szűkült. Sárközy Pál főpát a gazdasági munkára Polgár Vilmost bízta meg, így a perjel a kolostor rendjére, fegyelmére, imádságos életére figyelhetett. Hivatalból keveset kellett utaznia, így, minden közösségi alkalmon (zsolozsma, étkezések stb.) jelen volt és

77 Perjelnapló 1944–1965. 1952 szeptemberében 7 növendék a győri szemináriumba került, 5 növendék civil hallgatóként különböző egyetemeken kezdte meg tanulmányait, 3 állást vállalt a főmonostorban, 13 maradt a rend keretein belül, a 14. Kühár Ede a budapesti egyetemen tanult.

78 Uo. 12. old.

79 BK 825, Legányi Béla Norbert, Főpáti feljegyzések: Először 1946-ban kapott 189 szavazatból 20-at. Másodszer 1949-ben 190-ből 81-et. Akkor Kál Adorjánt már harmadszor választották meg. De ő 1950-ben annyira megbetegedett, hogy már két évig az alperjelek vezették a házat. 1955-ben 70 szavazatból 48-at kapott.

tudatosan arra is törekedett előljáróként, hogy a szétszórtságban lévő rendtársakkal fenntartsa a kapcsolatot. Ezekkel a Pál főapát – korára és alkati passzivitására és törékeny egészségére való tekintettel sem tudott törődni.

Olyan politikai légkörben éltek, hogy – rendtárs szóbeli közlésére támaszkodom⁸⁰ – féltették a kereten belül maradt bencések a megmaradt két házat a kereten kívül rekedtek-től. Ebben az időszakban keletkezett ez az ironikus-fájdalmas kifejezés: a „kincésektől”. A kívülről Pannonhalmára látogató rendtársak tudomására is hozták. E félelem szomorú következményeit a későbbiekben még érzékeltetjük.

Legányi Norbert Pál főapát és saját perjeli párhuzamos cselekvését így okolja meg: „Ez talán így jobb is volt, mert az Állami Egyházügyi Hivatal velem nem törődött, így szabadon írhattam és látogathattam.”⁸¹ Néhány a rendet elhagyni készülő rendtársat is meglátogatott perjelként, sajnos, ezek a látogatások már nem hoztak eredményt. Később tudta meg a perjel, hogy a rendtárs hivatását is elhagyni készül. Ez a kérdés, miként visszonyul Legányi Norbert a rend részleges feloszlata során kívül került bencéseihez, később is, pontosabban főapátként az állambiztonság érdeklődése előterébe kerül. Az ekkor „Rieger” fedőnéven jelentő ügynök hosszasan értekezik egy 1958. október 11-én adott jelentésében többek között arról is, hogy honnan ered Sárközy Pál főapát és Legányi Norbert perjel személyi feszültsége.

„Rieger” fedőnévű ügynök részletes leírása kitűnő forrása e korszak kutatójának, de érdemes hosszabban is és összefüggésében is idéznünk jelentését. A jelentés egyúttal iskolapélda arra is, hogy megbízóit alapos felszűrésével, gondos utánajárással, megbízható adataival segíti:

„Az 1950-ben feloszlattott bencés rend tagjaiból 76 maradhatott vissza a két gimnázium és diákotthon, a rend vezetése és utánpótlására. Sárközy akkori főapát 1952-re hozta össze a végleges keretet a többiek a rendi kereten kívül helyezkedtek el részben az államnál, részben az egyházmegyékben. A rendnek kb. 30-35 tagja külföldön él Dél-Amerikában (São Paulo) és máshol szétszórta (Kalifornia, Párizs, Bécs és Csehszlovákia).

1950–51-ben általános volt a panasz a kereteken kívüliek részéről, hogy övelük kb. 150 fővel senki sem törődik, nem anyagi támogatást vártak, mert nekik anyagilag jobb helyzetük volt, mint a rendtagoknak, hanem érdeklődést sorsuk iránt. Ők Pannonhalma és Győr táján nem mutatkoztak és Sárközy csak annyit tett meg, hogy új lakócímüket összegyűjtötte, ez ma is meg van a főapáti irodában.

Amikor Legányi 1952-ben először lett perjel, nyári szabadsága alatt, magán-szorgalomból végiglátogatta a volt bencéseket. Igen jólesett, hogy a rend vezetősége nem feledkezett meg róluk. Sárközy ezt nem helyeselte és ezért Legányival ellentétbe került. Legányi perjelsége alatt annyit tett a volt bencésekért, hogy betegség vagy öregség esetén bejuttatta őket a pannonhalmi papi szociális otthonba, vagy helyet adott nekik a rendi öregek között (10-12 a létszámuk az ÁEH engedéllyel). Rá is szavaztak a főapátválasztásnál.

Tudomásom szerint azóta nem végzett a volt bencéseknél rendszeres látogatást, bár nyilvántartja őket annál is inkább, mert egyházjogilag – a rendből kivált

80 Szennay András későbbi (1973–1991) főapát a 20. század ötvenes éveiben Budapesten „kincésként” élt.

81 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 13.

tagok – ma is bencések csak nem kell keresetüket beadni és a főapátnak nem tartoznak engedelmességgel. De papi kötelességeik fennállnak (nőtlenség, breviárium mondása, misézés). Ezzel szemben a rend temeti el volt tagjait (pl. Balogh Albint, Horváth Kandidot⁸²). Ezért is jegyzik fel a címüket.”⁸³

Legányi Norbert a Perjeli naplóban összeállítja az 1952-es esztendő legfontosabb eseményeit, amelyek a korlátok közé szorított szerzetesrend életjelei: a pap-, diakónus-, és szubdiakónus szenteléseket, mely a kényszerű történeti helyzet ellenére is növekedést jelent, a vendégek jegyzékét, a betegeket és a halottakat, továbbá a főmonostorban lévő Állami Szociális Otthon fontosabb eseményeit is. Ez utóbbi a későbbi kutatások számára is fontos bejegyzés: 1952. április 1.: a főmonostor északi és keleti szárnyát átveszik az Állami Szociális Otthon számára, majd július 2-án az I. emeleti szobákat a 20-tól a 30-ig, a II. emeleten 46-62-ig és a III. emeleten 90-103-ig.⁸⁴ A főmonostorban, a szerzetesközösség életterében egy állami intézmény épül ki. Gondozottjai a felozlatott szerzetesházak idős, vagy Pannonhalmára internált tagjai, akik a kisajátított szobákban negyedmagukkal laknak. A Pannonhalmi Állami Szociális Otthon történetéről 2017-ben Szabó Csaba tanulmánya jelent meg, amely jó képet ad az intézmény előzményeiről, létrejöttéről, lakóiról, belső viszonyairól, egyúttal utat nyit a további kutatásoknak is, amelyeket a lakók feljegyzései, naplói tárhatnak még elének.⁸⁵

A Pannonhalmára látogatók között az egyéb és megszokott kolostori látogatókon túl: püspökök, papok, volt diákok, megjelennek államhatalom emberei is.

1952. május 8-án Dömötör József az Állami Egyházügyi Hivatal megyei-, Prantner József az ÁEH püspökök ügyével megbízott munkatársa, és Brenner Ferenc győri püspöki irodaigazgató látogattak.

Norbert perjel július-augusztusban nem volt vakáción, mert a papi lelkigyakorlatok megszervezése sok feladatot jelentett számára Pannonhalmán. Fontosnak tartotta, hogy ha már ide szorulnak az egyházmegyei lelkigyakorlatok, mert elvették tőlük a szemináriumokat, azokat jól szervezzék meg. Győri diakónusok, veszprémi, esztergomi, váci és egyéb idejelentkező papok, bencés plébánosok és növendékeink vesznek részt az összesen 8 különböző lelkigyakorlaton. A papokat általában püspökeik is elkísérik, így Pannonhalmára látogatnak Szabó Imre, Papp Kálmán és Pétery József, Badalik Bertalan⁸⁶ püspökök. A lelkigyakorlatokat bencés atyák vezetik: Kóvér Alajos, Szunyogh-Xavér Ferenc, Jávor Fidé, Vályi Hugó⁸⁷ és Pammer Odiló.⁸⁸

Az 1952. november 25-i bejegyzés Sárközy Pál főapát betegségéről szól. Bélrák és a súlyosabb, leukémia a betegségé. A műtétről lemondanak, a továbbiakban már csak azon

82 *Bencés Névtár* 1250. Horváth Kandid Kálmán (1891–1958) tanár, budapesti házfőnök és igazgató.

83 ÁBTL 3.1.2., M-36924 135–136. old. (Az M-dossziében szereplő első jelentés keltezése Bp., 1957 március 18. Zárás: 1960. 07. 20. (204–205 old.) Jelentés, Győr 1958. október 11–13. Teljes szövegközlés.

84 *Perjelnapló*, 1944. márc. – 1965. dec. 31. 53–57. oldal.

85 Szabó Csaba: *A Pannonhalmi Szociális Otthon és lakói*. In: *Bencések Magyarországon a pártállami diktatúra idején I.*, Szerk.: DÉNESI Tamás és BOROS Zoltán, Pannonhalmi Főapátsági Levéltár, Pannonhalma 2017. 247. old.

86 Badalik Bertalan Sándor OP, (1890–1965) domonkos szerzetes, perjel, veszprémi megyéspüspök (1949–1965), de 1957–1964) Hejcére internálva.

87 *Bencés Névtár* 1510. sz. Vályi Hugó Gusztáv OSB (1908–1987) tanár, pannonhalmi igazgató (1958–1962)

88 *Bencés Névtár* 1209 sz. Dr. Pammer Odilo OSB (1891–1972) tanár, plébános, vikárius generalis.

fáradoznak, hogy az életét hosszabbítsák. Ez a diagnózis és terápia kijelöli Sárközy Pál főapát további és már viszonylag rövid útját, gyógykezelése módját. A rend vezetését a továbbiakban csak nagy erőfeszítések árán, közvetlen munkatársai segítségével tudja végezni. Ez egyúttal fokozottabban több terhet ró elöljárótársaira is, jelesen a főmonostori perjelre, akitől a közösségi élet mindennapi szervezése fokozottabb odafigyelést, több munkát igényel. Sárközy főapát élete utolsó idejében az államhatalmi szervek feltérképezik a főmonostor belső tereit, ez aztán majd lehetőséget biztosít számukra a jó tájékozódásra a későbbi házkutatás, letartóztatások esetére.

Az 1953. esztendő Perjelnapló feljegyzései rendkívül szűkszavúak. Miután 1953 tavaszán főapáti utasításra az eredeti feljegyzéseket elégették, ez a rész még Norbert perjel saját kézzel írt szelektált másolása alapján került a mostani Perjelnaplóba. A lényeges események rögzítése pontos, lelkiismeretes, de egy felesleges szó sincs a szövegben. Magyarázható ez azzal a politikai légkörrel, amelyben az egyháziak, jelesen a bencések nem tudhatták, mikor olvassák el belső feljegyzéseiket, mikor használják fel azt ellenük. E szűkszavúság ellenére is kitapintható, jól érzékelhető pontokat tartalmaz a napló. Szembetűnő a híradásokból Sárközy Pál főapát gyakori betegsége, egyre hosszabban tartó lázas állapotai, a budapesti Széher úti kórházi kezelése. A főmonostor és gimnázium rendezett életét a napirend, szentelések, ünnepek, temetések, látogatók sokfélesége jelzi. Egy a Balló rokonságnak írt levélrészlet bepillantást enged az 1953. év télvégi hangulatába, pontosabban Norbert perjel életébe, egyúttal helyzetképet is ad az élet nyugodtabb oldaláról:

„Változatlanul megvagyunk. Várjuk a tavaszt, mert már igen elegendem van a fűtésből és a hidegből. A gimnáziumban is béke és csend van. Színdaraboznak és tanulnak. Én magam mindent csinállok, a bab és lencseválogatástól kezdve egészen a prédikációig, meg a veszekedésig (hol ezzel, hol azzal, ezt is kell), de mindjobban látom, hogy jobb lett volna a gimnáziumban maradni. Ez a perjelség csak öreg uraknak való, én meg még nem érzem magamat annyira öregnek, hogy nyugalomba vonuljak. Mert ha akarnám úgy is élhetnék, mint egy nyugalmazott gróf. De ez még nincs kedvemre.”⁸⁹

A pannonthalmi érem másik oldala is hamarosan kitapinthatóvá válik. A kommunista hatalom egyre gyakoribbá váló külső beavatkozásai feszültté teszik a mindennapi életet még akkor is, ha arról ritkán születnek, és akkor is csak a tényekre korlátozódó bejegyzések. Elkezdődnek azok a koncipiált állami beavatkozások, amelyek a közösség feltérképezésére, lemorzsolására, belső-, és adminisztratív – állambiztonsági szakszóval kifejezve – „bomlasztására” irányulnak. (Evvel a témával egy önálló fejezetben foglalkozunk.) Legányi perjel nem hagy ki egy fontos információt sem. Sárközy Pál főapát Mécs László ügyében az ÁEH-ban tárgyal augusztus 27-én. 1953. december 18-án este az Államvédelmi Hatóság emberei este 20.45-kor megszállják a két pannonthalmi portát (értsd: bejáratú vaskapu = alsó-, és az udvari felső főmonostori, akkor ú.n. telefonos portát, Norbert perjelt keresik, majd Sárközy főapához vezetetik magukat és ott a Főapáttól Mécs László után érdeklődnek. 21.30-kor Maros Círjéket és Nagy Vencelt magukkal vitték és eltávoztak. Nagy Vencelt két nap múlva, december 20-án szabadon engedték. Ugyanezen nap este, azaz dec. 18-án a győri rendházból az Államvédelmi Hatóság emberei házku-

89 BK 825 Kordáné Balló Zsuzsa levele, i.m.

tatást tartottak Pálffy Aurél⁹⁰ szobájában, majd őt is elvitték. December 20-án este az Államvédelmi Hatóság emberei ismét megjelentek a főmonostorban, házkutatást tartottak Maros Czirjék szobájában, onnan bizonyos dolgokat elvittek, a szobát lepecsételték.⁹¹

Ennek a két, majd hamarosan egy harmadik letartóztatáshoz érdekes adatokat szolgáltat a „Rieger” fedőnevű ügynök, Kapuy Vitál bencés 1. sz. jelentése.⁹²

AZ 1953-AS POLGÁRI ÉV ÖSSZEZEGÉSE

Norbert főmonostori perjel összegzi az december 31-én 1953. esztendő:

„Az évet befejeztük. Hála a jó Istennek, Rendi életünkben az előző évekhez képest semmi változás nincs. Csak a főmonostor és a győri ház él, a két gimnáziummal és a két diákotthonnal. Az egyházmegye, a négy apátság és a hét másik székház és gimnázium megszűnt. A rendtársak közül egy a Szovjetunióban (Oloffson Placid⁹³), kettő (Kováts Arisztid és Sólmos Szilveszter) országos börtönben fogoly, kettő (Maros Czirjék és Pálffy Aurél) vizsgálati fogoly. A többiek szétszórta élnek. Halottunk az elmúlt évben csak egy volt: Komonczy Gáspár.⁹⁴ Súlyos be-

90 *Bencés Névtár* 1634. sz. Pálffy Aurél József OSB (1920–1995) tanár, börtönben (1953–1959), házgonnok, főpáti irodaigazgató, alperjel. Nevét többféleként írják, a Főpáti Levéltárban lévő törzslapja alapján: Pálffy.

91 Az 1954. évi az ÁVH 5. alosztálya által készített éves beszámoló, 105–107. old. „1953 januárjában ügynöki bizalmas nyomozás folyt Pázmány Géza volt bencés (győri bencés diák, győr-egyházmegye – szerző megjegy.) kispap ügyében. Pázmány 1952-ben több bencés szerzetes tudtával (Maros Czirjék, Pálffy Aurél) elhagyta az országot és 1953 júniusában, mint FSS-ügynök, kémfeladattal illegálisan Magyarországra jött. Feladata volt az angol hírszerzés számára postaláda megszervezése, valamint az országból kispapok kiszöktetése a bécsi Pázmáneumba. Illegálisan történő Magyarországra jövele előtt bélyeg alatti és egyéb rejtjelezéssel levelezést folytatott Pálffy Aurél bencés szerzetes által vezetett illegális cserkészmozgalommal. Pálffyék vallomást tettek arra –, illetve alátámasztották korábbi hálózati jelentéseiket, mely szerint a magyarországi bencés rend az olasz követség közvetítésével titkos kapcsolatot tart a rend római központjával. Vallomást tettek továbbá arról, hogy a kapcsolatot a rend 1954. januárjában vatikáni központjával Jámbor Mike bencés szerzetes tartja. A bencés rend tagjainak tanulmányozására, beszerztük Kapuy Vitál bencés szerzetest.”

92 ÁBTL K-1835/67 „Rieger” fedőnevű ügynöktől. Nyitás: 1963. szept. 22. zárás: 1966. okt. – 38. old.: 1964. márc. 24. Bp. A feljegyzést a BM. III/I-1 osztály vezetőjének küldték. „Rieger” fn. ügynököt az ellenforradalom (1954) előtt szervezték be, azóta folytat ügynöki tevékenységet. Ezidő alatt számos értékes jelentést szolgáltatott. Az utóbbi két évben különösen jó a fejlődése. Ellenőrzése is javult. „Amikor 1953–54 telén Csizmadia-Maros-Pálfi ügye megindult, hamarosan sor került tanúkihallgatásra. Szabályos időzssel Győrből először Holenda Barnabás házfőnök (Csizmadia és Pálfi főnöke), majd Nádasi Alfons és én kerültünk sorra. Sem Holenda, sem Nádasi nem számoltak be a kihallgatásról, így én sem mondtam mást, minthogy jó túl lenni rajta. Később értem ugyan haza, mint a másik kettő, de úgy állítottam be a dolgot, hogy a délelőtt a Mezőkernél volt vásárlás (így is rendeztem) és azért nem mutatkoztam délelőtt, csak fél 12 tájban. Nádasival egy pillanatra összenéztünk az ebédnél, hunyorítottunk és ebéd után megállapodtunk abban, hogy majd akkor mondjuk el egymásnak tapasztalatainkat, ha „mindennek vége lesz”. Addig a felesleges pletyka elkerülése céljából hallgatunk.”

93 *Bencés Névtár* 1554. sz. Dr. Oloffson Placid Károly OSB (1916–2017) tanár, táborigazgató, 1946–1955 között szovjet hadifogságban a Gulágon, mosodavezető az ORFI kórházban, lelkész Budapest Szent Imre plébánián.

94 *Bencés Névtár* 1140. sz. Dr. Komonczy Gáspár Kálmán OSB (1181–1953) tanár, főszámvevő, házfőnök és igazgató Győrött.

teg Főapát úr, vérszenes vészesegény és Kál Adorján⁹⁵ súlyos szívbeteg. Könnyeben beteg: Szívós Donát⁹⁶, idegsokkos, Rozman Richard,⁹⁷ idegbajos. Anyagilag nehezen és sok gonddal élünk.”⁹⁸

A Perjelnapló az 1954. év elején – ez a szokás, hogy a perjel naplót vezet, hosszú kolostori hagyományra nyúlik vissza – pontos névsort ad a rendtársakról, ill. feltünteti a személyi változásokat, a növendékekről, Budapesten tanuló egyetemistákról (studensek), a kolostoron belüli költözésekről, közli az érvényben lévő napirendet. Ezután következik a naptári idő sorrendjében az események feljegyzése. Közvetlen célunk most Legányi Norbert életének és munkásságának bemutatása, az egyéb rendtörténeti szempontokra nem tudunk kitérni, a rendtársakkal kapcsolatos eseményeket viszont meg kell említenünk, mert később, főapátsága idején a most történetek fontosak és meghatározók lesznek.

Az Állami Egyházügyi Hivatal munkatársainak látogatása, békepapok megjelenése ezekben az években már a dolgok természetéhez tartozik. Ilyekor általában Sárközy főapátot, távollétében Norbert perjelt keresik. A naplófeljegyzések, ha annak célja egyértelmű, akkor a látogatás témáját is említik. A józan magatartás egyébként azt kívánta, hogy saját félelmeikről, találgatásairól semmit le ne írjanak. A kommunista hatalom megszilárdulása a célcsoportok elleni támadásokat is fokozta. A magyar bencések ekkorra még saját rendi veszteségeiket sem tudták számba venni, még az új kijelölt keretek közé sem tudtak beilleszkedni, amikor a hatalom részéről elindult a közösség és az egyes szerzetesek elleni támadás. Ellenforradalmi szervezkedést, reakciós tevékenységet, valutaüzérkedést, adócsalást, a fennálló hatalom elleni lázítást szimatolnak ott is, ahol egy közösség korábbi kapcsolatai révén és a megváltozott körülmények között csupán arra törekszik, hogy megkapaszkodva saját túlélését biztosítsa. Minden erkölcsi vétségre lecsapnak, és kihasználják a közösség ellen.

1954. január 14-én a győri székházból az Államvédelmi Hatóság emberei elviszik Csizmadia Gerőt.⁹⁹ Ezzel a letartóztatással Csizmadia Gerő rendtárs egy életen át tartó szenvedése és megpróbáltatása is elkezdődött.

Április 23-án bemutatkozó látogatásra Jön Pannonhalmára Dávid József az ÁEH győr-egyházmegyei megbízottja.

Június 2-án az Államvédelmi Hatóság emberei Jámbor Mikét keresik Pannonhalmán, ő Budapesten van ezen a napon. Jámbor Mike személye hirtelen rendkívül fontossá válik az államvédelem számára. Külön és kiterjedt kutatást igényel, hogy annak a vádnak igazságát, gyökereit feltárjuk és megismerjük, amellyel Jámbor Mikét a hatalom birtokában lévő információk alapján gyanúsítják. Ezek a vádak: kapcsolatot tart a bencés rend római központjával, Békés Gellérttel, információt szolgáltat (egyház, politika, társadalom témában) a Vatikánnak, egy egész Kelet-Európára és Ázsiára kiterjedő titkos „missziós” szervezetet szervezett, ezt le is írta, majd átadta Pálos Antal¹⁰⁰ jezsuita, a magyarországi jezsuita rend illegális vezetőjének. Pálos ezzel az elgondolásával egyetértett és megállá-

95 *Bencés Névtár* 1255. sz. Dr. Kál (Kálovics) Adorján Ferenc OSB (1893–1960) tanár, főiskolai tanár, perjel.

96 *Bencés Névtár* 1312. sz. Dr. Szívós Donát Bálint OSB (1898–1973) tanár, házfőnök és igazgató.

97 *Bencés Névtár* 1156. sz. Rozmán Richárd Elemér OSB (1885–1959) tanár, lelkész.

98 *Perjelnapló*, 75a. old.

99 *Bencés Névtár* 1644. sz. Csizmadia Gerő Imre OSB (1920–1996)

100 Pálos Antal SJ (1914–1985) titkos tartományfőnök, 1954. június 30-án is lefogták és 17 évi börtönre ítélték.

podtak abban, hogy „a magyar egyházi hierarchiától független, vatikáni utasítás alapján működő titkos egyházat kell létrehozni, élén a Vatikán által kinevezett titkos püspökkel. Elhatározták, hogy a titkos egyház felállítására vonatkozó tervezetet jóváhagyásra felterjesztik a Vatikánhoz. Az elhárítás birtokában van a kettőjük által kidolgozott illegális egyházi tervezet koncepciója.¹⁰¹ Rieger fedőnevű ügynök erről így jelent egy 1964-ben írt visszaemlékezésében: „1954. nyara felé került sor Jámbor Mike kihallgatására, aki estére tért vissza megtörtén, belőle sem lehetett semmit kihúzni. Ellenben az év végén lemondott viselt hivatalairól (úgy emlékezem főiskolai igazgató volt, középiskolai szakelődő), úgyszólván helyét betöltötték és Jámbor Pannonhalmán élt, anélkül azonban, hogy lett volna rendi munkaköre. Igazában a rendi kereten kívül állt.”¹⁰²

Másnapon (jún. 3-án) az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) két embere ismét Pannonhalmán járt, két civil munkatársat hallgattak ki Maros Cirjék ügyében. Ezek a kihallgatások azt célozták, hogy egyrészt minél több információt szerezzenek a bencésekről, másrészt megismerjék az embereket, akiket a későbbiek folyamán együttműködésre bírnak. Maros Cirjéknek 1955-ben a börtönből sikerül az előjárókkal tudatnia, hogy az államvédelem nagyon sokat tud a bencésekről.¹⁰³

AZ 1954-ES DUNAI ÁRVÍZ ÉS PANNONHALMA

A Duna magyarországi szakaszán 1954 júliusában áradás kezdődött. A legveszélyesebb helyzet a Szigetközben alakult ki, ahol július 8-án elrendelték a legmagasabb fokú készültséget. Július 15-én és 16-án azonban Ásványrárónál, Kisbodaknál és Dunakilitinél átszakadt a gát, és 550 millió köbméter víz zúdult ki a folyóból, elöntve a Szigetköz jelentős részét. Július 20-án Győr-Révfalut is elöntötte a víz.

Július 15-én a pannonhalmi Községi Tanács közölte, hogy Ásványrárónál a Duna átszakította a gátat, egész Szigetközt ki kell üríteni és a gimnáziumot is lefoglalják a menekültek számára. D.u. 6 órakor megjött az első teherautó 20 asszonnyal és gyerekekkel és reggelig 200-nál több menekült érkezett. Már este hoztak tejet és kenyeret. Elég szervezetlenül ment a mentés. Sokan csak a rajtuk lévőben menekültek. Mások még állatokat is hoztak. A menekültek ásványráróiak, győrfalvaiak és győrzámolyiak.

Másnap megszámozták őket. Kevés a férfi, a 220-ból 40 a kétéven aluli gyerek. Estére már 300 felett volt a számuk. Július 16-án a főmonostor adott nekik ellátást. Orvost,

101 O-13405/2 jelzetű dosszié, nyitás: 52.03.20., zárás: 80.08.19., az utolsó jelentés 1957 decemberében. Az 1954. évi az ÁVH 5. alosztálya által készített éves beszámolóból: 105–107.old.

102 ÁBTL K-1835/67 „Bencés-Informátor/1.” nyitás:1963. szept. 22. zárás: 1966 okt. 38.old.: 1964 márc. 24. u.o. 55. old.: Jelentés tárgya: Kooperációval gyanúsított személyek (Pannonhalmán), készült 1964. ápr. 18-án.

103 ÁBTL K-1835/67 „Bencés-Informátor/1.” nyitás: 1963. szept. 22. zárás: 1966 okt. – 38. old.: 1964 márc. 24. u.o. 55. old.: Jelentés tárgya: Kooperációval gyanúsított személyek (Pannonhalmán), készült 1964. ápr. 18-án:

„1955-ben jöttek az első hírek, hogy a hatóságok sokat tudnak a rend ügyeiről, személyi ügyekről és az intenciókról. A hírt Mózser Ilona hozta, Maros Cirjék húga, akinek ezt a fogoly bátyja mondta egyik látogatása alkalmával. Azt is megemlítette Maros akkor, hogy Aurél (Pálfi) sokat fecsegett. Nem csodálkoznék rajta – volt Nádasai véleménye – „olyan” körülmények közt az emberek mindent bevallanak. A másik hír Pannonhalmáról érkezett. E szerint az ÁEH olyan dolgokról is tudott a pannonhalmi bencések szerint, amik a konventgyűlésen zajlottak le, ahol idegen, de még győri bencés sincs jelen.”

védőnőt rendeltek ki hozzájuk Győrből. Monsberger Ulrik, Dobra Modeszt¹⁰⁴ és Rozmán Tivadar¹⁰⁵ rendtársaink fáradoznak velük. A Perjeli feljegyzések július 15–augusztus 9-e között napi jelentést ad a menekültek sorsáról. Augusztus 9-én vitték el az utolsó menekültet. Ez azonban azt is jelentette, hogy a főmonostor nyári kialakult menetrendjét, a meghirdetett egyházmegyei lelkiyakorlatokat le kellett mondani.¹⁰⁶ Legányi Norbert idős főapátként így emlékezett erre a nyárra később: „1954. nyarán több, mint 400 árvizkárosultat hoztak a gimnáziumba. Így ezen a nyáron nem volt papi lelkiyakorlat. Maros Círiék házgondnokot börtönbe zárták. Szigeti Paulinnal¹⁰⁷ átvettük a házgondnokságot, aki akkor alperjel volt.”¹⁰⁸

1954. szeptember 2-án ebéd alatt megjelentek autón Csányó (helyesen: Csánó László, ÁEH előadó, a bizalmas ügykezelés vezetője, főelőadó 1953-tól 1956. december 15-ig), az Állami Egyházügyi Hivataltól és Dávid József győregyházmegyei megbízott és közölték Főapát úrral, hogy a tanító-rendi keretben lévő bencések, Pannonhalmán kívül, semmiféle lelkipásztori munkát nem végezhetnek. A főapát azonban továbbra is bérmálhat. Ugyanezen rendelkezéseket már februárban közölték a ferencesekkel. De a piaristákkal még nem.

Szeptember 9-én Dávid József győri megbízott munkatársa írók társaságában járt Pannonhalmán, köztük volt Veres Péter Kossuth-díjas író is.

Egy szept. 23-i bejegyzés ismét Dávid József látogatását említi, de téma nélkül. Október 14-én ugyancsak Dávid József ÁEH győri megbízottja oldotta fel a zárlat alól Maros Círiék és Mécs László szobáját.

Csányó (ld. fentebb!) az ÁEH-tól itt járt, megtekintette a Főapáti Hivatalt, kifogásai is voltak. Ezekről közelebbit nem sikerült megtudnunk.

1954. december 3-án megünnepelték Sárközy Pál főapát 70. születésnapját. Norbert perjel misézett. Pál főapát születésnapja előtt is és utána is vérátömlesztésre ment a Széher úti kórházba.

Az állami magatartásra jellemző az alábbi bejegyzés: a Kossuth Rádió két munkatársa jár december 15-én Pannonhalmán, akik a nyugati államok felé sugárzott műsor számára négy interjútt készítettek: könyvtár, képtár, gimnázium, hogyan készül karácsonyra.

Az évet hálaadással zárja a közösség, a Perjelnaplóban Norbert perjel szinte szó szerint megismétli az elmúlt év összefoglalását, a két élő, a pannonthalmi és győri közösségről, a szétszórtságban élőkéről felsorolja a veszteségeket. Ebben az évben a foglyok száma Csizmadia Geróvel nőtt, a betegek száma is növekedett.

Az 1955. esztendő a rendi élete alig feltűnő módon, a közösség hagyományainak módján hagyományok indul. Sárközy Pál főapát betegsége már az első hónapban témája a feljegyzéseknek.

Március 1-jén Dr. Kurt Kunodi bécsi ügyvéd érkezik Pannonhalmára egy tolmács és az Állami Egyházügyi Hivatal megbízottja kíséretében. A Lónyay hagyaték-rész ügyében tárgyaltak. Stefánia belga királyi főhercegnő, az Osztrák–Magyar Monarchia egy-

104 *Bencés Névtár* 1689. sz. Dobra Modeszt György OSB (1925–2007) diákokotthoni gondnok, anyagbeszerző, konyha-, és mosodavezető Pannonhalmán.

105 *Bencés Névtár* 1772. sz. Rozmán Tivadar Vilmos OSB (szül. 1930) testnevelő tanár, nevelő, 1960-ban elhagyja a rendet.

106 *Perjelnapló*, 83–84. old.

107 *Bencés Névtár* 1404. sz. Szigeti Paulin János OSB (1905–1962) tanár, alperjel, házgondnok, irodavezető.

108 BK 825, Legányi Béla Norbert: Életrajzi feljegyzések, 14. old.

kori trónörökösnéja második férjével, Lónyay Elemér herceggel az oroszvári kastély (Rusovce, ma Szlovák Köztársaság) szovjet megszállása után Pannonhalmára menekültek és mindketten itt is haltak meg, Stefánia (1945), Elemér (1946), a bazilika altemplomában van sírjuk. Ingó-, és ingatlan vagyonuk jelentős részét a bencésekre hagyták. A 20. században – anyagiakat tekintve – a Lónyay hercegi pár a Pannonhalmi Szent Benedek Rend legnagyobb jótevőjének tekinthető. Az örökség a területi osztozások (1920) majd (1947) nyomán három országban van: Csehszlovákiában (ma Szlovákia), Ausztriában és Magyarországon. Az örökség Burgenlandban lévő részéről, Ürgemajorról (Zeiselhof) volt most szó A II. világháború után hosszú, (Szlovákiában máig le nem záruló) örökösödési per kezdődött. A téma több alkalommal előkerül még dolgozatunk során, ennyit bevezetőben most itt kell megemlítenünk. A néphatalom erről az ürgemajori birtok tulajdonjogáról, megműveléséről és annak bérleti díjáról mindent meg akart tudni, ezért mindent meg is tesz az információ szerzés érdekében, továbbá azért, hogy a pénzmozgást lássa és váratlan pillanatban azt is kisajátíthassa.

Márc. 21-én, Szent Benedek ünnepén szerény ünneplés, Főapát mond főpapi misét. Baltavári Gyula¹⁰⁹ győri kanonok volt az ünnepély szónoka. Az évi lelkigyakorlatot a konventnek Mariházy Bennó¹¹⁰ tartotta. A nagyheti szertartásokon a főapátot a perjel segíti.

1955. május 28. „Perjel Budapestre utazott az Országos Börtönben lévő Sóllymos Szilveszter látogatására.” Az alábbi bejegyzést olvashatjuk.

Sóllymos Szilvesztert egy légből kapott „konceptiós perben” 1951. december 21-én I. rendű vádlottként „a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének büntetésében /1946:VII.tc.1.§.1. bek./ alapján bűnösnek találták és főbüntetéséül életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték, mellékbüntetéséül pedig 10 évre eltöltötták a közügyektől, valamint teljes vagyonát elkobozták.”¹¹¹ Szilveszter rendtársunk jól viselkedett a börtönben, igen jól dolgozott, és sok rendkívüli látogatót is fogadhatott. Norbert perjel megkérte Szilveszter édesanyját, hogy adják Szilveszter tudtára: hívja meg Norbertet látogatásra. Így is történt. Egy vasárnap elmehetett a Gyűjtőfogházba. Nehezen, de végül is kettős ráccsal elváltaszta, 10 percig beszélgethettek. Szilveszter nagyon ügyes volt. Egy ór két foglyot őrzött, így nem tudott teljesen odafigyelni, hogy Szilveszter mit mond. Több látogatásra is megkérte őt Szilveszter, Arisztid rendtárs és más fogságban lévő rendtársak ügyeinek elintézésére. Az utolsó percekben egy civil állt Szilveszter mellé, ő pedig azonnal témát váltva, ő pedig azonnal az időközben elhalt rendtársak után érdeklődött. A civil férfi azonnal meg is jegyezte Szilveszternek, hogy látogatója nem rokon volt, hanem valamiféle pap. Norbertnek perjelnek nem lett ebből baja. Szilveszter is csak kiszabadulása után tudta csak meg, hogy a fogház parancsnoka volt az, aki akkor melléje állt.¹¹²

109 Baltavári Gyula (†1979) győregyházmegyes pap, kanonok.

110 *Bencés Névtár* 1609. sz. Mariházy Bennó Endre OSB (1918–1975) tanár, lelkész.

111 FÖEDL Norbert: „*Hajósccata lavórban*”, *Dr. Sóllymos Szilveszter bencés szerzetes elleni 1951-es koncepciós per anatómiája, avagy támadás a szerzetesek ellen*, Piliscsaba, 2005. szakdolgozat. Kézirat 33. old.

112 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 13. old.

Jún. 29-én Papp Kálmán győri megyéspüspök pappá szentelte Rozmán Tivadar, Domnanovich Ábel,¹¹³ Szabó Zerind¹¹⁴, Forrai Botond¹¹⁵ diakónusainkat, Luif Otomár¹¹⁶ bencés és Hetény János győri kispapot pedig szerpappá szentelte. E frissen szentelt papok az ötvenes évek derekán a rend életképességét, reményét jelentették.

Figyelmet igényel a július 18-i bejegyzés: „Délután egy 20 főből álló rendőr csoport megszállta a főmonostort és mindenkit igazoltattak. A „személyi igazolványok” meglétét ellenőrizték. Az időzöjelbe tett kifejezés egyértelműen jelzi, hogy ezt Norbert perjel előbb tekintette adminisztratív provokációnak, mint ártatlan hivatali ellenőrzésnek.

Július 25. Veszprémi egyházmegyei papok lelki gyakorlata 150 pappal, élükön Badalik Bertalan püspökkel. Ezek a bejegyzések egy-egy apró tényként igazolják, hogy a katolikus egyház mesterségesen visszaszorított életritmusa ellenére, egy verőér Pannonhalmán lüktet, ahol püspökök lelki gyakorlattól vakációig terjedő okkal, papok tucatjai, volt diákok, szerzetesnők, kül-, és belföldiek járnak rövidebb-hosszabb időre. Mindezt Pannonhalmát központtá teszik, amelyre gyanakodva tekint a hatalom és egyre fokozottabban igyekszik is ellenőrizni.

Július 27. Egyházügyi Hivatal megbízottai Csánó, Dávid, Dömötör urak jártak itt, Legányi Norbert, Faludi Marcellin¹¹⁷ és Diósi Ákos¹¹⁸ tárgyaltak velük a hatóságot a rend létszáma, külföldi könyvek és folyóiratok érkezése, használata, továbbá a „Kereszt” című békepapi újság¹¹⁹ terjesztéséről tárgyaltak.

Szeptemberben Kovács Tóbiás¹²⁰ celldömölki hitoktató és Horváth Kandid¹²¹ balatonakarattyai lelkész kéri, hogy Pannonhalmára költözhesse. Sárközy Pál főapáttól azt a választ kapják: amíg lehet, maradjanak meg helyükön, mert itt már igen sokan vagyunk. Horváth Kandid aztán már nem is kerül Pannonhalmára, rokonainál hal meg. A Pannonhalmán kívül rekedt idősebbeknek fenyegető rém az öregség, időskori ellátásuk gondja. Pannonhalma folyamatos feltöltését a részben kereten kívül maradt bencés rendtársak biztosították, és ez a folyamat, nagylétszámú közösségről lévén szó, évtizedekig tartott.

A rendi kereteken kívüli mostoha sors, számos bizonytalanság is próbára tette a hivatásokat. Több esetben ez ahhoz vezetett, hogy a kilátástalanságban a család biztosabb kapaszkodóját választották. Kuczogi Marcell¹²² és Nagy Levente¹²³ elhagyták a rendet, polgári házasságot kötöttek.

113 *Bencés Névtár* 1775. sz. Domnanovich Ábel Tamás OSB (szül. 1931) tanár, nevelő, 1962-ben állami nyomásra el kell hagynia Pannonhalmát, 1965-ben elhagyja a rendet.

114 *Bencés Névtár* 1776. sz. Szabó Zerind Endre OSB (1931–2009) 1962-ben állami nyomásra el kell hagynia Pannonhalmát, utána lelkész, sekrestyés, Budapesten él.

115 *Bencés Névtár* 1788. sz. Forrai Botond János OSB (1929–2018) tanár, nevelő, lelkész.

116 *Bencés Névtár* 1779. sz. Luif Otomár János OSB (1930–2008) tanár, nevelő, igazgató Győrött.

117 *Bencés Névtár* 1306. sz. Dr. Faludi (Frühstück) Marcellin Mihály OSB (1898–1964) főiskolai tanár, főapáti titkár, irodaigazgató

118 *Bencés Névtár* 1320. sz. Diósi Ákos István OSB (1899–1960) tanár, lelkész, főapáti jegyző.

119 „Kereszt” címmel (1950. nov. 1. – 1956. aug. 5.) a katolikus papi békemozgalom lapja, utódja 1956 után: „Katolikus Szó”.

120 *Bencés Névtár* 1346. sz. Kovács Tóbiás Pál OSB (1900–1967) tanár, lelkész, házgondnok, plébániai iradavezető.

121 *Bencés Névtár* 1250. sz. Horváth Kandid Kálmán OSB (1891–1958) tanár, budapesti házfőnök és igazgató.

122 *Bencés Névtár* 1445. sz. Kuczogi Marcell József OSB (szül. 1907) 1952-ben elhagyta a rendet.

123 *Bencés Névtár* 1631. sz. Nagy Levente László OSB (szül. 1919) 1955-ben elhagyta a rendet.

A hatalom valamilyen módon mindig megmutatja, ki az erősebb. Ide tartoznak az adminisztratív „packázások.” Pannonhalmán csak szeptember 27-én tudják meg, hogy hosszú huza-vona után Pászthory Valter,¹²⁴ Luif Otmár és Lövey Félix¹²⁵ elkezdhetik egyetemi tanulmányaikat. A piaristáknál laknak majd, mint Polán Hildebrand¹²⁶ és Mayer Farkas¹²⁷.

Nov. 22. Dömötör József, az ÁEH győri főelőadója járt itt, panasza: Horváth Detre¹²⁸ rendtársunk Vámoszabadiban a termelőszövetkezetek ellen prédikált és ezért most büntetésből a Szociális Otthonba hozzák. Ott már nincs üres szoba, így a bencés konvent részén lakik.

December 2. Oloffson Placid ezen a napon érkezett Pannonhalmára, innen vitték el 1946-ban. November 25-én szabadult a Szovjetunióban. „Egészséges, jól néz ki és jókedvű. A polgári életben fog elhelyezkedni, mert a rendi keretben nincs hely.” Ez a jó hírt közlő mondat mégis csak botrány. Normális körülmények között, azaz szabadságban egy szerzetesnek mindig van otthona, „helye” saját kolostorában. „Helyhiány” miatt nem helyezkedhet el a „polgári életben”.

Norbert perjel, most a már a saját maga megteremtette hagyományoknak is megfelelően az előző évekhez hasonlóan összefoglalja az 1955. esztendő, hálát adva Istennek a sok megtapasztalt ajándékért, amelyben a közösségnek a részleges felosztás kényszerű helyzetében, zaklatások és anyagi nehézségek közepette részük volt. A szétszórásban élő rendtársokról ezek a szavak állnak: „A rendtársak szétszóródva élnek, mint lelkesek, tanárok állami szolgálatban és más munkakörökben is.” Korányi Szevér meghalt, Kuczogi Marcell és Nagy Levente elhagyták a rendi közösséget – így összegezte az idejének veszteséget.¹²⁹

AZ 1956. ESZTENDŐ KRÓNIKÁJA

Legányi Norbert főmonostori perjel megbízható, tárgyilagos krónikásként folytatja feljegyzéseit az új esztendőben is. Most csak azokra az információkra hivatkozunk, esetleg kommentáljuk azokat, amelyek az 1956. esztendőben fontosak.

Nem teljeskörű rendtörténetet írunk, Legányi Norbert tevékenységére összpontosítunk.

Jan. 7-én Maros Cirjék, akit 1953. dec. 18-án fogtak le, ma szabadult börtönéből. Egy mondattal kifejezve sorsát: egyik áldozata a kommunista rendszernek. A börtönben agyvérzést kapott, jobb-kar törést is szenvedett, ezért is szabadulhatott, 1965. november 26-án bekövetkezett haláláig a pannonhalmi Szociális Otthonban ápolták.

124 *Bencés Névtár* 1799. sz. Pászthory Valter György OSB (1932–1996) tanár, nevelő, 1964. aug. 31./1965. jan.1. Baradla barlang, börtönben (1966–1969), sekrestyés, házgondnok, tihanyi plébános, Szent Benedek ált. iskola Budapesten.

125 *Bencés Névtár* 1795. sz. Lövey Félix József OSB (szül. 1932) tanár, nevelő, alperjel, gazd. Előadó, a pannonhalmi rekonstrukció gazd. Vezetője, alperjel, lelkész Tihanyban.

126 *Bencés Névtár* 1761. sz. Polán Hildebrand Géza (1929–2014) tanár, nevelő, lelkész, Pannonhalmán, Győrött és Tihanyban.

127 *Bencés Névtár* 1762. Mayer Farkas József OSB (1929–2010) tanár, nevelő, lelkész Győrött, Pannonhalmán.

128 *Bencés Névtár* 1257. sz. Dr. Horváth Detre (Teodorik) Mihály OSB (1893–1962) tanár, lelkész.

129 *Perjelnapló* 1955. évről (91–108.old.)

Korányi Szevér 1955. december 10-én meghalt Győrött, helyébe Sárközy főapát a dákai plébánost, Pállya Hubertet¹³⁰ akarja behozni rendi keretbe, de az Állami Egyházügyi Hivatal utasítása: oldja meg rendi keretből. Pál főapát, hogy a dispoziációs kérdést megoldja, január 19-én újabb dékányülést hív össze. Legányi Norbert perjel felajánlja lemondását, hogy a kérdés megoldódjék.

1956. január 23-iki bejegyzésben ezt olvassuk: „Főapátúr ma megjelent iratával a perjel ajánlatát elfogadva, felmenti és a gimnáziumban, mint tanárt alkalmazza. A perjelválasztás határideje: március 10. Perjel a hivatalt átadja az Alperjelnek.” Így lesz Jávor Fidé, 1954–1959 között alperjel is még a magiszterség (noviciusmester) mellett.

Ez a meglepő és váratlan váltás egy nagyon kényes történeti és rendtörténeti helyzetben arra enged következtetni, hogy az idős és megtört Főapát már nem tudott körültekintően és előrelátóan dönteni, amikor perjele felkínált lemondását pár napon belül elfogadta. Egy feszültségforrást vélt ösztönösen, vagy tanácsosaira is hallgatva kiküszöbölni.

Sárközy Pál főapát élete utolsó szakaszát élte, szervezete, betegsége ezt neki is visszajelezték, de környezete is tudta, számolt vele. Az adott helyzetben és személyi feltételek mellett olyan embert kellett volna maga mellett tartania első munkatársként, perjelként, aki képes a főapát súlyos betegségében, halála esetén pedig kormányzóperjelként a rendi közösséget összefogni, cselekedni, döntéseket meghozni. A főapáti cselekvés rugóit keresve egy kitérőt kell tennünk, hogy megközelítsük a két személy „titkát”, személyiségük különbségét.

Sárközy Pál személyiségét ragyogóan írja le kortársa, mégis fiatalabb rendtársa Vanyó Tihamér a *Dr. Sárközy Pál főapát jellemképe* c. munkájában.¹³¹ Ha az ebben leírtakat és Legányi Norbert egyéniségét is ismerve párhuzamot kísérlünk meg felállítani, akkor ezek a párhuzamok és ellentétek jellemzik őket. Sárközy Pál elméleti intellektuális típus, Legányi Norbert praktikus, gyakorlati intelligenciával megáldott ember. Sárközy Pál távolságot tart a bonyolult világtól, és megközelítéséhez is elméleti utakat keres. Legányi Norbert aktív részvétellel át akarja alakítani, racionalizálni akarja a világ dolgait. Számára a világ machbar, „megcsinálható.” Sárközy főapát személyiségéből mérhetetlen nyugalom áradt, „szenvtelenség”, ahogy kortársai jellemezték Legányi Norbert személyiségéből erő, amely lendített, adott esetben bénított, személyisége teljes hozzáállását tükrözte egy pillanat töredékében. Sárközy Pál konfliktust kerülő, méltósággal halogató, utolsó pillanatban döntést hozó egyéniség, Legányi Norbert szinte azonnal átlátó, gyakorlati megoldást kereső, és súlyos konfliktusokat is vállaló ember. Sárközy Pál szinte soha semmit nem kezdeményez, elfogad és megőrzi, Legányi Norbert kritikával szemléli a világot, az egyházi életet, a rend megcsontosodott szokásait és kezdeményezve változtat. Folytatni lehetne a sort, a két személy számos nemes, közös vonásról beszélhetünk, mint egyszerűség, szerénység, jó modor, életviteli puritánság, az idő racionális, hasznos kihasználása, takarékoság és hasonlók, de a különbözőségek felsorolását is lehetne még tovább sorolni és pontosítani is. Ez a két karakter kimondatlanul is „szenvdette” egymást, főként, amikor munkakapcsolatban, előljáró és szerzetes viszonylatban egymás közelében éltek. Norbert volt a fiatalabb, ő tért ki mindig. Nem vezette a hatalom megszerzésének vágya.

130 *Bencés Névtár* 1432. sz. Pállya Hubert Imre OSB (1907–1983) tanár, lelkész, főapáti irodaigazgató, konventjegyző.

131 In: SÓLYMOS Szilveszter OSB: *Ezer év száz bencése*, Pannonhalma 1997, Vanyó Tihamér írását első alkalommal, kissé rövidítve teszi közzé Sárközy Pál főapát (1884–1952–1957) c. összeállításában.

A kettejük párhuzamos életrajzi szakaszát nézve az alábbiak rajzolódhatnak ki. Sárközy Pál főiskolai tanárként Legányi Norbert tanára volt Pannonhalmi Tanárképző Főiskolán a 20. század húszas éveinek második felében. Sárközy Pál úri magyar bencés eleganciával bánt Norbert növendékkel, értékelte szorgalmát, szerette a maga módján, de személyes távolságtartása Norbert számára azt is jelezte, hogy növendékét nem tartja különösebb tehetségnek. Norbert teljes bizalommal viseltetett iránta, Sárközy Pál évekig gyóntatója, lelkiatyja is volt. Legányi Norbert a rend különféle nehéz helyzeteiben „bevethető” volt, sőt készségesen vállalkozott az új feladatra. Sárközy kormányzóapát kétszer is táviratilag vezényelte Norbertet igazgatónak, anélkül, hogy előtte megkérdezte volna őt. Ez történt Kőszegen, és bevált. Nem véletlen, hogy 1950-ben, amikor szinte azt sem tudták, hogy hogyan indítsák a visszakapott pannonhalmi gimnáziumot, Legányi Norbertet táviratilag rendelte Szolnokról Pannonhalmára, és itthon tudta meg, hogy már ő az igazgató, másnap pedig indul is az iskola. Egy hanyatló erejű és egészségu főapát mellett a fiatalabb, aktív perjel visszafogva érzi magát munkakörében, cselekedni kellene és nem kívárni. Ez meg nem fogalmazott, ki nem mondott feszültségek forrása. Össze kellene szedni a szétszóródott rendet, nem hagyni tovább szétesni. Ezért lesz probléma 1952 nyara, amikor Norbert perjel, a főapát megkérdezése nélkül, végiglátogatja a szétszórtóságban élő rendtársakat. Ezt folytatja jó lélekkel és bizonyos értelemben belső bizonyítási indítékből főapáti szolgálata kezdetén is, hogy összefogja a kintlévőket, a bentlévőket, a felvidékieket, távoliakat, sőt a rendjüket elhagyókat is. Ez feszülhet lelkük mélyén, ezért mond le Legányi Norbert sorba posztjairól, legutóbb a perjelségről, oda megy, ahol nem félnek cselekedni. Sárközy főapátnak azok adhatták kétségei közepette a megerősítő támogatást, akik félték Legányi Norbert tetteikész, határozott egyéniségétől, egyeneslélkűségétől. Óvatosan fogalmazom, de a később történtek is ezt látszanak alátámasztani. Erről a korszakról az idős Norbert főapát egy matematikus bölcsességével és egyszerűségével így ír:

„1955. szeptemberében, amikor Sopronból, vakációról haza jöttem, azzal fogadtak, hogy tanítanom kell a gimnáziumban, mert Korányi Szevér súlyos beteg, és Jáki Zénó Győrbe ment. Szívesen tanítottam, és amikor decemberben Korányi meghalt és láttam, hogy jobban kell a tanár, mint a perjel, beadtam lemondásomat.”¹³²

Hasznosabbnak ítélte tanári munkáját, mint perjeli teendőit. A Perjeli feljegyzéseken ugyan március 10-én, a perjelválasztás napján semmi bejegyzés nincs, március 14-én konventgyűlés van és szavazatot bontanak, tehát 10.-én megtörtént a perjelválasztás. Legányi Norbert erről így ír:

„Az új perjelválasztásnál 25 üres lap volt, 19-en rám szavaztak, bár előre megmondtam, hogy nem vállalom, Kövér Alajos 19, Monsberger Ulrik 13 szavazatot kapott. Ismét lemondtam. Kövér Alajos nem vállalta a perjelséget, így Monsberger Ulrik lett a perjel és tanév végéig igazgató is.”¹³³

132 BK 825, LEGÁNYI Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 14. old.

133 Uo.

A perjelválasztás szomorú képet ad a főmonostori konvent belső életéről. Elbizonytalanodás, félelem, a jövőtlenség, személyi feszültségek és a külső manipuláltság együtteseként fogható fel ez a választás. Monsberger Ulrik igazgató volt, feladata sok energiát igényelt, Kövér Alajos¹³⁴ már ekkor csalódott ember volt, Legányi Norbert csupán néhány nappal a perjelválasztás előtt mondott le. Következetes volt önmagával szemben, amikor nem vállalta, ill. ismét visszalépett. Monsberger Ulrik számára a 13 szavazat egy még mindig nagy testületben nem a bizalom biztonságot adó megnyilatkozása, inkább megalázó kompromisszum volt.

A Perjelnaplót 1956. február 26-tól Jávor Fidél alperjel vezeti. A terminusok felsorolásával és a mögéjük írt megjegyzésekkel folytatódik a napi események leírása, az elemzés ezek mögöttésében a rendi vezetés nagyon bonyolult és törékeny helyzetét érzékelhetjük:

Június 30-án a Pál főapát úr kinevezi az új perjelt, Ulrikot. Jávor Fidél bejegyzése „Kinevezte Főapát Úr az új perjelt, így ezennel átadom neki, Ulriknak, a gondokat.”

LEGÁNYI NORBERT A PANNONHALMI GIMNÁZIUM HELYETTES IGAZGATÓJA

Legányi Norbert munkaköreit kutatva rövid időre vissza kell térnünk az 1956. esztendőhöz, pontosabban az 1956–1957. iskolaévhez, amikor Legányi Norbert igazgatóhelyettes. Tevékenységét illetően a rendelkezésre álló források keveset mondanak. Mozaikokból tudjuk összeilleszteni a képet. A későbbi feljegyzésekben ez áll: „1956. augusztusától Söveges Dávid lett az igazgató, én pedig helyettes igazgató. Egyben a IV. A osztályfőnöke is Sámson Edgár helyett.” „1956. októberében megindult a lavina. Az első napokban egy csomó diák elment nyugatra. Főapátúr Pesten ragadt, alkalmi teherautó hozta haza. Nagyon boldog voltam, hogy sem perjel, sem igazgató nem voltam. Hosszú karácsonyi szünet volt. November 4-e után nehezen mentek a dolgok, ezért lett hosszú a szünet.”¹³⁵

Sárközy Pál főapát 1957. május 10-én halt meg, ezt követte a főapátválasztás előkészítése, ill. Legányi Norbert főapáttá választása, majd 10 év főapáti tevékenysége.

134 Rieger fedőnevű ügynök jelentésében Győr, 1962. december 10. (124–126. old.) így jellemzi Kövér Alajost: „A Kövér Alajosról szóló adatokat az alábbiakkal bővítettem. Fokozatosan visszavonul Kövér a rendi közügyek intézésétől. Ennek okát abban látom Kövér elbeszéléséből következtetve, hogy amikor főiskolai igazgató volt, a növendékek tanulmányi ügyeiben erősen korlátozta őt Sárközy főapát és mint a növendékek prefektusa nem talált megértésre. Kövér rendkívül helytelenítette, hogy 1952-ben a legjobb főiskolásokat átadták az egyházmegyének és a legkevésbé alkalmasakat visszatartották. Ezért mondott le még Sárközy idejében.”

135 BK 825, Legányi Béla Norbert: *Életrajzi feljegyzések*, 14. old.

ASZTRIK VÁRSZEGI OSB

FR. NORBERT LEGÁNYI OSB (1906-1987), TEACHER AND PRIOR OF THE ARCHABBIEY
OF PANNONHALMA

In this study we deal with the early years of Fr. Norbert Legányi, benedictine monk (1906-1987), teacher of mathematics, Prior, later on Archabbot of Pannonhalma (1958-1968). He began in the Benedictine Grammar School in Győr (1930-1931), to continue in Pannonhalma (1931-1935), and Esztergom (1935-1937) and again in Győr (1937-1940). He served again in Pannonhalma after 1940 to monitor the construction of the building of the Benedictine Grammar and Boarding School. 1941 we found him in Balatonfüred, as Director of the Sanatorium, 1942-1946 in the Benedictine Grammar School in Pápa, 1946-1947 again in Esztergom. He was appointed Director of the Benedictine Grammar School in Kőszeg 1947, in 1949 Superior of the monks and again Director of the Pannonhalma Benedictine Grammar and Boarding School 1950-1952. After 1952 for four years he was the Prior of the Archabbey. These years are synthetised based on the Prior's Diary. As he later stated, he was on several jobs always by disposition of the Archabbots and could know the working places of the confreres.

SÁRKÖZY PÁL OSB
Sajtó alá rendezte: SOMORJAI ÁDÁM OSB

BENCÉS RENDI KRÓNICA
1947–1950

BEVEZETÉS

Kelemen Krizosztom főapát 1947. márciusában elhagyta Pannonhalmát és Magyarországot. Távolléte idejére szentszéki engedéllyel hat-nyolc hónapra Sárközy Pál bakonybéli apátot bízta meg, hogy helyetteseként vigye az ügyeket.¹

Sárközy Pált az Apostoli Szentszék 1951-ben nevezte ki főapátnak.² Az ő rendkormányzata idején jelent meg, 1947. augusztus 4. és 1950. április 4. között a Rendi Krónikák 18 száma – az első három évben évi öt szám –, amelyeket az egyes rendházak és a számos, rendházon kívülre kényszerült rendtárs stencilezett formában kaptak meg.

A Rendi Krónika feladataul tűzte ki, hogy felölelje „az összes rendtagokat érdeklő rendi eseményeket”.³ Ilyen események többek között: értesítés az egyes rendtársak, főmonostor orvosának haláláról, értesítés a hadifogoly rendtársakról, a Nyugatra kerülő rendtársak sorsa, a komáromi rendtársak helyzete, rendtársak esetleges laicizálása, vagyoni hírek, lelkipásztori hírek, az egyes apátságok, házak tatarozása, restaurálása, hírek novíciusokról, növendékekről, laikus testvérekről. Továbbá: Krizosztom főapát úr levelei, az új primás apát megválasztása, hírek a római Szent Anzelm Bencés Egyetemen tanuló rendtársakról, hírek per vota dispersa szavazatok eredményeiről, liturgikus rendelkezések, papi egészségbiztosítása ügye, stb.

Az itt található információkat szívesen használtuk fel korábbi publikációinkban és indokoltak tűnik, hogy teljes egészében közzétegyük azok tartalmát, hiszen embert próbáló nehéz és rendkívüli idők voltak ezek és ezek a dokumentumok fényt vetnek a Magyarországi Bencés Rend egészére, kitekintéssel a külföldi házakra és a római Szent Anzelm Primásapátságra és Egyetemre is. Kiadásuk azért is indokolt, mert azon túl, hogy megjelenítik a kor hangulatát, több esetben hiánypótló dokumentumokat tartalmaznak, igaz, másolatban.

Bár találunk híreket és rendelkezéseket az „abbatia nullius”, 1983 után „abbatia territorialis”, a Területi Apátság plébániáit illetően is, felhívjuk a figyelmet, hogy ezekkel

1 SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát emigrációs évei*, Budapest 2014. 31. (Pannonhalmi apátok és főapátok, 1).
2 RÉTFALVI Balázs: *Sárközy Pál főapáti kinevezése*, in: *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon*, szerk. ILLÉS Pál Attila és JUHÁSZ-Laczik Albin OSB, Budapest 2012. 561–572. (Rendtörténeti konferenciák 7/1).
3 Rendi Krónika I. Első sor. Lásd alább.

részletesebben a Főapát Körlevelei foglalkoznak, amelyek egy további szövegkorpuszt jelentenek, kiadásuk szintén indokolt.

Jelenlegi szövegkiadásunk a következő tematikai egységekre oszlik:

Az egyes Rendi Krónikák idő- és sorrendje, valamint főapáti hivatali iktatószámai, táblázat.

Az egyes Rendi Krónikák szövege.

A hozzá tartozó név- és helynévmutató, utalással a RK (Rendi Körlevél) vonatkozó számára.

Köszönettel tartozom Dénesi Tamásnak, a Pannonhalmi Főapátsági Levéltár Igazgatójának és helyettesének, Boros Zoltánnak, akik hathatósan támogattak ennek a forrásgyűjteménynek a kiadásában, valamint Somorjai Gabinak, aki a mutatókat készítette el.

Az itt közölt bencés rendtörténeti szövegek egy olyan periódusban készültek, amelyben zajlott a kommunista hatalomátvétel: államosították a Rend gimnáziumait és általános iskoláit, ezt követően feloszlatták a szerzetesrendeket, így a Pannonhalmi Bencés Rend számos házáát és intézményét, amelyekből 1950 szeptemberétől négy évtizeden át csak a Pannonhalmi Főapátság és a Győri Bencés Gimnázium és Rendház⁴ maradt meg, s amely években az ügyeket nem a Nyugatra távozott főapát, hanem helyettese, Sárközy Pál bakonybéli apát, majdani utódja vitte, s amelyben a bencések – a többi szerzetesrend tagjaihoz hasonlóan – nem élhettek mind a megszokott szerzetesi keretek között, sőt sokan közülük Nyugatra kerültek.⁵ Ezért fontos forrás ennek a viharos korszaknak a megértéséhez.

Somorjai Ádám OSB

AZ EGYES RENDI KRÓNIKÁK IDŐ- ÉS SORRENDJE

Táblázat

		ikt. sz.
1947		
Rendi Krónika I.	1947. augusztus 4.	
Rendi Krónika II.	1947. szeptember 19.	1400/1947.
Rendi krónika III.	1947. október hó 21.	1544/1947.
Rendi Krónika IV.	1947. november hó 13.	1623/1947.
Rendi Krónika V.	1947. december 29.	1794/1947.
1948		
Rendi Krónika VI.	1948. február 19.	200/1948.
Rendi Krónika VII.	1948. május 4.	518/1948
Rendi Krónika VIII.	1948. június 28.	675/1948
Rendi Krónika IX.	1948. november 14.	1114/1948.
Rendi Krónika X.	1948. december 6.	1212/1948.

⁴ 2012-től Szent Mór Bencés Perjelség.

⁵ SOMORJAI Ádám: *Magyar bencések Nyugaton, 1931–2018*. Függelék: *Polgár Vilmos OSB: Az evansburgi farm vétele és kezelésének története (1946–1966)*. Főiskolai jegyzet, Pannonhalma 2021. 60 lap.

1949

Rendi Krónika XI.	1949. február 28.	180/1949.
Rendi Krónika XII.	1949. április 27.	318/1949.
Rendi Krónika XIII.	1949. július 26.	594/1949.
Rendi Krónika XIV.	1949. október 10.	801/1949.
Rendi Krónika XV.	1949. november 3.	867/1949.

1950

Rendi Krónika XVI.	1950. január 9.	26/1950.
	kiegészítés: 27/1950. <i>Kál Adorján</i> [s.k.] főmonostori perjel	
Rendi Krónika XVII.	1950. február 24.	154/1950.
Rendi Krónika XVIII.	1950. április 4.	267/1950.

AZ EGYES RENDI KRÓNIKÁK SZÖVEGE

1947

Rendi Krónika I.

Pannonhalma, 1947. augusztus 4.

A rendtársak időről időre rövid Rendi Krónikát kapnak, amely felöleli az összes rendtagokat érdeklő rendi eseményeket. –

FŐAPÁT úr május 20-i keltezéssel írja, hogy jól érzi magát; a Brazíliában élő magyarokat látogatja és pasztorálja. –

HEISZENBERGER ALBÁN július 18-án este Bakonyszombathelyen meghalt. Egy-két héttel előtte a Velencei-tóban megfürdött, ott megfázott, tüdőgyulladást kapott, melyet jó ideig lábon hordott. Az orvosi kezelés már átsegítette a krízisen, mikor a fellépő szívgyengeség kioltotta életét. A szentségeket teljes öntudattal idejében felvette. – Albán 1944. nov. óta a Renden kívül élt Bakonyszombathelyen. Pannonhalma ismételt felszólítására, hogy ügyét rendezze, jó ideig nem reagált. Az utolsó ilyen felhívásra már betegen írta meg válaszáat, melyben kifejezi szándékát, hogy felgyógyulása után Pannonhalmán jelentkezik rendi munkára. – Temetésén (júl. 20-án) Pannonhalmáról részt vett Szilárd, Marcellin (ő temette) és Simon, továbbá Bársonyosról Bernát, Láziból Benő a lázi hívek egy nagyobb csoportjával. – R.i.p.

BARABÁS INCE meghalt a budapesti székházban júl. 22-én du. 5 órakor. Előzőleg heteken át Bakonybélben üdült és keresett gyógyulást betegségére, melyet a füle mellett levő nagy és rosszindulatú (rákos) daganat okozott. Budapesten besugárzással próbálták gyógyítani. Közben igen magas lázzal állapota súlyosbodott, de orvosait és a rendtársakat is meglepte gyorsan bekövetkezett halála. Az utolsó kenettel ellátva költözött át az örökkévalóságba. 25-én d.u. Pál apátúr temette el a Kerepesi temetőben. A végtisztelességen Pannonhalmáról és a Rend különböző házaiból nagy számmal vettek részt a rendtársak. R. i. p. –

A HADIFOGOLY RENDTÁRSÁK közül szerencsésen megérkezett Alfonz, Anaklét és Ottó. Alfonz Budapestre kapott beosztást, ahol házgondnok és énektanár lesz; Anaklétról és Ottóról még nem történt intézkedés. – Sebestyén a fogságból hazafelé jövet szerencsésen eljutott Máramarosszigetre. Onnét írta júl. 9-én, hogy egészséges, és hogy júl.

közepén itthon lesz. Eljövetele előtti éjjel hirtelen rosszul lett, és kórházba vitték. Kezelőorvosai és szavahihető tanúk jelentése szerint bizonyosra vehető, hogy bélvérzésben meghalt. Mihelyt „hivatalos” értesítést kapunk, azonnal közöljük a rendtársakkal. –

ERIK,⁶ ENGELBERT,⁷ ELRÉD⁸ hadifogoly rendtársaink hazajöveteléről ez ideig semmi hírünk nincs. –

Imre és Román Párizsban vannak; OLAF és BERTALAN rövid párizsi tartózkodás után főpáti intézkedésre Brazíliába mentek. –

JEROMOS június-júliusban Kanadában járt.⁹ –

A komáromi rendtársak helyzete teljesen bizonytalan. Romuáld kivételével in globo valamennyien, közülük 6 név szerint is rajta vannak a kitelepítendőek listáján. A folyó polgári év végéig várják sorsuk végleges elintézését. –

A komáromi hengermalom bérletét a csődbe jutott volt bérlőnek felmondottuk. Mivel a nagyon lerongálódott malmot a feltétlenül szükséges, legkevesebb 100.000 Ft, beruházási tőke hiányában saját kezelésbe nem vehettük, újra bérbe adtuk évi 200 q gabonáért Oszter győri malmosnak. –

A tömördi keserűvíztelep értékesítése – melyet 13 kat. hold védőterülettel a Rendnek meghagytak – valamilyen formában remélhetően a közeljövőben megtörténik. Az erre vonatkozó előkészületek most vannak folyamatban. –

A pápai kertvárosi új plébánia szervezése annyira előrehaladott stádiumban van, hogy a közeljövőben döntenünk kell arról, átvesszük-e véglegesen rendi plébániának, vagy sem?

Ugyanígy az eszterházi plébánia végleges vállalása ügyében szeptemberben per vota dispersa szavazás lesz. –

A celldömölki apátságunk restaurálása a kora tavasztól erős ütemben folyik. Isten segítségével reméljük, hogy őszre teljesen rendbe hozhatjuk.

A soproni Zrínyi Ilona leánynevelő intézetet a honvédelmi miniszter szóbelileg a Rendnek 10 évi használatra átengedte. A honvédelmi miniszter júl. 25-i keltezéssel közölte Pannonhalmával, hogy erről a szándékáról az ügyben érdekelt pénzügyminisztériumot is értesítette. –

Esztergomban a székháznak a gimnáziummal érintkező részében 40 személyt befogadó internátus nyílik meg szeptemberben. –

Örömmel közöljük a rendtársakkal, hogy András¹⁰ és Ádám¹¹ a budapesti tudományegyetemen júniusban elnyerték a doktori fokozatot, továbbá, hogy összes gyakorló tanáraink szép eredménnyel megszerezték a tanári oklevelet.

Örömmel jelentjük, hogy 18 új novíciusunk van, közülük 17 aug. 6-án, 1 karácsonykor fog beöltözni. –

6 „Rozmán Erik 1947. október 5-én jó egészségben szerencsésen hazakerült a fogságból.” Lásd alább, a III. sz. Rendi Krónikát.

7 Sárlos Engelbert 1947. november 6-án érkezett vissza a fogságból, lásd alább, a IV. sz. Rendi Krónikát.

8 Olajos Elréd 1948. június 24-én érkezett vissza orosz hadifogságból, lásd alább, a VIII. sz. Rendi Krónikát.

9 Szalay Jeromos OSB további kanadai útjairól lásd táblázatunkat in: SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonhalmi főpát emigrációs évei*, i. m. 208skk.

10 Szennay András OSB. Az egyes bencés életrajzokat lásd BERKÓ Pál és LEGÁNYI Norbert, szerk.: *A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára 1802–1986*. Győr, 1987.

11 Bors Ádám OSB.

Szomorúan közöljük, hogy Koller Pius – az edinburgi érseki hivatal jelentése szerint – elhagyta a Rendet, és polgári házasságot kötött Angliában.

A laikusok száma: egy fogadalmas, három novicius, egy jelölt. A laikus intézmény noviciátusa a közeljövőben Bakonybélbe kerül. A noviciátus alatt a laikusok ellátják a házi teendőket (sekrestyés, refektárius, betegápoló), foglalkoznak baromfi- és sertésenyésztéssel (ezekre Bakonybél különösen alkalmas), és elsajátítják a házi faipari munkák készítését. Noviciátus után azok a laikusok, akiket a Rend iparosoknak szán, Celldömölkre mennek, ahol megbízható kat. mesterektől megszerezhetik a szabó, cipész, gépész, kertész, szerelő stb. ipari képesítést. –

Pannonhalma, 1947. aug. 4.

Pál [s. k.]

bakonybéli apát, főapát úr helyettese.

Rendi Krónika II.

Pannonhalma, 1947. szeptember 19.

Pannonhalmi főapát
1400/1947. szám

Gellért értesítése szerint Főapát Úr aug. 23-án Genovába érkezett, onnét Rómába ment. Rómából aug. 27-i keltezéssel képeslapot kaptam tőle ezzel a szöveggel:

„Kedves Apát Urunk! Köszönöm leveledet. Ittenieket is elolvastam. Gratulálok a dispozicióhoz. Rendünk sorsát előbbre vivő komoly munka. Míg ti otthon szép eredménnyel dolgoztok, én a távolban a Rend távolabbi céljait próbálom szolgálni. Isten áldása legyen továbbra is velünk! Szeretettel és hálával köszönt Krizosztom.”

Ugyancsak aug. 27-én a főmostoni perjelnek ezt írta:

„Kedves Perjel Úr, hálásan olvastam szép leveledet. Az új osztályfő alatt sok szunnyadó energia eleven erővé változott. Ez a körülmény bátorít föl hosszabb kinnmaradásra. Sok türelmet, sok áldást a további munkára! – Mégis rászántam az útravalót (nem az ép. templomra), hogy valaki itt legyen közülünk. Mindnyájukat ölel Krizosztom.”

Főapát Úr részt vett a 130 bencés apát római gyűlésén, ahol Kálin Bernardus muri-gries-i svájci apát személyében megválasztották az új abbas primast. –

Az Anselmianumban jelenleg lévő négy növendékünk közül kettő (Gábor és Achilles) szept. 24-én Főapát Úr kezébe teszi le az ünnepélyes fogadalmat.¹² – A közeljövőben még két növendék (Szaniszló és Csanád) megy a római Anselmianumba. –

12 Az ünnepélyes fogadalmak eredetijei Békés Gellért iratai között találhatóak: PFL PL. – Békés Gellért és a négy növendék kalandos kiutazására lásd: SOMORJAI Ádám OSB: *Békés Gellért OSB emlékeiből. Száz éve született Békés Gellért bencés atya, a Sapientia Főiskola egyik szellemi atyja*, in: *Sapientiana* 7 (2014/2) 111–121.

Kb. 20 budapesti bencés diák Béda, Fülöp és Ágoston vezetésével hat héten át a svájci Disentisben nyaralt az ottani bencések vendégeként. –

Irén rendtársunk 200 főnyi magyar csapattal mint a hivatalos vezetőségnek és a jamboree-delegációnak tagja részt vett a moissoni cserkészbamboree-n. –

A hadifogoly rendtársak közül Elréd a napokban írt. Jól van. Várja hazajövetelét, és kéri a rendtársak imáját. –

A komáromi rendtársak közül Valter és Damáz hosszú heteken át nagy áldozatokkal járó fáradságos, de igen eredményes lelkipásztori munkát végzett a Szudéta-vidékre telepített kat. magyar testvéreink között. –

Sebestyén rendtársunk állítólagos haláláról még mindig nincs teljesen megbízható hiteles értesülésünk. Most még egyszer megpróbálunk ilyent szerezni. Az eredményt azonnal közöljük a rendtársakkal. –

Olaf és Bertalan július 25-én Marseille-ből elindult és szerencsésen megérkezett a braziliai São Paolóba. –

Jeromos kanadai missziómunka beállításán fárad. Két rendtársat kér maga mellé segítségül. A jelek szerint jelentkezők lesznek. –

A pannonhalmi főiskolán az V. éves növendékekkel szept.-ben a tanárképzés munkája újra megindult. –

Az aug. 6-án beöltözött 17 novícius hűségesen kitart. –

A kultuszminisztérium havi 1000 Ft segélyt ad egy kulturális folyóirat (időszaki lap vagy kiadványsorozat) megindítására. Szerkesztője Radó Polikárp lesz. Az előkészületek folynak. –

Külön megemlékezem bold. Erdélyi László rendtársunk irigylésre méltóan szép haláláról. A maurinusoknak is becsületére váló szorgalma, szédületes történeti tudása, tudományának közlése iránti szenvedélye a szó szoros értelmében utolsó órájáig elkísérte. Mélységesen vallásos, buzgó lelkiségét mindvégig megőrizte. Amióta látásának hiányossága miatt írni nem tudott, állandóan imádkozott és magyarázott. Az „ora et labora” bencés jelige megtestesítője volt. „Nemcsak türelemmel, hanem örömmel szenvedek, és szenvedésemet felajánlom a Rendért”, mondta a paterna vizitációkor. Gyakran gyónt, szentmisét hallgatott, mindennap áldozott. Jutalmul a szentek halálával költözött át az örökkévalóságba. –

Pannonhalma, 1947. szeptember 19.

Rendi krónika III.

Pannonhalma, 1947. október 21.

Pannonhalmi főapát

1544/1947. szám

Főapát Úr levele:

„Róma, 1947. szept. 21. Kedves Apát Urunk! Képviselődet az apátok kongresszusán és az abbas primas választásán magam vállaltam, Bóniséval együtt, aki kifejezetten kért rá. Nem szidsz meg érte, mert igen finom lelkű, szép tudású, jószágos embert választottunk meg a Rend primás apáturának. D. Bernardus Kálin

muri-gries-i apát úrnak személyében. A kongresszusról közölhetem Veled és a kedves rendtársakkal, amit különben a többi apáturak tudomására is hozok.

Az apáti kongresszus első ülése szept. 9-én volt. Nemcsak tanácskozási és abbas primas-választási céllal jöttünk össze, hanem ünnepelni is. A nagy jubileumi ünnepség a kongresszuson végigvonuló nemes szellemben, imponáló testvéri együttérzésben és a kongresszus hosszú napjai alatt kialakult unanimis consensus fraternában [egyhangú testvéri konszenzusban] nyilvánult meg, továbbá a subiaciói és montecassinói zárandoklatban (14- és 19-én). Koronája az ünnepségeknek azonban 18-án a Szent Pálban pontifikált missa papalis [pápai mise] és az azon elhangzott pápai szózat, majd a pápai fogadás volt. Feledhetetlen emlékekkel gazdagodva térnek vissza az apátok kolostoraikba.

A Szentséges Atya két dologra hívta föl paterna monitiójában [atyai intelmében] figyelmünket. Az egyik a világ benediktinusainak korszerű együttműködése. A kemény centrálizációnak egyáltalán nem vagyok híve, de a spontánea cooperatio fraternát [spontán testvéri együttműködést] a kor követelményének, a történelmi fejlődés szükségképpeni velejárójának fogom föl. Ha azt akarjuk, hogy az Anyaszentegyház egyetemes életében – modern szóval élve – átütő erőt jelentsünk, az elkerülhetetlenül szükséges. Ezt a fölfogásomat elég élénken képviseltem a kongresszus alkalmával. A kooperáció ma nekünk, magyaroknak csak javunkra válik. De tárgyilag nézve is a dolgot: melius est, si nos nosmetipsos vinculis caritatis vero fraternae ligamus, quam si de summo loco modo insolubili ligabimur [jobb, ha az igazi testvéri szeretet kötelékével tartozunk egymáshoz, mintha a legfőbb helytől függve, feloldhatatlan módon kötjük meg magunkat].

A másik érdekes pontja a monitióknak [intelemnek] a liturgiára vonatkozott. Óv különködésektől, túlzásoktól, a régmúlt idők már értelmét veszített, nem egyetemes jellegű részletszokásainak felújításától és egyetemesen kötelezővé tenni akarásától óvott; másrészt, anélkül, hogy kétségbe vonná az opus Dei-nek [az istentiszteletnek], mint solidus cibus-nak [szolid tápláléknak], örök értékét, óv az élő, fejlődő liturgia újításainak lekicsinylésétől, továbbá szükségesnek tartja a liturgiának minél szélesebb tömegek számára való megközelítését.

Meg vagyok győződve, hogy a római napok új korszak derengését jelentik Rendünk egész egyetemére vonatkozólag.”

Kälin Bernátnak, az új abbas primasnak életéből közöljük az alábbi adatokat. 1887. márc. 21-én született Einsiedelnben. 21 éves korában ugyanott jelenetkezett novíciusnak. 1912-ben pappá szentelték. Filozófiai tanulmányait a fribourgi egyetemen végezte, és doktori dolgozata Szent Ágoston ismeretelméletéről szól. Ezután a sarneni [Svájc, Obwalden kanton] gimnáziumban működik mint tanár. Emellett újságokba, folyóiratokba ír: két filozófiai tankönyvet állít össze, melyet ma is használnak a katolikus iskolákban. Könyvet ír a bencés rend filozófiájáról.

Rendi növendékeink (klerikusaink) 27-én Ábel magiszter vezetésével f. évi szept. 4-én megtekintették a zirci monostort. Zircről 20 ciszterci kispap a zirci perjel, alperjel, magiszter, prefektus és egy teológiai tanár vezetésével szept. 22-én viszonozták a látogatást.

A nagy veszteség és szomorúság mellett is örömmel jelentem, hogy Horváth Sebestyén rendtársunk „nagyon szépen halt meg mindenkinek áldó dicsérete közben, aki vele volt és tapasztalhatta apostoli működését.” (Alfonz leveléből)

Örömmel közlöm, hogy Rozmán Erik okt. 5-én jó egészségben szerencsésen hazakerült a fogságból.

Jáki Szaniszló és Endrédy Csanád növendékek megérkeztek Rómába, ahol teológiai tanulmányaikat végzik.

Szentjakabi Lázárt szeptemberben a budapesti egyetemen a bölcsélet doktorává avatták.

Dr. Berzsényi Jenő (Fábián) volt bencés, székesfehérvár-külvárosi plébános okt. 10-én meghalt.

Egy budapesti gimnáziumi évkönyv jelentése szerint Vid Jeromos az ostrom alatt Budapesten meghalt.

Az aug. 6-án beöltözött 17 novícius közül egy (Bono Asztrik) okt. 17-én önként el távozott.

A tiszaujfalui bencés apácák (Szent Benedek Leányai) a nyár végén 2 új helyen telepedtek le: Tiszaugon és Kecskemét-Szentkirályon.

Pannonhalmán az eddigi 3 énekes officiumon felül (karácsony, Szent Benedek, Szent István) az idéntől kezdve dec. 8-át is énekes officiummal ünnepeljük meg.

Közlöm, hogy Pannonhalmán márc. 19-ét, Szent Józsefnek mint a laikus intézmény védőszentjének ünnepét, továbbá júl. 11-ét és júl. 18-t¹³ az eddigi szokásos ünnepélyes szentmisén felül nagyvesperásokkal ünnepeljük meg.

A budapesti dohányraktár területén az építkezés megkezdésének kötelezettségét a pénzügyminisztérium – kérésünkre – 1953. dec. 31-ig meghosszabbította.

A Blazovitch Jákó vezetése alatt álló Emmer-féle budai alapítványi házban 10 szegény sorsú egyetemi hallgató nyert elhelyezést.

Az okt. 18-i vihar a főmonostor épületeiben, ablakaiban, különösen a bazilika tetőzetében több ezer forintos kárt okozott.

A „per vota dispersa” [rendtársak székhelyükön zárt borítékban leadott szavazatai] szavazás eredménye:

I. Eszterházi lelkészség ügyében: beérkezett 193 szavazat. Ebből 143 igen, 33 nem, érvénytelen vagy üres 17.

II. A tihanyi bérbeadás ügyében: beérkezett 185 szavazat. Ebből 141 igen, 32 nem, 12 érvénytelen vagy üres.

III. A laikus noviciátus ügyében: beérkezett 193 szavazat. Ebből 90 igen, 89 nem, 14 érvénytelen vagy üres.

Bejelentem, hogy a laikus noviciátus Bakonybélbe helyezését a Szentszék 9059/47. szám alatt megengedte.

A Rendi Krónika e számához mellékelem a Szentatyának a bencés apátokhoz intézett szózatát azzal a megjegyzéssel, hogy azt minden házban házikonferencián olvassák fel.¹⁴

Pannonhalma, 1947. október hó 21. napján.

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
bakonybéli apát,
a távol levő főapát úr helyettese

¹³ Július 11. Szent Benedek ú.n. nyári ünnepe, július 18. pedig Szent Benedek oktávája, amely a maurinus bencések gyakorlata szerint, akiknek breviáriumát Pannonhalmán imádkozták, a bencés szentek közös ünnepével esett egybe. (A július 18. a szétküldött és sokszorosított példányokban olvashatatlant, csak a fogalmazványban olvasható. Megköszönöm ezt az információt Boros Zoltán levéltáros úrnak, a liturgikus vonatkozásokat pedig Hirka Antal OSB rendtársamnak.)

¹⁴ A pápai szózat szövegét itt nem közöljük.

Rendi Krónika IV.

Pannonhalma, 1947. november 13.

Pannonhalmi főapát
1623/1947.

1) Rendi Krónikánk III. számának kiadása óta legfontosabb esemény komáromi háznak a Szentszék részéről monasterium sui iurisszá [saját jogú, nem függő monostor] történt nyilvánítása. – A komáromi rendtársak a körülmények kényszerítő hatása alatt 1946. május 6-án adták be kérvényüket a Szentszékhez, melyben új kongregációvá való szervezésüket kérték. Az ügyről újabban csak annyit tudunk, hogy Biró Lucián komáromi házfőnök 1947. június 5-én Verzich Maurus emausi apátot, aki egyúttal a Congregatio Slava praesese [a Szláv Kongregáció prézes apátja], kérte, hogy nyújtson segítséget számukra az egyházi és a világi fórumok előtt. Az apát ebben az ügyben jún. 29-én Komáromban járt, de megegyezésre nem jutottak. Lucián aug. 30-i levelében megismételte kérését. Pár nappal később Maurus apát Rómába utazott az abbas primás választásra, és ott találkozott Főapát urunkkal. Közös megbeszélés alapján az emmauszi apát az ügyet a Congregatio de Religiosis elé terjesztette. November elején értesültünk arról, hogy a Szentszék szept. 27-én a következő Decisiót adta ki ebben az ügyben:

„Ex Secretaria Sacrae Congr. de Religiosis. No. 2008/46. Romae, 27. sept. 1947. Rev.me Pater Haec S. Congregatio, attentis peculiaribus adiunctis, in quibus residentia Ordinis S. Benedicti loci Komárno intra confines reipublicae Cecoslavicae nunc sita, versatur ipsius securitati et conservationi atque eiusdem patrimonii tutelae efficaciter consulere ac providere volens, iis auditis, quorum interest, sequentia statuere decrevit:

1) Praedicta domus sui iuris et ab aliis independens declaratur.

2) S. Congregatio domum de Komárno Praesidi Congregationis S. Adalberti in administrationem committit, tam in spiritualibus quam in temporalibus.

3) Regimen domus a Praesidente Congr. S. Adalberti, per se vel per alium, ad normam aliarum domuum religiosarum in republica Cecoslavica canonica Exsistentium Exercetur, servitis quoad regimen internum S. Congregationis normis et instructionibus.

Haec dum Rev.-mae Paternitati tuae pro officio mee communicare debeo, cuncta prospera, fausta in Domino adprecor. Sigillum S. C. de Religiosis. + Fr. L. M. Pasetto Secr. – Rev-mo Domino Mauro Verzich, Abbati Praesidi Congr. Slavicae OSB.¹⁵

Okt. 6-án Pannonhalma Főapát urunktól a következő sürgőnyt kapta:

„Decisio casu Luciáni datis circumstantiis apte facta. Dispositio fratrum periclitat iuridicam positionem novi monasterii sui iuris. Chrysostomus.” Ugyanezen a napon

15 A Szerzetesi Kongregáció dekrétumának a Rómában időző Kelemen Krizosztom főapáthoz írt példányát a római Primásapáti Levéltár őrzi, faksimiléjét lásd in: SOMORJAI Ádám: *Visitatio apostolica Institutorum Vitae consecratae in Hungaria, 1927–1935. A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja*, Pannonhalma 2008. 492. (Rendtörténeti Füzetek, 13.).

a komáromi rendtársaknak is sürgönyözött Főapát Urunk: „Decisione sapientissime facta vobis is mentem revoco pontificalem Domini orationem. Valet. Pater Clemens.” Ez a szöveg azonban az érthetlenségig hibásan került hozzájuk.

Pár nappal később értesült Lucián házfőnök Dr. Funczik jogtanácsosuk útján, hogy a Szentszék szept. 27-én kelt döntésével a komáromi házat sui iuris kolostorrá nyilvánította, és egyúttal Verzhich Maurus apát adminisztrátorsága alá helyezte.¹⁶

Lucián erre okt. 15-én Svájccon keresztül sürgönyözött Békés Gellért prokurátornak Rómába:

„In decisione Congr. de Relig. No. 2008/46. quae domum nostram in administrationem abbatis Mauri Verzhich committit, nos quorum interest, auditi non sumus. Quomodo et quibus auditis facta est? Responde nobis. In hac forma non convenit. Pete suspensionem executionis”. Erre nov. 2-án érkezett a következő válasz: „Unica possibilis solutio. Explicationem recipies. Perseverate. Békés.”

Pannonhalmára nov. 3-án jött Komáromból az értesítés, hogy Verzhich Maurus apát a római döntéssel kezében és P. Martin maribori perjellel okt. 18-án megjelent Komáromban, hogy átvegye az intézkedést a székházban. A rendtársak hosszas tárgyalást folytattak az apáttal és a kíséretében lévő perjellel. A tárgyalás eredményeképp a rendtársak kértek és kaptak egy havi halasztást, hogy ez idő alatt Pannonhalmához fordulhassanak.

Lucián személyesen is megjelent Pannonhalmán nov. 7–9. napjaiban. Itt csak annyit tudtunk neki mondani, illetőleg írásban kiadni, hogy a Szentszék döntése megtörtént, azért tartózkodnunk kell minden nyilatkozattól. A decisio értelmezése is a Szentszékhez tartozik. S most várjuk az ügy további fejleményeit.

2) Örömmel közöljük rendtársainkkal, hogy nov. 6-án a fogságból hazaérkezett Engelbert rendtársunk. 1800-an jöttek parancsnoksága alatt, és útjuk 24 napig tartott. Engelbert – mint írja – teljes egészségben tudott visszatérni. – Most már csak Elréd hazaérkezését várjuk.

3) Laikus testvérek jelenleg hatan vannak. Krizosztom testvér egyszerű fogadalmas, Odó és Anasztáz november 11-én lép ki a noviciátusból, a közeljövőben tesznek ők is egyszerű fogadalmat. Mainrád március 19-én lép ki a noviciátusból. Ezekon kívül van még két jelölt testvér, akik tavasszal öltöznek be. November folyamán érkeznek még kettő, esetleg három jelölt. Munkabeosztásuk szerint: Krizosztom a bazilika sekrestyése, Odó a főapáti irodában dolgozik, Anasztáz a konyhai kazán fűtője, Mainrád a házmester. A két jelölt közül egyik szintén a házmesterséghez, a másik pedig a Szent Mór-kápolnához és a könyvtárhoz van beosztva.

4) Felújítják a lengyel Monte Cassinót. A Magyar Kurír okt. 25-i jelentése: Sapiaha kardinális krakkói érsek fennhatósága alatt egy bizottság alakult azzal a céllal, hogy az 1831-ben lángok martalékává lett tyneci bencés apátságot felújítsák. A kolostort vagy Bátor (Chrobry), vagy Merész (Smialy) Boleszláv alapította, és évszázadokon át központja volt a kulturális életnek a lengyel királyságban. 1817-ben a kolostort feloszlatták, mivel a napóleoni háborúk idején a lengyelek oldalán élénk tevékenységet fejtett ki.

¹⁶ Lásd még alább, az V. sz. Rendi Krónikát. A kérdéshez lásd: SOMORJAI Ádám: *Visitatio apostolica*, i. m. 462. 493–494. Részletesebben Részletesebben SOMORJAI Ádám: *A Komáromi Bencés Monostor önállósítására való törekvések*, 163–175.

Gazdag könyvtárát Krakóba szállították, de ott 1848-ban tűzvésznek esett áldozatul. A Szent Benedek-rend most régi otthonát, amely körülbelül 12 kilométerre fekszik Krakótól a Visztula mellett egy meredek sziklán, újból fel akarja építeni.

5) Kérem az apát urakat, házfőnök urakat és az önálló házban élő rendtársakat, szíveskedjenek megírni, van-e házukban telefon, és milyen számú? A következő krónikában ezt az egész Rend tájékoztatására szeretném közölni. –

A másik kérésem az, ha a külső házakban az egész Rendet érdeklő bármily esemény történik, azt jelentsék a központban, hogy a krónikában nyilvánosságra hozhassuk.

A harmadik kérésem a következő: A pannonhalmi Szent Benedek-rend, mint magyar bencés kongregáció, azzal a kéréssel fordul majd a Szentatyához, hogy a Bold. Szűz Assumptióját [mennybevételét] nyilvánítsa dogmává.¹⁷ Ezért szükségünk volna az apát-ságokban és a székházakban lakó rendtársak saját kezű aláírására. Egyöntetőség kedvéért az aláírásokat latinul kérjük postafordultával 21x30 cm nagyságú (szabványos) finom félív papíron. Magát a kérvényt itt készítjük el Pannonhalmán, az összes félíveket összefűzzük, és így juttatjuk el a Szentatyához. Az ügy már nagyon sürgős!

6) Szomorú hírként említjük a főmonostor orvosának, Farkas Józsefnek halálát. A tüdőbaj és cukorbetegség legyengítette szervezetét. Orvosi műtétre Budapestre ment, és ott november 5-én szívgörccsen meghalt. November 7-én temették Győrszentmártonban. Kedves egyénisége, szaktudása mindenkiben megbecsülést váltott ki, és mi szeretettel őrizzük a körünkben töltött 16 évi munkásságnak emlékét.

Pannonhalma, 1947. november hó 13-án

Pál [s. k.]
bakonybéli apát
a távol levő Főapát úr helyettese.

Rendi Krónika V.

Pannonhalma, 1947. december 29.

Pannonhalmi főapát
1794/1947. szám

A Brazíliában működő rendtársaink kérésére a főmonostori konvent f. é. dec. 3-án tartott konventülésen a maga részéről megadta a fölhatalmazást, hogy domus religiosává alakulhassanak, és noviciátust nyithassanak. –

Főapát Úr Vicarellóból (Rómától 50 km) f. é. dec. 18-án az alábbiakat írta:

„Kedves Apáturunk! Ha a múltó évre visszatekintek, Isten után legtöbb hálával Neked tartozom, hogy helyettem a nehéz terhet vállalni szíves voltál, s hogy Rendünket higgadtan, biztosan vezeted. Isten áldjon meg érte! Köszönöm az üdvözléteket; tartalmas levelet; a két, Istennek tetsző rendelkezést. Hálás vagyok a bra-

¹⁷ Lásd még alább, P. Hemtrich Vilmos válaszlevelét, az V. sz. Rendi Krónikában. – Szűz Mária Mennybevételének dogmáját XII. Piusz pápa a világegyház össze püspökének és teológiai fakultásának megkérdezését követően hirdette ki „Munificentissimus Deus” kezdetű apostoli konstitúciójával, 1950. november 1-jén.

zil határozatért, akár élnek vele, akár nem: saját felelősségükre teszik... Eredeti programomból eddig csak a brazil út s a római tartózkodás sikerült, a harmadik pont rajtam kívül álló okokból még mindig várat magára, de talán nem marad el. Nem fűzök rózsás és rögtöni eredményeket hozzá, de mint előkészítő munkát feltétlenül szükségesnek tartom... Idejövet a tengeri útra későn jelentkeztem, s azért mély kabint kaptam. Meleg volt, két hétig keveset aludtam, Róma is meleg volt s minden átmenet nélkül a São Pauló-i (800 m) tél után: idegesített. Itt a jó nővéreknél helyrejöttem: s amire 21 év óta kevés alkalmam volt, szellemileg, lelkileg értékesen foglalkozhatom magammal... Kérlek, fogadd s tolmácsolj a rendtárs uraknak a közelgő szent ünnepek s újév alkalmával legmelegebb, testvéri jókívánataimat! R. 1947. XII. 18. Hálás hű rendtársad, Krizosztom”. –

Örömmel jelentem, hogy dr. Pétery József váci püspök úr Radó Polikárp rendtársunkat f. évi dec. 9-én püspöki tanácsossá nevezte ki, a kinevezési iratot személyesen adta át. –

Tudomásul vétel végett közlöm a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszternek f. év. dec. 15-én kelt 183.565/1947.VI/1. sz. leiratát:

„Dr. Csóka János Lajos miniszteri osztálytanácsost a vezetésem alatt lévő minisztériumban teljesített szolgálata alól azonnali hatállyal felmentettem. – Tisztelettel kérem Főapát Urat, hogy dr. Csóka János Lajost a pannonhalmi Szent Benedek-rend vezetése alatt álló Szent Gellért tanárképző főiskola tanárává kinevezni szíveskedjék. – A szóban lévő állás szervezése ügyében egyidejűleg intézkedtem. – Dr. Csóka János Lajos illetményeit a gondozásomra bízott tárca terhére a szóban lévő kinevezésének időpontjáig folyósítom. Budapest, 1947. dec. hó 15-én Ortutay Gyula s. k.” –

A komáromi rendtársakra vonatkozólag Békés Gellért római prokurátorunk f. é. nov. 2-án kelt leveléből közlöm az alábbiakat:

„Az apátok szeptemberi kongresszusa alkalmával Maurus Verzich emausi apát, az újonnan alakult szláv kongregáció prézese és Anastasius Opasek bzevnovi apát felkeresték Főapát Urat és – megbízható értesülés alapján – felhívták figyelmét arra, hogy a csehszlovák állam hamarosan birtokába veszi a magyar bencés kongregációnak a nevezett államhoz csatolt területén levő birtokait, a magyar benedekrendiek pedig a kiutasítás veszélye fenyegeti. A kérdéses birtoknak a Szent Benedek-rend, ill. az Egyház számára való megmentését kizárólag azzal látták biztosítva, ha komáromi házunk elszakad a magyar bencés kongregációtól, és mint priorátus sui iuris, olyan előljárót kap, aki csehszlovák állampolgár. Az ottani állami hatóságok ugyanis csak csehszlovák állampolgárt ismernek el előljárónak, s hivatalosan csak azzal tárgyalnak. Komáromi rendtársaink közül egynek sincs ottani állampolgársága, s meg sem kaphatják azt, mivel magyaroknak vallották magukat, amikor ezt a kérdést hivatalosan felvetették... A döntés harmadik pontjában általánosan intézkedik arról, hogy az adminisztrációnak a Csehszlovákia területén levő más szerzetházaké szerint kell történnie, azzal a klauzulával, hogy a belső kormányzást illetőleg a S. C. R. különleges intézkedéseit kell szem előtt tartani.

Ezeket az intézkedéseket – tudomásom szerint – Verzhich apát úr személyesen kapta, s arra vonatkoznak, hogy a magyar benediktinus jelleget tiszteletben tartsa.”

– Egyébként a komáromi rendtársaknál az eddigi tényleges helyzet a mai napig még nem változott.

A Szentszék kérésre megengedte, hogy amíg jelen megbízatásom tart, a pannonhalmi egyházmegyében a bérálás szentségét és kispapjainknak a kisebb rendeket kiszolgáltathassam. –

Növendékeink közül f. é. nov. 26-án ünnepélyes fogadalmat tett Szaléz, Brunó, Modeszt, Godofréd IV. éves, egyszerű fogadalmat tett Pelbárt I. éves, laikus egyszerű fogadalmat tett Odó és Anasztáz. – Cziráki Géza szakvizsgálatos tanárjelölt f. é. dec. 26-án beöltözött noviciusnak, mikor is a László nevet kapta. – A rendi krónika IV. száma óta 2 új laikus jelöltünk van. (Ezzel a laikusok száma 8.) – Pálfi Kajetán egyszerű fogadalmat I. éves teológust hivatás hiánya miatt f. é. nov. 22-én, Buza Rogér noviciust egészségi okokból f. é. dec. 7-én elbocsátottuk a Rendből. –

November végén 1639/1947. szám alatt fölterjesztettük a Szentatyához a Szent Benedek-rend magyar kongregációja nevében a Boldogságos Szűz mennybevitеле dogmatizálása iránti kérvényt. Dec. 28-án a következő válasz érkezett Rómából az ügyet intéző P. Hemtrich Vilmos S.J.-től:

„Róma, 1947. dec. 8. Főtisztelendő P. Apát úr! Kegyes Uram! Őszinte hálával nyugtázom f. é. nov 29-i jóságos levelének és a Bencés Rend magyar kongregációja asszumpciós kérvényének vételét. Azonnal át is nyújtom a Szentatyának, aki minden asszumpciós kérvény iránt különös, személyes érdeklődést tanúsít, és azokat áttanulmányozza, és aki különösen is örült Szent Benedek pátriárka konföderált szerzetescsaládjá hatalmas asszumpciós megnyilatkozásának: az összes apátoktól aláírt szép kérvénynek, melyet Neki Szent Pál bazilikájában az általános nagykáptalan ünnepélyes bezárása alkalmával szeptemberben átnyújtottak. Nagyon sajnálom, hogy sem Méltóságod, sem a többi magyar apátok (a főtiszt. Főapát Úr kivételével) nem jöhettek el arra a nagykáptalanra. Az igazi katolikus egység és szeretet hatalmas megnyilatkozása volt.

Ha Isten is úgy akarja, a világ hamarosan megéri az asszumpció dogmája kihirdetésének ünnepélyes aktusát. A Szervita Rend nagykáptalanjának adott egyik kihallgatás alkalmával, 1947. jún. 7-én a Szentatya P. Roschini mariológusnak, aki rendjének kérvényét nyújtotta át, a káptalan összes tagjainak jelenlétében kijelentette azt, hogy a „Deiparae Virginis” kezdetű enciklikájára (1946. V. 1.) most már majdnem az összes püspökök válasza megérkeztek. És a földkerekség összes püspökeinek túlnyomó többsége mindkét kérdésre (possibilitas definitionis tamquam dogmatis fidei, és oportunitas [a hitbeli dogma definíciójának lehetőség és alkalmassága]) lelkesedéssel („mit Enthusiasmus”) pozitíve válaszolt, és kérte a definíciót. Csak nagyon kevesen mutattak rá néhány aggodalomra az „oportunitas” ellen. (Ezt a kijelentést nyilvánosságra hozták a lisszaboni és madridi asszumpciós kongresszusokon.)

Szegény hazámért imádságot kérve és az Önökéért imádságot ígérve vagyok Krisztusban és Máriában alázatos tisztelettel híve P. Hemtrich Vilmos S.J.”

1948

Rendi Krónika VI.

Pannonhalma, 1948. február 19.

Pannonhalmi főapát
200/1948.

Szó szerint közlöm a rendtársakkal Főapát Urunknak Vicarellóból f. évi jan. 6-án kelt lapját: –

Kedves Apát urunk! Meghatott lélekkel olvastam a közös karácsonyi üdvözlöt. Szívből viszonzom. Ez a nemes gesztus nagyobb gyógyító erővel hatott idegeimre, mint a légi vagy a tengeri út. Jelentős mértékben hozzájárult, hogy végre a magam gondolatait gondoljam, ne a táncoló idegekéét. – Imádságos lélekkel gondolkodom szent rendünkre és méltányoló igaz szeretettel minden egyes tagjára hú testvérték, Terme de Vicarello, presso Bracciano (Roma), 1948. I. 6. Krizosztom.”¹⁸

Főapát Úrnak 1948. jan. 7-én írt hosszú leveléből az alábbi részleteket közlöm:

„Kedves Apát Urunk! Mélységes hálával mondok köszönetet karácsony szent estéjén írt közös kedves megemlékezésért. Szívesen engedek ily alkalommal az érzelmeknek, s ez a bensőséges figyelem valóban lelkem mélyéig meghatott. Ha csak szívemre hallgatnék, azonnal csomagoltam volna, és hazamentem volna. Azonban a meggondolás síkján sok komoly ok kívánja, hogy megpróbálkozzam magyar kongregációnk életének, további működésének anyagi alátámasztásával vagy legalább nehéz helyzetének enyhítésével. S ez csak itt, külföldön lehetséges. Szándékosan tartózkodom minden politikai akciótól és ilyesmit provokáló személyektől, hogy még a rosszakarát se akadhasson el működésem, s hogy továbbá ne ártsak otthon maradt rendtársaimnak, ill. Rendünknek, hiszen akár otthon volnék, akár külföldön vagyok, csak egy lehet a cél: a Rend érdekét szolgálni. Nagyon kérek, közzöld a konvent minden tagjával a karácsonyi üdvözlötért küldött leghálásabb köszönetemet, őszinte viszontkívánataimat, és azt az ígéretemet, hogy Rendemre, bárhova visz is utam, igyekszem becsületet hozni és érdekében erkölcsileg, anyagiilag – a jövőben is tőlem telhetőleg közreműködni. Néhány rendtárs úr brazíliaiaknak is, Jeromos és Gellért uraknak is írt leveleket az én terveimet illetőleg. A tervek csak annyit érnek, amennyi belőlük megvalósul. Ami megvalósul, az úgyszólván köztudomásúvá válik, az idő előtti publikálás már igen sok jószándékú és életretörő terv megvalósulásának kerékkötője lett. Amit meg akarsz tenni, arról hallgass: vallja a diplomácia alapelve. Sajnos a mi alkotmányunk mellett ez az elv csütörtököt mond, mert mindig be kell várnai az időt, amíg egy gondolat közvéleménnyé lesz. S arra természetesen már megkéstünk vele. – Így vagyunk lábunknak az E. Á-ban való megvetésével is. Én voltam az első, aki ezt a gondolatot propagálta. Minden Rend megvalósította már, mi még most sem tettünk ez irányban semmit

18 A levél szövege megjelent in: SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát emigrációs évei*, i. m. 74. 103. jegyzet.

sem. Mégpedig éppen azért, mert odahaza ez irányú kijelentéseim nem találtak visszhangra. A testvérrendeknél igen. Pedig ennek az elvnek a megvalósítása biztosíthatja csak egy rendi megújulás anyagi alapját, az addig is tartó alimentálást, szükség esetén a hídfő biztosítását. Azért örültem a dékáni testület döntésének is. De ennél tovább kell menni. Ezzel a rendkívül fontos szemponttal szemben minden másnak háttérbe kell szorulnia, még esetleges óraszaporodás árán is. Ha nem lesz rá szükség, annál jobb; ha szükség lesz rá és semmit sem teszünk, akkor ez végzetes veszedelmet jelent. Három-négy arra vállalkozó és arra alkalmas munkabíró rendtársra föltétlenül szükségem volna. Ha ezt nem tudjátok biztosítani, akkor nagyon kérdéses, érdemes-e egy nagyobb másik útra vállalkoznom. Végre is nem vagyok mai gyerek, s a mai utazás szerény anyagi viszonyok között pláne áldozattal jár. – Szükség volna 3-4, lelkipásztori szempontból kitűnően felhasználható fiatal emberre is. Nyilván áldozat nélkül semmi sem megy... – Még egyszer köszönöm minden áldozatos jószágokat, testvéri szereteteket, imádságos szeretettel vagyok hálás és hűséges testvéred: Krizosztom.”¹⁹ –

Főapát Urunk a főmonostori perjelhez Vicarellóból II. 10-én kelt levele szó szerint a következő:

„Kedves Perjel Úr! Fogadd meleg köszönetemet jóleső névnap iudvözettedért. Jólesett, mert érezni lehetett rajta, hogy szeretetből fakadt. Ugye, ahol ez a legfőbb, ez az égi törvény érvényesül: olyan mellékes, hogy a földi szabályocskák milyenek. Tudta az „obsequium rationale [ésszerű engedelmesség]” apostola, hogy legihletettebb sorait a világirodalom egyik himnuszát (1Kor 13,1–13), miért szentelte a caritasnak. Ez volt, s ez marad a világtörténelem legnagyobb s legáldásosabb horderejű rugója. – Én az általános vérmérgézőst s az azt követő hatalmas erőpróbát még mindig nem hevertem ki, de hitem s alázatam átségített a krízisen. – Légy szíves, tomácsolj a konvent előtt is mély hálám és hűséges ragaszkodásom kifejezését. Testvéri szeretettel köszönt Krizosztom”.²⁰ –

Mélységes lelki fájdalommal jelentem, hogy Várkonyi Hildebrand elhagyta a Rendet. Febr. 2-án Pannonhalmára küldött levelében ezeket írja:

„Főtisztelendő Apát Úr! 1933-ban azt az ígéretet tettem a pannonthalmi Főapát Úrnak, hogy hittani és bölcséleti kérdésekkel nem foglalkozom. Ezen ígéretemet csak nagy nehezen és külsőlegesen tarthattam meg, mert gondolkodásunk csak egyetlen lehet.

Mi jobb: élni azoknak a papoknak az életét, akiknek belső élete, tudományos meggyőződése ellentétben áll a ruhával s hivatallal, melyet viselnek, akik igaztalan kompromisszumok között botorkálnak, – vagy jobb-e levonni a belső és külső ellentmondások konzekvenciáit? Erre a kérdésre most adok magamnak választ:

19 A levél szövege megjelent in: SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonthalmi főapát emigrációs évei*, i. m. 167sk.

20 A levél szövege megjelent in: Somorjai Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonthalmi főapát emigrációs évei*, i. m. 76. 104. jegyzet. – Kelemen Krizosztom főapát 1947. november elejétől 1948. február végéig tartózkodott Terme di Vicarellóban, a Braccianói-tó partján, Rómától északra. Lásd: i. m. 70–76.

nem viselhetem tovább a lelki konfliktusok terhét, és a Bencés Rendből bejelentem kilépésemet. –

Sem tudományos, sem politikai, sem társadalmi téren nem vagyok képes belső ellentmondás nélkül az Egyházat követni.

A meg nem értőknek és szeretetlen embereknek csak ezt üzenem: Pax hominibus [Békesség az embereknek]. Istennél az igazság. Most vallásosabb vagyok, mint valaha. Mélységes tisztelettel Dr. Várkonyi Hildebrand.” (Keltezés nincs a levélben!) – Még aznap, febr. 2-án válaszlevelemben ezt írtam: „...mi, elhagyott testvéreid a jövőben is szeretettel gondolunk rád, és nem szűnünk meg imádságunkba foglalni érdekedet.”

Közlöm a rendtársakkal, hogy a S. Congr. Relig. Nr. 1065/48. sz., ma érkezett leiratával Prohászka René rendtársunkat saját kérelmére fogadalma és a papsággal járó kötelességek alól fölmentette (kivéve a coelibatus kötelezettségét) és a status laicalisba [laikus állapot] visszahelyezte „sine spe readmissionis ad statum clericalem” [a klerikusi állapotba való visszahelyezés reménye nélkül]. –

Jelentem továbbá, hogy Buza Henrik I. éves, egyszerű fogadalmas teológus jan. 12-én, Máty Egyed novícius jan. 10-én, Takács Meinrád laikus novícius febr. 18-án a Rendből önként eltávozott; mindhárman hivatás hiánya miatt. –

Megemlítem, hogy a Rómában tanuló növendékeink közül Büki Gábort és Horváth Achillese jan. 4-én a subiacói püspök-apát úr,²¹ Pogány Szaléz, Tarnay Brunó, Dobra Modeszt és Pálmai Godofréd növendékeinket jan. 18-án Pannonhalmán a győri püspök úr alszerpapokká szentelte. –

Az Eucharisztikus Papi Társulat országos igazgatójának, dr. Nagy Ferencnek felhívására el kell készíteni a Rend Euch. Társulati tagjainak teljes névsorát. Ezért szeretettel kérem a rendtársakat, hogy szíveskedjenek egy levelezőlapra a főmonostori perjelnek, mint a nev. társulat rendi igazgatójának jelenteni, hogy ma kik tagjai ennek a társulatnak. Csak azoknak a névsorát fogjuk bejelenteni, akik február 29-ig tagságukat igazolják a levelezőlapra. –

Csepeli rendházunk telefonszáma: Budapest 144-238. –

Örömmel jelentem, hogy rendi ügyészünket, dr. Radda Gyulát a győri főispán Győr vármegyei tb. tiszti vármegyei főügyésszé kinevezte. –

Tudomás végett megemlítem, hogy a herceg Lónyay Elemér-féle hagyaték ügye elintéződött. A végrendeleti örökös, a pannonhalmi Szent Benedek-rend, az örökséget elfogadta. A magyar területen levő hagyaték (ingóság) átvétele megtörtént; a magyar területen levő ingatlan sorsa – mivel közben Oroszvárt elcsatolták tőlünk – teljesen bizonytalan. Az Ausztriában levő ingatlan még nincs átadva. –

A Stefánia-féle hagyaték kérdése még nem fejeződött be. A tárgyalások a törvényes örökösökkel folyamatban vannak. Remélhető, hogy a megbeszélések eredményre vezetnek. –

A Magyar Kurir 1948. jan. 20-i jelentése szerint a svájci Szent Benedek-rendi kongregáció, melynek székhelye Einsiedelnben van, most tartott káptalanján elhatározta, hogy Argentínában, a Buenos Aires-i tartományban kolostort állít fel.

21 A Subiacóban szenteltek vonatkozó dokumentumainak eredetije Békés Gellért iratai között található. PFL PL.

Pannonhalma, 1948. febr. 19-én.

Pál [s. k.]
bakonybéli apát,
a távol levő főapát úr helyettese.

Rendi Krónika VII.

Pannonhalma, 1948. május 4.

Pannonhalmi főapát
518/1948. szám

Gellért magánértesítése szerint Főapát Úr március 3-án Nápolyban hajóra szállt, és Clevelandbe utazott, ahol egy bencés kolostorban lesz. Emil rendtársunk Brazíliából április 2-án elindult, hogy főapát úr mellett legyen.

A soproni internátus földjét és szöllejét felülvizsgálat során a Megyei Tanács elvette azzal a megokolással, hogy az internátus nem jogi személy. Az ügy fellebbezés alatt áll, és ebben új jogcímen leendő gazdasági középiskola gyakorló területének kérjük meghagyni. – A soproni Zrínyi-internátus ügye, mivel sem mi nem bírjuk pénzzel, sem a pénzügyminisztérium nem tud adni akkora összeget, lekerült a napirendről.

A tiszaujfalusi bencés apácák igazgatói tisztségében személyi változás történt. Polikárpot – saját kérésére – a váci püspök úr fölmentette, és helyébe Cipriánt nevezte ki.

Megemlítem, hogy megjelent a felhívás okleveles tanítóknak a Rendbe való felvételére. Ez az újítás a mai idők követelménye, a főmonostori konvent – különösen az általános iskoláink alsó tagozatának tanerőszükségletére való tekintettel – ezt jónak látta, és velem egyetértésben elhatározta. Pályázo a mai napig nem jelentkezett.

Örömmel közlöm, hogy a Regula újabb, kétnyelvű kiadása a Szent István Társulatnál megjelent. Ára kartonkötésben rendtársaknak saját használatára 10 Ft, idegeneknek 18 Ft. Rendelhető Pannonhalmán.

Ugyancsak örömmel jelentem, hogy Joanelli Béda rendtársunkat a szegedi tudományegyetemen bölcsészdoktorrá avatták.

A múlt Rendi Krónikák kiegészítéseképpen megemlítem, hogy Jákónak is van telefonja ezen a címen: „Emmer-Alapítvány, Blazovich Jákó, Budapest 268-522. szám

Az idén lesz 200 éve a celldömölki kegytemplomunk felszentelésének. A szeptember 12-én tartandó jubileumi ünnepen Mindszenty bíboros hercegprímás úr is jelen lesz. A háborús események következtében megrongált templom külső tatarozása folyamatban van. A hozzá szükséges összeget gyűjtéssel és önkéntes adakozással teremtik elő.

Rendtársaim szíves figyelmébe és testvéri mementóiba ajánlom az alább felsorolt rendi dátumokat:

gyémántmisés pap lesz Bernardin apát úr 1948. július 8-án,
aranymisés pap lesz Miklós, József, Gualbert 1948. július 6-án,
ezüstmisés pap lesz Gilbert, Alkuin, Szixtus, Kornél, Venánt, Kolos és Efrém, Romuald 1948. július 1-jén.

Ünnepélyes aranyfogalmas: József, Lambert, Viktorin apát úr, jún. 29-én.

Ünnepélyes ezüsfogadalmas Rajmund, Arnulf, Luciusz, Albert, Paskál 1948. április 8-án.

Hatvan éve bencés Bonifác apát úr és Gyárfás augusztus 1-jén.

Szabó Farkas rendtársunk halála azokat, akik tudtuk hosszabb idő óta húzódoó betegségét, nem érte egészen váratlanul. A jó Isten adjon neki örök nyugodalmat. A rendtársak buzgó mementóiba ajánlom.

1948. április 29-én laikus novíciusnak beöltözött Rausch Ervin, Zsiborás Asztrik és Hrotkó Mainrád. Júniusban fog beöltözni Kubovics Tibor. Jelenleg még négy laikus jelölt van. Simon Krizosztom testvér Celldömölkön szabómesterséget tanul. Odó Szombathelyen fogságát tölti. – A rendes noviciátusba 21-en kérik föl vételüket.

Az einsiedelni bencés apátság kegytemploma f. é. május 2-án kezdte búcsújáró jellege ezeréves múltjának ünneplését. Ez alkalomból a magyar bencés Rend nevében üdvözöltem az apátságot.

Szent Benedek emlékezete egy régi apátságban: Casamari ősi bencés apátságban, amely Verona közelében fekszik, nagy ünnepséggel emlékeztek meg a nyugati szerzetesség pátriárkájának, Szent Benedek Atyánknak centenáriumáról. Az apátság a 11. században bencés alapítású volt, majd a ciszterciek, később pedig a trappisták vették át. Az ünnepi szentmisét Micara bíboros pontifikálta, és ő mondta a szentbeszédet is. (M. K.)

A montecassinói bencés apátság nagy értékű könyvtárát a háború alatt Rómában helyezték biztonságba. Ezt a nagy gyűjteményt a bencések a kormány segítségével nemrégén átszállították az ugyancsak Rómában levő Institutum Biblicumba, és a mintegy 250 ládányi anyagot tökéletes rendben helyezték el a közoktatásügyi minisztérium által rendelkezésre bocsátott új fémállványokon, a kódexek és ritkaságok részére külön elhelyezésről gondoskodtak ugyanott. Így az egész montecassinói könyvtár újból rendelkezésre áll a tudományos kutatóknak. Montecassinóban egyébként éppen március 15-én emlékeztek meg annak a gyászos támadásnak évfordulójáról, amelynek az egyháztörténelem egyik legnevezetesebb műemléke áldozatául esett.

A svájci bencések mezőgazdasági iskolát létesítenek Argentínában. A híres svájci einsiedelni bencés apátság nemrégén jelentős földterületet örökölt Argentínában azzal a kikötéssel, hogy ott mezőgazdasági iskolát alapítsanak. A település mintegy 400 kilométernyire fekszik Buenos Aires-től délre. Benne Gut apát már ki is jelölt az önként jelentkező rendtagok közül 6 páttert és 6 segítő testvért a letelepedésre. Ezekhez csatlakozott a híres pfaefikoni mezőgazdasági akadémia két végzett növendéke. A svájci apátságnak két szerzetese már tíz éve tartózkodik Argentínában, és az újjak megérkezésével most az anyakolostorhoz tartozó új konvent alakul. (M. K.)

Pannonhalma, 1948. május 4-én

Dr. Sárközy Pál [s. k.]

bakonybéli apát

a távol levő főapát úr helyettese.

Rendi Krónika VIII.

Pannonhalma, 1948. június 28.

Pannonhalmi főapát
675/1948. szám

Szeretettel közlöm a Rendtársakkal, hogy az idén – érthető okokból – a szokásos év végi rendes dispozició elmarad. A fölmerülő szükség szerint időközben történik a rendtársak áthelyezése.

Balatonfüreden a Grand Hotelt akként használjuk ki, hogy két, 10 éves lejáratú bérleti szerződést kötöttünk: az egyiket a Bútorkiskereskedők Országos Egyesületének Jóléti Csoportjával (Kisosz) a Grand főtérre néző földszinti és emeleti részének 35 szobájára; a másikat a Magyar Államvasúti Alkalmazottak Konzum Szövetkezetével a Grand erdei részének 16 szobájára. Mindkettőt a helyreállítás és berendezés kötelezettségével. A berendezési és felszerelési tárgyak a bérlet lejártá után a Rend tulajdonában maradnak. Ezeknek évi bérértéke a Kisosznál 13.860, a Konzumnál évi 4.650 Ft. összeget jelent.

Balatonfüreden f. évi május 12-én a szanatóriumi éttermet saját kezelésünkbe vettük. Az étterem, konyha stb. vezetését és ellátását a Szociális Testvérek Társasága vállalta és látja el 6 testvérrel. – Az Erzsébet szanatórium 70%-ban berendezéssel, felszereléssel együtt, a Tibor-fürdő fele berendezéssel üzemben van. A Grand Hotel az előbb említett 2 szerződéssel szintén ki van használva, kivéve a főútvonal felé eső legújabb részt. A külső és részben a belső tatarozási munkákat illetően a befejezéshez közeledik az Ipoly szállónak a Balatonra néző fele, amelynek biztosítása érdekében kb. 10 szobát szándékozunk felszerelni már meglévő bútorokkal. Romokban hever a Kurszalón és legnagyobb részben a Stefánia Szálló is.

Csepelen a székesfehérvári püspök úr kérésére és ajánlására új plébániát vállalt a Rend nevében a főmonostori konvent.

A fölvelt novíciusok száma 14 + 1. Közülük egy egyetemi hallgató (közgazdasági), 11 nyolcadikos, három hatodikos gimnázista.

A laikus testvérek száma: három fogadalmas, négy novícius, három jelölt van, július elején még kettő jön.

A győri megyéspüspök úr június 27-én Veremund, Antonin, Aba, Fulgent, Károly, Rabán, Virgil, Bálint V. éves növendékeket áldozópapokká, Szaléz, Brunó, Modeszt és Godofréd IV. éves növendékeket szerpapokká szentelte. A neopresbiterek közül Károly Pannonhalmán, a többi otthon mondja újmiséjét. Szaniszlót június 29-én Assisiben szentelték pappá;²² újmiséjét 30-án Rómában Kosztka Szent Szaniszló sírján mondja.

Az V. éves növendékek közül Veremund, Antonin, Aba, Rabán, Virgil szép eredménnyel letették a tanári alapvizsgálatot. Vönöczki Fábán rendtársunkat júniusban summa cum laude a teológia, Pogány Szaléz IV. éves okl. tanár növendéket szintén summa cum laude a bölcsészeti doktorává avatták a budapesti egyetemen.

Csóka Lajos és Karsai Gézá a Szent István Akadémia tagjaivá választották.

Komolyan foglalkozunk a nép részére kiadandó Bencés Naptár szerkesztésének gondolatával. Számítunk a bencés plébániák híveire, oblatúsokra, oblatákra és a Rend barátaira. Szándékunk szerint a naptár október végére megjelenik. Ezzel kapcsolatban arra kérem a rendtársakat, különösen a plébánosokat, hogy terjesszék a gondolatot híveik, ismerőseik körében, és más naptárt lehetőleg ne rendeljenek.

Örömmel jelentem, hogy Olajos Elréd orosz hadifogságból június 24-én jó egészségben Budapestre érkezett.

A rendi közös szellem, egymás fokozottabb megbecsülése és a jövő rendtörténete érdekében szeretettel kérem az összes kedves rendtársakat, legyenek szívesek részletes önéletrajzukat megírni és a főmonostori perjeli hivatalnak f. é. december végéig beküldeni.

Az Unio Cleri azon tagjai, akik Rómából megkapták a privilégiumokat, az illetékes ordináriusok hozzájárulását is megkapták a privilégiumok gyakorlatához.

Az Apostoli Szentszék az Abbas Primas kérésére a következő privilégiumokat adta:

²² Jáki Szaniszló szentelési dokumainak eredetijeit Békés Gellért iratai között találhatjuk: PFL PL.

229/47. szám alatt: a világi klérushoz tartozó bencés oblátusok annak a bencés monostornak direktóriumára szerint, amelyhez noviciátusuk vagy fogadalmuk alapján tartoznak, a Breviarium Monasticumot használhatják; továbbá a következő napokon a bencés rend számára engedélyezett „rendi sajátmiséket” is: márc. 21-én és július 11-én (Szent Benedek Atyánk ünnepein), febr. 10-én (Szent Skolasztika), jan. 15-én (Szent Mór), okt. 5-én (Szent Placid) és az összes rendi szentek ünnepén.

N. 0.67/48. szám alatt megengedte a Szentszék, hogy ezentúl a rendi halottak napján (nov. 14-én) nem kell két officiumot mondani (a napi officiumot és a halotti officiumot), hanem csak egyet; mégpedig a halotti officiumot, amely teljesen ugyanaz lesz, mint az összes halottak napjáé (nov. 2-án) azzal a változtatással, hogy az összes orációkban mindig hozzáadandó „...omnium fidelium defunctorum Ordinis nostri... [Rendünk összes elhunyt hívénének]” Már az idei rendi halottak napján novemberben e privilégium szerint mondjuk az officiumot. Ennek rendjét még annak idején időben közlöm a kedves rendtársakkal.

Rendtársi szeretettel

Pannonhalma, 1948. június 28-án

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
bakonybéli apát
a távol levő főapát úr helyettese

Rendi Krónika IX.

Pannonhalma, 1948. november 14.

Pannonhalmi főapát
1114/1948. szám

Gellért római prokurátorunk 1948. okt. 3-án kelt levelében arról értesít bennünket, hogy Főapát Úr a telet a New York melletti newarki bencés apátságban szándékozik tölteni okt. 15-től kezdve. Eddig hosszabb időt a magyar ciszterciek Spring Bank-i priorátusában töltött.²³

Rendi Krónikánk utolsó számának közzététele után hamarosan (1948. júl. 16-án) újmiséjének 49. évfordulóján az Örök Bíró magához szólította dr. Sarudy Viktorin rezignált tihanyi apáturat. „Utolsó időig megvolt az éles megfigyelő képessége, habár az agyműködés közben-közben cserbenhagyta, és elképzelt képeket állított eléje... Sokat volt képzletben Sopronban, Tihanyban. Utolsó nap szépen elbúcsúzott a növendékektől, és ápolónőtől is, apácáktól megköszönve fáradozásukat.” A részvétnyilatkozatokban nagyon méltányolják szónoki sikereit, ritka észbeli adottságait. (Bónis apát úr leveléből.) R. i. p.!

Tudomásulvétel végett közlöm a Rendtársakkal, hogy jelenleg az idegen egyházmegegyekben lelkipásztorkodó rendtagokon kívül 72 rendtárs tagja az EUGE papi betegsegélyzőnek. 1949. jan. 1-től ezeken kívül tagjai lesznek az összes rendtársak (növendékek kivételével), akiknek nincsen OTBA igazolványuk (a név szerint nyugdíjazottak, tanárképző főiskolai tanárok).

²³ Spring Banks [Wisconsin állam] a zirci ciszterciekhez tartozott, Krizosztom főapát úr 1948. nyarán töltött ott néhány hetet. Lásd: SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát emigrációs évei*, i. m. 82. 173sk. 207. Spring Bankre lásd: FARKASFALVY, Denis OCist: *Cistercians in Texas*, 18–49.

Örömmel közlöm, hogy f. évi okt. 30-án Takács Dénes rendtársunkat a budapesti tudományegyetemen „summa cum laude” a hittudományok doktorává avatták.

Sajnálattal jelentem, hogy a tervezett bencés naptár kiadása közbejött súlyos okok és akadályok miatt elmarad.

Horváth Viktor teológusnövendékünk szeptembertől kezdve a salzburgi egyetemen folytatja tanulmányait.

Az aug. 6-án beöltözött 12 új novícius mind megvan. – Asztrik laikus novícius július 14-én önként távozott. Krizosztom fogadalmas laikus testvért Celldömölkéről visszarendeltük Pannonhalmára. Odó fogadalmas laikus testvér dec. 31-én szabadul Szombathelyről. A laikus intézmény statisztikája jelenleg: 3 fogadalmas, 3 novícius és 6 jelölt.

A tiszaujfalvai Szent Benedek Leányai 3 új helyen telepedtek le, Szentesen, Mezőtúr mellett Csugaron és Jakabszálláson, viszont a szarvasi házukat feladták.

1948. okt. 20. óta két új növendéke van a tanárképző főiskolának: Krasznai Gál és Vongrey Bódog ciszterci V. éves teológus.

Felhívom a Rendtársak szíves figyelmét a súlyos betegeknek adható „Szent Mór-áldás” (Signum S. Mauri) szövegére, mely megtalálható a „Servitium Sanctum” imakönyv 150. lapján, a Rituale Romanumban is; de alább is teljes egészében közlöm. – Statúmumaink 373. pontja erre vonatkozóan ezeket tartalmazza:

„Omnes porro sacerdotes Congregationis sive sollemniter, sive simpliciter professi sint, peculiare ius habent benedicendi numismata S. B. N. Benedicti tum communia, tum iubilaria, necnon adhibita S. Crucis D. N. I. C. particula aegrotis impertiendi Benedictionem a S. Mauro nuncupatam cum adnexis indulgentiis...”
[A Kongregáció minden papjának, az egyszerű és az ünnepélyes fogadalmasoknak egyaránt, különleges joga van Szent Benedek atyánk érmeinek megáldására, mind az egyszerűre, mind az ünnepire, továbbá Jézus Krisztus Urunk Szent Keresztjének darabjával megáldhatja a beteget a Szent Mór Áldással, a vele kapcsolatos búcsúval együtt.]”

Az Abbas Primas titkárának közlése szerint pedig az Apostoli Szentszék 0.215/47 sz. alatt megadta a bencés kongregációk prézeseinek tíz évre szólóan a felhatalmazást, hogy világi és szerzetespapoknak is megadhassák a felhatalmazást a Szent Mór-áldás adására:

„Certiorum Te reddo Sacram Rituum Congregationem Abbatibus Praesidibus Congregationum Confoederatarum prorogasse indultum facultatis, qua ad decennium posse subdelegare sacerdotes tum saeculares tum regulares ad impertiendum benedictionem S. Mauri Abbatibus nuncupatam, exceptis illis locis, ubi communiter conceditur, in quibus invenitur monasterium Ordinis nostri.”

Az áldás megadásához a Szent Keresztnek hiteles ereklyéje is szükséges. Szertartása és imádságai a következők:

Benedictio Infirmorum cum ligno sanctissimae Crucis D. N. I. C., seu Signum S. Mauri Abbatibus.

Antea rite exponatur Reliquia verae Crucis Dominicae, duabus saltem candelis accensis. Excitatur deinde in infirmo actus contritionis, et firma fiducia, ut adiutus meritis S. P. Benedicti et S. Mauri, ipsis intercedentibus, si Deo placeat, sanitatem

obtineat. Recitentur tres PATER totidemque AVE MARIA et GLORIA in honorem sanctissimae Trinitatis: tum sacerdotes indutus stola rubri coloria, manu dextera tenens elevatam Reliquiam sanctae Crucis coram infirmo, dicit:

V. Benedictio et claritas et sapientia et gratiarum actio, honor, virtus et fortitudo Deo nostro in saecula saeculorum. R. Amen.

V. Pes meus stetit in directo,

R. In ecclesiis benedicam te, Domine.

(Invocatio.)

Per sanctissimum nomen Domini invocatum, optatam tibi donet sanitatem illa fides, qua sanctus Maurus per sequentia verba aegrotos sanavit, et in qua ego, licet indignus peccator, easdem preces super te humiliter profero:

In nomine sanctissimae et individuae Trinitatis, adiutus meritis sanctissimi Patris Benedicti, sta sanus (-a), o N., et incolumis super pedes tuos rectus (-a). In nomine Patris, + et Filii, et Spiritus Sancti, Amen.

(Antiphona) Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, cuius livore sanati sumus.

V. Qui propitiatur iniquitatibus hominum

R. Ipse sanet infirmitates tuas.

V. Domine, exaudi orationem meam,

R. Et clamor meus ad te veniat.

V. Dominus vobiscum, – R. Et cum spiritu tuo.

Oremus. Deus, omnium conditor creaturarum, qui ad restaurationem humani generis unicum Filium tuum, cooperante Spiritu Sancto, ex Maria Virgine incarnari constituisti, et per sacrosanctum ac gloriosum vivificae Crucis lignum vulneribus et languoribus animarum nostrarum, nos redimendo, subvenire dignatus es: ipse hunc famulum tuum (hanc famulam tuam) N. per vitalis huius signi virtutem ad pristinam reducere digneris sanitatem. Per eundem Christum Dominum nostrum. R. Amen.

Oremus. Domine Iesu Christe, qui magistro meo beato Benedicto dedisti potestatem apud te impetrare, quod in nomine tuo peteret: tu per ipsius intercessionem cunctos ab hoc famulo tuo (ab hac famula tua) languores repellere dignare; ut sanitate percepta, gratiarum actionem referat nomini sancto tuo: Qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas in saecula saeculorum.

R. Amen.

Signum.

Per invocationem immaculatae Dei Matris et semper Virginis Mariae, et per intercessionem sanctorum Benedicti et Mauri

Potentia + Dei Patris, Sapientia + Dei Filii, Virtus + Spiritus Sancti liberet te ab ista infirmitate. Amen.

Sicut fuerit beneplacitum eius, sic fiat, et fiat tibi, sicut petis et desideras ad laudem et honorem sanctissimae Crucis Domini nostri Iesu Christi.

(Ultimo benedicat infirmo Reliquia S. Crucis, dicens.)

Benedictio Dei omnipotentis Patris, + et Filii, et Spiritus Sancti descendat super te et maneat semper. Amen.

(Et porrigit ad osculum.) – Hoc signum, si opus sit, repetitur per tres vices, sive diversis diebus, sive adem die, iuxta necessitatem. Tres etiam Missae votivae, si lubet, nempe de Passione, de S. Mauro Abbate, et pro defunctis celebrandae

erunt: alioquin beatissimae Virginis Mariae Rosarium in tres partes distributum iuxta praefatam intentionem infirmus, si potest, recitabit vel recitare faciet. — — —

A szept. 28-i házfőnöki értekezleten szóba került a rendtárs-vendéglátások elszámolása az egyes rendházak között. Kérem az illetékeseket, hogy az erre vonatkozó főapáti rendeletnek (1467/1946. sz.) eleget tenni szíveskedjenek. Vagyis: további rendelkezésig a reggeli 1 Ft (Budapesten is 1 Ft); ebéd 3 Ft (Budapesten 4 Ft); vacsora 2 Ft (Budapesten 3 Ft); szállás 2 Ft (Budapesten is 2 Ft). A régi ún. kegyúri vendégek nem számolhatók el a központi főpénztárnál. Az ilyen meghívott vendégek az illető rendház vendégei.

Szeptemberben Pannonhalmán visszaállítottuk a régi „studenciát” két hetedik és két nyolcadik osztályos növendékünkkel.

A pannonthalmi elállamosított gimnázium, illetve internátus és a főmonostor szétválasztása a kiküldött minisztériumi bizottság döntése szerint úgy történt, hogy a mienk maradt a főbejáró kapu, az egész összekötő szárny (csak az internátus ebédlőjének sorsa kétséges, de az internátusi külön konyha elkészülése után lehet, hogy ez is a mienk maradjon), a kápolna. —

Igénybe vették a várkerületen az intézet előtt elterülő részt és a várkert északkeleti sarkában három kat. holdat, melyet drótkerítéssel elhatároltunk. —

Az 1950-re tervezett nagy rendi jubileumra a távolabbi előkészítő munkát már most ajánlatos megkezdeni. Az előkészítéssel megbízom a pannonthalmi egyházmegyei vonalon dr. Markos János gyórszentiváni plébánost; a rendi vonalon pedig Pulay Csaba főiskolai tanárt. Akiknek valami jó ötletük, tervük vagy elgondolásuk van, szíveskedjenek a nevezettekkel közölni. —

A Magyar Kurír 1948. július 12-én ezt jelentette: „A montecassinói ősi bencés apát-ság újjáépítési bizottsága elvetette az összes beérkezett tervet, amelyeket neves építésszek benyújtottak, és elhatározta, hogy a főmonostort teljesen régi formájában állítják helyre, és nem veszik figyelembe az ajánlott módosítások egyikét sem. Mielőtt az újjáépítés munkáját teljesen megkezdhetnék, mintegy 3 millió tonna törmeléket kell még eltávolítani”.

Pannonhalma, 1948. november 14-én

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
bakonybéli apát
a főapát úr helyettese.

Rendi Krónika X.

Pannonhalma, 1948. december 6.

Pannonhalmi főapát
1212/1948. szám

1) December 5-én érkezett Gellért prokurátorunk útján az értesítés, hogy Főapát Urunk a S. Congregatio Religiosorumtól a következő levelet kapta:²⁴

²⁴ Ezzel a Szerzetesi Kongregáció elutasítja Kelemen Krizosztom tizedik lemondását. A latin szöveg megjelent in: SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonthalmi főapát emigrációs évei*, i. m. 40sk.

„Sacra Congregazione dei Religiosi. – N. 167/47. Roma, 18 Novembre 1948. – Rev.me Pater, accurate, aequa lance, rationibus ponderatis quae hinc inde allegari possunt circa opportunitatem acceptationis renuntiationis Tuae muneribus Archiabbatis et Praesidis Congregationis Hungaricae O.S.B. quam sponte et humiliter, tuis litteris, die 10/IX/1948, praesentasti, S. Congregatio in Domino censet, adiuncta talia esse quae quamlibet mutationem in 'statu quo' faciendam quoad illa quae ad hanc S. Congregationem spectant dissuadere videantur. Ideo, cum Rev.mus Abbas Substitutus tua plena fiducia dignum se demonstraverit, opportune omnes facultates eidem confirmandae seu committendae sunt, quae in angustiis temporum in quibus Congregatio Hungarica versatur necessariae seu convenientes sunt ad regiminis unitatem et efficaciam obtinendam, ad disciplinam monasticam tutandam, ad gravissimas difficultates quae exurgere quolibet momento possunt enodandas.

Haec dum Rev.mae Paternitati Tuae, pro officio meo, significare debui, cuncta fausta in Domino adprecor.

L. S.

+ Al. Card. Lavitrano m. p.
Praef.”

2) Szomorúan jelentem a csepeli rendtársaink sorsát. A legutóbbi időben nyolc rendtársunk dolgozott Csepelen lelkipásztori munkában. Nov. 19-én délután a csepeli rendőrség értésükre adta, hogy mivel Csepel községe tanításra hívta a bencéseket, most már tanítás nincs, tehát 24 óra alatt el kell hagyniok Csepel területét. A nyolc rendtárs nov. 20-án délután kivonult Csepelről. Csak a legszükségesebbet tudták magukkal hozni.

3) Tekintettel jelen helyzetünkre a főmonostorban közvetlenül ebéd után tízperces adoratiót tartunk. Befejezésül elimádkozzuk a nagyheti oratiót: „Respice quaesumus, Domine, super hanc familiam tuam...” Imádságunkat felajánljuk Hazánkért, Rendünkért és rendtársainkért. Szeretettel kérem a rendtársakat, hogy a kötelező közös imádságon pontosan vegyenek részt, és a lehetőség szerint a központhoz hasonlóan állítsanak be valami külön ájtatosságot. (Közös adoratio v. közösen végzett szentolvasó stb.)

4) Az apát urakat, a házfőnök urakat és a külön élő rendtársakat is kérem, szíveskedjenek a fontosabb eseményeket közölni a központtal, hogy a rendi krónika közvetítésével a rendtársak is tudomást szerezhessenek házaink és rendtársaink életéről.

5) Örömmel közlöm, hogy a veszprémi megyéspüspök úr lelkipásztori érdemeinek elismeréseként Schnattner Szigfrid rendtársunkat tb. esperesnek kinevezte.

Pannonhalma, 1948. december 6-án.

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
bakonybéli apát
a főapát úr helyettese.

1949

Rendi Krónika XI.

Pannonhalma, 1949. február 28.

Pannonhalmi főapát
180/1949. szám

1) Rendi Krónikánk utolsó számának megjelenése (1948. dec. 6.) óta az Úristen két rendtársunkat is magához szólította: dr. Zempléni Tivadart Sopronban 1948. dec. 9-én, dr. Kalmár Gusztávot Pápán 1949. újév hajnalán. Mindkettőjüket váratlanul érte, de – hisszük – nem készületlenül találta a halál. Pie Jesu Domine, dona eis requiem sempiternam!

2) Örömmel jelentem, hogy a veszprémi püspök úr jan. 17-én Komáromi Titusz zalavári plebános rendtársunkat az újonnan alakított zalavári esperesi kerület élére esperesnek kinevezte. Az új esperesi kerülethez tartozó plébániák: Zalavár, Zalaapáti, Esztergály, Zalacsány és Szentgyörgyvár. –

Szeretettel kérem a rendtársak buzgó imádságát és mementóit Horváth Kandid, Boldoghy Máriusz és Alfay Pongrác súlyosan beteg rendtársainkért.

3) Ismeretes a rendtársak előtt, hogy a múlt év aug. 23-án a hercegrímás úr a budapesti rendtársakra bízta a józsefvárosi plébánia vezetését, hogy így biztosítsa a rendtársak megélhetését. A főváros, mint kegyúr, hivatkozva arra, hogy régi megállapodás szerint a székesfőváros lelkipásztori munkáját világi papok lássák el, a közelmúltban azzal a kíváncsisággal lépett fel, hogy a józsefvárosi plébániát adjuk át a világi papoknak. A főváros hajlandó három bencést javadalommal alkalmazni mint káplánt; ezek közül azonban csak egy működhet a józsefvárosi plébánián, a másik kettő más fővárosi plébániára kerül. Úgy tudjuk, hogy a plébánia átadása a közeli napokban megtörténik. –

4) A kassai káptalani helynök úr azzal az ajánlattal fordult a Rendhez, vállalja el vagy véglegesen, vagy legalább ideiglenesen a bodrogolási rk. plébánia vezetését. A főmonostori konventnek határozata alapján az említett plébánia vezetését ideiglenesen vállaltuk. A plébánosi munkákörre dr. Pados Ottokár rendtársunkat terjesztettem elő a káptalani helynök úrnál. –

5) Buruts Metód VIII. oszt. növendéket hivatás hiánya miatt dec. 30-án, Csernák Jácint novíciust betegség miatt dec. 29-én elbocsátottuk. – A laikus jelöltek közül Polgár Lajos és Bártfai István dec. 7-én beöltözött. Az előbbi az Umbert, az utóbbi a Jusztusz rendi nevet kapta. – Odó fogadalmas laikus 9 havi fogságát Szombathelyen dec. 31-én kitöltötte; azóta a főmonostorban van, és a számvevőségre kapott beosztást. – Krizosztom fogadalmas laikus a szabómesterség tanulását Celldömölkön megszakította; jelenleg a pékséget tanulja Pannonhalmán, illetve Gyórszentmártonban. – A laikus jelöltek közül ketten (Kerekes László és Besze Ferenc) febr. 12-én eltávoztak. –

6) Egyes rendtársak kérésére közlöm, hogy mindazok, akik az Unio Cleri tagjai, minden formula nélkül a kereszt jelével megáldhatják és a búcsúkkal elláthatják a rózsafüzéreket. Gyertyák megáldására a Rituáléban található formula. Imakönyvek stb. (és ha akarják: rózsafüzérek) megáldásánál a „benedictio ad omnia” formulát.

Benedictio ad omnia. (Haec benedictionis formula adhiberi potest a quovis Sacerdote pro omnibus rebus, de quibus specialis benedictio non habetur.)

V. Adjutorium nostrum in nomine Domini

R. Qui fecit caelum et terram.

V. Dominus vobiscum. – R. Et cum spiritu tuo.

Oremus. Deus, cuius verbo sanctificantur omnia, benedictionem + tuam effunde super creaturam istam (:creaturas istas:): et praesta, ut, quisquis ea (eis) secundum legem et voluntatem tuam cum gratiarum actione usus fuerit, per invocationem sanctissimi Nominis tui, corporis sanitatem, et animae tutelam, et auctore, percipiat. Per Christum Dominum nostrum. – Amen. –

(Deinde illam /vel illas/ Sacerdos aspergit aqua benedicta.)

7) Dr. Békés Gellért rendi prokurátorunk egyik leveléből közlöm a következőket:

„A Szentévben missziós kiállítás lesz Rómában, ez nem csak a pogány misszókra, hanem a belföldiekre, általában az apostoli munkára is kiterjed. Emellettől kértem anyagot – mivel a bencés rendet is felszólították, hogy vegyen részt, s mindegyik kongregáció megmozdult. Ha hazulról kaphatnék fényképekkel illusztrált statisztikai anyagot, igen jó volna. Az újfalusi nővérek munkájáról is”.

Ha erre az ügyre vonatkozó bármilyen anyaguk (fényképek, képek stb.) van, március 20-ig küldjék be a főapáti hivatalba. –

8) A Magyar Kurír 1949. febr. 4-i száma jelenti: A The Universe jelentése szerint Celestin Eou Tseng-tsiang Kínának volt miniszterelnöke és három ízben külügyminisztere, aki még 1912-ben katolikussá lett, 1927-ben belga bencés szerzetbe lépett, 1936-ban szentelték pappá, majd rendjének később apátja lett, 77 éves korában most elhunyt.”

9) Hisc communico cum confratribus nostris maestum nuntium, me R. P. Joannem Gualbertum Bán propter inobedientiam a divinis suspendisse. Vetitum est ei ergo etiam celebratio Sacrificii Missae. – In domus nostras – quantum fieri potest – ne recipiatur! [Ezzel közlöm rendtársaimmal a szomorú hírt: főtisztelendő Bán Gualbert János atyát engedetlenség miatt felfüggesztettem a szent dolgok gyakorlásától. – Házainkban – amennyiben lehetséges – ne fogadják be!]

10) Végül hálásan megköszönöm a kedves rendtársaknak a nevem napján értem végzett buzgó imákat és a felajánlott szentmiséket. A jó Isten fizesse vissza ezerszeresen!

Pannonhalma, 1949. február 28-án

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
a főapát úr helyettese.

A szentmisék direktóriumai adatai ápr. 3-án, feketevasárnapon:

I. Azok részére, akik egy éve a privilégiummal, két szentmisét mondanak:

Prima Missa: de Dom Passionis, Or 2 pro Papa Cr Pf Crucis ult Ev S. Joannis. C viol.

Secunda Missa: M votiva pro remissione peccatorum (int M votiv) Cr Oratio unica Pf Crucis ult Ev S Joannis. C viol.

II. Azok részére, akik csak egy szentmisét mondanak:

M de Dom Pass Or 1 de Dom 2 pro remissione peccatorum (sub una concl!) Or 3 pro Papa Cr Pf Crucis ult Ev S Joannis. C viol.

A kehely purifikálásánál stb. megtartandók a szokásos rubrikák!

Rendi Krónika XII.

Pannonhalma, 1949. április 27.

Pannonhalmi főapát
318/1949. szám

1) Szíves megemlékezés végett örömmel közlöm a kedves Rendtársakkal, hogy Németh Ambrus július 2-án lesz 60 éves ünnepélyes fogadalmas bencés, Szakács Béla aug. 1-jén ünnepli a Rendbe lépésének 60., Bognár Cecil aug. 6-án 50. évfordulóját. – Meszlényi Lambert júl. 2-án mutatja be aranymiséjét. Ezüstmisések lesznek (jún. 29.): Kovács Tóbiás, Kokas Rajmund, Saly Arnulf, Havasi Luciusz. – Megemlítem, hogy Simon Krizosztom egyszerű fogadalmas laikus testvér, akivel a laikus intézmény elindult, hivatás hiánya miatt ápr. 12-én önként eltávozott a Rendből. A laikusjelöltek száma az utolsó Rendi Krónika óta hárommal szaporodott. – Papp Kálmán győri megyéspüspök úr ápr. 24-én Győrött szubdiakónussá, máj. 1-jén Pannonhalmán diakónussá szenteli Linka Ödön és Mátéffy Balázs IV. éves teológusokat, akik ápr. 19-én tettek ünnepélyes fogadalmat. Pannonhalmán ugyancsak a győri püspök úr papokká szenteli majd: Pogány Szaléz, Tarnay Brunó, Dobra Modeszt, Pálmai Godofréd V. éves, Linka Ödön és Mátéffy Balázs IV. éves teológusokat. –

2) Megismertem már többször közzétett felhívásunkat, és kérem a Rendtársakat, hogy a fontosabb közérdekű eseményekről értesítsék Pannonhalmát Rendi Krónikában való közzététel céljából. De külön is kérünk a rendi közösségen kívül élő és más egyházmegyékből működő rendtársaktól időnként beszámolót. Az utóbbi időkben Páparól és Adonyból Galambos Iréntől kaptunk érdekes beszámolót.

3) Pápán nagy fénytel ünnepelték a hívők igen nagy érdeklődése és részvétele mellett Szent Benedek Atyánkat márc. 20-án és 21-én. Ez alkalommal Szekeres Bónis zalavári apát úr megáldotta Szent Benedek új szobrát és pontifikált, Szunyogh Xavér pedig háromszor is prédikált.

4) Galambos Irén leveléből közlöm az alábbiakat:

„Február eleje óta főleg a környező pusztákat járom; mivel jó nagyok a távolságok (7-8 km), vannak, ahol évek, sőt évtizedek óta nem is láttam papot... Püspök úrtól engedélyt kaptam, hogy ezeken a pusztákon vasárnaponként binálhassak, vagy délután is mondhassak misét. Hétköznaponként meg Szentírást olvasunk, imádkozunk és énekelünk egy-egy családnál összegyűlve... Hogy a kismiséről inkább a nagymisére szoktassuk az embereket, az énekkar megszervezése mellett főleg azzal próbáltuk elérni (a káplánnal), hogy vendégszónokokkal szentbeszédsorozatot hirdettünk... Ez a szónokmeghívás eddig elég jól sikerült, s hűsvét után most úgy szeretnénk folytatni, hogy főleg bencéseket hívnánk meg elsősorban Pestről... Aztán rávettem magamat a betegekre. Kihirdettem, hogy ... mindazokhoz, akik nem tudnak eljönni a templomba, majd én viszem el az Oltáriszentséget, nem is halt meg azóta itt a faluban senki szentségek nélkül, a tanyákon sajnos még igen. A betegek mellett így családlátogatásaim során főleg a gyerekekkel szeretek foglalkozni, itt a furulya mellett nagy hasznát veszem a Cipriántól tanult »majom-pasztorációnak« (egy ilyen kis ujjrahúzható báb-majom pompásan kezelhető a skapulárék alatt, s a kicsinyek rajongnak érte)... Az ének terén az énekkarral sikerült már komoly eredményt elérni. Hogy rossz orgonánkat

is megjavíthatassuk, kis hangversenyt tartottunk. A hangverseny pompásan sikerült. Olyan tömeg volt a templomban, mint az éjféli misén vagy feltámadáskor...”

5) Az új noviciátusra a pályázati felhívás kielégítése eredménnyel végződött. A jelentkezők közül 10-nél több felvehető. A felvételtől a következő rendi krónikában számolunk be. –

6) Mivel több rendtárs is érdeklődött levélben az EUGE betegsegélyző tagság ügyében, a jelen krónika mellékletként megküldjük az EUGE-tájékoztatót. E tájékoztató VII. §-a azóta a következőképpen módosul: „1949. május 1-től kezdve a EUGE-nek tagja az ország területén élő összes fölszentelt rendtag; kivéve azokat, akik OTI-tagok. Így tehát nem tagjai az EUGE-nek a következő 11 rendtárs: Bajtay Oros, Bognár Cecil, Csizmadia Gerő, Hollósi Konrád, Klemm Antal, Korbélyi Vince, Kövér Alajos, Nelky István, Sólymos Szilveszter, Szennay András és Takács Dénes.

7) Az esztergomi főegyházmegyei hatóságnak 1949. febr. 28-án kelt 839/1949. számú rendelkezése alapján a budapest-józsefvárosi plébánia vezetését újból Blieszner Ágoston prépost-plébános vette át. Ugyanakkor Arisztid rendtársunkat a plébánoshelyettesi tisztsége alól felmentették. Azonban a változott helyzetben is Kunó kinevezett segédlelkésszi minőségben és még hat rendtárs kiegészítőként működik közre Józsefváros lelkipásztori munkájában.

8) A Rendi Krónika XI. számának megjelenése óta történt időközi dispoziciókat ezúton is közlöm: Horváth Detre Gyórré került, Gaszton pápakertvárosi helyi lelkész, Oszvald Pápan ház gondok, Lehel celldömölki s. lelkész, Fábíán fertőszentmiklósi s. lelkész, Vitál Budapesten a Szt. Rita Egyházközségben s. lelkész, Kasszián Tényőn kiegészítő, Villebald Balatonendrédén helyettes plébános, Árpád nyalkai helyettes, Ciprián Pannonhalmán ideigl. ház gondok, Simon pedig ideigl. nyugalomba került Zalaapátiba.

9) Örömmel közlöm a kedves rendtársakkal, hogy Lotár buzgólkodása folytán a Műemlékek Országos Bizottsága igen nagy anyagi áldozattal szakszerűen restaurálja a soproni székház ún. Móric-kápolnáját.

10) Papp Kálmán győri megyéspüspök úr 1949. márc. 17-én kelt 683/49. sz. rendelkezésével megszervezte (erigálta) az eszterházai lelkészséget, és ennek vezetését Rendünkre bízta. Az új lelkészség 1949. jan. 1-től kezdve anyakönyveket is vezet.

11) Közlöm a rendtársakkal, hogy balatonfüredi fürdőtelepünk nemzeti vállalattá alakult át.

12) Végül az EUGE központi irodájának kérésére a következőket hozom a rendtársak tudomására:

I. Magaslati kúra. 1) Mindazok a EUGE-tagok, akik az 1949. május 1-től október 15-ig terjedő időben a mátraszentimrei Stella üdülőben magaslati kúrát kívánnak igénybe venni (870 m), jelentkezésüket a megfelelő üdülési időpont és időtartam megjelölésével legkésőbb április 30-ig válaszbélyeg melléklésével küldjék meg az EUGE budapesti irodájának. – 2) Ellátási díj különszobában napi 15 Ft és a szokásos fejadag. (A Rend e költségeket nem vállalhatja!) – 3) Pajzsmirigy túltengésben, vérszegénységben, szívideg-, tüdőgyengeségben szenvedők előnyben részesülnek. – 4) Az ápr. 30. után jelentkezők kedvezményben nem részesülnek.

II. Gyógyvízkúra. – 1) Az EUGE mindaddig, míg a főbb vidéki gyógyvízhelyeken a maga kereteit felállítani nem tudja, gyógyfürdősegélyt vidéki gyógyfürdőkkel kapcsolatban nem adhat. Budapesten már sikerült egy ilyen gyógyvízkúrakeretet felállítani. Az igénybevétel feltételei a következők: Azok az EUGE-tagok, akik Budapesten a Császár-

fürdőben akarják a kúrát végezni és az EUGE-otthonban szállnak meg, a fő fürdőszezonban (jún. 15. – szept. 15.) fizetnek különszobáért és ellátásáért napi 15 Ft-ot, s magukkal hozzák a fejadagjukat. Más időszakban napi 10 Ft (fűtési időszakban még hozzá napi 3,50 Ft) és a szokásos fejadag ellenében az EUGE gondoskodik különszobáról, ellátásról, orvosi vizsgálatokról s fürdőjegyekről. Akik különszobát nem igényelnek, a fejadagjukon kívül napi 10 Ft-ot tartoznak téríteni. – A gyógyvízkúrára való jelentkezés határideje április 30.

III. Az EUGE-otthon vendégei (Ferenciek tere 7., II. lépcső II. emelet 5/a/ ágyneműt nem tartoznak magukkal hozni, ha a mosatási költségeket vállalják.

Pannonhalma, 1949. április 27-én.

Dr. SÁRKÖZY PÁL sk.
a főapát úr helyettese.

Rendi Krónika XIII. Pannonhalma, 1949. július 26.

Pannonhalmi főapát
594/1949. szám

1. Megilletődött lélekkel emlékezem meg a május 8-ra virradó éjjel hirtelenül és váratlanul elhunyt Szigeti Ábelről. Mint novíciusmester, a növendékek spirituális és prefektusa meleg szívű, jóságos atya volt a reábizottaknak. Buzgó papi és bencés lélek, munkabírása és szorgalma szinte határtalan volt. Emlékét kegyelettel és szeretettel őrizzük. R. i. p.

2. Tudvalevő dolog, hogy a beuroni stílusú Szent Benedek-érem előállításának és forgalombahozatalának kizárólagos joga Montecassinóé. Mivel jelenleg ezekhez az érmeckékhez nem tudunk hozzájutni, viszont sokszor keresik, különösen a jubileumi évünkben várható ez iránt nagy érdeklődés, kérésünkre a Magyarországon forgalomba kerülő érmeckék előállításához a montecassinói főapát úr 2 évre megadta az engedélyt. Háromféle anyagból (ezüst, alumínium, réz) több alakban szándékozunk készíttetni. Hogy minél kevesebb költségbe kerüljön, arra kérem a Kedves Rendtársakat, hogy akinek van régi réz-, alumínium- vagy ezüstpénze, ajánlja fel erre a célra. A házgondok urakat kérem, szíveskedjenek ezeket a pénzeket a ház tagjaitól összegyűjteni és egy csomagban vagy postán, vagy alkalmilag a főapáti hivatalba beküldeni.

3. Itt említem meg, hogy éppen a jubileumi évünkre való tekintettel 10.000 db Levárdy Rezső-féle Szent Benedek-képecskét készítettünk. Darabonként 10 fillérért a Főkönyvtárban kapható. 100-on felüli rendelés esetében 20%, 500-on felül 30% kedvezményt adunk.

4. Újra és hangsúlyozottan kérem a Ft. Apát Urakat, Házfőnök és Plébános Urakat, az összes Rendtagokat, hogy a fontos és közérdekű eseményeket a Rendi Krónikában való közzététel céljából közöljék a Központtal. Egyúttal arra is szeretettel kérem az Apát Urakat, Házfőnök és Plébános Urakat, hogy ha misszióra, triduumra vagy bármely ünnepi alkalomra idegen szónokra van szükség, ne más szerzetesrendekből kérjenek fel valakit, hanem saját Rendünkből. Ezzel takarékoskodhatunk, és egyúttal a célt is elérhetjük. Hála Istennek minden ilyen szereplésre vannak elsőrendű és szívesen vállalkozó rendtársaink.

5. Nagy örömmel jelentem, hogy teljesen megbízható híradás szerint Placid jól van.

6. Tanárképző főiskolánk az eddigiek szerint a jövő iskolai évben éppúgy fog működni, mint eddig. – Tanárjelölt növendékeink (*Rabán*, Brunó és Godofréd) sikerrel tették le Budapesten a tanári *szak-*, illetve alapvizsgát.

7. A nyári vakáció folyamán négy csoportban tartottunk, illetve tartunk Pannonhalmán lelkigyakorlatokat világi papok részére. Az I. csoportban (júl. 4–8.) volt kilenc világi pap és két bencés (vezetője Dr. Mihályi Ernő); a II.-on (júl. 18–22.) részt vett 19 világi pap és két bencés (vezette Bajtay Oros); a III.-ra (júl. 25–29.) jelentkezett 15 világi pap (vezeti Dr. Szunyogh Xavér); a IV.-re (aug. 8–12.) eddig a jelentkezők száma 27 világi pap (tartja Dr. Szívós Donát).

8. Július 5-én a budapesti székházunkban kb. 25 rendtárs részvételével megbeszélést tartottunk, hogyan lehet és kell bencés szellemmel telíteni a missziókat, triduumokat, papi, szerzetesnői és ifjúsági lelkigyakorlatokat. A megbeszélésen tartalmas és szép előadások és értékes hozzászólások hangzottak el.

9. A magyarországi szerzetesrendek novíciusmesterei és spirituálisai Budapesten júl. 19-én közös értekezletet tartottak. A Rend részéről Fidél magiszter vett részt a megbeszélésen.

10. Jelentem a Rendtársaknak, hogy a tömördi lelkészséget megszüntetjük. Az Apostoli Szentszék engedélyével átadjuk a lelkészség területét a győri egyházmegyének. Már aug. 1-től az engedély megérkeztéig is ideiglenesen a mocsai plébános látja el a hívek lelki gondozását. A hívek érdeke kívánta azt is, hogy Nagytelep (Kiskajár) Lovászpatonához, Gugpuszta Nyalkától Mezőörshöz, Nagyporvatpuszta Mezőörstől Bársonyoshoz, Kispéc Gyórszemerétől Kajárhoz kerüljön. Mind a veszprémi, mind pedig a győri egyházmegyei hatóság megbízta az illetékes plébánosainkat az átcsatolandó területek lelki gondozásával. Ugyanezt mi is megadtuk a mocsai, mezőörsi és lovászpatonai plébánosoknak.

11. A székesfehérvári Püspök Úr Irént kinevezte jún. 24-i kelettel és júl. 1-i hatállyal az adonyi plébánia adminisztrátorává in spiritualibus, – Zsigmondot júl. 1-i keltezéssel és szept. 1-i hatállyal megbízta a csobánkai plébánia vezetésével, – Jusztint szept. 1-i hatállyal kinevezte a budakeszi Tüdőbeteg-gyógyintézet lelkészévé.

12. Sigmond Ernő, a Katolikus Biblia Mozgalom promotora annak közlését kéri, hogy a Rend tagjai papi lelkigyakorlatok alkalmával magukban az elmélkedésekben és a napirendben is a Szentírás fokozottabb használatát figyelembe venni szíveskedjenek.

13. Emmánuel új lakcíme: Balatonfüred-fürdő, Blaha Lujza u. 3. sz.

14. Új kápolna épült Pápán a hívek áldozatkészségéből, a Kertvárosban. Templom nem volt; egyedül vasárnapokon és ünnepeken lehetett istentiszteletet tartani az állami általános iskolában. Sok gondot okozott a templom kérdése. Húsvét után indult meg a munka, hozzáértő építész irányítása mellett, de délutáni ingyenes munkaerőkkel. A munkások délelőtt iskolában, munkahelyükön dolgoztak, de délutánonként 15-20 munkás dolgozott, hordta le a földet, mérte, rakta a falakat, vakolt, festett. Pünkösöd ünnepén már állott a kápolna, s a plébános már elmondhatta az ünnepi szentmisét. A kápolna megáldására, melyet magam végeztem ünnepi főpapi szentmise keretében, sok ezer hívő adott hálát az Úrnak, hogy új házat adott a híveknek.

15. Emilián leveléből idézek:

„Munkám van bőven, egyre több. Most már magam is érzem, hogy nem vagyok itt felesleges. A hitoktatásban nem segíthetek, ez teljesen a főnököm vállát nyom-

ja. Az irodai munkát meg egészen magam végzem. Az ünnepi program már majdnem túlsúfolt. Én gondozom Agárdot már két hónapja. Most még ugyan kihalt, kb. 60 hívő jár templomba, de már jönnek a nyaralók. Hamarosan háromszor is megtelik a templom. Ott misézem fél nyolckor. Persze prédikálnom is kell. Onnan tovább Velence-újtelepre, mise, prédikáció. Minden ünnepen binálok, gyakran trinálok is. Minden szentmisén van prédikáció is. Itt olyan nép van, hogy az ember kedvet kap prédikálni. Öröm itt a munka, olyan jók az emberek. Egy trinálási körutam csekély 40 km. Nagyrészt dűlúutakon. Motorom jól működik, nélküle nem is lehetne megcsinálni. Itt a papság jórészt motorizálva van. – Hétköznap kevés munka van. – Egész nap a kertben dolgozom. – Most lesz a bérmálás, 200-nál több bérmálkozó van. – Rezső lesz a triduum vezetője, Kápolnásnyéken pedig Hugó. – Nincs semmi bajom. Egészségem, hála Istennek, jól szolgál, a jókedvem meg, mióta gazdálkodással csak műkedvelőként kell foglalkoznom, változatlanul tart.”

16. Örömmel jelentem, hogy Konrád rendtársunk júniusban Székesfehérváron sikeres nagyobb műtéten esett át; Pongrác egészsége Balatonendréden lassan, de szépen javul. – Nándort az Új Szent János Kórházban gyógyítják. Imádkozunk, hogy a jó Isten betegeinknek minél előbb adja vissza jó egészségét.

17. Közlöm a Rendtársakkal, hogy dr. Vid Gábor volt rendtársunk f. évi júl. 19-én agyvérzésben meghalt.

18. Új novíciusnak felvételre jelentkezett 25 tanuló, közülük felvételt nyert 16.

19. Papp Kálmán győri püspök úr július 10-én Pannonhalmán áldozópappá szentelte: Szaléz, Brunó, Modeszt és Godofréd V. éves, Ödön és Balázs IV. éves diakónusokat; továbbá Kovács Endre csornai premontrei és Vongrey Bódog ciszterci diakónusokat. – Július 10-én Einsiedelnben ugyancsak áldozópappá szentelték Gábor és Achilles növendékeinket.²⁵

20. F. évi május 26-án 12, jún. 24-én egy I. éves teol. növendékünk, jún. 24-én 3 laikus testvér egyszerű fogadalmat tett. – Május 19-én 2 laikus jelölt a beöltözéskor Harding és Majolusz nevet kapott. – Biczó Marót I. éves növendéket egyszerű fogadalm előtt a Rend elbocsátotta.

A növendékek statisztikája a következő (1949–50) iskolai évre így alakult:

A) Klerikusok:

VII. éves studenspáter, tanárjelölt:	7 + 1: 8 (ezek közt nem szerepel Rabán, mint szakvizsgás dispoziációt kap.)
VI. ” ” ”	3 + 2: 5 (Dr. Pogány Szaléz okt. tan. dispoziációt kap.)
V. ” ” ”	2 + 1: 3 (Flóris Zalaapátiban gyógyul.)
IV. teológus	3 + 3: 6
III. ” ”	6 + 1: 7

²⁵ Büki Gábor és Horváth Achilles szentelési dokumainak eredetijeit Békés Gellért iratai között találhatjuk: PFL PL.

II. ”	: 12
I. ”	: 11
VIII. oszt.	: 2
VII. ”	: 1
Novícius	: 16
	<hr/>
összesen:	71

B) Laikusok:

Fogadalmas	5
Novícius	4
Jelölt	3
	<hr/>
összesen:	12

Pannonhalma, 1949. július 26-án

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
kormányzó apát.

Rendi Krónika XIV.

Pannonhalma, 1949. október 10.

Pannonhalmi főapát
801/1949. szám

1. Kegyeletes testvéri szeretettel emlékszem meg a szeptember 28-án éjjel 23 óra 40 perckor imádkozó rendtársaitól körülvéve meghalt Lovas Elemértől. A nagy számmal érkező részvétlevelék meghatóan rajzolják meg a tanítványaitól szeretett tanárnak és a hangyaszorgalommal kutató tudósnak a képét. Egyöntetűen kiemelik a boldogultnak hervadhatatlan érdemét Árpád-házi Szent Margit életének megírásáért, mellyel döntően hozzájárult a szenttéavatáshoz. Szent Margittal együtt imádkozzunk érte! R. i. p.!

2. Damáz rendtársunk írja, hogy Turócszentmárton közelében Valcsa és Pribóc községekben lelkipásztorkodik.

Örömmel jelentem, hogy Pongrác állapota állandóan javul. Újabb közlés szerint mankók segítségével már néhány lépést is tesz a szobában.

3. A Rendi krónika XIII. számának megjelenése óta a Rómában tanuló növendékeink közül Zsolt, Günter és Csanád szeptember 8-án Einsiedelnben ünnepélyes fogadalmat tettek.

Az augusztus 6-án beöltözött 16 novíciuson kívül október 9-én Szent Benedek Atyánk ruháját felvette: Forrai Botond (VIII. oszt.), Tóth Elemér (VII. oszt.), Babik Domonkos (VI. oszt.) és Magyar Szervác laikus.

Megemlítem, hogy Harding laikus novícius aug. 4-én eltávozott a Rendből.

4. Liturgikus kurzusunk esemény volt Zalaapáti életében. Nemcsak a liturgikus önelvelés és a hívek ránevelésére vonatkozó irányítás és tudnivalók leadása akart lenni, hanem a részt vevő világi papok lelkigyakorlata is volt, s így ez is vezérmotívum volt a tíz előadásban. – Augusztus 22-én, hétfőn mind a 11 jelentkező környéki paptestvérünk a du. folyamán mind pontosan megjelent: négy esperes, hat plébános és egy hitoktató

(Zalaszentgrótról). De megérkeztek az előadók is: Xavér, Kilián és Anaklét rendtársaink. Ismerkedés után pont fél hatkor átvonultunk testületileg a templomba. Minden percnyi pontossággal kezdődött, és a templomba mindig a legfegyelmesebb menetben vonultunk be. Itt kell megjegyezni, hogy a rendtársak mindenhol lehetőleg mindnyájan részt vettek. A templom szentélyében volt a kórus; itt hangzottak el a breviárium zsolttárai lehetőleg pannonhalmi módon: hajnalban, délben és este. Ünnepeles Veni Sancte volt a megnyitó, melyet az apát intonált, és utána szentségi ének, végén áldás. Ezután átvonultunk az ún. gyóntató szobába, ahol az első előadásban az apát üdvözölte a megjelenteket, és ismertette e napok célkitűzéseit liturgikus és lelkigyakorlatos szempontból. Utána az apát, aki az összes előadásokon és megbeszéléseken elnökölt, felkérte Xavért, aki nagy tapasztalatokban gazdag előadásával megnyerte és fellelkesítette a résztvevőket. – Az előadások program szerint folytak. Mindegyiket jellemezte a nagy gond, körültekintéssel és komoly szaktudással készült igazi benediktinus munka! Az előadásokat élénk megbeszélés követte. Megjegyzendő, minden előadás bőséges anyagot nyújtott a lelkigyakorlatra alkalmas liturgikus elmélkedésekre is. – Naponként kilenc órák volt az énekes konventmise. Ez mindenki részére külön s eddig nem ismert lelki élmény volt. A liturgikus szentmisének három formája tette bensőségessé ezt a három misét: az elsőn a rendtársak gregorián-éneke, a másodikban a recitatív bekapcsolódás, a harmadikban pedig Harmath korális kis miséjének eléneklése, melyet a plébánosok adtak elő. Mikor tanulták ezt is, a pszallálás módját, a Salve Reginát? Mindenesetre fél nyolctól nyolcig énekpróba volt, melyen Kilián mesteri ügyességgel tanította az igen lelkes gárdát! – A nap befejezése is igen hangulatos volt. Igaz benediktinus kép elevenedett meg, amikor este fél tízkor a rekreáció után a papság fegyelmezett menetben bevonult a templom szentélyébe. Napról napra több hívő is megjelent a templomban. Felhangzott a „Jube domne benedicere!”, majd a confiteor ájtatosan komoly imája után a zsolttárok szép, ütemes kórusimája és a „Grates peracto iam die” nyomában a szívből jött és szívhez szóló „Salve Regina” örök-szép ősrégi dallama! Rövid szentségimádás után magunkba mélyedve kiegyensúlyozott lélekkel távoztunk. –

Utolsó napon ünnepeles Te Deummal és szentségi áldással fejeztük be a szép, tanulmányos és talán némileg eredményes napokat. Lelkiismeretes pontosság, eleven lelki és szellemi érdeklődés, bensőséges komolyság jellemezte a három nap munkáját az előadók és hallgatók részéről egyaránt.

5. A soproni székház Móric-kápolnájának restaurálásáról az alábbiakat jelentem: A Móric-kápolna helyreállítását márciusban kezdték el. A jelenlegi szintet leszállították kb. egy méterrel az eredeti szintre. Megtisztították a záróköveket és gyámköveket a sokszoros mészrétegtől, levették a vakolatot a falakról. Előkerült egy kis freskótöredék a 13. század végéről és az eredeti falfestés is az utcai falon, az oszlopokon és az íveken. Kibontották az utcára néző három részben befalazott ablakot, egyet a pince felé, és a középső fülke két oldalán lévő falból is előkerült két szép gótikus ablak sértetlen kerettel. A folyosóra nyíló ajtók helyén is ablakok voltak. A kápolna előtti folyosót leszállították a kápolna szintjére, és a folyosó falában elhelyezték a kriptát két, 17. századból való sírkövet, a küszöbön talált gótikus sírkeresztet és egy második századból való római síremléket. A kápolna, illetőleg káptalanterem két oszlopának burkolatát le kell bontani, ezért tehermentesítés céljából megkezdték szeptember elején a székház fölötté lévő részének lebontását. Vastraverzek elhelyezése után bolthajtások nélkül vékony fállal újra felépítik.

6. Jelentem az összes Rendtársaknak, hogy a jubileumi Szent Benedek-évre való tekintettel nagy mennyiségű Szent Benedek-képet és levelezőlapot szereztünk be kétféle

(kék és barna) színezéssel. A szentképek ára 10, a levelezőlapoké 30 fillér, 100 darabon felüli rendelésnél 20% engedmény. Mintákat mellékelünk. A rendeléseket a pannonhalmi egyházmegyei esperesi hivatal veszi fel, a pénz előzetes beküldése után vagy utánvétellel szállítja. Egy másik mintájú (Rezső-féle) Szent Benedek-kép is kapható nagy számban ugyanazon az áron, ugyanazon feltételekkel. A Szent Benedek-érmek nyomása folyik. Még nem készültek el.

7. Igen nagy örömmel olvastam a pápai székházunk hat rendtársának áldozatos elhatározását, hogy október 4-től kezdve az egész papi officiumot közösen imádkozzák. A jó Isten áldása kísérelje vállalkozásukat!

Pannonhalma, 1949. október 10-én.

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
a főapát úr helyettese.

Pannonhalmi főapát
867/1949. szám

Rendi Krónika XV. Pannonhalma, 1949. november 3.

1) Szeretettel közlöm a rendtársakkal, hogy az október 25-i konventülésen bontottuk fel a főmonostori perjeli tisztségre beérkezett 194 szavazatot. Ennek eredménye: Kál Adorján 95, Legányi Norbert 81, Janota Cirill 2, Holenda Barnabás 1, Vályi Hugó 1, üres 14. –

Dr. Kál Adorján újabb három évre a perjeli megbízatást megkapta. Eddig tapasztalt gondos és körültekintő munkájára és személyére a gondviselő jó Isten gazdag áldását kérem.

2) Megilletődött lélekkel emlékszem meg az okt. 17-én éjjel váratlanul elköltözött Nelky István rendtársunkról. Okt. 3-án szerencsétlen esés következtében combnyaktörést szenvedett. Ez okozta váratlan halálát. Utolsó napján még nyugodtan beszélgetett, semmi látható jele nem volt a közeli katasztrófának. Éjfél előtt rosszul lett, fogta el, az ápoló nővér fölkelte vele a tökéletes bánatot. Esméletét elvesztette, a kórházi lelkész feladta neki az utolsó kenetet, és éjfél előtt meghalt.

Visszavonult, csendes élete, a gyóntatószékben a lelkek vezetése körül tanúsított hártalan készsége és buzgósága, mintaszerű papi és szerzetesi erényei, a könyvek birodalmában eltöltött évtizedei mind előkészület volt az örökkévalóságba. Az Úr Jézus, Akit utolsó reggel is magához vett, adja meg neki az örök jutalmat. – A győri megyéspüspök úron és rajtam kívül, aki temetését végeztem, 56 pap, legnagyobbbrészt rendtárs, kísérte ki pihenőhelyére a győri kriptába.

3) Örömmel jelentem a rendtársaknak, hogy november 5-én Mondovics Márk, Tibold Attila, Deák Ildefonz és Kühár Ede növendékek ünnepélyes fogadalmat tesznek. – Szabó Flóris növendék egészségi állapota annyira megjavult, hogy nov. 1-től Pannonhalmán folytatja tanulmányait.

4) A balatonendrédi templom festésével kapcsolatban átfestésre kerültek a templomi szobrok is. A szobrok megújulva a hívek csodálkozását váltották ki. Átfestésüket Levárdy Rezső rendtársunknak köszönjük. Festésével igazi missziós munkát végzett.

5) Az 1950-i Szent Benedek jubileumi évben rendi plébániáinkon népmissziókat és triduumokat óhajtunk tartani. Szeretettel kérem a rendtársakat, akik ilyen missziók vagy triduumok tartására vállalkoznak, szíveskedjenek ezt legkésőbb f. é. december 1-ig a főapáti hivatalnak jelezni.

6) Szeretettel közlöm a rendtársakkal, hogy a korábban megőrzésre kapott reverenda-szöveget felhasználhatják, de csak reverenda csináltatásához.

7) Ugyancsak közlöm a kedves rendtársakkal, hogy a minisztránskérdésben, illetve a minisztránss nélküli misézés tárgyában f. é. május 23-án az Apostoli Szentszékhez fordultam. A Szertartások Szent Kongregációjától most a következő leiratot kaptam:

„0.117/949. Beatissime Pater, Rev.mus Dominus Paulus Sárközy, abbas monasterii Bakonybél, substitutus Archiabbatis et Praesidis Congregationis Hungaricae O.S.B., ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus »ad cautam« humillimo petit gratiam, ut necessitate id exigente, tum sodales Congregationis nostrae, tum in ecclesiis et oratoriis nostris, etiam sacerdotes extranei, Sacrificium Eucharisticum deficiente quoque ministro, offerre possint et valeant. – ORDINIS SANCTI BENEDICTI (Congregationis Hungaricae). – SANCTISSIMUS DOMINUS NOSTER PIUS PAPA XII, referente infrascripto S. R. C. Card. Praefecto, in audientia diei 8 Julii 1949, benigno indulset pro gratia, dummodo saltem aliqua persona, etiam mulier, adsit, quae sacerdoti respondeat, quin ad altare accedat. Hoc indulto ad triennium valituro, et interim curandum est ut inconveniens removeatur. Contrariis non obstantibus quibus cumque. Die 8.va Julii, anno 1949. – L+S – + C. Card. Micara m. p. Praef. – + A Carinci. Arch. Seleucien, Secretarius.”

Ezen apostoli indultummal kapcsolatban hasznosnak tartom a Szentségek Szent Kongregációjának 1949. okt. 1-jén erre a tárgyra vonatkozó instrukciójából az alábbiaknak közlését:

Acta Ap. Sedis. – 3. Oct. 1949. Num. 12. – XXXXI. An. et Vol. pag. 493. sq. Instructio ad Locorum Ordinarios pro postulandis Apostolicis Indultis: III. De postulanda facultate celebrandi Missam sine ministro. 2.) Lex utendi ministro in Missa perpaucas tantummodo patitur exceptiones, quae ab Auctoribus rei liturgicae et moralis peritis uno consilio reducuntur ad sequentes casus: a) si viaticum ministrari debeat infirmo et minister desit;

b) si urgeat praeceptum audiendi Missam ut populus eidem satisfacere possit;

c) tempore pestilentiae, quando haud facile invenitur qui tale ministerium expleat et secus sacerdos debeat per notabile tempus se abstinere a celebrando;

d) si minister e loco abscedat tempore celebrationis etiam citra consecrationem et offertorium: quo casu reverentia sancto Sacrificio debita prosecutionem exigit etiam illo absente. – Extra hos casus, pro quibus habetur unanimes auctorum consensus, huic legi deregatur dumtaxat per apostolicum indultum, praesertim in locis missionum...

Indultis vero, quae conceduntur ab hac S. Congregatione, litandi sine ministro, clausula semper addicitur cavendi „ut ad mentem can. 813, nedum pueri edoceantur de modo inseriendi s. Missae sed etiam fideles, ipsaeque mulieres addiscant quomodo possint Missae inservire, legendo responsiones sacerdoti

celebranti reddendas”. Nuper vero Sanctitas Sua aliam clausulam indulte litandi Missam sine ministro inserendum praecepit, nempe „dummodo aliquis fidelis Sacro assistat”, cui nullimodo derogari praestat. –

8) Felhívom a figyelmet, hogy 1949. nov. 1-től kezdve a következő EUGE-papi betegségélyzői szabályzat érvényes:

Az EUGE-iroda címe: Budapest, IV., Ferenciek tere 7., II. lépcső, II. emelet, 5/a. Készséggel szolgál bővebb információval minden érdeklődésre, amely válaszbélyeg csatolásával hozzá érkezik. Az EUGE-iroda járulékot nem szed. A fizetendő díj minden tag után havi 9 Ft. Ennek ellenében a következő szolgáltatásokat biztosítja:

I. Kórházi, klinikai, szanatóriumi ápolás

1) A beteg egy éven belül igénybe vehet 56 napi kórházi, klinikai ápolást, illetve 6 hónapi tüdőbeteg-szanatóriumi ápolást.

2) Napi térítés azonos az OTI térítésével, ami a kórházak neme szerint napi 1.- vagy napi 23.- Ft.

3) Bármely kórház igénybe vehető. A beteg csak akkor utazzék Budapestre, ha a fenti térítésből – sicut clericum decet [amint a papi státuszhoz illik] – vidéken elhelyezkedni nem tud. Budapesten az Irgalmasrend budai közkórházában (II., Kunfi Zsigmond út 17.), és az Assisi Szent Ferenc Leányai Hűvösvölgyi kórházában (XII., Széher út 45.) a beteget külön költségek nem terhelik.

4) Ha a beteg a budapesti Irgalmasrend vagy a Széher úti Szent Ferenc Leányai kórházat akarja igénybe venni, kérését a helybeli orvos által megállapított diagnózis csatolásával juttatja el a rendfőnök útján az EUGE-irodának, amely külön értesíti a beteget, mikor foglalhatja el helyét a nevezett két kórház valamelyikében. Ugyanazt az eljárási módot követi a beteg, ha tüdőbeteg-szanatóriumba akar jutni. Abban az esetben, ha a beteg vidéki kórházban szándékozik elhelyezkedni, kórházi felvételét mind a rendfőnökséggel, mind a megfelelő kórházzal ön maga intézi el. A kórházi gondnoki hivatal útján kiállított és a betegség időtartamát és nemét feltüntető számlát a beteg a rendfőnökség útján juttatja el az EUGE-irodának.

II. Ambulanciás kivizsgálás és kezelés Budapesten

Kórházi bentfekvés nélkül, bejárással egybekötött, egy-két nap alatt lezajló s mindenre kiterjedő, teljes kivizsgálás érhető el Budapesten az Irgalmasrend közkórházában – előzetes jelentkezés nélkül. Mindazok, akik az EUGE-otthonban szállnak meg, mentesülnek a kivizsgálással és kezeléssel járó összes költségek alól. Akik az EUGE-otthonon kívül helyezkednek el, azok az anyagelhasználódási költségeket önmaguk viselik. Az EUGE-iroda a válaszbélyeg csatolásával hozzá intézett kérdésekre haladéktalanul ad felvilágosítást. Az EUGE-otthonban megszálló ambuláns betegek szállásért és ellátásért mérsékelt térítést fizetnek.

III. Gyógyszerköltség-térítés

Minden betegnek joga van gyógyszerköltség-térítésre, akár kórházban, akár odahaza nyer gyógykezelést. (Akik kórházban nyernek gyógykezelést, a napi ápolási költsé-

gen felül tehát gyógyszerterítést is kapnak, de a következő mérvben és módon, mely megegyezik az odahaza gyógykezelésben részesülők gyógyszerköltség-térítési mérvével és módjával:) Az EUGE nem ad térítést az egy éven belül keletkezett, de összesen 100 forintot meg nem haladó gyógyszerköltségek után. Az évi 100 forintot felüli költségterítés mérvét az Egyházmegyei aulaigazgatók bizottsága negyedévenként dönti el. E célból minden beteg az összes receptjeit (a 100 forintot aluliakat is) a betegség nemének orvosi igazolásával a rendfőnökség útján juttatja el az EUGE-irodának. A térítés mérvének megállapításában a betegség súlyossága és a feltétlenül szükséges orvosságok ára az irányadó. Az orvosság szükségességét szakember állapítja meg.

IV. Fogászati költségterítés

Minden fogászati kezelésre szorulónak joga van fogkezelési számláját (bárhol történjék is a fogkezelés) rendfőnöksége útján az EUGE-irodának eljuttatni. Az egyházmegyei aulaigazgatók negyedévenként döntenek a segély mérvéről. Az EUGE nem ad térítést az évi összesen 100 forintot meg nem haladó fogkezelési (fogpótlási) költség után. Aki fogászati segélyre tart igényt, köteles előzőleg fogorvossal megállapíttatni, milyen fogászati kezelésre (pótlásra) van szüksége, és az összesen mibe kerül. Mielőtt a beteg a fogkezelést (pótlást) megkezdtené, a beszerzett orvosi diagnózist közvetlenül megküldi az EUGE-irodának, s megvárja annak válaszát. Az EUGE-iroda haladéktalanul előre jelzi, hogy kb. mekkora lehet az a térítés, melyben az aulaigazgatók bizottsága részesíteni fogja. Mindazok, akik ezt az előzetes diagnózist elmulasztják, vagy a válasz bevárása nélkül kezdetik meg a fogkezelést, eleve lemondanak arról, hogy költségterítésben részesüljenek. Akut, gyulladáshoz vezető esetekben a gyulladáshoz vezető véget előzetes értesítés nélkül is fogorvoshoz lehet fordulni, anélkül, hogy a beteg lemondana a későbbi térítésről. Költségterítés céljából a beteg a fogkezelés befejezése után igazolást kér a fogorvosától a végzett munkáról és a kifizetett összegről, mely igazolást és számlát a rendfőnökség útján juttatja el az EUGE-irodának. A fogászati költségterítésben egyes-egyedül a fogászati esetek súlyossága a döntő. Kisebbségi fogászati esetekkel – húzás, tömés, foghúzókezelés – ne forduljanak az EUGE-irodához, kivéve, ha amúgy is Pesten járnak.

V. Magaslati gyógyüdülés

Pajzsmirigy-túltengésben, vérszegénységben, szív-, ideg-, tüdőgyengeségben szenvedők a mátraszentimrei Bagolyirtáson (800 m. felül) levő Stella otthonban mérsékelt térítés ellenében az egész év folyamán (télen csökkentett üzem) üdülést találhatnak. Tüdőgyengék rendkívüli kedvezményben részesülnek. Aktív folyamatban szenvedő tüdőbetegeket azonban a Stella nem fogad be, ezért a tüdőbetegek számára az előzetes orvosi vizsgálat Budapesten kötelező.

VI. Gyógyvízkezelés

Mindazok számára, akik Budapest Császár vagy Lukács gyógyfürdőjét gyógykezelés céljából veszik igénybe, az EUGE gondoskodik a megfelelő orvosi vizsgálatról és a gyógyfürdőjegyek áráról. Az EUGE-otthon az ilyenek számára mérsékelt áron biztosít szállást és ellátást.

VII. Megszállási lehetőség az EUGE-otthonban

Az EUGE megszállási lehetőséget biztosít otthonában (IV., Ferenciek tere 7. – II. lépcső, II. emelet 5/a.) a Budapesten átutazó paptársak számára. Az átutazók sem ágy-huzatot, sem fejadagot nem kötelesek magukkal hozni. Akik nem az EUGE-otthonban szállnak meg, ebédet csak abban az esetben kaphatnak, ha ebédigényüket déli 12 óráig bejelentik.

VIII. A szolgáltatások mérve

Egy éven belül igénybe vett valamennyi szolgáltatás (tüdőbeteg-ellátást kivéve) együttes összege nem haladhatja meg az 56 napi kórházi ápolási költséget. (á 23.- Ft.)

IX. Mit nem nyújt az EUGE

Az EUGE a jövőben sem téríti meg a magánorvosi gyógyítási költséget, nem gondoskodik gyógyászati segédeszközökről (lúdtalpbetét, szemüveg, mankó, sérvkötő stb.), és nem ad semmiféle útiköltség-megtérítést, mentőkocsi-használatért sem.

Tájékoztató az EUGE eddigi működéséről

Az EUGE az első évben kórházba, klinikára, szanatóriumba utalt 306 beteget, a második évben 253 beteget. A második évben életbe léptette az ambulancia és kivizsgálást, illetve kezelést. Ambulanciára küldött 263 beteget. A harmadik év első négy hónapjában kórházba, klinikára, szanatóriumba utalt 114 beteget, ambulanciára küldött 240 beteget.

Jelezni kívánom még, hogy a papi betegellátás a következő papestvéri elgondoláson alapszik: Segítsék az egészséges paptársak a beteg paptársakat, hogy a legsúlyosabb megpróbáltatások egyikét, a betegséget, könnyű szívvel – anyagi gondoktól mentesen – viselhessék. Ezért a papság 80%-a örömmel hozza meg áldozatát a betegeskedő 20%-ért, anélkül, hogy önmaga anyagi térítést várna! – Rendünk 200 fölszentelt tagja az EUGE betegsegélyzőnek is tagja, akik után az előírt havi 9 Ft díjat a rendi főpénztár fizeti.

Pannonhalma, 1949. november 3-án.

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
a főapát úr helyettese.

1950

Rendi Krónika XVI.
Pannonhalma, 1950. január 9.

Pannonhalmi főapát
26/1950. szám

1) Az Úr akarata előtt fejet hajtva, de mégis fájdalmas szívvel emlékezem meg Szepesy Valter rendtársunknak az őszendő utolsó napján bekövetkezett, számunkra váratlan haláláról, amelynek előzményeiről a mai napig sem tudunk többet, mint amennyit a gyászjelentés közöl.²⁶ Távozása súlyos vesztesége Rendünknek, elsősorban azoknak a rendtársaknak, akiknek érdekében az utolsó időkben oly fáradhatatlanul dolgozott és őrt állott, ameddig lehetett. Hisszük, hogy a jó Isten közelében tovább buzgólkodik nehéz helyzetben levő szent Rendünkért. R. i. p.!

2) Utolsó Rendi Krónikánk megjelenése óta a növendékek létszámában az alábbi változás történt: Albert Ellák novícius nov. 10-én egészségi okból, Tóth Elemér novícius nov. 24-én hivatás hiánya miatt eltávozott; Gelencsér Anasztáz egyszerű fogadalmas laikus testvér hivatásának elvesztése miatt jan. 3-án önként távozott; Finck Kapisztrán V. éves növendék az iskolai év elejétől kezdve idegbetegségének gyógyítása céljából Sopronban vakációzik.

3) Szent Benedek-érmek tetszés szerinti mennyiségben rendelhetők a pénz előzetes beküldése mellett a pannonhalmi egyházmegye esperesi hivatalánál. Alumíniumérmek ára á 30 fillér (100-nál nagyobb rendelésnél á 24 fillér), ezüstözött érmek ára á 4 forint.

4) Felhívom a házfőnök és házgonnok urak szíves figyelmét, hogy a házi személyzet esetleg szükségessé váló leépítésénél legyenek szoros figyelemmel a felmondási időre. Miheztartásul megemlítem: az, hogy bizonyos szolgálati idő után mennyi hónap a felmondási idő, és mekkora összeg a végkielégítés, pontosan megtalálható a munkakönyvükben.

5) A pannonhalmi főapátság birtokában levő összes szántóföldeket, a bakonybéli apátság földjeinek nagy részét 1949 nyarán az államnak bérbe felajánlottuk, mely a felajánlást el is fogadta.

6) A pannonhalmi takarékosági intézkedéseket az összes házainknak megküldöttem. Ezzel kapcsolatban arra kérem a házfőnök urakat, hogy január 31-ig küldjenek jelentést arról, hogy a rendtársakkal való megbeszélés alapján saját házukban milyen megtakarításokat tudnak eszközölni.

7) Mivel a pannonhalmi tanárképzős tanárok 1949. febr. 1-től, az összes növendékek nov. 15-től, 3 teológiai tanár dec. 15-től az államtól semmiféle illetményt nem kap, arra kérem rendtársainkat, plébánosainkat, hogy tehetségük szerint a növendékek taníttatásához havonként bizonyos összeggel hozzájárulni szíveskedjenek.

Ezzel kapcsolatban örömmel és őszinte hálával jelzem, hogy a celldömölki Mária-kongregáció egy növendék neveltetésére havi 200 forintot ajánlott föl.

8) Az EUGE-díjakat eddig az összes rendtársak után a központ fizette. Mivel tovább már nem vagyunk ilyen anyagi helyzetben, az összes házak, plébánosok, rendtársak térítsék meg a személyenkénti és havonkénti 9 forintot minden hónap elején a központnak.

²⁶ További információkat közöl a XVII. sz. Rendi Krónika, lásd a következő dokumentumot.

9) Bizonyára érdeklí a rendtársakat, azért közlöm, hogy a főmonostori civil alkalmazottak közül csak a konvenciós kőműves maradt meg. A többiek munkáját a rendtársak (páterek és növendékek) végzik, illetve a konyhán egyelőre 4, később még 2 Kedvesnövér veszi át. Mivel Kedvesnövérek végzik az ebédlő takarítását és a terítést is, arra az időre, amíg ők ott el vannak foglalva, az ebédlőt a Szentszék a klauzúra alól feloldotta.

10) Bizonyára ismeretes a rendtársak előtt, hogy különösen férfiak és külföldi cserkészek közt erősen terjed a rózsafüzér helyett és ezt pótló „fogaskerek”-szerű gyűrű használata. Fölkérésre római rendi prokurátorunkhoz, Gellért rendtársunkhoz fordultam, kérdezze meg az Ap. Szentszék illetékes szervénél, van-e általános engedély az ilyen rózsafüzért pótló ún. „fogaskerek” terjesztésére és búcsúkkal való ellátására.

Gellért rendtársunk válaszáat szó szerint közlöm: „1) Az ún. »fogaskerek« nem pótolja a szentolvasót, ezért a szentolvasóra adott búcsúkkal nem lehet ellátni.

2) A S. Poenitentiariának tavaly megjelent egy rendelete, mely a szentolvasó-imádságnak szentolvasó nélkül történő mondásához búcsúkat fűz. Ezek természetesen elnyerhetők a »fogaskerekkel« is.

3) Mivel a »fogaskereken« kereszt van, meg lehet áldani, mint bármely más kegytárgyat, s az áldással kapcsolatos búcsúk is elnyerhetők általa.

4) Ha »corpus« is van a »fogaskerek« keresztjén, ellátható a feszületekre alkalmazott teljes búcsús áldással (vö. Unio Cleri-kiváltságok) és a keresztút búcsúival is, amennyiben beteg vagy más módon akadályozott végzi el vele a keresztúti ájtatosságot.”

11) Szent Benedek Világi Rendje (Oblátus és Obláta Szövetség) új szabályzatát közöltem a rendtársakkal. Most ezzel kapcsolatban jelzem, hogy Szent Benedek Világi Rendje új vezetőjévé (a Szabályzat szerint: generálisává) Markó Lehelt 1949. dec. 8-án kineveztem. (Lakik: Budapest, VIII., Rigó utca 3.) Minden, a Világi Rendre vonatkozó ügyben szíveskedjenek hozzá fordulni.

12) Örömmel jelentem, hogy a műemlékek sorába tartozó, teljesen újrifestett és művészileg megújított pápai kegytemplomunkat 1949. szept. 27-én Badalik Bertalan veszprémi püspök úr ünnepeélyesen megáldotta. Isten áldását kérem mindazokra, akik áldoztak, munkájukkal, imáikkal hozzájárultak Isten házának fényéhez.

13) A csobánkai plébánia vezetését a székesfehérvári megyéspüspök úr már korábban Kapcsándy Zsigmond rendtársunkra bízta. Most örömmel jelezhetem, hogy 1949. nov. 20-án Shvoy püspök úr megáldotta a majdnem teljesen rommá vált és 3 hónapi kemény munkával helyreállított plébániaépületet.

Pannonhalma, 1950. január 9-én.

SÁRKÖZY PÁL sk.
a főapát úr helyettese.

27/1950. szám

Főtisztelendő, Kedves Rendtársak!

Szeretettel és bizalommal kérem a Rendtárs Urak szíves megemlékezését, imáit, szentmiséjét január 25-én, Pál kormányzóapát úrért, aki e történelmi nehéz időkben nagy áldozattal, fáradhatatlan munkával, bölcs tapintattal és Isten áldotta nyugodtsággal vezeti a Rend ügyeit közel három esztendő óta. Könnyítsük meg nagy felelősséggel járó munkáját fiúi engedelmisséggel, és támogassuk mindennapi buzgó imáinkkal.

Mi Pannonhalmán nevenapját most is, miként az elmúlt évben is tettük, érte felajánlott ünnepélyes nagymisével ünnepeljük meg. Szeretettel kérem a Főtisztelendő Apát, Házfőnök és Plébános (Lelkész) Urakat, csatlakozzanak hozzánk, és január 25-én mutassanak be Pál Apát úrért minden apátsági, székházi, plébániai és lelkészégi templomban szentmisét, hogy a jó Isten kegyelme, áldása és oltalma kísérje továbbra is Pál Apát Urunkat felelősségteljes, nehéz munkájában.

Pannonhalma, 1950. január 9-én.

Kál Adorján [s. k.]
főmonostori perjel.

Rendi Krónika XVII.

Pannonhalma, 1950. február 24.

Pannonhalmi főapát
154/1950. szám

1) Szepesy Valter rendtársunk halálának előzményeiről az utolsó Rendi Krónika óta érkezett jelentésekből közlöm az alábbiakat:

„Valter halálának közvetlen oka: húsmérgezésből kifejlődő vesegyulladás, urémia és sárgaság volt. De a katasztrófa azért következett be olyan gyorsan és föltartóztathatalanul, mert a szervezete az utolsó hat hónap alatt teljesen felörlődött. Már akkor beteg volt, amikor ott maradt a székházban leltározni. Hihetetlen munkát végzett az ő aprólékos lelkiismeretességével. Először családoknál helyezte el a rengeteg holmit, aztán a hivatalokat járta, majd a leltározás következett. Ugyanakkor ő volt Komáromban az egyetlen magyar pap, és így vasárnaponként három prédikációt mondott. Volt olyan nap, hogy a háziorvos nyolc injekciót adott neki. Ő bonyolította le a Znióváraljára való átköltözést is. Novemberben újra Komáromban volt, hogy összeszedje a még ott maradt dolgokat, vagy 30 helyet kellett végigjárnia. Decemberben Garamszentandrásra került káplánnak, itt a tót prédikációkon kívül heti 21 hittanórája volt, és az iskolába naponta 3 km-t gyalogolt hegynek fel, majd vissza. Ellátására jellemző, hogy a hideg ebédlőben tányérjára fagyott az étel. Mindamellet sohasem panaszkodott, csak azt emlegette többször, hogy ő kerül leghamarabb a kriptába. A temetése nagy részvét mellett volt Komáromban.”

2) Ezúton is közlöm a rendtársakkal, hogy dr. Takács Dénest Esztergomból Tényőre helyeztem káplánnak, aki új helyét már el is foglalta.

3) Megemlítem, hogy f. évi február 4. óta tanárképző főiskolánk hallgatója Rácz Pelbárt ciszterci studenspáter, mennyiségtan–természettan szakos alapvizsgás tanárjelölt.

4) Felhívom mindazokat a rendtársakat, akiknek legalább 10 éves középiskolai tanári szolgálatuk van, és a vasúti igazolványukat ez évre is meg akarják hosszabbítani, hogy vasúti igazolványukat március 10-ig a főapáti hivatalnak és 62 Ft-ot a központi főpénztárnak küldjék be.

5) Eddig, hogy laikus testvéreink létszámát gyarapítsuk, az Új Emberben és a Szív újságban szoktunk negyedévenként pályázatot hirdetni. De a tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen újsághirdetésre – leszámítva a kevés kivételt – általában csak idősebb, valamilyen megélhetést kereső, állástalan, vagy testi hibás és ezért máshol érvényesülni nem tudó férfiak jelentkeznek. A róluk megszerezhető információ sokszor kevés és nagyon megbízhatatlan. Így azután sok fölvetett jelöltet pár hetes vagy hónapos kipróbálás után már el kell bocsátani, mert nem felelnek meg a követelményeknek. Ezen tapasztalatok alapján jutottunk arra a megfontolásra, hogy olyan jelölteket kell fölvennünk, akik gyermekkoruk óta a rendtársak szeme előtt nőttek föl, s akiket rendtársaink jól ismernek.

Kérnénk tehát szeretettel a lelkipáasztorkodással foglalkozó rendtárs urakat, szíveskedjenek dolgozó testvéreink utánpótlásának ügyét felkarolni; a mellékelt hirdetményt a templomra időközönként kifüggeszteni, azt ismertetni, az arra kedvet érző ifjakat buzdítani, szemmel tartani és hozzánk irányítani és róluk hű információt küldeni.

Bizunk benne, hogy a főtisztelendő rendtárs urak tettre kész pártfogásukba veszik kérésünket és intézményünket!

6) A pannonhalmi papnevelés és papképzés anyagi terheinek viseléséhez a legutóbbi Rendi Krónika felhívása alapján több rendházunk és egyes rendtársak is hozzájárultak adományaikkal. Amikor hálásan megköszönöm kedves figyelmüket, egyúttal a jövőre is kérem szíves támogatásukat. A legközelebbi Rendi Krónikában részletes beszámolót közlünk.

7) A jelen körülmények között nem gondolhatunk Szent Benedek Atyánk jubileumi évében nyomtatott emlékkönyv kiadására. Szeretnénk azonban lehetőséget nyújtani a rendtársak szellemi munkásságának megörökítésére gépírással (kézírásos) dolgozatokból összeállított emlékfüzet formájában. Ennek a füzetnek első része kifejezetten Szent Benedekről és Rendünkről szóló dolgozatokat tartalmazna, második részében azonban bármilyen másirányú tanulmány is helyet foglalna.

Az ún. normál ív nagyságú papíron (lehet mindkét oldalra is írni) elkészített dolgozatokat 1950. szept. 1-ig szíveskedjenek beküldeni az emlékfüzet szerkesztőjének: dr. Sámson Edgár főiskolai tanárnak; a Szent Benedekről és Rendünkről szóló dolgozatok címét pedig március 10-ig szíveskedjenek vele közölni ennek a résznek egységes összeállítására érdekében.

8) Szíves tudomás végett közlöm az EUGE-központnak hozzánk intézett leveléből a következőket: XY „fogászati számlájának (100 Ft levonása után fennmaradt összeg) fele részét címére elküldöttük. A főtisztelendő úr fogászati kezelését Budapesten végeztette, és számlájának végösszege 420.- forintot tett ki. Ha ugyanezt a fogkezelést az EUGE útján, előkelő fogászati magánrendelőben végeztette volna, az mindössze 156 forintba került volna. Ez a csoportos kezelésnek az eredménye, amely úton jelentékeny megtakarítás érhető el, mire szíveskedjenek az érdekelt urak figyelmét felhívni”.

Ezzel kapcsolatban tájékoztatás végett közlöm az EUGE-központnak a fogászati szolgáltatás mérvéről kiadott közleményét:

I. Az EUGE nem téríti meg a főpásztori körlevélben jelzett és az országos átlagárak szerinti évi 100 Ft fogászati költséget. Az átlagárakat 1950. április hó folyamán állapítják meg pontosan az aulaigazgatók. Minden valószínűség szerint az országos átlagárak így alakulnak: 1 tömés 15.- Ft, 1 húzás 15 Ft, 1 korona vagy hídtag vitollin anyagból 50 Ft, 7 tagú protézis 340 Ft, 14 tagú protézis paladon vagy okrylát anyagból 550 Ft, kaucsukból ez utóbbi tétel 400.- Ft, stb. –

II. Az EUGE az évi 100 Ft-on felüli költségekből az előzetesen beküldött pontos és részletes fogászati munkaterv alapján a következő összegeket téríti: 1 tömés 6 Ft, 1 húzás 6 Ft, 1 korona 25 Ft, 1 hídtag 25 Ft (vitollin anyag), 7 tagú protézis 170 Ft, 14 tagú protézis 275 Ft (paladon vagy okrylát). – Esetleges egyéb munkák ehhez hasonlóan. Ezekre a térítésekre a fogbetegnek akkor van igénye, ha önmaga választotta fogorvosnál dolgoztat bárhol az országban. –

III. Ha valaki az EUGE által megjelölt budapesti fogorvosi fogászatot veszi igénybe, a térítés kétféleképpen alakul: 1) Ha valaki vidékről utazik Budapestre (budapesti megszállással), az EUGE eltekint az évi 100 Ft levonásától, a fogbeteget pedig a következő fizetési kötelezettségek terhelik: 1 tömés 3 Ft, 1 korona 12,50 Ft, 1 hídtag 12,50 Ft, 7 tagú protézis 85 Ft, 14 tagú protézis 137,50 Ft (paladon vagy okrylát), kaucsukból kb. 30%-kal kevesebb. Az egyéb fogászati költségekről az EUGE gondoskodik. Nagyobb és komplikáltabb fogászati esetekben az EUGE felajánlja a fogbetegnek, hogy jöjjön Budapestre. A meghívást a rendi központ útján juttatja el hozzá. Ilyen esetekben az EUGE a fogbeteg szállásáról és ellátásáról az EUGE-otthonban gratis gondoskodik. Ha valaki fogászati ügyben meghívás nélkül jön Budapestre, a szállásért és ellátásért a következő összegeket fizeti: napi 10 Ft, különszoba-igénylés esetén napi 4 Ft fűtési díj. Az EUGE 1950. jan. 1-től – ellentétben az eddigi eljárással – természetbeni térítésre nem tart igényt. Ezért a napi 10 Ft ellenében az ambuláns betegnek, illetve fogászati betegnek a következő szolgáltatást biztosítja: szállás, teljes ebéd, reggelire és vacsorára üres tea (kenyér nélkül). – A reggelihez és vacsorához valóról a beteg önmaga gondoskodik. Külön számla ellenében minden beteg igénybe veheti az EUGE-otthon reggelijét és vacsoráját. Amennyiben a beteg nem hoz magával két lepedőt és egy vánkoshuzatot, mosatási költséget is térít. – 2) Ha budapesti és környékbeli fogbetegek veszik igénybe az EUGE által megjelölt budapesti fogászatot, ezeket a következő költségek terhelik: 1 tömés 6 Ft, 1 húzás 6 Ft, 1 korona vagy hídtag 25 Ft. Amint a fogbeteg ezekből a tételekből eléri a 100 Ft-ot, a továbbiakban a vidékről felutazó fogbetegek által fizetendő költségeket térítik, azaz: 1 tömés 3 Ft, 1 korona 12,50 Ft, 1 hídtag 12,50 Ft, 7 tagú protézis 85 Ft, 14 tagú protézis 137,50 Ft (paladon vagy okrylát), kaucsukból kb. 30%-kal kevesebb. Természetes, hogy azoknál a fővárosi, illetőleg környékbeli fogbetegeknél, akik igénybe veszik az EUGE által megjelölt fogászatot, sem vonható le az évi 100 Ft. –

IV. – Az EUGE fenntartja a jogot, hogy kétséges esetekben megjelölhesse azt a fogorvost, aki a fogászati munkatervet megállapítja, ezért van szükség minden egyes esetben kivétel nélkül az előzetes pontos és részletes fogorvosi diagnózisra, illetve munkatervre.

V. – Ha a pénzügyi év végén az EUGE előre megállapított fogászati keretéből bizonyos összeg fennmarad, annak szétosztásáról – a rendkívüli súlyos eseteket tekintetbe véve – az aulagazgatók határoznak.

VI. – Mindazok a fogbetegek, akik Budapestre utaznak fogkezelés, illetve fogpótlás végett, a foghúzást előzetesen otthon végeztessék el. – Megjegyzés a II. ponthoz: Az aulagazgatók és rendi kiküldöttek az első fogászati negyedév végén állapírták meg azt az összeget, amelynél magasabb fogászati segílyt az EUGE-től egy év leforgása alatt senki sem kaphat. Ez az összeg minden valószínűség szerint évi 400 forintban nyer megállapítást. Ezért a fogbetegnek kell eldöntenie, hogy a rendkívüli kedvező budapesti fogcsináltatási alkalmat ragadja-e meg, vagy pedig odahaza marad. Kozmetikai esetekben az EUGE ugyanazt a segílyt nyújtja, mint ha szokványos esetről volna szó. Tehát az EUGE a kozmetikai eseteket nem veszi figyelembe. –

9) A főapáti hivatalban félvászonba kötött kb 100 lapos intenciós könyv kapható 7 forintért.

10) Mint érdekességet közlöm, hogy Pannonhalmán az 1949. évi csapadék mennyisége összesen 485,4 mm volt.

11) Újra és ismételtlen kérem a rendtársakat, hogy a központi pénztárnak csekken küldött összegek rendeltetését a csekk hátsó lapján okvetlenül jelezzék, mert egyébként zavarok keletkeznek.

12) Szeretettel kérem az összes rendtársakat, szíveskedjék mindenki a nagybőjt folyamán egy szentmisét felajánlani engesztelésül a bűnösök megtéréséért.

13) Mivel Budapesten székházunkban újabban nagyon kevés szoba áll rendelkezésre, a budapesti házfőnök úr kéri, hogy a fővárosba utazó rendtársak, akik székházunkban kérnek elhelyezést, szíveskedjenek időben jelenteni érkezésüket.

Pannonhalma, 1950. február 24-én

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
a főapát úr helyettese.

Rendi Krónika XVIII.

Pannonhalma, 1950. április 4.

Pannonhalmi főapát
267/1950. szám

1. Az Észak-Amerikában diszperzióban élő rendtársak közül többen kifejezték óhajukat, hogy szeretnének előljárót. Érzik ugyanis a felelős vezető hiányát, aki összefogná, tanácsokkal és útbaigazításokkal látná el őket, és aki megfelelő tekintéllyel és felelősséggel tárgyalhatna a fölmerülő kérdésekben. Az ott élő Főapát Úrra gondoltak. Óhajukat Gellért prokurátor úr útján a Szentszékhez terjesztettük. A S. Congregatio Religiosorum Főapát Úr számára a következő iratot adta ki, amely Gellért szerint az összes Amerikában élő rendtársakra vonatkozik:²⁷

„Ex Secretaria Sacrae Congregationis de Religiosis – N. 54/50. (N. 167/47.) – Reverendissime Pater. Anno 1947 haec Sacra Congregatio, attentis peculiaribus circumstantiis tunc occurrentibus, Paternitati Tuae potestatem fecit per octo menses extra propriam residentiam manendi, ad visitandam praesertim Domum religiosam Congregationis Hungaricae O.S.B. in Urbe Sancti Pauli, in Brasilia, sitam; quam facultatem postea, ob angustiam temporum, prorogavit, simulque curavit, ut Tibi adesset Abbas substitutus, qui, Te absente, suprema Congregationis gubernacula interim moderanda susciperet.

Attamen, proviso hoc modo regimini in Hungaria, nova difficultas nunc exorta est ex eo quod nonnulli Sodales Congregationis Hungaricae, transmarinas Regiones petentes, in Americam pervenerunt; quique Sodales, ad disciplinam

27 Ezzel a Szerzetesi Kongregáció reaktiválja Kelemen Krizosztomot és felhatalmazta az Amerikában élő magyar bencések fölötti jurisdikcióval. A latin szöveg megjelent in: SOMORJAI Ádám: *Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát emigrációs évei*, i. m. 41.– A tizedik lemondásra lásd. i. h. 40sk.

religiosam tutandam, atque ad bonum Congregationis efficacius promovendum, necesse est ut proprium immediatum Superiorem habeant.

Quare haec eadem Sacra Congregatio, omnibus mature perpensis, et audito voto Abbatis Tui substituti, necnon Procuratoris Generalis, praesentibus litteris, Paternitati Tuae plenam atque integram auctoritatem in Sodales Congregationis Hungaricae O.S.B. in America commorantes restituit, servatis ceteris de iure servandis.

Hisce Tecum pro officii mei debito communicatis, vota facio ut omnia prospere procedant, ac peculiari obsequio permaneo

Paternitati Tuae Rev.mae addictissimus + Fr. L. H. Pasetto mp. Secr. L. S.”
– Romae, die 16 Februarii 1950. –

2. A Rendi Krónika utolsó számának megjelenése óta történt dispoziációval (március 1-jén) Vértes Zoárd házgondnoknak és tanárnak Kőszegre, Frey Kasszián pedig szeminárium tanárnak Esztergomba került.

3. Örvendetes tudomásulvétel végett közlöm, hogy Pannonhalmán átlagban havonként egy tudományos világnézeti előadás hangzik el a növendékek és az érdeklődő páterek előtt. Eddig Barnabás tartott 2 előadást (A fizikai megismerés hatáiról jan. 29-én, A világ keletkezéséről márc. 5-én) és Mike: Az irodalom céljáról és hivatásáról.

Itt említem meg, hogy az adventi és nagyböjti időben minden hétfőn és kedden egy félórás breviárium-magyarázat volt a növendékek részére.

4. A testvéri együttérzés ápolására szíves megemlékezés végett közlöm az idén jubiláló rendtársak adatait: aug. 15-én Bernardin apát úr 30 éves, május 2-án Bonifác apát úr 10 éves apáti jubileuma;

augusztus 1-jén Kolumbán 60 éves, aug. 5-én Gáspár 50 éves beöltözési évfordulója;

július 6-án Ambrus gyémántmisés áldozópap;

június 30-án Gál 50 éves ünnepélyes fogadalmas, júl. 7-én pedig aranymisés áldozópap;

július 12-én Julián ezüstmisés áldozópap.

5. Több rendtárs kifejezett kívánságára közlöm, hogy ez év jan. 1-től kezdve Pannonhalmán a rendtársak (páterek, növendékek, laikusok) milyen fizikai munkákat végeznek. Elv és gyakorlat az, hogy e munkák végzése alól csak azok vannak fölmentve, akik komoly betegség miatt erre képtelenek. A végzendő munkaidő heti 6 óra.

Állandó munkák: két sekrestyés (ostyasütés), két komornyik a főapáti lakásban, meteorológiai megfigyelések, harangozás, vendégszobák takarítása, valamint a szobáké, konyhakocsisság, betegápoló, postás, házmesterek (telefonkezelés), könyvkötő, fűtő (részben), pékség, villanyszerelő, mészáros-hentes, borbélyok, méhészet, kertészet, ebédlői felszolgálás, refektárium. Változó munkák: székesegyház, káptalan, könyvtár, padlás, folyosók stb. takarítása; takarmánykiadás; tengerimorzsolás és -darálás; rőzsetakarítás és -aprítás; favágás és fáfűrészelés; kerti munkák (ásás, veteményezés, kapálás, nyesés); konyhai munkák.

6. A pannonhalmi szeminárium céljaira beérkezett adományokról ajánlatos volna kimutatást készíteni, amit alkalomadtán lehetne a házainkhoz eljuttatni.

7. A Szent Benedek-ünnepségekről (missziók, triduumok) külön Rendi Krónika készül, mihelyt a jelentések beérkeztek.

8. Zsigmond beszámoló leveléből közlöm az alábbiakat:

„Aki Csobánkán plébános lesz, kemény hónapok előtt áll, s jó ideig nem kímélheti magát” – valami ilyenfélét írtam annak idején jelentésünkben. Ha egyszer vállaltuk Csobánkát, akkor mindez velejár. A düledező plébániaépület, amelybe az ősszel bevonultam, a hívek lelkiállapotának volt hű szimbóluma. Az első csobánkai vasárnap, bemutatkozó szentmisémen 5 férfi és 30 asszony volt jelen. A közöny szürke rémével viaskodni, naponta munkaerőt és fuvarot szerezni, éppen az őszi szántás-vetés idején – ez volt, ami legjobban megviselt. Amikor pedig keresztülvittem, hogy egy rommá vált egyházközségi épületet bontási anyagként eladjunk a tatarozás fedezésére, közvetlen munkatársaim is ellenem fordultak. Nem engedjük lerombolni azt, amit az őseink építettek! – volt a jelszavuk. A hívek fokozódó ragaszkodása azonban lassacskán elhallgattatta az ellenvéleményt. Most már valamivel jobban járnak templomba, de minden egyes embert egyéni munkával kell megfognom. Nagy könnyebbséget jelent, hogy az ifjúság első napról fogva otthonának érezte a plébániát. Ők voltak aztán szószólóim az idősebbek felé. A plébániaszentelésen már a VIII. misét énekeltem velük, az adventi koszorú alatt a *Rorate coelit*, most pedig a húsvéti szertartásokra készülünk. Mindmáig egészen egyedül éltem a plébánián. Ebédet egy családtól hozattam, reggel-este pedig magam főzőskéztem. De a gyorsan alakuló külső körülmények megoldották a házvezetés kérdését is. Hitoktató nővérünk... állandóan itt lakik a plébánián még egy, esetleg két nővérel együtt. Anyagi helyzetem éppen nem mondható rózsásnak. 14 hold pilisi hegyoldal jövedelme, különösen ha mindent mással kell megmunkáltatni, gyakorlatilag semmivel egyenlő. Kb. 150 család önkéntes havi egy-két forintjára számíthatok. Ebből fizetem a kántort és sekrestyést, a dologi kiadásokat. Ami megmarad, az az enyém. A plébániával ávetvett kb 1700 Ft-os adósságot már kifizettem...”

9. Gaszton a pápa-kertvárosi lelkipásztori munkáról a következőket jelentette:

„Nagy munkában vagyunk. Szent Benedek 1400 éves évfordulóját méltón akarjuk megünnepelni. Előtte triduumot tartunk, ennek keretében 19-én Bernardin apát úr szenteli meg a 250 kg-os jubileumi harangunkat, este 6-kor pedig Vazul beszél. Szent Benedek napján egész nap szentségimádásunk lesz, nagymisén a gyermekkórusom a *De Angelis* misét énekli, délután pedig Püspök Atyánk látogatja meg a Védőszentjüket ünneplő híveit. Márc. 25-től ápr. 2-ig missziót tartunk, amely az első a plébánián. Ezt Pálos Ferenc és Sajgó Rupert tartják. A külső megszervezés mellett most lelki elmélyülésen dolgozunk”.

10. Végül közlöm még a rendtársakkal, hogy Pannonhalmán minden hónap első szombatjára virradó egész éjjelen át engesztelő szentségimádást végeznek a páterek és növendékek fél óras váltakozóval.

Pannonhalma, 1950. április 4-én

Dr. Sárközy Pál [s. k.]
kormányzó apát.

IRODALOM

- BERKÓ Pál és LEGÁNYI Norbert, szerk.: *A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára 1802–1986*. Győr 1987. Interneten: https://mandadb.hu/tetel/9241/A_Pannonhalmi_Szent_BenedekRend_nevtara
- FARKASFALVY, Denis OCist: *Cisterciens in Texas: The First Forty years*, in: *Cisterciens in Texas. The 1998 Jubilee*, szerk. Thomas Pruit, Our Lady of Dallas Cistercian Abbey, 1998.
- RÉTFALVI Balázs: *Sárközy Pál főapáti kinevezése*, in: *Örökség és küldetés. Bencések Magyarországon*, szerk. Illés Pál Attila és Juhász-Laczik Albin OSB, Budapest 2012. (Rendtörténeti konferenciák 7/1).
- SOMORJAI Ádám OSB: *Visitatio apostolica Institutorum Vitae consecratae in Hungaria, 1927–1935. A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja*, Pannonhalma 2008. (Rendtörténeti Füzetek, 13.).
- SOMORJAI Ádám OSB: *Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát emigrációs évei (1947–1950). Különös tekintettel a Magyar Bencés Kongregáció jogfejlődésére* Budapest 2014. (Pannonhalmi apátok és főapátok, 1).
- SOMORJAI Ádám OSB: *Békés Gellért OSB emlékeiből. Száz éve született Békés Gellért bencés atya, a Sapientia Főiskola egyik szellemi atyja*, in: *Sapientiana* 7 (2014/2) 111–121. – Interneten (letöltés 2019. júniusában): http://epa.oszk.hu/03500/03594/00012/pdf/EPA03594_sapientiana_2014_02_111-121.pdf
- SOMORJAI Ádám OSB: *A Komáromi Bencés Monostor önállósítására való törekvések 1945 után és a monostor feloszlataása*, in: *Collectanea S. Martini. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője IV.* Pannonhalma 2016. 163–175.
- SOMORJAI Ádám OSB: *Magyar bencések Nyugaton, 1931–2018*. Függelék: *Polgár Vilmos OSB: Az evansburgi farm vétele és kezelésének története (1946–1966)*. Főiskolai jegyzet, Pannonhalma 2021. 60 lap.

NÉVMUTATÓ

(RK: Rendi Krónika és római betűkkel a sorszám. Bencések esetében csak a rendi neveket tüntetjük fel. A bencések életrajzára lásd: *A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára 1802–1986*, szerk. Berkó Pál és Legányi Norbert, Győr 1987.)

Albert Ellák, RK XVI.
 Alfay Pongrác, RK XI, RK XIII, RK XIV.
 Anasztáz laikus testvér, RK IV, RK V.
 Árpád-házi Szent Margit, RK XIV.
 Babik Domonkos, RK XIV.
 Bajtay Oros, RK XII, RK XIII.
 Barabás Ince, RK I.
 Barcza Kornél, RK VII.
 Bán Gualbert, RK VII, RK XI.
 Bártfai István Jusztusz, RK XI.
 Békés Gellért római prokurátor, RK II, RK II, j,
 RK IV, RK V, VI, j, RK VII, RK VIII, j. RK IX,
 RK X, RK XI, RK XVI, RK XVIII.

Berzsényi Jenő, Fábíán, RK III.
 Besze Ferenc, RK XI.
 Biczó Marót, RK XIII.
 Bíró Lucián, RK IV.
 Blazovich Ágoston, RK II.
 Blazovich Jákó, RK III, RK VII.
 Blieszner Ágoston budapest-józsefvárosi prépost-plébános, RK XII.
 Bodorkós Gilbert, RK VII.
 Bognár Cecil, RK V, RK XII.
 Boldoghy Máriusz, RK XI.
 Boldogságos Szűz, RK V.
 Boleszláv, Bátor (Chobry), RK IV.
 Bono Asztrik, RK III.

- Borossay Jusztin, RK XIII.
 Bors Ádám, RK I.
 Bozmánszky Gyárfás, RK VII.
 Buruts Metód, RK XI.
 Buza Henrik, RK VI.
 Buza Rogér, RK V.
 Büki Gábor, RK II, RK VI, RK XIII.
- Carinci, Alfonso, szeleukiai c. érsek, titkár RK XV.
 Celestin Eou Tseng-tsiang, volt kínai miniszterelnök,
 RK XI.
 Clemens, Pater (szövegromlás) RK IV.
 Csernák Jácint, RK XI.
 Csizmadia Gerő, RK XII.
 Cziráki Géza László, RK V.
 Csóka János Lajos, RK VIII, RK V.
- Danczi Villebald, RK XII.
 Deák Ildefonz, RK XV.
 Dobra Modeszt, RK V, RK VI, RK VIII, RK XII,
 RK XIII.
 Dombos Fülöp, RK II.
 Domnanovich Ábel, RK III.
- Endrédy Csanád, RK II, RK III, RK XIV.
 Erdélyi László, RK II.
- Faludi Marcellin, RK I.
 Farkas József, a főmonostor orvosa, RK IV.
 Farkas Virgil, RK VIII.
 Fehér Damáz, RK II, RK XIV.
 Fennesz Alkuin, RK VII.
 Finck Kapisztrán, RK XVI.
 Forrai Botond, RK XIV.
 Frey Kasszián, RK XII, RK XVIII.
 Funczik jogtanácsos, RK IV.
- Galambos Irén (Ireneusz), RK II, RK XII, RK XIII.
 Gats Emilián, RK XIII.
 Gaál Gaszton, RK XII, RK XVIII.
 Gelencsér Anasztáz, RK XVI.
 Gerézdi Rabán, RK VIII, RK XIII.
 Gidró Bonifác apát úr, RK VII, RK XVIII.
 Gosztonyi Nándor, RK XIII.
 Grábner Oszvald, RK XII.
 Gut, Benno, apát, RK VII.
- Harding laikus testvér, RK XIII, RK XIV.
 Harmath korális kis miséje, RK XIV.
 Havasi Luciusz, RK VII, RK XII.
 Heckenast Kolos, RK VII.
 Heiszenberger Albán, RK I.
 Hemtrich Vilmos SJ, RK V.
 Holenda Barnabás, RK XV, RK XVIII.
 Hollósi (Holler, Hamvas) Konrád, RK XII, RK XIII.
 Horváth Achilles, RK II, RK VI, RK XIII.
- Horváth Detre, RK XII.
 Horváth Kandid, RK XI.
 Horváth Sebestyén, RK I, RK II, RK III.
 Horváth Simon, RK I, RK XII.
 Horváth Viktor, RK IX.
 Hrotkó Mainrád, RK VII.
- Gácsér Imre, RK I.
- Íróffy Zsolt, RK XIV.
- Janota Cirill, RK XV.
 Jáki Szaniszló, RK II, RK III, RK VIII.
 Jámbor Mike, RK XVIII.
 Jándi Bernardin apát úr, RK VII, RK XVIII.
 Jávor Fidél, RK XIII.
 Joanelli Béda, RK II, RK VII.
 Jordán Emil, RK VII, RK XI.
- Kalmár Gusztáv, RK XI.
 Kál Adorján perjel, RK XV, RK XVI.
 Kálin, Bernard, muri-gries-i svájci apát, prímás apát,
 RK II, RK III.
 Kapcsándi Zsigmond, RK XIII, RK XVI, RK XVIII.
 Kapuy Vitál, RK XII.
 Kardos Benő, RK I
 Karikás Günter, RK XIV.
 Karsai Géza, RK VIII.
 Kelemen Krizosztom (Chrysostomus) főapát, RK II,
 RK V, RK VI, j. RK X. j.
 Kemény Kolumbán, RK XVIII.
 Kerekes László, RK XI.
 Kerényi Olaf, RK I, RK II.
 Kirigin, Martin maribori perjel, RK IV.
 Klemm Antal, RK XII.
 Kokas Rajmund, RK VII, RK XII.
 Koller Pius, RK I.
 Komáromi Titusz, RK XI.
 Komonczy Gáspár, RK XVIII.
 Korbélyi Vince, RK XII.
 Kosztka Szent Szaniszló, RK VIII.
 Kovács Endre csornai premontrai, RK XIII.
 Kovács Tóbiás, RK XII.
 Kováts Arisztid, RK XII.
 Kövér Alajos, RK XII.
 Krasznai Gál, RK IX. (ciszterci)
 Kubovics Tibor, RK VII.
 Kühár Ede, RK V.
- Lavitrano, Luigi (Aloysius) bíboros prefektus,
 RK X.
 Legányi Norbert, RK XV.
 Lehner Ottó, RK I.
 Levárdy Rezső, RK XIII, RK XIV, RK XV.
 Lébényi Szilárd, RK I.
 Linka Ödön, RK XII, RK XIII.

- Lovas Elemér, RK XIV.
Lónyay Elemér herceg, RK VI.
- Macher Emmánuel, RK XIII.
Magyar Pelbárt, RK V.
Magyar Szervác laikus testvér, RK XIV.
Mainrád laikus testvér, RK IV.
Majolusz laikus testvér, RK XIII.
Markos János gyórszentiváni plébános, RK IX.
Markó Lehel, RK XII, RK XVI.
Maródi Árpád, RK XII.
Mayer Szixtus, RK VII.
Mátéffy Balázs, RK XII, RK XIII.
Mátz Egyed, RK VI.
Merész (Smialy) Boleszláv, RK IV.
Meszlényi Lambert, RK VII, RK XII.
Micara, Clemente bíboros prefektus, RK VII,
RK XV.
Mihályi Ernő, RK XIII.
Mindszenty József bíboros, RK VII.
Mondovics Márk, RK XV.
- Nagy Ferenc, az Eucharisztikus Papi Társulat országos igazgatója, RK VI.
Nagy Julián, RK XVIII.
Nádasi Alfonz, RK I, RK III.
Nelky István, RK XII, RK XV.
Nemes Vazul, RK XVIII.
Németh Ambrus, RK XII, RK XVIII.
Németh Bernát, RK I.
Németh Romuáld, RK I, RK VII.
- Odó laikus testvér, RK IX, RK XI.; Odó, RK IV,
RK V, RK VII.
Olajos Elréd, RK I, RK I, j, RK II, RK IV, RK VIII.
Olofsson Placid, RK XIII.
Opasek, Anastasius, bszevnoni apát, RK V.
Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter,
RK V.
Oszter malmos, Győr, RK I.
- Pados Ottokár, RK XI.
Pálfi Kajetán, RK V.
Pálmai Godofréd, RK VI, RK VIII, RK XII,
RK XIII.
Pálos Ferenc, RK XVIII.
Papp Kálmán győri megyéspüspök, RK XII,
RK XIII.
Pasetto, Luca Ermengildo, érsek titkár, OFM Cap.
RK IV, RK XVIII.
Pétery József váci püspök, RK V.
Pius pápa XII, RK XV.
Pogány Szaléz, RK V, RK VI, RK VIII, RK XII,
RK XIII.
Polgár Lajos Umberto, RK XI.
Prohászka René, RK VI.
- Pulay Csaba, RK IX.
- Radda Gyula, rendi ügyész, RK VI.
Rác Pélbárt ciszterci, RK XVII.
Radó Polikárp, RK II, RK V, RK VII.
Rausch Ervin, RK VII.
Reichardt Aba, RK VIII.
Rendi Fulgent, RK VIII.
Rezek Román, RK I.
Rozmán Erik, RK I, j, RK III.
Roschini mariológus, RK V.
Rotta, Angelo volt budapesti nuncius, RK V.
- Sajgó Rupert, RK XVIII.
Saly Arnulf, RK VII, RK XII.
Sámson Edgár, RK XVII.
Sapieha kardinális krakkói érsek, RK IV.
Sarlós Engelbert, RK I, RK I, j, RK IV.
Sarudy Viktorin rezignált tihanyi apát, RK VII,
RK IX.
Sárközy Pál apát, RK I, III, V, VII, VIII, IX, X,
XI, XII, XIII, XIV, XV, XVII, XVIII; Pál
bakonybéli apát, RK IV, RK VI.; Pál kormány-
zóapát úr, RK XV, RK XVI.
Scheidl Venánt, RK VII.
Schnatter Szigfrid, RK X.
Schmuck Paskál, RK VII.
Shvoy Lajos püspök, RK XVI.
Sigmond Ernő, RK XIII.
Silly Károly, RK VIII.
Simon Bálint, RK VIII.
Simon Krizosztom laikus testvér, RK VII, RK IX,
RK XI, RK XII, RK IV.
Simonyi Kunó, RK XII.
Sólymos Szilveszter, RK XII.
Stefánia, Lónyayné, hercegnő RK VI.
Sulyok Efrém, RK VII.
Sümegeh Lotár, RK XII.
- Szabó Dénes, RK V.
Szabó Farkas, RK VII.
Szabó Flóris, RK XIII, RK XV.
Szakács Béla, RK XII.
Szalay Albert, RK VII.
Szalay Jeromos, RK I, j., RK II, RK VI.
Szekeres Bónis, RK III, RK IX, RK XII.
Szennay András, RK I, RK XII.
Szent Ágoston, RK III.
Szent Benedek (-év), RK XIV, RK XV.
Szent Benedek (-érmék), RK XVI.
Szent Benedek (-képecske), RK XIII.
Szent Benedek (-tünnepek), RK XVIII.
Szent Benedek, RK III, RK V, RK VII, RK VIII,
RK XII, RK XIV, RK XVII.
Szent Benedek Világi Rendje, RK XVI.
Szent István király, RK III.

- Szent József, RK III.
 Szent Mór (-áldás), RK IX.
 Szent Mór, RK VIII.
 Szent Placid, RK VIII.
 Szent Skolasztika, RK VIII.
 Szentjakabi Lázár, RK III.
 Szepesy Valter, RK II, RK XVI, RK XVII.
 Szigeti Ábel, RK XIII.
 Szigeti Kilián, RK XIV.
 Szívós Donát, RK XIII.
 Szunyogh Xavér, RK XII, RK XIII, RK XIV.
- Takács Dénes, RK IX, RK XII, RK XVII.
 Takács Meinrad, RK VI.
 Tarnay Brunó, RK V, RK VI, RK VIII, RK XIII,
 RK XII.
 Tibold Attila, RK XV.
 Tihanyi Gál, RK XVIII.
 Tihanyi Miklós, RK VII.
 Tóth Antonin, RK VIII.
 Tóth Ciprián, RK VII, RK XII.
- Tóth Elemér, RK XIV, RK XVI.
 Tóth Veremund, RK VIII.
- Vályi Hugó, RK XIII, RK XV.
 Várkonyi Hildebrand, RK VI.
 Vértes Zoárd, RK XVIII.
 Verzhich, Maurus emausi apát, az újonnan alakult
 szláv kongregáció prézeze, RK IV.
 Vid Jeromos, RK III.
 Vid Gábor, RK XIII.
- Villányi Anaklét, RK I, RK XIV.
 Vongrey Bódog ciszterci, RK IX, RK XIII.
 Vönöczki Fábrián, RK VIII.
- Wohlmuth József, RK VII.
- Zágon Bertalan, RK I, RK II.
 Zempléni Tivadar, RK XI.
- Zsiborás Asztrik laikus novícius, RK VII, RK IX.

HELYNÉVMUTATÓ

(RK: Rendi Krónika és római betűkkel a sorszám. Bencések esetében csak a rendi neveket tüntetjük fel. A bencések életrajzára lásd: A Pannonhalmi Szent Benedek-Rend Névtára 1802–1986, szerk. Berkó Pál és Legányi Norbert, Győr 1987.)

- Adony, RK XII.; adonyi, RK XIII.
 Agárd, RK XIII.
 Amerika, RK XVIII, America, RK XVIII.
 Anglia, RK I.
 Anselmianum, RK II.
 Argentína, RK VI., RK VII.
 Assisi, RK VIII.
 Ausztria, RK VI.
- Bakonybél, RK XV.; bakonybéli, RK III, RK IV,
 RK V, RK VI, RK VII, RK VIII, RK IX, RK X,
 RK XVI.
 Bakonybél, laikus noviciátus, RK I, RK III.
 Bakonyszombathely, RK I.
 Balaton, RK VIII.
 Balatonendréd, RK XII, RK XIII.; balatonendrédi,
 RK XV.
 Balatonfüred, RK V.; balatonfüredi, RK XII.
 Balatonfüred-fürdő, Blaha Lujza u. 3. sz., RK XIII.
 Balatonfüred, Erzsébet szanatórium, RK VIII.
 Balatonfüred, Grand Hotel, RK VIII.
 Balatonfüred, Ipoly szálló, RK VIII.
 Balatonfüred, Kurszalón, RK VIII.
 Balatonfüred, Stefánia Szálló, RK VIII.
 Bársonyos, RK I, RK V, RK XIII.
 beuroni, RK XIII.
- bodrogolasi, RK XI.
 Braccianói-tó, RK VI, j.
 Brazília, RK I, RK V, RK VII.; brazíliai, RK II.;
 brazíliaiak, RK VI.; brazil, RK V.
 budai, RK III, RK XV.
 budakeszi Tüdőbeteg-gyógyintézet, RK XIII.
 Budapest, RK I, RK III, RK IX, RK XII, RK XIII,
 RK XV, RK XVII.; budapesti, RK II, RK III,
 RK V, RK XI, RK XIII, RK XV, RK XVII.
 budapest-józsefvárosi plébánia, RK XII.
 Budapest, Császárfürdő, RK XII, RK XV.
 Budapest, II, Kunfi Zsigmond út 17., RK XV.
 Budapest, IV, Ferenciek tere 7, II. lépcső II. emelet,
 5/a, RK XII, RK VI.
 Budapest, Kerepesi temető, RK I.
 Budapest, Lukács gyógyfürdő, RK XV.
 Budapest, Tudományegyetem, RK I.
 Budapest, VIII, Rigó u. 3., RK XVI.
 Budapest, XII, Széher u. 45., RK XV.
 budapesti tudományegyetem, RK IX.
 Buenos Aires, RK VII.; Buenos Aires-i, RK VI.
 bzsevnovi, RK V.
- Casamari, RK VII.
 Cellődömök, RK V, RK VII, RK IX, RK XI.; celldő-
 mölki, RK VII, RK XII.

- Celldömölk, apátság, RK I.
 celldömölki Mária-kongregáció, RK XVI.
 Cleveland, RK VII.

 csehszlovák, RK V.
 Csepel, RK V, RK VIII; csepeli, RK VI, RK X.
 Csobánka, RK XVIII; csobánkai, RK XIII, RK XVI.
 csornai, RK XIII.
 Csugar, RK IX.

 Disentis, RK II.
 Dobsa, RK V.

 E. Á., RK VI. (Egyesült Államok)
 edinburgi érseki hivatal, RK I.
 Einsiedeln, RK III, RK VI, RK XIII, RK XIV.;
 einsiedelni, RK VII.
 Észak-Amerika, RK XVIII.
 Esztergály, RK XI.
 Esztergom, RK I. , RK V, RK XVII, RK XVIII.;
 esztergomi, RK XII.
 Eszterháza, plébánia, RK I.; eszterházi RK III.

 fertőszentmiklósi, RK XII.
 fribourgi, RK III.

 Garamszentandrás, RK XVII.
 Genova, RK II.
 Gugpuszta, RK XIII.
 Győr, RK I, RK V, RK XII.; győri, RK VI, RK VIII,
 RK XII, RK XIII, RK XV.
 Győr vármegyei, RK VI.
 győri egyházmegye, RK XIII.
 Győrszemere, RK XIII.
 győrszentiváni, RK IX.
 Győrszentmárton, RK IV, RK V, RK XI.

 Hungaria, RK XVIII.
 hűvösvölgyi, RK XV.

 Jakabszállás, RK IX.
 Józsefváros (Budapest), RK XII.; józsefvárosi (Bu-
 dapest), RK XI.

 Kajár, RK XIII.
 Kanada, RK I.; kanadai, RK II.
 Kápolnásnyék, RK XIII.
 kassai, RK XI.
 Kecskemét-Szentkirály, RK III.
 Kína, RK XI.
 Kispéc, RK XIII.
 Komárom, RK XVII.; komáromi, RK II, RK IV,
 RK V.
 Kőszeg, RK V, RK XVIII.
 Krakkó, RK IV.

 Lázi, RK I, RK V.
 lengyel Monte Cassino, RK IV.
 lisszaboni, RK V.
 Lovászpata, RK XIII.

 madridi, RK V.
 Magyarország, RK XIII; magyarországi, RK XIII.
 Máramarossziget, RK I.
 Marseille, RK II.
 mátraszentimrei Bagolyirtás, Stella otthon, RK XV.;
 mátraszentimrei Stella üdülő, RK XII.
 Mezőörs, RK XIII.
 Mezőtúr, RK IX.
 mocsai, RK XIII.
 moissoni cserkészbamboree, RK II.
 Montecassino, RK XIII.; montecassinói, RK III,
 RK VII, RK IX.
 muri-gries-i, RK II, RK III.

 Nagyporvatpuszta, RK XIII.
 Nagytelep (Kiskajár), RK XIII.
 Nápoly, RK VII.
 New York, RK IX.
 newarki, RK IX.

 Nyalka, RK V, RK XIII.; nyalkai, RK XII.

 Oroszvár, RK VI.

 Pannonhalma, RK I, RK III, RK IX, RK XI,
 RK XVIII.
 pannonhalmi egyházmegye, RK V, RK XIV,
 RK XVI.
 pannonhalmi RK II, RK VI, RK XII, RK XVIII.
 pannonhalmi Szent Gellért tanárképző főiskola
 RK V.
 Pápa, RK V, RK XI, RK XII.; pápai RK XIV,
 RK XVI.
 Pápa, kertváros RK XIII.; Pápai kertváros, új plébá-
 nia, RK I.; pápa-kertvárosi, RK XII, RK XVIII.
 Párizs, RK I.
 Pest, RK XII, RK XV.
 pilisi, RK XVIII.
 Pribóc, RK XIV.
 Róma, RK II, RK V, RK VI, j, RK VII, RK VIII,
 RK X, RK XI, RK XIV.; Roma, RK XVIII.;
 római, RK III, RK V, RK IX, RK XIV, RK XVI.

 salzburgi egyetem, RK IX.
 São Paulo, RK II, RK V.
 sarnoni, RK III.
 Sopron, RK V, RK IX, RK XI, RK XVI.; soproni,
 RK VII.
 Sopron, Zrínyi Ilona leánynevelő intézet, RK I.;
 soproni Zrínyi-internátus, RK VII.
 soproni Móric-kápolna, RK XII, RK XIV.

subiacói, RK III, RK VI.
Svájc, RK IV.; svájci, RK II, RK VI, RK VII.

szarvasi, RK IX.
szegedi tudományegyetem, RK VII.
Székesfehérvár, RK XIII.; székesfehérvári, RK VIII,
RK XIII, RK XVI.
székesfehérvár-külvárosi, RK III.
Szent Mór-kápolna, RK IV.
Szent Pál-bazilika, RK III, RK V.
Szent Rita egyházközség, Budapest, RK XII.
Szentés, RK IX.
Szentgyörgyvár, RK XI.
Szombathely, RK VII, RK XI.
Szudéta-vidék, RK II.

Tényő RK, XII, RK XVII.
Terme di Vicarello, presso Bracciano (Roma) RK,
VI, RK VI, j. Lásd még: Vicarello
tihanyi, RK III, RK V, RK IX.
Tiszaug, RK III.
tiszaújfalui, RK III, RK IX.; tiszaújfalusi, RK VII.
Tömörd keserűvíz, RK I.; tömördi, RK XIII.
Turócszentmárton, RK XIV.
tyneci, RK IV.

Új Szent János Kórház, RK XIII.
újfalusi, RK XI. – *lásd még:* tiszaújfalui
Urbe Sancti Pauli, in Brasilia, RK XVIII.

váci, RK V, RK VII.
Valcsa, RK XIV.
Velence-újtelep, RK XIII.
Velencei-tó, RK I.
Verona RK, VII.
veszprémi egyházmegyei hatóság, RK XIII.
veszprémi, RK X, RK XI, RK XVI.
Vicarello, RK V, RK VI. Lásd még: Terme di
Vicarello
Visztula, RK IV.

Zalaapáti, RK V, RK XI.–RK XIV.
Zalacsány, RK XI.
Zalaszentgrót, RK XIV.
Zalavár, RK XI.; zalavári RK XI, RK XII.
zalavári esperesi kerület, RK XI.
zirci, RK III.
Znióvárjalja, RK XVII.

PÁL SÁRKÖZY

BENEDICTINE CHRONICS 1947–1950

In the years 1947-1950 the Hungarian Benedictines lived a difficult period, because of the Communist take-over, the secularization of the Grammar and Preparatory Schools they directed, the secularization of a lot of regular Benedictine monasteries as to as other religious orders and congregations. The Archabbot, Chrysostom Kelemen left Hungary in March 1947 and lived in the United States, where he died 1950.¹ It was his substitute, the Abbot of Bakonybél, Paul Sárközy OSB, who was appointed to lead the Hungarian Benedictine Congregation. In this period between 1947 and 1950 he published 18 numbers of the Benedictine Chronicles, which were polycopied and distributed between the Hungarian Benedictines in- and outside of Hungary. In this publication we offer the list of all Chronicles, their texts in Hungarian, and an index of Names and Geographical Names.

¹ See Adam SOMORJAI: *Archabbot Chrysostom Kelemen in the West*, in: *American Benedictine Review* 66 (2015/2) 164-170.

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN

SZOVJETIZÁLÁS ÉS ELLENÁLLÁS A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN

Dr. Kőgl Lénárd pályája az 1940–1960-as években

(Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes. Redigit Pál Fodor
– Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések)

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet,
Budapest 2018. 306 old.

Kőgl Lénárd (1916–2004) veszprémi egyházmegyes pap, főszámvevő és kanonok, a Zalaapáti plébániáról a brazíliai Sao Paulo és Nova Santa Rosa bencés házaiba került Kőgl János Szeverin pannonthalmi bencés testvéröccse, valamint a Sao Pauló-i építési vállalkozó, Kőgl Károly bátyja. Életrajzán túl, amint a címben is olvashatjuk, a „szovjetizálás és a papi ellenállás” mintáival ismerkedhetünk meg ebben a munkában, melynek Szerzője, mint rögtön a bevezető sorokban tudatja, a népes Kőgl családdal tartozik, így már gyermekkorában is megtapasztalta, hogy Lénárd a családban, anyai ágon, megkerülhetetlen és abszolút tekintéllyel bíró nagybácsi volt.

Kőgl Lénárd, akit magam is megismerhettem és a Vatikánban fogadhattam – 1997 magasságában még azon gondolkodott, hogy az Apostoli Szentszék küldjön általános vizitátort Magyarországra, s alaposan mérje fel a hazai egyház állapotát. Egy olyan fölvetés, amely akkor már nem bizonyult kivitelezhetőnek,¹ de jelzi, hogy a könyv főhősenek egész életében rendhagyó gondolatai voltak és, mint a monográfiában olvashatjuk, ez a rendhagyó életpálya mégis belefért a pártállami keretek által szűkre szabott egyházi mozgástérbe, bár volt, hogy őt, aki a Veszprémi Egyházmegye anyagi helyzetét a legjobban ismerte, anyagilag ellehetetlenítették, ám hívei ragaszkodása és testvérei támogatása révén meg tudta tartani egzisztenciális függetlenségét.

Szerzőnek nem ez az első munkája a Kőgl családdal kapcsolatosan. Elsőnek Kőgl Szeverin bencésről írt.² Kőgl Lénárddal könnyebb a helyzet, mert a vonatkozó források szűkebb hazánkban találhatóak.

1 Már hét esztendeje újra működött a nunciatura Budapesten, normalizálódtak az állam és egyház közti kapcsolatok, teljes volt a püspöki kar, bár igaz, hogy akkor még nem a szokott módon, a Püspöki Kongregációhoz tartoztak a püspöki kinevezések, mint a rendes időkben, hanem rendkívüli módon az Államtitkárság Államközi Kapcsolatok Szekciójához, ahogy az azt megelőző évtizedekben.

2 „Mindenkinek mindene lenni!” *Vázlat Kőgl Szeverin OSB pályájához*, in: Jánossomorjai Füzetek IX (2014) 1. szám, 3–22. Szerző itt még nem vonhatta be kutatásaiba a Sao Pauló-i Szent Gellért Bencés Apátság levéltárában őrzött forrásokat, terjedelmes levelezését, sem azt a múzeumot és képtárat, amelyet maga Kőgl Szeverin teremtett meg a helyszínen és hagyott rá az utókorra.

Kögl Lénárd életpályája egyszerre rendhagyó és egyszerre emblemikus. Rendhagyó, mert püspöke és első princiális, Varga Béla, ismert kigazdasági politikus olyan helyre állították, ahol nagymértékben fejleszthette gyakorlati készségeit és értékes emberei, politikai kapcsolatokra is szert tehetett, másrészt emblemikus, hiszen számos olyan papi sorsot kellene még feldolgozni, olyan papokét, akik nem adták fel a küzdelmet a pártállami keretek között, hanem mindig tudták tágitani a rést, kihasználni az addig kihasználatlanul maradt lehetőségeket, főleg azért, mert elsősorban – a jó Istenre – és híveik ragaszkodására építettek. Nem volt könnyű és nem volt mindig felelősségteljes, kitenni a híveket olyan helyzeteknek, amelyben ők húzhatták volna a rövidebbet, de Kögl Lénárd, mint olvashatjuk a könyvben, ilyen szempontból is bölcs volt, mert tudta, meddig húzhatja a húrt és mikor kell engednie, vagy más módon intéznie a szükséges és elengedhetetlen engedélyeket, más szóval, eligazodott a pártállami hivatali útvesztőiben is.

Kögl Lénárd győri bencés diák volt, Veszprémben ugyanazon a napon szentelték pappá, amikor bátyját, Szeverint Pannonhalmán: 1940. június 16-án. Első lelkipásztori szolgálatát Balatonbogláron végezte, majd Nemesördemecre került, 1944-ben már Barcson van, ekkor doktorált egyházjogból és Mindszenty József mellett az egyházmegye számvevője lett. A dunántúli püspökök memorandumát, miszerint Szálasi ne áldozza fel a Dunántúlt és tegye le a fegyvert, mert már nem magyar ügyről van szó – állandó életveszélyben, motorkerékpáron, a német hadi erők visszavonulása közepette – ő vitte körbe Mindszenty megbízásából. Mind főpásztorát, mind a motoros futárt letartóztatták a nyilasok, Sopronkőhidán közös cellában raboskodtak, 1945 februárjában együtt szabadtak. Kögl 1953-ig a veszprémi püspökségen, közben 1945–1948 között, Mindszenty kérésére, Esztergomban is főszámvevő volt. 1953-ban került Dabronyba, nyolc évvel később, 1961-ben Jásdra, ahol 19 évet töltött. 1980-tól ismét főszámvevő a veszprémi püspökségben, 1985-ban kapta meg kanonoki kinevezését. 1987-től Balatonalmádiban élt nyugdíjban.

A Függelék tartalmazza Kögl Lénárd 1990 és 1994 között készült visszaemlékezéseit. Ebből is megtudható néhány olyan jeles esemény, amely főhősünket elhelyezi saját korában. A balatonboglári három kápláni évet követően, megismerve Kögl üzleti és gazdasági adottságait, püspöke, Czapik Gyula, rá akarta bízni az egyházmegyei nyomdát és könyvkereskedést. Princiális, Varga Béla, jóindulatúan beajánlotta őt a nagyprépostnak és a kanonokoknak is. Ezzel azonban akaratlanul megakasztotta Kögl pályáját, mert a jogi ismétlő vizsgán a teológia jogtanára jó felelete ellenére ismétlő vizsgára utasította. Ezért püspöke dorgáló levél kíséretében büntetőhelyre, Badacsonytördemecre küldötte, olyan plébános mellé, akinek odáig már 36 házvezetőnője és 25 káplánja volt. Varga Béla bizottsági előtti felülbíráói vizsgát akart kérni, de Kögl püspöki engedéllyel a Pázmány Péter Tudományegyetemen elkezdte, majd sikerrel befejezte egyházjogi és római jogi tanulmányait, amelyeket egy év alatt (!) doktori cím megszerzésével zárt le, amiért püspöki dicséretet kapott. Ezt követően az új püspök, Mindszenty József kinevezte őt a húszezer hold szántóból és harmincezer hold erdőből álló püspöki gazdaság élére számvevőnek. Ő azzal a feltétellel fogadta el, amibe a püspök beleegyezett: ha ebben a beosztásában független lesz az egyházmegyei hatóságtól és csak a püspök személyének lesz alárendelve.

A Pápa vérosa mellett Dabronyba azt követően került, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal követelésére Badalik püspöknek el kellett távolítani őt Veszprémből. Itt két filiája volt, és az egyikben, Nagyalásnyban nem volt gyülekező hely. 1957 márciusában, kihasználva az átmeneti lazulást, bár egyetlen fillérje nem volt, veszprémi támo-

gatással, híveivel elkezdte a templom építését és mire április 20-án kijött Veszprémből a pártküldött, már a tetőt rakták az ácsok. Így kénytelenek voltak eltérni az új templom felépítését, amelyet még azon esztendőben, június 8-án szenteltek föl, egyben tartották meg az elsőáldozást.

A bakonyi Jásd faluban 19 évet töltött plébánosként, s bár a pártállam meg akarta szüntetni a búcsújáráhelyet, a nép ellenállt és a szentkút forrását nem engedték elvezetni a szomszédos Tés község vízellátásának biztosítására, mert azt más módon meg tudták oldani. A plébánia templomot pedig körülvették kőfallal, kerítéssel, tatarozták kívülről, a plébánia épületével együtt. Ezt követően Lékai László, akivel együtt működött Mindszenty mellett, már bíboros, prímás, esztergomi érsekként, elintézte, hogy számvevőként visszatérhetett Veszprémbe és püspökétől, Paskai Lászlótól, kanonoki kinevezést is kapott. Innen Szendi püspök idejében kellett távoznia. A fölmentő levélben megköszönték működését és felsorolták teljesítményeit: a kanonoki házak restaurálása, a hévízi Papi Otthon visszaszerzése, a veszprémi Papi Otthon megszervezése, a nagyalásnyói, alsóöri és zánkai templom építése, a földrengéskor kárt szenvedett kilenc templom restaurálása, a ferences templom restaurálása, stb. Bár elbocsátása ellen föllebbezett az Apostoli Szentszékhez, a Kléruskongregáció elutasította, majd, amikor Colasuonno utazó nunciustól meghallgatást kért, újabb határozatot kapott, miszerint újratárgyalják ügyét. Végső válasz azonban nem érkezett Rómából. Nyugdíjba került, de nem kapta meg kanonoki fizetési járandóságát.

1987 után Almádiban élt, Károly öccse támogatásával felépített saját házában és rendszeresen kiségitett. Mons. Mészáros Tibortól, Mindszenty volt másodtitkárától, aki Svájcban élt, felkérést kapott, hogy építse fel a Mindszenty emléktemplomot, amelyet elvállalt és azt Veszprém új városrészében, a Cholnoky-lakótelepen fel is építette. 1992. október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén, Mészáros és püspöke együttes kérésére maga az építető, Kógl Lénárd kanonok szentelte föl.

Ezek a konkrét életútból vett példák is azt jelzik, hogy a pártállami keretek között, ha nem is könnyen, de a papság számára maradt némi tér: lehetett működni, lehetett dolgozni és adott esetben lehetett építeni is. Ilymódon az egyházi ellenállás előtt tér nyílt, ha sikerült megtalálni a kikaput, legfőképpen pedig, ha a hit erejére és a hívekre támaszkodott.

A kötet alapos levéltári források alapján készült. Szerző a következő fontosabb levéltárakban kutatott: az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a MNL Veszprém Megyei Levéltárában, a Pannonhalmi Főapátsági Levéltárban, a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltárban, amely őrzi Kógl Lénárd hagyatékát, továbbá a dabronyi plébánia Historia Domusában. Figyelembe vette a nyomtatásban megjelent visszaemlékezéseket is (Életünk [München], Új Almádi Újság, Napló, Népszabadság, Új Ember). Összességében a munka túlmutat az alcímben feltüntetett témán, amint a főcímben is jelzi: a Veszprémi Egyházmegye – és a többi egyházmegye – életfeltételeivel ismertet meg a szovjetizálás és ellenállás körülményei közepette.

HÁROM ÚJ KÖNYV NAGY TÖHÖTÖMRŐL ÉS A „MODUS VIVENDI” GONDOLATÁT KÉPVISELŐ JEZSUITÁKRÓL

NAGY TÖHÖTÖM

NAPLÓ, 1945–46. KAPCSOLÓDÓ DOKUMENTUMOKKAL

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött Nagy Töhötöm-hagyaték alapján sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és előszóval ellátta KERESZTES András Százhalombatta 2019. 312 old.

Interneten: <https://mek.oszk.hu/16700/16719/>

KERKAI JENŐ ÉS NAGY TÖHÖTÖM LEVELEZÉSE (1939–1969)

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött Nagy Töhötöm-hagyaték alapján sajtó alá rendezte, jegyzetekkel és előszóval ellátta KERESZTES András Budapest 2019. 322 old.

Interneten: <https://mek.oszk.hu/16900/16975/>

PETRÁS ÉVA

ÁLARCOK MÖGÖTT. NAGY TÖHÖTÖM ÉLETEI.

ÁBTL–KRONOSZ, Budapest–Pécs 2019. 308 old. (ÁBTL Monográfiák)

A szovjet csapatok bevonulása Magyarországra új katonapolitikai helyzetet jelentett, amelyre a magyar politikusok és a magyarországi közvélemény nagy része nem volt felkészülve. Ebben a helyzetben többen úgy gondolták, hogy menteni kell, ami menthető és tárgyalni kell a megszálló szovjetekkel, illetve a magyarországi kommunistákkal.

Nagy Töhötöm munkásságáról van a legtöbb ismeretünk. A kutatás előbb emlékiratai nyomvonalán haladt, amelyet a hatvanas években Argentínában spanyolul háromszor és magyarul is megjelentett,¹ a német változat 1969-ben Bécsben,² új magyar kiadása pedig 1990-ben Szegeden jelent meg.³ Nagy 1945 nyara és 1946 novembere között öt alkalommal volt Rómában. Ő volt, aki javasolta XII. Piusz pápának a veszprémi püspök, Mindszenty József személyében a kinevezendő esztergomi érseket, majd hozta haza, ezer veszélyen át, a kinevezéssel kapcsolatos első levelet az érintettnek. Későbbi útján közvetítő szerephez jutott nemcsak a magyarországi katolikus egyház és a Vatikán,

1 Spanyolul: NAGY, Alessandro: *Jesuitas y masones, con una carta abierta a Su Santidad Paulo VI*. Edición del autor. Buenos Aires 1963, utánnomás 1965-ben és 1966-ban. Magyarul: NAGY Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Szerzői kiadás, Buenos Aires 1965. Online: <https://mek.oszk.hu/12400/12486/12486.pdf>

2 NAGY, Töhötöm (Dr.): *Jesuiten und Freimaurer (Mit einem offenen Brief an Seine Heiligkeit Paul VI.)*, Wilhelm Frick Verlag, Wien, 1969.

3 NAGY Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Szeged 1990. – Az 1960-as évek második felében a Kossuth Kiadó néhány száz „kalózpéldányt” is kinyomtatott, belső, zárt terjesztésre, a szerző engedélye nélkül (Keresztes András közlése – Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példányon az évszám: „197?”).

hanem a szovjetek és az Apostoli Szentszék között is, így maga számára is váratlanul belesodródott abba küzdelembe, melynek fő célja az volt, biztosítsa a túlélés lehetőségét a katolikus egyház számára a szovjet megszállás és kommunista hatalmi berendezkedés alá került országokban. – Ez a küzdelem tehát eddig elsősorban a KALOT-tal kapcsolatban volt a kutatás tárgya,⁴ majd pedig a kereszténydemokrácia, nevezetesen a Demokrata Párt, vagy Barankovics Párt sorsának alakulásával kapcsolatban.⁵

A 2019. esztendő három újdonságot hozott a Nagy Töhötöm-kutatásban:

I. Keresztes András, a téma egyik szakértőjének munkáit, aki fáradhatatlan szorgalommal gyűjti a vonatkozó dokumentumokat, és két szövegkiadást gondozott, valamint: II. Petrás Éva doktori értekezését, amelyben Nagy Töhötöm életrajzát tűzte vizsgálódásainak céljává.

I.

Nagy Töhötöm, miután 1968-ban feleségével és leányával hazatelepedett Magyarországra, iratainak nagy részét elhelyezte az Országos Széchényi Könyvtárban, ahol az kutatható. Naplójegyzetei fontos forrást képeztek a korszak kutatói számára. Összesen tizenhárom naplófűzet volt ebben a kéziratok hagyatékban, ezek egy részének azonban 2014-ben nyoma veszett. A naplófűzetek egy részét még maga Nagy Töhötöm gépeltelte és ez a gépelt szöveg a hagyaték más részében megmaradt. Ezenkívül az 1945. március 10-től április 6-ig terjedő időszakot a szerkesztő szorgalmából, továbbá Balogh Margit szemelvényes átiratában és jegyzetelésében sikerült megmenteni. Ezt az ily módon rekonstruált és jegyzetekkel ellátott szöveget Keresztes András gondozásában most már nyomtatásban is olvashatjuk, sőt interneten is elérhetjük. A kötetben közölt napló 1945. február 9-én kezdődik és 1947. január 2-ával zárul.⁶ Itt örökíti meg kalandos utazásait a zöldhatáron át Budapest és Róma között, tárgyalásait a jezsuita rendi vezetőivel, továbbá Giovanni Battista Montinival szubsztitúttal, a Vatikáni Államtitkárság Általános Ügyek Szekciójának előljárójával, kiemelten P. Robert Leiber jezsuitával, aki a Pápai Gregoriana Egyetem egyháztörténet professzora és XII. Piusz pápa bizalmasa volt, valamint személyes kihallgatásait XII. Piusz pápával. Följegyzéseket készített Borisz Pavlovics [Odincov-]Oszkinnal való megbeszéléséről is, aki 1945–46-ban Budapesten a Szövetséges Ellenőrző Bizottság helyettes politikai tanácsadója volt. Nagy Töhötöm megbeszélései több síkon mozogtak. Fő célja a KALOT megmentése volt és ez ügyben sikerült jelentős vatikáni anyagi támogatást szereznie, amely biztosította a nehéz időkben való továbbélés feltételeit. Ezt egészítették ki a magyarországi politikai és egyházpoli-

4 BALOGH Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika, 1935–1946*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1998. 235 lap (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 23.) Interneten: https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/208894/default/doc_url/BM23ktet0106osszefuzve.pdf

5 Vö. SZAKOLCZAI György – SZABÓ Róbert: *Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására. Barankovics és a DNP 1945–1949. Bibó és a DNP 1956*. Budapest 2011. (dokumentumok is). Lásd ismertetésünket a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2018. évi 3-4. számában.

6 Miskolcon szökött át a frontvonalon, folyamatos aknatűz közepette. Kalandos átszökésének történetét örökíti meg: NAGY Töhötöm: *Az arcvonalon való átszökés naplója*. Közreadja: BALOGH Margit, in: *Jelentkezünk* 52 (1993/1) 113–152; majd teljes terjedelmében: NAGY Töhötöm: *Az arcvonalon való átszökés naplója (1944. november–december)*. A szöveget gondozta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: KERESZTES András. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 26 (2014/1-4) 251–296. Interneten: <http://mek.oszk.hu/16000/16033/>

itikai helyzetről szóló beszámolóit, hiszen olyan időkben volt személyes tanú és többek között Mindszenty hercegprímás személyes futára is, amikor maga a Vatikán sem tudott közvetlen kapcsolatot kialakítani a magyarországi egyházi előljárókkal, hiszen a nunciust a szovjetek 1945 április első napjaiban kiutasították. Ezen túl pedig személyi kérdésekben (alkalmas jelöltek a püspöki hivatalra) is adott információt a Vatikáni Államtitkárságnak. Nagy Töhötöm az első időkben a zöldhatáron át közlekedett és stoppolt le amerikai és más járműveket. Tárgyalásai elején még teljes egyetértésben volt a magyarországi egyház első számú emberével, Mindszentyvel, aki 1946 februárjában kapta meg Rómában a bíborosi kalapot, azonban 1946 tavaszától kezdve viszonyuk egyre romlott, mert míg a KALOT (és velük párhuzamosan a Demokrata Néppárt) vezetői abból a helyzetfelismerésből adódóan, hogy hosszabb időre kell berendezkedni az új világrendre, a szovjetekkel és a kommunistákkal való modus vivendi kialakításán dolgoztak, a hercegprímás a teljes ellenállást választotta és igényt tartott arra, hogy ő legyen a katolikus és nemzeti ellenállás egyetlen és kizárólagos politikai vezetője is. Ezért Nagy Töhötömöt a jezsuita rendnek el kellett távolítania Magyarországról: ötödik római útjáról már nem térhetett haza. 1947 januárjának első napjaiban utazott el Dél-Amerikába, ahol életének következő majdnem húsz esztendejét töltötte. A napló nyomtatásban való megjelenése ily módon csak üdvözölhető, hogy már nem csupán a szűk szakma, hanem a nagyobb közönség is tanulmányozhatja ezt a páratlan kordokumentumot. A kötetnek ez azonban csak egyik felét teszi ki, a másik fele válogatott dokumentumok a a napló és a kor történetének jobb megértéséhez. Ezek közül néhány már korábban is megjelent nyomtatásban, de így együtt alkalmasan szolgálják a jobb megértést.

*

Szintén az Országos Széchényi Könyvtár őrzi Nagy Töhötöm és Kerkai Jenő SJ levelezését, amely ugyancsak Keresztes András gondozásában, bevezetésével és jegyzeteivel jelent meg. Ez a levelezés tágabb időhatarak között jött létre, harminc esztendőt ível át, 1939–1969 között. A két jóbarát és küzdőtárs kapcsolatának jobb megértését szolgálja a táblázatos összefoglalás a 15. oldalon, amelyen a párhuzamos pályarajzot találjuk. Kerkai volt az idősebb, ő választotta ki a fiatalabb rendtársat, aki négyéves késéssel, de alapos felkészülés után kapcsolódott be a Hivatásszervezet, majd a KALOT munkájába. Ketten együtt küzdöttek meg érte mind a szűkebb, mind pedig folyamatosan megnagyobbodó országterületen. Levelezésükben megelevenedik a korszak története, amely egyben barátságuk krónikája is. A minket jobban érdeklő 1945–1946-ból csak három levél maradt fenn, de ezek terjedelemben is, tartalmilag is sokat hoznak. A kötet nagy része a dél-amerikai periódus hétköznapjait örökíti meg, valamint Kerkai Jenő viszontagságos életét, aki nem hagyta el az országot, mert vállalni akarta népe sorsát és osztotta is, elítéltetésében, börtönéveiben és börtönbeli viszontagságaiban. Kerkai, kettejük közül az idősebb, életét Pannonhalmán, az idős szerzetesek szociális otthonában fejezte be, itt is temették el, Pannonhalma község (2000 óta város) temetőjében. Amint a naplónál, itt is találunk néhány dokumentumközlést, de lényegesen kevesebbet. Mindkét kötetet részletes névmutató egészíti ki, amely megkönnyíti a célirányos keresést.

II.

Több kisebb részközlés után Petrás Éva önálló monográfiával jelentkezett, amelyben kísérletet tesz Nagy Töhötöm életrajzának rekonstruálására, s az idáig ismert forrásokon túl a washingtoni Amerikai Nemzeti Levéltár vonatkozó CIA-dokumentumokat is felhasználhatta. Ezek részben visszaigazolják és jobban érthetővé teszik Nagy Töhötöm több bécsi és római kapcsolatát amerikai állampolgárokkal, akik a CIA hírszerzői voltak és ilyen minőségükben segítettek utazásaiban.

Tulajdonképpen így bontakozik ki Nagy Töhötöm igazi arca, aki egyszerre tárgyalt Malinovszkij marsall embereivel, római pápával, jezsuita rendi vezetéssel és amerikai tisztségviselőkkel, hogy célját elérje. És ily módon szerzett olyan széles körű aktuális politikai ismereteket, mint amilyenekkel kevesen rendelkeztek az akkori Magyarországon. Ez a sajátossága ennek az életrajznak, amely azonban sajnálatos módon egyoldalú maradt, mert túl nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy Nagy Töhötöm, aki, miután jezsuitaként három országban is kudarckokat élt meg (Magyarországon, Uruguayban és Argentínában) és már hiába hívta a chilei tartományfőnök, nem volt kedve újra próbálkozni az agrárifjúság szervezésével a chilei talajon, nos, elveszítette hitét az egyházában, és generálisi engedéllyel, bár nagyfogadalmas szerzetes volt, elhagyta a rendet. Így az aposztata bélyeget is kellett viselnie. Ráadásul belépett Argentínában a szabadkőművesek közé is, mert az a gondolat ihlette, hogyha nem sikerült összebékíteni a szovjeteket és a Vatikánt, akkor talán sikerül neki visszahoznia az argentinai szabadkőművességet a katolikus egyházba, vagy legalábbis közelébe. Emlékirataiból jól dokumentálta életének ezt a periódusát. Majd kapcsolatot keresett és talált a buenos airesi magyar követséggel és magyarországi külügyminisztériumi tisztviselőkkel, akik hazacsalogatták. Igaz, lakhatott egy szép házban a Rózsadomb északi lejtőjén, de haláláig csak egy lexikonszerkesztőségi félállást kapott, amiből megélni nem tudott, így, feleségével együtt, több dél-amerikai nagykövetségnek dolgozott be mint tolmács, vagy mint kulturális titkár. Nos, ebben az időszakában Nagy beszervezett emberként jelentett ugyan a dél-amerikai követségi kapcsolatairól, és annyit sikerült elérnie, hogy pártállami segítséggel és cseh állambiztonsági kapcsolatok révén – a cseheknek volt egy beépített emberük a bécsi Frick Verlagnál – megjelenjenek emlékiratai németül is, valamint azt is, hogy évente visszajárhatott Rómába, ahol fogadták őt nem csupán a jezsuita generalicián, hanem a Vatikánban is, így Mons. Luigi Poggi, a magyar ügyek referense a Vatikáni Államtitkárságon, a későbbi utazó nuncius. Nagy Töhötöm életének nagy részét az tette ki, hogy megpróbálta összebékíteni vizet a tűzzel és, bár voltak eredményei, azok csak részeredmények maradtak. Meghaladta korát, meghaladta a II. Vatikáni Zsinatot és ezt ő maga is megfogalmazta későbbi írásaiban. Sajnálattal látjuk, hogy Petrás Éva jól dokumentált disszertációjában nem vonta be a későbbi dokumentumokat, így pl. „A hitoktatás problémái Magyarországon 1976–1977” c. írását,⁷ amelyet Rómában is leadott Pogginak, vagy más kézíratait, mert talán így lett volna jobban érthető Nagy Töhötöm személyisége, legalábbis ez a mi benyomásunk. Nagy Töhötöm szerette volna felhasználni (homályosan ismert) céljai eléréséhez a magyar állami szervezetet, de keserűen kellett csalódnia az elvtársakban, akik viszont őt akarták használni saját céljaikra. Egyik ismerőse, Takáts Ágoston szerint igazában ez váltotta ki halálát is, nem sokkal a Magyar Televízió vele készített életinter-

⁷ Vö. KERESZTES András: *Egy dezinformációs jelentés a Vatikánnak. Nagy Töhötöm: A hitoktatás problémái Magyarországon 1976–1977*, in: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 30 (2018), 1-2. szám, 113–143.

jú-felvételét követően, amikor felizgatta magát, mert vitába keveredett a stábbal, hiszen nem tartották be feltételeit.

Petrás Éva rendre idézi Nagy Töhötöm naplóját, de még az OSzK jelzetei alapján, továbbá más közgyűjtemények anyagát is felhasználta, így az ÁBTL-ben őrzöttekét és a CIA-dokumentumokat. Ezen túl alaposan kihasználja a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartományának Levéltárát is, amely őrzi a római generalíciai levéltári anyagból átkerült fénymásolatokat. Nem jutott el a vatikáni levéltárakba, amelyek a periódusra még zártak voltak, ahonnan a további kutatás további értékes forrásanyagot remélhet.

*

Összességében azt mondhatjuk, hogy a 2019. esztendő új és lényeges felismeréseket hozott a Nagy Töhötöm-kutatás, a Kerkai Jenő-kutatás, a KALOT-kutatás, a Mindszenty-kutatás és a kortörténet pontosabb megértése számára.

Somorjai Ádám OSB

IFJÚ TUDÓSNAK LENNI A LEGJOBB LEHETŐSÉG

„Az ország szolgálatában megmaradni a legfőbb erkölcsi kötelesség”

– Vass József miniszterelnök-helyettesi szerepe a Bethlen-kormányban,

írta: Taschek Zoltán, Clio Műhelytanulmányok, Clio Intézet,

Budapest, 2019., 56. old.

Az Országos Tudományos Diákköri Konferencia egyik kimondott célja, hogy segítséget adjon a kutatómunkához, a pályakezdéshez és támogassa a tehetséges hallgatókat, valamint mestereiket. A 2019 áprilisában megrendezett XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Tudományi Szekció Két világháború közti magyar történelem I. tagozatában ért el második helyezést Taschek Zoltán, s e pályamű átdolgozott, illetve kibővített változatát adta közre a Clio Intézet, a Clio Műhelytanulmányok sorozatában 2019-ben.

Taschek Zoltán, aki az ELTE BTK hallgatójaként versenyzett, jelenleg az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója, felkészítő tanára és témavezetője dr. Szerencsés Károly habilitált egyetemi docens volt. Különleges témát választott magának a szerző. Már a tanulmánya bevezetőjében is leírja, hogy a két világháború közötti időszak, melyet csak „Horthy-korszaknak” hív a történelemtudomány, lényegesebb politikusainak, miniszterelnökeinek, főbb pártvezéreinek, minisztereinek az életrajzai már sajtó alá kerültek, de – szinte érthetetlen okból – a Teleki, majd a Bethlen-kormány, nyugodtan mondhatjuk így egyik legfontosabb személye, aki a kormányokban – a miniszterelnökök után – leghosszabb ideig hivatalban volt, Vass József római katolikus pap, kalocsai nagypóstop, miniszter ebből a sorból eddig kimaradt.

Taschek Zoltán ezt az úrt próbálta meg kitölteni azzal, hogy bemutatta Vass Józsefnek a Bethlen-kormányban betöltött miniszterelnök-helyettesi szerepét, kereste a választ, hogy ez egészen pontosan mit is jelentett, milyen feladatokkal járt Bethlen helyettesítése, s egyáltalán azt, hogy mit is jelentett a rendszer szempontjából, hogy éppen Vass töltötte be ezt a szerepet. Tanulmánya problémaközpontú, tehát az időrendi sorrendtől a dolgozat

egészeiben némiképp eltér, azt az egyes fejezeteken belül vezette végig, így pedig kifejezetten segíti az egyes témák áttekintését.

A szerző műve a klasszikus történelmi dolgozatok rendszerét követi, a bevezetésben a módszertanról és a forrásokról értekezett (megjegyzendő, hogy a mű végén a felhasznált irodalom majdnem 10 oldal hosszú, tehát látható, hogy egy OTDK dolgozat követelményeit lényegesen meghaladó forráskutatás történt), majd egy historiográfiai áttekintést végzett. E két fejezetben vissza-visszatérő momentum a Vass József halála után lezajlott Dréhr-per, melynek iratanyagára a szerző több alkalommal is hivatkozott, mint a miniszter tevékenységének legjelentősebb forrásanyaga. Kiemelte, hogy, még ha ez a per jelentős foltot is ejtett Vass renomóján, mégis ennek köszönhető, hogy számos adat és irat fenn maradt róla, noha ezeket – különösen a Kádár-korszak elején – negatív hangsúllyal használták fel. A vádak tisztázása még várat magára, de ezt jelen kötetben az író nem vállalta magára, azt meghagyta további kutatások tárgyának.

Jelen tanulmány fő kérdése az volt, hogy vajon miért választotta pont ezt a vidéki, bár rendkívül magasán iskolázott katolikus papot Bethlen maga mellé, mennyire tudtak együttműködni, s vajon – a kortársai szerint – a rendkívül erős egyéniségű és akarátú személy vetélytársa, vagy segítője volt a miniszterelnöknek? Különösen izgalmas a téma, mivel a Vass József-ről szóló – egyébként meglehetősen kis számú – tanulmányok is csak említést szintjén tesznek tanúbizonyosságot Vass miniszterelnök-helyettesi feladatköréről, noha ez, a nagyjából tíz éves minisztersége alatt összességében több, mint két évet tett ki.

A tanulmány II. része Vass Józsefet, mint az embert mutatja be, életrajzi adatait közlétéve. Ebből jól látszik egy tehetséges ember útja a XX. század első éveiben a nélkülözésből a legmagasabb szintekig. Az elszegényedett családból származó, de kifejezetten tehetséges fiatalember – támogatói segítségével – a katolikus egyház központjában, Rómában, „minden szemináriumok anyjában” a Collegium Germanicum-Hungaricumban végezhetette tanulmányait. Már itt komoly érdeklődést mutatott a szociológia iránt. Rómából filozófiai és teológiai doktorátussal tért haza. Rövid, Adonyban töltött segédlelkésszi szolgálat után a székesfehérvári szeminárium tanára lett, valamint a katolikus Új Lap székesfehérvári mellékletének alapító-szerkesztőjeként tevékenykedett. A szerző nagyon érdekesen írja le Vass tevékenységét az öszirózsás forradalom, illetve az azt követő időszak alatt. Az országos politikába 1920-ban került be, amikor szülőföldje, Sárvár nemzetgyűlési képviselőnek választotta meg. Alig fél év telt el, amikor is az első Teleki-kormány Közélelmezésügyi Minisztériumának élére került. December közepétől a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetése is feladatává vált, és ilyen minőségében maradt tagja a Bethlen-kormánynak 1922 nyaráig, amikor népjóléti és munkaügyi miniszter lett. A fejezet végén a szerző felteszi a kérdést, hogy vajon mi volt az oka annak, hogy a tőle származásában, addigi élettörténetében, akár még mondhatni felfogásában is teljesen különböző Bethlen mégis őt tette meg rendszeres helyettesének? Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ lehessen adni, Taschek Zoltán először a miniszterelnök-helyettesi tisztség jellemzőit, szokásjogban letisztázott hagyományait, feladatköreit tisztázta a III. részben.

A IV. és V. rész – a klasszikus történetírás hagyományai alapján – már a tárgyalás, a nagyobb témák kifejtésére szolgál. E két részben a szerző két egymással szorosan összefüggő, de önállóan is megálló témát hozott elénk. Az első Vass József politikai szerepét vizsgálja, míg a második a társadalmi szerepét. Mind a két téma szükséges ahhoz, hogy Vasst politikusként és emberként is megérthessük.

A politikai szerepéről szóló rész megvizsgálta Vass miniszter Bethlenhez fűződő viszonyát. Bethlen alapelve munkatársainak kiválasztásában két szempontra alapozott: az

első volt a szakértelem és a tehetség, a második pedig a személyes hűség. Vass személyes tehetségét, felkészültségét az ellenfelei is elismerték, lojalitása pedig IV. Károly visszatérési kísérletei alatt bizonyosodtak be mindenkori politikai előjárói felé. Ez a lojalitás azt is jelentette, hogy ha szükséges volt, akkor hajlandó volt akár még saját véleményéből is engedni, a köz érdekében. A szerző számos példát hozott erre, de olyanokat is, akkor határozottan, s minden erejével küzdött egy-egy kérdés mellett és érdekében. Talán ez, hogy ha kell enged, de ha úgy érzi, határozottan képviseli elveit lehetett kifejezetten szimpatikus a miniszterelnök szemében. Szintén fontos pont volt Bethlen előtt Vass egy nagyon fontos tulajdonsága, a szinte végtelen munkabírása.

A tanulmány tárgyalja Vassnak az ellenzékkel szembeni magatartását is. A szerző szerint Vass az ellenzékkel szemben sem a kormány határozott védelmét tartotta elsődleges fontosságúnak, amelyre valószínűleg a kabinet más tagjai is alkalmasak lettek volna, hanem éppen ellenkezőleg, Vass ellenzéken belüli bizonyos fokú tekintélye, elismertsége, olyan konfliktus-vállaló magatartást mutatott, melynek célja viszont a megoldásra való törekvés volt. Tehát az ellenzék véleményét nem egy az egyben söpörte le az asztalról, hanem tárgyalások útján próbált kompromisszumokra jutni. Éppen ezért ellenfelei is elismerték, és méltó tárgyalópartnernek tartották. Noha Vass soha nem volt tagja a kormányt adó Egységes Pártnak, mégis fontos szerepet játszott a párt vezetésében, irányításában, valamint a katolikus párt, és a katolikus egyház felé való kapcsolattartásban.

Az V. fejezetben Vass József társadalmi szerepét tárgyalta a szerző. Vass pontosan tisztában lehetett azzal, hogy nem érhet el a politikában semmit, ha a különböző társadalmi, illetve szakmai csoportokkal nem alakít ki jó kapcsolatot. Ennek a kapcsolatki-alakításnak egyik legfontosabb pontja, hogy a sajtóval igyekezett jón lenni, s ezt azzal is megpróbálta elérni, hogy egyfajta „sajtószóvivői” feladatkört is ellátott a kormányon belül, melyet a média munkatársai nagyon kedves gesztusként értékelték, igaz, e kapcsolat által befolyásolhatta a híreket és elejét vehette a kritikáknak. Vassnak még két további eszköze is volt a közvélemény meggyőzésére, az egyik szóbeli tehetsége, amely már Rómában kitűnt, a második pedig személyes varázsa, népszerűsége. Ez utóbbi abból is adódott, hogy szemben a vezető politikai réteggel, ő a „nép egyszerű fia” volt, aki nem szégyellte alacsony származását, s így a kispolgárság a „rokont” és a példaképet szemlélte benne. Személyisége pedig mindenképpen népszerűbb volt, a zárkózott, gyakran mogorva Bethlenénél.

A VI. fejezet bizonyos szinten tovább lép főhősünknel, mivel azt vizsgálja, hogy Vass halálát követő egy évben hogyan alakult a Bethlen-kormány „sorsa”. Az egyértelmű, s ezt a szerző külön ki is emelte, hogy Vass József 1930. szeptember 8-i hirtelen halála Bethlennek nem csak az „udvariaskodás” szintjén volt pótolhatatlan veszteség, hanem ez az esemény az addig működő struktúrákat, szokásokat akasztotta meg, lényegében véglegesen. Ettől kezdve a dolgok akadozni kezdtek, fontos kérdésekben nem volt senki, aki Bethlen távollétében véleményt mert volna nyilvánítani, s felelős döntést tudott volna hozni. A szerző idézi a francia követ 1931. augusztusi jelentését, mely szerint a Bethlen-kormány bukásának egyik oka, hogy Bethlen képtelen volt viselni a kormányzás összes terhét, átvitven hivatkozva Vass segítségének hiányára.

A szerző, mintegy a dolgozatát lezárva említés szintjén írt a minisztériumban kiderült különféle visszasságokról, de ennek bővebb kifejtésére nem vállalkozott, ki is jelentette, hogy ez másik kutatás tárgya lesz.

A VII. fejezetben – szintén a klasszikus történetírás szokásai szerint – a szerző összegezte gondolatait, mondanivalóját. Kijelentette, s ezt dolgozata előző részeiben alá is

támasztotta, hogy Vass lényegében a Bethlen-kormány oszlopa volt. A tanulmány több táblázattal, illetve a már említett majdnem tíz oldal hosszúságú forrás és irodalomjegyzékkel zárul.

Fiatal kutatónak lenni hálás feladat. Kézbe venni az első önálló nagy tanulmányt, melyet egy neves lap jelentet meg, egyedülálló érzés. Fiatal kutatónak lenni azért is hálás, mert ilyenkor még elnézik az apróbb hibákat, megingásokat. Viszont olvasva Taschek Zoltán: Vass József miniszterelnök-helyettesi szerepe a Bethlen-kormányban című tanulmányát kijelenthetem, ilyen megingásokat nem tapasztaltam. A szerző pontosan, precízen vezeti végig az olvasót a meghatározott témán, melynek lényege a miniszterelnök-helyettesi tisztség. Könnyedén elkalandozhatott volna, hiszen lehetett volna még vizsgálni Vass József lelkipásztori, újságírói, akár magánemberi tevékenységét, de a tanulmányt író kutató nem engedett a kísértésnek, s ennek köszönhetően egy kiváló esszé született, amely további kutatásokra sarkalhat sokakat.

Dudás Róbert Gyula

DAI RAPPORTI DEL PRIMO NUNZIO APOSTOLICO IN UNGHERIA
S. E. MONS. LORENZO SCHIOPPA, 1920-1925.
LORENZO SCHIOPPA ELSŐ MAGYARORSZÁGI NUNCIUS
POLITIKAI JELENTÉSEIBŐL, 1920-1925.
Somorjai Ádám (Szerk.). Budapest, 2020.¹ 382 old.

„Még gróf Klebelsberg kultuszminiszter is párbajozott nemrég,
aki egyébként jó katolikusként tünteti fel magát”
Vatikáni jelentések a trianon utáni magyarország első éveiről*

Somorjai Ádám szerkesztésében, valamint Hamerli Petra és Somorjai Ádám fordításában olyan válogatás látott napvilágot diplomáciai jelentésekből, amely rendkívül gazdag forrásértékkel bír az 1920 és 1925 közötti magyar közéletéről és mindarról, amit egy külföldi egyházi személy említésre méltónak ítélt. A kötet két forráskiadássorozatba is beleilleszthető: az egyik a vatikáni levéltárak 20. századi anyagainak bemutató, nemzetközi kiadványok,² a másik Somorjai Ádám eddigi forrásközlő tevékenysége.³ Mindemellett

* Az itt olvasható szöveg 2020. október 1-jén, az ELTE BTK Kari Tanácstermében a kötet bemutatóján elhangzott ismertetés bővített változata.

1 A recenzio az MTA-OSZK Res Libraria Hungariae 19. századi Könyv- és Sajtótörténeti Műhely kutatási programja keretében készült.

2 A korábbi, nevezetesen a 16–17. századdal foglalkozó sorozatokról, valamint a 20. századot feldolgozó kiadványokról bővebben pl.: Johan ICKX: *Nem, nem soha! – Én nem politizálok... Lorenzo Schioppa nuncius távozása Budapestről*. In: Dai Rapporti del primo nunzio apostolico in Ungheria S. E. Mons. Lorenzo Schioppa 1920–1925. *Lorenzo Schioppa első magyarországi nuncius politikai jelentéseiből 1920–1925*. Szerk.: SOMORJAI Ádám OSB. METEM, Bp. 2020. 27. 2. j. és 3. j. Megemlítendő továbbá a kötetben tárgyalt éveket is tartalmazó inventárium: TÓTH Krisztina–TUSOR Péter: *Inventarium Vaticanum I. A Budapesti Apostoli Nunciatura levéltára (1920–1939)* (CVH I/14), Budapest–Róma 2016.

3 Somorjai Ádám – szerzteágazó kutatói és fordítói munkássága mellett – forráskiadói tevékenysége elsősorban Mindszenty József hercegprímáshoz kötődik. A tudós szerzetes javarészt a külföldi levéltári gyűjteményekből adott közre válogatásokat.

egy harmadik, a jelen kötettel induló, „Nunciusi Jelentések” című sorozat első, mintakiadványnak szerepét is betölti.

A címből ítélve elsősorban politikai jelentéseket ígér a válogatás. Az első budapesti nuncius, Lorenzo Schioppa⁴ leírásaiban olvashatunk azonban az 1920 és 1925 közötti magyarországi politikáról, a társadalomról, a mentalitásról, ahogy a szociális állapotokról, illetve akár az egészségügyről is. Mindemellett a jogtörténet, információtörténet, gazdaságtörténet, sőt a könyv- és sajtótörténet kutatói is számos érdekes adalékra bukkanhatnak a válogatásban. Idővel pedig egyre pontosabb képet nyerünk a jelentések szerzőjéről, magáról a nunciusról is. Hivatalos levelekről van ugyanis szó, ám rendkívül árulkodó, hogy egy-egy kérdésben passzív kívülállóként, vagy nagyon is aktív szereplőként láthatjuk Lorenzo Schioppát.

Adatgazdag és sokszínű forrásgyűjtemény. Ez köszönhető egyrészt a műfajnak, másrészt az időszaknak. Az első budapesti nuncius jelentései – ellentétben a korábbi évszázadokban keletkezett dokumentumokkal – teljes egészében a magyar viszonyokra összpontosíthatnak. Ez érthető, hiszen 1918 előtt a bécsi nunciások a Habsburg Birodalom keretein belül tárgyalták a magyar állapotokat. Lényeges azonban, hogy a főbb témakörök, (1) így a katolikusok és a többi felekezet kapcsolatai, továbbá (2) a magyar politika, főként egyházpolitika vezető személyei már ezekben a korábbi jelentésekben is helyet kapnak.

Ezek mellett azonban új témák is megjelenhetnek, például a nyilvánosság és sajtó kérdése. Már a reformkori országgyűlések időszakában kelt nunciusi jelentésekben hangsúlyt kap mindkettő, amikor az európai, amerikai és a magyar nyilvánosság, illetve a sajtószabadság kérdése kerül elő a hazai diétai események kapcsán az akkori bécsi nuncius, Ludovico Altieri és a római államtitkár, Luigi Lambruschini levelezésében.⁵ Sőt, igen értékes forrás az említett levelezésnek az a különálló jelentéssorozat, amely nagy valószínűséggel az 1839–40. évi diétáról készült hazai kéziratos jelentések alapján íródott.⁶ Az olasz nyelvű szövegek a felsőtábla legjelentősebb egyházi vitáiról adtak tájékoztatást, miközben megtartották az eredeti magyar tudósítások, a véleményesajtó formai és műfaji sajátosságait is.

Érthető, ha a nyilvánosság és sajtó témaköre Lorenzo Schioppa 1920–1925 között keletkezett dokumentumaiban kiemelt helyet foglalt el. Már első jelentéseiben szóvá tette tapasztalatát, miszerint a katolikusok nem tudtak egyedül, azaz a protestánsok nélkül, érvényesülni a társadalom fő fórumain, a parlamentben és a sajtóban. Jelentéseiben folyamatosan hangsúlyozta a sajtó használatának fontosságát. „[...] *mozgósítottam néhány jó tollú és buzgó újságíró, akik sajtókampányt indítottak a cél érdekében, és reménykedem, hogy sikerül közvetve kiváltani egy parlamenti interpellációt is a kérdéssel kapcsolatban*” – írta 1923 májusában a plébániaalapítások szükségessége kapcsán (157.). Ugyanez látható a magyar püspöki kar válás ellen írt körlevele ügyében is. Schioppa 1924. január 30-án írt véleménye szerint ugyanis „olyannyira kitűnően sikerült” a püspöki kar szövege, hogy érdemesnek tartotta a Szentszék szolgálatában álló, olasz nyelvű napilapban, a *L'Osservatore Romano*-ban is közölni annak összefoglalását (167.).

4 Lorenzo Schioppa (1871–1935) justinianopolisi érsek, 1920. októbere és 1925. áprilisa között volt apostoli nuncius Budapesten, majd haláláig internuncius Hágában.

5 Pl. Nunciusi jelentés az államtitkárságnak a magyar országgyűlésről. 1840. március 13. Archivio Apostolico Vaticano, Archivio Nunziatura Vienna, Vol. 280. C. foll. 73r–78r

6 A jelentések tisztázatai: AAV Segretario Stato. Esteri, Busta 411. Nr. 18621.; a jelentések fogalmazványai: AAV Arch. Nunz. Vienna, Vol. 284. foll. 274r–334v.

Szintén a nyilvánosság kérdésköréhez kapcsolódnak az országos katolikus nagygyűlések. Ezek egyfajta katolikus parlamentként működtek, ahol a résztvevők rendszeresen megvitták az egyházat érintő közéleti kérdéseket, emellett látványos tömegfelvonulásokkal fejezték ki annak társadalmi támogatottságát. Magyarországon 1900-tól rendezték meg rendszeresen, helyszíne 1920 után mindig Budapest volt. Számos katolikus véleményformáló azonban, mint a jezsuita Bangha Béla⁷ és Zdravec István püspök elégedetlen volt a szervezéssel, hiányolták az egységességet, a határozott társadalmi mondanivalót. A nagygyűlések ugyanakkor hatékonyan tudták a közvélemény számára demonstrálni az egyház tömegtámogatottságát.

Jelentéseiből kiderül, hogy Schioppa nuncius sem volt megelégedve az országos nagygyűlésekkel. Sőt, meglehetősen negatív véleménnyel bírt azokról, és a valós vitafórumot hiányolta.: „*Csernoch bíboros ellenjavaslata, miszerint az ügyet [t.i. a válaszok témakörét] a további lépések előkészítése céljából a katolikus nagygyűlések elé viszi, nem más mint csupán az a szándék, hogy az ügyet sohanapjára halassza. Azt, sajnos, mindenki tudja, hogy gyakorlatilag mennyit érnek ezek a nagygyűlések általában. Különösen itt, ahol nem vitatják meg a kongresszus elé vitt témákat, nincs napirend, nem foglalják össze a nagygyűlések javaslatait, hanem csak egyszerű, ha úgy tetszik, nagyszerű, tapsvihart kiváltó szónoklatok vannak, amelyeknek nem csupán gyakorlati hasznuk sincs, de olykor még ártanak is.*” (190.)

Azt, hogy mennyiben volt igaza a nunciusnak ebben a kérdésben, árnyalják a már meglévő, hazai kutatási eredmények. Ezekből kiderül, hogy Schioppa véleményével nem volt egyedül. Utódának, Cesare Orsenigo nunciusnak 1925-ben ugyancsak feltűnt a magyar nagygyűlési tanácskozások formális volta, ahol nincsenek hozzászólások, ahol még a kellemetlen kérdések is nyugodt körülmények között hangoznak el, az általános reakció pedig a „frenetikus taps.” Orsenigo később sem érzékelt pozitív elmozdulást e téren. „Ködösnek és elméletinek” vélte a felszólalásokat. A jelenséget azzal igyekezett magyarázni, miszerint a magyar lélek nem kedveli a gyakorlatias, a másik fél meggyőzésére irányuló vitákat.⁸

Nem véletlen, hogy Schioppa a közélettel foglalkozó nagygyűlésekre ekkora hangsúlyt fektetett. Folyamatosan nehezményezte ugyanis a magyar társadalomban általa észlelt anomáliákat. Elsősorban azon megnyilvánulások ellen emelt kifogást, amelyet a keresztény tanítással ellentétesnek ítélt. Ennek okán kiemelt figyelemmel volt a párbajok és a válaszok jelenségére.⁹

Egy 1922 márciusában kelt jelentésben úgy vélte, hogy a megosztó politikai viták miatt növekedett meg a párbajügyek száma. A probléma orvoslására megfelelő első lépésnek gondolta az általa „erélyes”-nek nevezett püspökkari körlevelet, amely a „keresztény kultúra” szégyenfoltjának nevezte a párbajt (120–121.). Néhány hónappal később azonban ismét vissza kellett térni a témára, hiszen tapasztalata szerint a párbajok száma egyre nőtt, és mint megjegyezte „*még gróf Klebelsberg kultuszminister is párbajozott nemrég, aki egyébként jó katolikusnak tünteti fel magát*” (130.).

7 Bangha Béla életéről, az egyházi tömegsajtó létrehozására irányuló működéséről: KLESTENITZ Tibor: *Pajzs és kard. Bangha Béla élete és eszmeisége*. Bp., 2020.

8 GIANONE András – KLESTENITZ Tibor: *Katolikus nagygyűlések Magyarországon*. MTA BTK TTI, Bp. 213–214.

9 A vonatkozó jelentéseket felsorolja HAMERLI Petra: *Lorenzo Schioppa budapesti apostoli nuncius politikai jelentései Magyarországról, 1920–1925*. In: Dai Rapporti ... i. m. 25–26.

A nuncius nem csupán az elfogadhatatlan konfliktuskezelési mód miatt ellenezte a párbajokat. Nehezményezte egyúttal az azokkal kapcsolatos kánonjogi visszaéléseket is. Egyszer például egy „igazán hithű, gyakorló katolikus család” engedélyt kért tőle párbajban elhunyt hozzátartozójuk egyházi temetésére. Arra hivatkoztak, hogy az illetékes püspök nincs a fővárosban, továbbá a beosztottak közül senki nem meri vállalni a felelősséget, mindegyik fél a nunciustól. Schioppának el kellett magyaráznia, hogy ez nem félelem kérdése, hanem a kánonjogi kódex tiltásáról van szó. Sokatmondó, hogy a temetést ennek ellenére megtartották, a nuncius pedig hiába igyekezett felelősségre vonni az illetékes papokat (130–131.).

A jelentésekben folyamatosan tetten érhető a szentszéki diplomata törekvése a tapasztalt rendellenességek megoldására. Nehézségeit azonban fokozták, hogy nem csak a társadalomban helytelennek vélt szokásokkal állt szemben, de több ízben a katolikus politikai elit nyílt ellenállásába is beleütközött. Az igazságügyi miniszter, Nagy Emil sajtóban is megjelenő, a párbajok rendezését elvető parlamenti kijelentésének ismertetéséhez például a következő megjegyzést fűzte a diplomata: „*A jövőben is tájékoztatni fogom Eminenciádat a magyar püspöki kar magatartásáról a fentnevezett miniszter sajnálatos nyilatkozatával kapcsolatban, aki ráadásul katolikus. Biztos vagyok abban, hogy a [...] püspökök ugyanolyan erélyesen válaszolnak majd a kormánynak, amellyel elkezdték dicséretes fellépésüket az ügyben [...]. Buzdítani fogom őket erre, de most kénytelen vagyok emlékeztetni Eminenciádat arra, hogy ez a kormány az, amely a katolicizmus iránti állítólagos jóindulatára hivatkozva különleges bánásmódot kívánna az Apostoli Szentszéktől a püspökök kinevezését illetően!*” (162–163.) Emlékeztetőjében a főkegyúri jogosítványokért folyó törekvésekre utalt, hiszen 1918 után a térség kormányai igyekeztek valamilyen formában fenntartani azokat, miközben az Apostoli Szentszék a pápa szabad püspökkinevezésének kívánt érvényt szerezni.¹⁰

Am nem csupán a katolikus politikai elit állta útját Schioppa nuncius terveinek. Olykor a magyar püspöki karban sem talált támogatásra. Hiába igyekezett volna például a válások okán a házassági törvény módosítására vagy a vegyes házasságok kapcsán a protestánsokkal szembeni erőteljesebb fellépésre: Csernoch János hercegprímás egyikben sem volt partner.

Már a 19. század első felében keletkezett nunciusi szövegekben találhatunk rövid leírásokat a vallásügyi kérdésekben hangadó politikusokról. Így a már említett 1839–40 év fordulójáról származó, országgyűlést bemutató szövegben megjelenik a „nagy kincstárnok fia”, „az ismert író”, a katolikus Eötvös József, aki „hatalmas tapsot kapott” felszólalásakor.¹¹ De éppígy, közbeszúrás szintjén értesülünk az Akadémiai Könyvtárt alapító, református Teleki Józsefről, miszerint „főgondnoki státusza nem akadályozta meg, hogy koronaőrnek válasszák, illetve a Tudós Társaság elnökévé”.¹²

Ezzel szemben az 1920–1925 között keletkezett jelentések kisebb-nagyobb beszúráson, megjegyzéseken túl már hosszabb leírásokkal is bővelkednek a korabeli politikai élet szereplőiről. Ez nagyban köszönhető a viharos belpolitikai viszonyoknak is. A tárgyalt években, illetve azt követően ugyanis a szentszéki diplomaták magyar partne-

10 FEJÉRDY András: *Egy atipikus diplomáciai kapcsolat. Magyarország és a Szentszék a Horthy-korszakban*. 18. (A kézirat megjelenés alatt.)

11 AAV Arch. Nunz. Vienna, Vol. 284. fol. 275r

12 AAV Arch. Nunz. Vienna, Vol. 284. fol. 274r.

rei, a külügyminiszterek meglehetősen gyorsan cserélődtek.¹³ Schioppa nuncius 1923. november 3-i jelentésében többek között részletezte az újonnan kinevezett külügyminiszter, Scitovszky Tibor pályaképét, kitérve annak még jezsuita neveltetésére is. Nem mulasztotta el azonban szóvá tenni, hogy ő egyébként már a nyolcadik külügyminiszter, akivel az elmúlt négy évben együtt kell dolgoznia (185–186.).

A jelentésekben ismertetett pályaképek és jellemrajzok, mindamelllett, hogy a nuncius szimpátiájáról vagy épp ellenszenvéről tájékoztatnak, olykor meglepetésekkel is szolgálhatnak. Jó példa erre az egykori pénzügyminiszter, Gratz Gusztáv, akinek 1921. januári külügyminiszteri kinevezését a „*magyar protestantizmus és a liberalizmus újabb diadalának*” nevezte ugyan a nuncius, mégis pozitív véleménnyel volt személyéről: „*Ami az új külügyminiszter politikai beállítottságát illeti, Gratz meggyőződéses liberális, a régi iskolához tartozott. Hosszú időn át a »Pester Lloyd« című, erősen liberális-zsidó napilap főszerkesztőjeként tevékenykedett. Amikor nemrég Bécsben jártam, megismerkedtem vele, komoly és visszafogott ember benyomását keltette.*” (75.)

A szimpátia nem véletlen. A budaörsi csata, majd a királyi pár Tihanyba szállítása után a legitimista politikusok közül ugyanis az evangélikus Gratz maradhatott legtovább az uralkodópár mellett, valamint közvetített a király és a Bethlen-kormány között. Gratz azonban egy olyan megoldáson dolgozott, miszerint a király lemond, de az uralkodócsalád jogai megmaradnak a magyar trónra.¹⁴

„*A legfőbb aggodalom, amely megelőz, sőt, le is győz minden más aggodalmat, mindig az anyagi javakkal van kapcsolatban*” – írta Schioppa 1924. november 5-én. (190.). Noha korholásnak szánta szavait – hiszen úgy látta, a felső klérusban az anyagi kérdések előnyt élveznek a vallási és hittel kapcsolatos problémáknál –, számára is kiemelt fontossággal bírt az egyházi javak, valamint az állam gazdasági és pénzügyi helyzetének bemutatása. Annál is inkább fontosnak vélte azt, mivel úgy látta a katolikusok gyenge közéleti szereplésének fő okát a papság hozzáállásban kell keresni. Hiányolta ugyanis a lelkipásztori aktivitást, valamint a szociális tevékenységet, melyet – elmondása szerint – leginkább a szerzetesekrendek és kongregációk vállalták magukra. (62–66.; 174.). Éppen ezért javasolta a püspököknek, hogy akár a kormánytól igényelt földekből, akár a katolikus nagyjavadalmakból minél több plébániát létesítsenek. A Szentszék egyébként valóban nem lépett fel az egyházi birtokokat is érintő földreformmal szemben. Ennek két oka volt: egyrészt látta, hogy a birtokreform az egyik legsürgetőbb gazdasági-társadalmi kérdés Magyarországon, másrészt az anyagi előnyökön túl érzékelt a földbirtokkal járó adminisztrációs terhek okozta sorvadást a lelkipásztori munkában.¹⁵

Mindezzel párhuzamosan Lorenzo Schioppa nuncius nem csupán kritizálta a társadalom szociális érzéketlenségét, de igyekezett fel is lépni azzal szemben. Például jegyzéket intézett a kormányhoz, amelyben javasolta a luxus szórakozások megadóztatását és abból egy a szegények részére történő alap létrehozását, mondván: „*sok gazdag magyar ember nem csupán nem tesz semmit vagy igen keveset a szegényekért, hanem százezerszámra pazarolja a pénzt mindenféle szórakozásra.*” (110.)

Az ismertetett részletek jól érzékeltetik a válogatás jelentőségét és lehetőségeit a 20., illetve akár a 19. századot vizsgáló, már folyamatban lévő és a jövőbeli interdiszcipliná-

13 FEJÉRDY: *Egy atipikus...* i. m. 5.

14 Gratz Gusztáv életéről, közéleti működéséről bővebben pl. PAÁL Vince: *A politika és publicisztika vonzásában.* Bp., 2018.

15 FEJÉRDY: *Egy atipikus...* i. m. 25.

ris kutatásokra vonatkozólag. Valószínűsíthető egyúttal, hogy a „*Nunciusi Jelentések*” című sorozat folytatása, így a jelenleg nyomdakész, Cesare Orsenigo, valamint Angelo Rotta jelentéseit tartalmazó kötetek¹⁶ szintén fontos adalékokkal bővítik majd a már meglévő eredményeket, illetve hívhatják fel a figyelmet új vizsgálati területekre. Mindemellett a sorozat segítségével egyre nagyobb reflektorfénybe kerülhetnek a helyszíni, azaz a vatikáni levéltári kutatások a hazai történetírásban.

Bárány Zsófia

16 A kiadó szíves közlése (2021. 04. 23.) szerint a fentebb már említett Cesare Orsenigo (1873–1965), valamint az Angelo Rotta (1873–1946) vezetete nunciatúra jelentéseinek kötetei megjelenés alatt vannak. Cesare Orsenigo 1925–1930 között, míg Angelo Rotta 1930–1945 között szolgált apostoli nunciusként Budapesten. A tervek szerint utóbbi működéséről több kötet fog megjelenni. A jelenleg nyomdában lévő kiadás 1939-ig taglalja az eseményeket.